תלמוד בבלי · אחרונים

ישמח משה על השס

רבי משה טייטלבוים מאוהעל

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

ישמח משה על השס

רבי משה טייטלבוים מאוהעל

מקור הטקסט: דיקטה · רישיון: CC BY-SA 4.0

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/ישמח-משה-על-השס/
הקובץ נוצר ב־16 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611161024 של הספרייה.

תוכן העניינים

הקדמה 5
ברכות 7
פיאה 25
דמאי 25
שבת 26
עירובין 43
פסחים 44
יומא 53
סוכה 54
ראש השנה 55
תענית 59
מגילה 63
חגיגה 66
יבמות 68
כתובות 68
נדרים 75
סוטה 76
גיטין 78
קדושין 83
בבא קמא 96
בבא מציעא 102
בבא בתרא 103
סנהדרין 114
מכות 132
שבועות 133
עבודה זרה 147
אבות 148
זבחים 162
מנחות 162
חולין 163
ערכין 163

תמיד 164
נדה 164

הקדמה

אברך את ה' אשר יעצני. עזרי ומגיני. מראשית עד אחרית. להחל ולגמור בכי טוב את הספר **ישמח משה** הכולל בתוכו עשרה ספרים נפתחים בציצים ופרחים אשר ששה נדפסו בחלק הראשון על **נו"כ וחמש מגילות**. שיצא לאורה בשנה שעל"ט. ומשם בארה בהקדמתי. טעמי ונימוקי אשר לכלם בשמות יקרא. ועתה יופיעו גם הארבעה מטיב"י לכ"ת הכלולים בפרד"ס אמרים נעימים טועמיהם חיים זכו. כקטן כגדול ישמעו דברים הקדושים. חוצבים להבת אש של תורה. ליהודים היתה אורה. בקונ"ט **יין הרקח** על אגדות הש"ס ואיזה פלפולים אשר יגעתי ומצאתי באמתחת הכתבים ומהם אשר היה בידי אחרים. כנסתי אותם אל ביתם ואל מכונם למען יעמדו ימים רבים. ליתר הפליטה מהמון הכתבים הרבים. וחיבורים שונים. אשר ברוב הימים כלו ונאבדו בעוה"ר. וחבל על דאבדין. **ושיח ספונים** על התפלות ופיוטים וזמירות לשבת אשר לקטתי מהכתבים אחת הנה ואחת הנה. **ותוכחת חיים** אמירה נעימה דברים יוצאים מלב אש טהור יורדים חדרי בטן לעורר ישנים. מתרדמת והבלי הזמנים. לנקות חטאי שושנים. בימי הזכרון לראשונים וגם לאחרונים. [ואם כאשר דרש דרש משה בעת כשמע קולו בבואו אל הקודש בימי"נ ומועדים דבר יום ביומו בדברי חכמה ומוסר העטיף והכתיר את דברי קדשו בפלפולים שונים חריפים ושנונים בפלפולא דאורייתא בענינא דיומא ודבר בעתו ורובם מהם נדפסו בספרו הקדוש "ישמח משה" על התורה חונים על דגלם באותות לבית אבותם נטועים כמסמורות בהפסוקים כסדר הפרשיות וההפטורת כי כן יסדם שמה כ"ק אאזמ"ו הגה"ק ציס"ע מרן ייט"ב זצללה"ה בעת סדרו הס' י"מ על התורה בראשונה אמנם אחרי אשר הוצאת הדפוס רבו בעתים הללו ע"כ תפס דרך קצרה בכמה ענינים ולא הדפיס בהי"מ רק עיקרי הדרושים והחידושים. והניח באוצרות הכתבים יתר פניני אמרותיו הטהורים. אשר בדרכי היראה והמוסר. לימים יבואו. ובעזהי"ת לכל יש זמן ועת לכל חפץ להוציא לאור עולם את אלה הדברים אשר דרש משה. דברי פי חכם חן נחל נובע מקור חכמה ומוסר רשפיה רשפי אש להלהיב לבבות עם ה' לדרכי התשובה והיראה ותכתב זאת לדור אחרון איך הי' מקדשין ומטהרין את עצמם ואת כל העם העומדים בעזרה להשיב לב בנים אל אביהם שבשמים] **ואבקת רוכל**. יכונה הליקוטים וטעמים ורמזים. אשר ככוכבי השמים הנראים קטנים. ומזהירים לעיני משכילי דבר אמת. גדולים ואדירים. ועיין מה שפי' מוזללה"ה הגה"ק המחבר בספרו תפלה למשה על תהלים ע"ב בפסוק יראוך עם שמש אופן ט'. **ודעת** לנבון נקל כי ח"ו להדפיס ספר הלזה בלי רשות המו"ל ידידי הותיק וחסיד הרבני המופלג וו' מאיר שטעסל נ"י מפה"ק אשר

אליו מסרתי זכות ההדפסה ונוצר תאנה יאכל פרי' [ואחרי עבור עשר שנים הרשות נתונה לכל מדפיסי בנ"י להדפיס הסה"ק כרצונם בשלימות חלק הראשון וגם השני ואך ביופי והידור בלי שינוי וגרעון] ואכפיל דברי לדעת כי כל הנמצא בסה"ק מוסגר בשני חצי אריח כזה [ ] הוא אשר הוספתי בעניי כפי קט שכלי לברר הדברים אשר טמנם ברמ"ז כ"ק מוזללה"ה הגה"ק זי"ע. יגעתי ומצאתי בעזהי"ת להבין דברי חכמים וחידותם למען לא יהי' כספר החתום. **ועל** הטוב יזכר שם אחי ומחו' הרב המאוה"ג חו"ב גב"ר חכם בעוז איש חמודות מוכתר בחסידות וכו' כש"ת מו"ה נפתלי טייטלבוים שליט"א אבד"ק ניר באטור אשר טרח ויגע לעשות אזנים לתורת משה ר"מ מוזללה"ה מפתחת פיתוחי חכמה למצוא דברי חפץ המפוזרים אנה ואנה במקומות מושבותם וכמעשהו בראשונה בהספה"ק ישמח משה על התורה כן מעשהו בספר הלזה יהללו בשערי חכמים ונבונים. מעשי ידיו לזכות את הרבים. הדולים מים מבארות עמוקים יהי' נועם ה' עליו ומעשי ידיו יכונכהו וזכות מוזללה"ה המחבר הקדוש יגן עלינו להשיב שבותינו ויקבץ נדחינו אל עיר קדשינו במהרה בימינו כנפש המעתיר ומחכה לישועה קרובה לבוא עבד נרצ"ה לעבדי ה' נבזה בעיניו נמאס ואת יראי ה' יכבד כו"ח פה **מ' לאפאש** יצ"ו ג' לסדר ועליהם ככל הדברי"ם אשר דבר ה' עמכם תרס"ז לפ"ק. הק' **משה דוד טייטלבוים** חופק"ק **מ' לאפאש** והגליל יצ"ו:

דברי פי חכם חן בשיר המעלות בקכיעות עתו עת דודים להתעלס באהכים ה"ה כ"ק מוזללה"ה אשר עשה משה לחוק הזמן לסדר לימודו ומשנתו וזל"ק.

קומי רוני בלילה רינה של תורה מורשה משנה אתוון דדין כאתוון דדין זה חלק אדם מאל ויהי ביום כלותו תן חלק לשבעה וגם לשמונה אלו ימי השבוע והדפין ג' ולכך והי' משנה ביום הששי ערוך השלחן וב' נרות מוצקות הבית אשר בנה שלמה ונשיא בית אב לשמעוני ואחר גמרו של כל דבר לתתו באלפס עם קשותיו ומנקיותיו ונמנה ג"כ למנויו כנ"ל ומי יעלה בתחלה ראש הסנהדרין וכולי' בתר רישא גריר, הוא מרדכי בלשן ותנא תוספאה ושאר מעדנים אשר באלפס נאכלין על השובע ותנא ירושלמאה דתנא לישנא קלילא ומקדימין הקל הקל תחלה וקודם למעשה אלפס בכל מקום אשר המצא ימצא וכל דבר הקשה יבוא אל רבינו משה עם נושאי כליו ואנה זאת תורת הבית אז נחזיק בגורן עמיר מלאה תרומות יקב ולדלג על ההרים טורא בטורא פגע וגבה טורא לכנס לבית יוסף ולשוט בים של שלמה ולסבב מבית לבית חדש ואחריו יאיר נתיב דרכי משה באורח מישור להלוך אל שלחן מלכים לשמוע שריקות עדרים בעלי תריסין יחדיו משמיעין קלא דקרב בשפעת קלגסים ואח"ז יבוא כל אחד על מקומו בשלום הרב

התיו"ט ובאורח חיים לילך לאכול מפרי החדש במקום אשר ימצא וזאת חוקת הפסח חק ליעקב וישם אותה יוסף לחוק ומן באר ההוא ישקו כל העדרים וסתירת זקנים בנין ואם אין קמח כו' ואלה דברי דוד ואת מי יורה דעה שפתי כהן ישמרו דעת בספרו הארוך וטורי זהב עשה עם נקודת הכסף ודין רפיש מדבית אבא להחזיק מגן זהב בעדו ויחזקי' המלך יוכיח ואחריו בכור שורו הדר לו ינגח יחדיו אפסי ארץ וקרני ראם קרניו על הכרתי ועל הפלתי ויחגור שמואל מתניו לפסוק הלכה פסוקה ולאכול מפרי מגדים הכל באר היטב כו' כנ"ל ואשר ישיבון לשואלים מרבה עד זעירא והרוצה שיחכים יעלה על טורי אבני גזית לשאול במשפט האורים כנ"ל וזכה נעשה עזר או כנגדו בט"ז אבן העזר כ"ו כנ"ק בלילה משמר והיום מלאכה מלאכת מחשבת ומחשבין שעות זמניות היום ולילה שווין בין בקיץ בין בחורף ועד שלא תחשך השמש יקרא מקרא קודש.

שב"ק להשלים עם הצבור פירש"י וברכו וקדשו בנשמה יתירה להבין בנשמת התורה בזוהר הרקיע ולהבינו בפועל ה' בר"ח ובמלאכת מהנדס ומספר והגיון והעשירי יהי' קודש לה' חכמת אלקית חו"ה מורה עקרים בחינת עולם ולא נצרכה אלא ליומו ובשביעי העשירי לטייל בפרדס רמונים וביו"ט וחו"ה ושאר יומא דפנרא בחכמת הדקדוק ומפרשי מקרא ואגדה ומד"ר ולא יפתח אחרון עד שיסיים הראשון והמלאכה רבה הוא והוקם על טינרין רמין ותקיפין דקשין כפרזלא וכטינרי ולית מאן דפריק לה ובתר דשלימא עבידתא לערוך בשלחן לחם חמודות לשקוד על דלתותי' בגדולה שבשקידות וראשית חכמה יראת ה' אורח חיים למעלה למשכיל והרוצה שיחכים יעסוק בד"מ ולשאול עזר באלהים החונן דעת ולאסוף בחפניו אף מה שאין הזמן גרמא והי' אמונת עתך חוסן ישועת חכמה ודעת ואעפי"כ אי יראת ה' היא אוצרו כו' ויהא רעוא דיתבדרו בעלמא וימצאו חן למעלה וחנן למטה.

יין הרקח

ברכות

ד ע"א

ראוים היו ישראל לעשות להם נס בימי עזרא כו' אלא שגרם להם החטא פרש"י ולא הלכו אלא ברשות כורש וכל ימי מלכי פרס נשתעבדו להם וכו' ע"כ דברי רש"י מבוארין היטב ע"פ דברי מעשה ה' בפירושו להגדה בהשינוי שמקודם אמר עבדים היינו ואח"כ אמר משועבדים היינו ועיי"ש [יתו"ד שם כי החירות המוחלט לישראל מתחת יד מצרים ומלכה הוא ע"י שהוציאם הקב"ה משם ביד חזקה ובזרוע נטויה כי לולי הי' ברצון פרעה

ומצרים לשחרר אותנו היינו משועבדים אליו לעולם כי אין ספק שהעבד המשוחרר מיד אדוניו, לעולם העבד ההוא אם היות שלא יקרא עבד עכ"ז הוא משועבד לאדוניו וכן בניו וב"ב עד עולם דאל"כ הי' כפוי טובה ולא הוי החירות מופלט אם הי' משועבד וכאשר הוציאם הקב"ה בע"כ ביד חזקה ובז"נ הוא חירות המוחלט שאין אחריו שום שיעבוד בעולם וק"ל].

ה ע"א

יש להמתיק אמרם ז"ל אם רואה אדם שיצרו מתגבר עליו כו' עד יזכור לו יום המיתה עפ"י שאדם אין יודע מה נגזר עליו בר"ה אבל השטן יודע ואז בזמן האחרון מתגבר בכל כחו והבן והיינו אם רואה שיצרו מתגבר עליו יעסוק בתורה שנאמר הלא כה דברי כאש אם אבן הוא נימוח וכו' ואם לאו שהוא חזק כ"כ זכור לו יום המיתה ר"ל שבוודאי מזכיר לו יום המיתה שהוא זמן האחרון ולכך הוא חזק כ"כ וכיון שיבין זה מי פתי יסור הנה לשמוע לו והבן.

ה ע"ב

טעם נכון להא דאיתא בנגעים ל"ק הא בצינעה הוי יסורים של אהבה הא בפרהסיא לא הוי יסורים של אהבה נ"ל דהא יסורים של אהבה היינו בלא שום עון כפירוש רש"י, והנה הרמב"ם כתב בעובר עבירה בסתר דהוי חילול השם שהקב"ה אינו וותרן וכשגבה אח"כ השי"ת מאותו האיש המון העם שמחזיקין אותו לצדיק גמור חושבין ח"ו לית דין ולית דיין ע"כ והנה לפ"ז בגלוי היסורים בלא עון הוי חה"ש ולא יתגלגל חוב ע"י זכאי רק בצנעה הוי יסורים של אהבה כנ"ל בס"ד.

ו ע"א

לפרש המאמר חז"ל הני מאני דרבנן דבלו מחופיא דידהו כי אוי לנו מאותה בושה במה שאנו רואין מדות רעות בינן כמו קנאה והשגת גבול וכינוי שם שאין ביניהם וגם עומדים בבית תפלתם בפחד, אך אין זה שהם טובים ממנו דהא כתיב כי עם קדוש אתה ובך בחר ה' אלהיך רק שהשטן הוא היצה"ר אין ה בהם וידוע ומע"ט והתורה נעשים מלבושים והוא הנקרא חי דרבנן וק"ל:

ובזרוע עוזו אלו תפילין דכתיב וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך וא' ר"א הגדול אלו תפילין שבראש עיין שם ברשב"א חדושי אגדות וגם אני העני בדעת אענה חלקי דהרי הבינה לעתים מדקדק על אמרם צדיקים יושבים ועטרותיהן בראשיהם דראוי לומר על ראשיהן אלא דר"ל השכל שבראשיהן הוא הנשארת מתנוצץ ומזהיר והבן ככה יש לדקדק דהיל"ל אלו תפילין שעל הראש או של ראש מאי שבראש, לכך נראה דתפילין

היינו לשון דביקות כמו שכתבו בכ"מ והיינו ד"א בלא תורה ותפלה דהא תפלה בעי קביעות מקום כמו דאיתא כל הקובע מקים לתפלתו כו' [ואיך אמר כל ההולך ד' אונות בלא תורה ותפלה הלא בשעת התפלה צריך לעמוד ולא ללכת אלא כונתו שהולך בלא תורה ותפיל"ה היינו דביקות בהשי"ת כי תפילה הוא מלשון דביקות מלשון נפתולי אלהים נפתלתי כו'] ויתבאר על פי הקדמת תקוני זוהר וז"ל עוד אילין דעסקין באורייתא לשמה וכו' [כדי ליחדא בהון לשם ה' בשכינה] כבר נש דמתייחד כו' בכל אברין דילי' כו' והיינו הדביקות הגמור בכל חושיו ואבריו והיינו לשמה ממש כמבואר בכתר ש"ט עוד שם בת"ז ואינין דלא משתדלי באורייתא לשמה אתמר בהון שלח תשלח את האם את לרבות שם ה' דאסתלק עמה מההוא בר נש עכ"ד הקדושים א"כ מאן דדביק שפיר שם ה' עליו שרי' והיינו תפילין [הוא הדביקות] שבראש וכמו דדייק הזוהר [בפרש' בלק דף קפ"ז ע"א] בפ' החכם עיניו בראשו והיינו בזרוע עוזו בשעה שישראל עושין רש"מ הן מגבירין כח פש"מ ואמר הני תפילין דמרי עלמא מה כתיב בהו ור"ל האיך נמשך אהבת האל ית' לאדם דבאדם אין בו טוב וערב ומועיל כקושית העקרים ומתרץ כתיב בהו ומי כעמך ישראל וכו' כתירוץ העקרים והבן [קושי' העקרים הוא במאמר ג' פ' ל"ז כי אהבת האדם להאדם הוא מצד אהבת הטוב ומצד קבלת התועלת ממנו שהוא מצד המועיל או מצד הערב אבל אהבת השי"ת את האדם שאין בו אחת מכל אלו לא ידומה שאפשר שתהי' ממנו אהבה אל האדם וכו' עיי"ש בארוכה בהבנת הדברים כי אין אהבה אלא בהשואת האוהבים ולא ברחוקים זה מזה בתכלית המרחק וכל היפך יברח מן ההיפך ומצינו בתנ"כ שהש"י אוהב ע"י כמש"נ ואהבך וברכך, אהבתי אתכם אמר ה', ה' אוהב צדיקים, והתשובה בזה כי האהבה בין האהובים הוא בשלשה סוגים אהבת השווי והדמיון כאשר ישתוו אוהבים בענין מה או במעלה או בשלימות או בקבלת תועלת עי"ז יתווך אהבה בין שניהם והשני אהבה הטבעית המוליד לילד לפי שהוא חלק ממנו והאומן למלאכתו מפני שטרח בו והסוג השלישי הוא האהבה היחסית כמנהיג ומונהגים ממנו והוא ג' מינים המין הא' האהבה שבין המלך והעם או המנהיג והמונהגים ממנו והמין השני אהבת האב לבן חוץ מאהבה הטבעית הוא אהבה היחסית דומה לאהבת המלך והעם כי המבוקש מהאב להבן שיכבדהו והמבוקש מהבן להאב שיטיב עמו והמין הג' האהבה שבין האיש והאשה כי המבוקש מהאיש שישלים צרכי האשה והמבוקש מהאשה שתשרתהו ותכבדהי כאהבת המנהיג והמנהיגים והנה האהבת השי"ת להאדם נוכל לומר שהוא מהסוג השני אהבה הטבעית כמו אהבת אב להבן וע"ז רמז משה הלא הוא אביך קנך הוא אהבת אב לבנים הוא עשך ויכוננך הוא

אהבת אומן למלאכתו אמנם כן גם זה רק בדרך העברה כי אין החומר והצורה חלק מהשם כמו הבן מהאב וגם אין טורח במלאכתו כי הכל במאמר עשה אין ראוי לומר כי ישתדל לשמור פעולתו מצד הטורח שטרח בו וע"כ צריך לומר כי אהבת השם את האדם הוא אהבה היחסית וע"כ נמצא הכתוב יתאר את השם במלך ואב ובעל וכמו שהמלך והאב ישלימו צורכי העם והבן ולא יבוקש מהם אלא שיכבדו אותם כנ"ל כמו כן השי"ת משלים צרכינו ולא יבוקש מהם רק לתת כבוד לשמו ית"ש כמו שנאמר כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתיו וכו' ע"כ תו"ד הקדושים בקיצור נמרץ ועיין ישמח משה הפטרת תצא מה שפי' הפסוק כי בועליך עושיך ה' צבאות שמו וכו' עפ"י דברי העקרים וזה כוונתו בקושית הגמ' תפילין דמ"ע מה כתיב בהו היינו באיזה אופן יש דביקות אהבה בין השי"ת לישראל ועל זה מתרץ הגמ' כתיב בהו ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ היינו אהבה היחסית אהבת המלך להעם כתירוץ העיקרים וכן יש לפרש הפסוקים המובאים עוד בגמ' הכתובים בתפילין דמ"ע ומי גוי גדול או הנסה. כידוע מז"ל הבן יקיר לי אפרים ביוקר הם עומדים לי וכן ביד חזקה ובמורא גדול וקשין מזונותיו ש"א כקרי"ס כי הטורח מביא לאהבה אהבת האומן לפעולתו. והמ"י].

ועפ"ז מה שאז"ל ברכות דף ח' גדול הנהנה מיגיעו [יותר מי"ש דאלו גבי ירא שמים כתיב אשרי איש ירא ה' ואילו גבי נהנה מיגיעו כתיב יגיע כפיך כי תאכל אשריך וטוב לך אשריך בעוה"ז וטוב לך לעוה"ב] ששמעתי לפרש על העובד מאהבה ואעפ"כ קשה האיך יתכן לומר די"ש אין לו שכר בעוה"ב רק בעולם הזה ולמ"ש יובן דהנה העובד (מאהבה) [מיראה] ואינו דבוק, שכרו בתענוגים רוחנים והיינו בג"ע התחתון כמו י"ג נהרי דאפרסמונא [והוא מכונה בשם עוה"ז] אבל ג"ע העליון ה' שמה והוא הדביקות הגמור במקור הטוב כמו דאמרינן יבא טוב ויקבל טוב מטוב שנאמר טוב ה' לכל ועיין בזוהר פרשת ויקרא ט"ז ע"א בלבנון ישגה בלבנון ודאי ודא הוא גן עדן עילאה דעלי' כתיב עין לא ראתה אלהים זולתיך וכן ראוי כי העובד מאהבה הוא עובד הטוב רק מצד שהוא טוב ובמדה שאדם מודד מודדין לו והנה התורה עני' במקום א' ועשירה במקום אחר כי מבואר בהקדמת ת"ז כי היא חייך בעוה"ז דא גן דלתתא ואורך ימיך דא עלמא דאתי עלמא אריכא ועפ"ז יובן היטיב. ועפ"ז מיושב ג"כ הקושי' המפורסמת במס' אבות בכך היא דרכה של תורה דמסיק אשריך בעוה"ז והבן וש"ת איך יתכן לאחד להיות לו אשרי [בעוה"ז היינו ג"ע התחתון] וטוב (לו בעוה"ב היינו ג"ע עליון] לפ"ז לק"מ דהא יש כמה חלקי הנפש ומדריגות התחתונית הוא רק בג"ע התחתון ואעפ"כ יש חילוק דמתעדן מעליון ע"י צינורות והבן. [ועיין לקמן על הגמרא ברכות דף ח'].

תני' אר"י בן אלישע פעם אחת נכנסתי לפני ולפנים וראיתי אכתריאל כו' עיין במהרש"א ז"ל דאכתריאל רומז לכתר עליון והאלף לאין סוף כו' והנה יש להבין דמשמע דהתפלל לאותו מדה דאמר יה"ר מלפניך והלא דרשינן בספרי מי כה' אלהינו בכל קראינו אליו ולא למדותיו והנ"ל בזה דיש לדקדק דאמר יה"ר מלפניך לפניך מבעי לי' אלא מלפניך ר"ל מזה שלפניך שאתה נשתלשל ממנו דהיינו עילת כל העילות ב"ה כנודע דכתר עליון הוא כתר דא"ק כתר שבכתר וא"כ הוא עילול הראשון ואין על גבו ולפניו רק העילות כל העילות והתפלל לעילת כל העילות שיהי' רצון נתגלה שיכבשו רחמי המדות את הכעס שיכבשו רחמיך ר"ל של המדה הנ"ל את כעסך וא"כ התפלה היא לעולת כל העילות ולהמדה הנ"ל הוא רק כמו ברכה כי רוצה להטיב והבן זה וא"כ יצא לנו דבר חדש דהיכא דאמר יה"ר מלפניך מדבר אל איזה מדה והתפילה להעילות על כל העילות והיכא דאמר יה"ר לפניך בלא מ"ם מדבר להעילות על כל העילות ומתפלל אליו והבן זה.

והא דאמרינן נבואה חסרה בבית שני לכאורה נבואה גדולה היא הך דר"י בן אלישע אך נבואה ר"ל מה שנצטוה הנביא לומר לישראל.

אלא הכי קאמר צדיק וטוב לו צדיק גמור כו' והוא תמוה דודאי השאלה והתשובה הלז הוא במסורת [שנמסר כן ממשה רבינו ע"ה לחכמים שכך היתה שאלתו וכך היתה התשובה] ואיך ישתנה המסורות ע"י קושי' אבל ד"ת עניים במקום אחד ועשירים במקום אחר כי מבואר בכתבים דצדיק בן רשע ורשע בן צדיק היינו בגלגול ועל זה קשה טפי דאל"כ לא מקשה הגמ' ולא מידי דהא בפסוקים הנ"ל אבות ובנים כפשוטא הוא כמו שמבואר ועושה חסד לאלפים כו' אבל דברי הגמ' הנ"ל יתבארו הטיב עפ"י דברי הזוהר בריש פרשת פנחס תנינן צדיק גמור אינו נדחה צדיק שאינו גמור נדחה מאן הוא צדיק שאינו גמור וכי מאן דלא הוי שלים בעובדי' צדיק איקרו כו' עיי"ש דשורש דבריו הוא דצדיק גמור היינו שיסודו טוב מגלגולא קדמאה וההיפך בצדיק שאינו גמור וא"כ לפ"ז א"ש דאינו משנה המסורת רק מפרש כוונת המסורת דאינו על הכונה הפשוטה רק כמו שמבואר בכתבים והבן כי נכון הוא בס"ד.

צדיק ורע לו צדיק שאינו גמור ר"ל כיון שרע לו עדיין הוא צדיק שאינו גמור דבצדיק גמור הכל אצלו טוב והבן.

ו ע"ב

מאי דכתיב למה תביט וכו' כבלע רשע צדיק ממנו וכי רשע בולע צדיק והכתיב ה' לא יעזבנו בידו וכו' אלא צדיק ממנו בולע נ"ל דקאי על יצה"ר דהא הקרא דצופה רשע

לצדיק ומבקש להמיתו ה' לא יעזבנו בידו ג"כ דרשו על יצה"ר וא"כ צדיק ממנו היינו עבודת החונף שצדקתו הוא ממנו מיצה"ר והבן.

ח

גדול הנהנה מיגיעו יותר מי"ש כו' הנה מה שמפרשין העולם דהנהנה מיגיעו היינו עובד מאהבה ע"ז קשה דאין זה מבואר בגמ' [דמביא קרא] יגיע כפיך כי תאכל כו' והנה נ"ל כפשוטו דאירי בי"ש הנהנה מיגיעו והא קמ"ל דה"א כיון די"ש הוא מה לן אם נהנה מיגיעו או לא קמ"ל דנהנה מיגיעו הוא גדול מי"ש לבד וכן הקרא מורה כך דכל ירא ה' אשריו כל דייקא רק אם נוסף לזה יגיע כפיך כי תאכל אז אשריך וטוב לך, אך עדיין תמוה דהאיך נימא די"ש שאינו נהנה מיגיעו לא יהי' לו עוה"ב אך מבואר להדי' בתיקוני זהר אשריך בעוה"ז דא ג"ע דלתתא שהוא בעוה"ז וטוב לך בעוה"ב ס דא ג"ע דלעילא [מובא לעיל] אך עדיין קשה להבין הא דהואיל דנהנה מיגיעו ג"כ יזכה לג"ע דלעילא מה שייכות יש לנהנה מיגיעו עם ג"ע דלעילא והנ"ל בזה ע"פ האור החיים בפ' צו בפסוק זאת התורה לעולה ולמנחה כו' והיוצא מדבריו דכל עניין עוסק תורה ומ"ט ועבדותו ית"ש הכל להעלות ניצוצי קדושה ושני בחינות יש א' מה שנפל בחטא אה"ר ב' מה שנפל בעת הבריאה לעולם התוהו כפי מה שחייבה חכמתו ית"ש שלא ע"י חטא ע"כ והנה דעת לנבון נקל דאדה"ר קודם החטא הי' בג"ע התחתון בגוף ונפש ע"ד שיחי' לנצח וא"כ לפ"ז לא הי' זוכה לעולם בג"ע העליון אתמהה וע"י החטא יזכה ומצינו חוטא נשכר אבל הענין הוא כמ"ש במסכת שבת דף נ"ה דאיתא שם אף משה ואהרן בחטאם מתו עיי"ש [בישמח משה פרשת בראשית בדפוס החדש דף י"ח ע"ג] ה"ה ענין זה דקודם חטא אדה"ר אף דלא הי' מיתה הי' הסתלקות אחר השלמה שישלים עצמו כפי ערכו בעבודתו ית"ש הי' מסתלק בגוף ונפש לג"ע עליון לקבל שכרו, והנה זה מובן דקודם החטא הי' העבדות רק לברר נ"ק שנפלו בעת הבריאה והנה לפ"ז מי שמברר נ"ק שנפלו ע"י חטא א"כ הוי בחינתו ע"י העבדות כמו קודם החטא בעת בריאת אדם, ויזכה לג"ע דלתתא כמו אדה"ר קודם החטא, כי אין עבדותו על בחינה זו שהי' העבדות קודם החטא משא"כ אם מברר ג"כ כ"ק שנפלו ע"י הבריאה א"כ הוא עובד בבחינת העבדות שהי' קודם החטא וא"כ יזכה לג"ע העליון והבן.

ונקדים דכל קלקול הבא ע"י חטא יתוקן או ע"י תורה ומע"ט ותשובה או ע"י קבלת העונש רק אם מוסיף בו סרה בקבלת העונש אז לא יתוקן וכמו שאמר ישעי' הנביא ע"ה על מה תכו עוד תוסיפו סרה והנה קודם חטא אדה"ר הי' מוציא כל צרכו שלא ביגיעה ועמל והא דנאמר לעבדה ולשמרה היינו כמבואר במדרש לעבדה במ"ע ולשמרה בל"ת

וע"י החטא נגזר בזעת אפיך תאכל לחם והנה המקבל עליו עול תורה מעבירין ממנו עול דרך ארץ לפי שעוסק במה שנצטוה אדה"ר קודם החטא מתקן בזה החטא בבחינתו ומלקט בזה הנ"ק שנפלו ע"י החטא ולא עליו יעבור העונש שיצטרך עוול לפרנסתו לכך מעבירין ממנו עול דרך ארץ ואם מתעסק בד"א באופן שאין בו סרה דהיינו הכל עפ"י התורה נושא ונותן באמונה באופן שאין בו גזל וגניבה ואונאה ושקר ורמי' וחילול שבת והסגת גבול רק הכל בצדק באמת ואינו בוטח בהסבה רק בה' ואינו עוסק רק כפי ההכרח וקובע עתים לתורה אז מתקן בזה ג"כ החטא בבחינתו בהעונש שאין בו סרה שמקבץ ומלקט בזה ג"כ הנ"ק שנפלו ע"י חטא ומזה יובן דבאחד מהן הרי הוא כקודם החטא ע"י העבדות אבל אין עבודתו בבחינת העבדות של קודם החטא דהא בעבדותו מתקן החטא ונשאר בבחינת אדה"ר בעת הבריאה א"כ יורש ג"ע דלתתא כמו קודם החטא בעת הבריאה משא"כ אם הוא י"ש ועובד ה' בכל כחו תמיד וגם נהנה מיגיעו ואעפ"כ אינו פוסק מדבקותו ועבדותו ית"ש א"כ הרי מתקן החטא במה שמקבל על עצמו העונש והעבדות שלו הוא על בחינת העבדות של קודם החטא דהא החטא נתקן בלא זה וא"כ יורש ג"ע דלעילא והבן זה כי נכון הוא בס"ד.

י ע"ב

שלא ראתה זבוב עובר על שלחנו כי כבר אמרו רז"ל כי יצה"ר דומה לזבוב יושב במפתחי הלב והיינו שלא ראתה זבוב עובר על שלחנו כי הבינה כי לא הי' ליצה"ר חלק כלל באכילתו כנ"ל ואפשר שראיתי באיזה ספר זאת.

יג ע"ב

כיון דאמליכתי' למעלה ולמטה ולד' רוחות השמים תו לא צריכת ועיין שם רש"י [וז"ל שהארכת שיעור שתחשוב בלבך ה' אחד בשמים ובארץ וד' רוחותי'] והנה קשה כיון דיחדת ראוי לומר וע"ק הלא ד' רוחות העולם הוא בכלל מטה וע"ק הלא בכלל אחד כמשמעו נכלל הכל והבן והנ"ל עפ"י ג' מיני אחדות שכתב מהר"י יעב"ץ והנה הא' הוא כנגד הראשון אחד בעצמותו שלא הי' קודם שנברא שום דבר רק הוא ית"ש והוא הבורא האחד והב' היינו האחד בהנהגה ובשליטה במעלה ובמטה והג' נגד השלישי שלא נעבד זולתו ית"ש והיינו בד' רוחות העולם שיש כל מיני עובדים כעת וזה נכון ואמת ולכך אמר כיון דאמליכתי' וכו' דאחד בהנהגה ובשליטה ובנעבד היא המלוכה האמיתת ועפ"ז מבואר הא דאמרינן במסכת ר"ה בענין מלכיות דאין לך מלכות גדול מזה והבן כי נכון הוא בס"ד.

טו ע"א

[משנה הקורא את שמע ולא השמיע לאזנו יצא וכו' קרא ולא דקדק באותיותי' יצא וכו' ושם בגמרא] א"ר טבי הלכה כדברי שניהם להקל [פרש"י הלכה כר"י דלא בעי שמיעה והלכה כר"י דלא בעי דקדוק] וא"ר טבי מ"ד שלש הנה לא תשבענה שאול ועוצר רחם וכי מה עניין שאול אצל רחם לומר לך מה רחם מכניס ומוציא אף שאול מכניס ומוציא והלא דברים ק"ו ומה רחם שמכניסין בו בחשאי מוציאין ממנו בקולי קולות שאול וכו' אינו דין שמוציאין ממנו בקולי קולות מכאן תשובה לאומרין אין תחיית המתים מן התורה] נ"ל לבאר הסמיכות א' כיון דאמר הלכה שלא דקדק באותיותי' יצא חשש שעי"ז לא ידקדקו אפילו לכתחלה לכך מסמיך לזה קרא דשלש הנה לא תשבענה שאול וכו' לומר כי הרחיבה שאול נפשה וכו' וצריך תחבולה לצנן אשו והוא ע"י דקדוק אותיותי' של ק"ש כדאמר ר' חמא בר' חנינא לקמן בזה העמוד [בפרש שדי תשלג בצלמון כל הקורא ק"ש ומדקדק באותיותי' מצננין לו גיהנם וכו'] ואגב דאיירי בי' בהאי קרא דריש בי' לכך נקט האי קרא דווקא אף דיש כמה פסוקים דמדברים בעונשי רשעים משום דאיתא בי' דרשה ג"כ כנ"ל והוא דרך מליצה.

ובאופן אחר נ"ל לפרש הסמיכות כי המעיין שם בגמ' יראה דמפרש לפלוגתא דר"י ור"י בלא השמיע לאזניו בפ' דשמע עיי"ש והנה איתא שם דר' מאיר אמר דאין צריך להשמיע לאזניו דאחר כונת הלב הן הן הדברים אבל בדר"י לא מפרש טעם זה משום דנראה מדפוסל בלא דקדק באותיותי' דקפיד על הדיבור והבן א"כ לפ"ז ר' טבי דפוסק כדברי שניהם להקל ע"כ ס"ל כר"מ דרק בכוונה תלי' מילתא וז"ב והנה איתא דהשי"ת אינו מקבל בעצמו רק תפלה דהיא ברעותא וכוונה דליבא עיין לקמן בשם היע"ד וזה יתכן למאן דסובר דעיקר הוא הכוונה משא"כ מאן דסובר דהדיבור הוא עיקר [מקבל השי"ת תפלה אף שאינה בכוונה] והנה עי' בספר א"א בדמעות שלישׁ ריש מגילת איכה פסיק ב' דרמי אהדדי מדרש דאיכה רבתי פרשה א' סי' ל"ז וז"ל פתח ואמר מצינו שסילוקן של צדיקים קשה לפני הקב"ה יותר וכו' ומחורבן בהמ"ק וכו' ובחורבן בית המקדש כתיב ותרד פלאים אבל בסילוקן של צדיקים כתיב לכן כה אמר ה' הנני יוסיף להפליא את העם הזה הפלא ופלא וכ"כ למה ואבדה חכמת חכמיו ובינת נבוניו תסתתר ע"כ] וגמ' דר"ה (דף י"ח ע"ב וז"ל הגמרא צום החמישי זה ט' באב שבו נשרף בית אלהינו וכו' צום השביעי זה ג' בתשרי שבו נהרג גדלי' ב"א וכו' ללמדך ששקולה מיתתן של צדיקים כשריפת בית אלהינו ע"כ] דבגמ' מבואר דשקולה מיתת צדיקים כשריפת בית אלהינו ובמדרש יותר מבית אלהינו וגם מדקדק דבמדרש אמר סילוקן ובגמ' אמר מיתתן

וכבר ישבתי עפ"י מ"ש בשם הגאון מו"ה העשיל ז"ל חבל על דאבדין כו' וכן הפסוק כי יראה חכמים ימותו יחד כו' דהא הבה"מ כיפרה דאלמלא לא שפך חמתו על עצים ואבנים לא נשתייר כו' והבן [לא מצאתיו ואפשר כוונתו חבל על דאבדין ולא משתכחין כי מצינו פלוגתא בגמ' סנהדרין ק"ח ויאבדו מתוך הקהל דר"ע דריש ויאבדו אבידה ממש שאינה חוזרת וריב"ב דריש כאבידה המתבקשת עיי"ש והנה אם נעדר הצדיק והדור יחרדו ויפחדו וישיבו בתשובה כי יאמרו אם בארזים נפלה שלהבת וכו' ואז הוא מכפר במיתתו עליהם וממילא לא נאבד הצדיק ואין זה אבידה כי נפעל ע"י כי השיב לב בנים אל אביהם שבשמים וממילא יתפרש הפ' הצדיק אבד כאבידה המתבקשת שלא נאבד זכרו מתוך הקהל אמנם אם אנשי חסד נאספים באין מבין ואין איש שם על לב לשוב בתשובה אז הצדיק אבד לדורו אבד כאבידה ממש כי אינו מכפר במיתתו עליהם וזהו חבל על דאבדין היינו שהם כאבידה ממש ולא משתכחין ואז חב"ל כי מפני הרעה העתידה נאסף הצדיק וזהו כי יראו חכמים ימותו והי' להם לכפר על עון הדור ואין זה רק מיתה ולא אבידה ועכ"ז יחד כסיל ובער יאבדו כמו כסיל ובער יאבדו מהדור באין איש שם על לב כמו שנעדרו כסיל ובער וק"ל ובזה יתורץ הסתירה כי הגמ' אמרה קשה מיתת הצדיקים שנעדרו מזה העולם ולא נסתלקו לגמרי כי גרמו במותם שנתנו אל לבם לשוב בתשובה ואז הוא רק כשריפת בית אלהינו וכשם שחורבן בהמ"ק הי' כפרה על ישראל ונשארו חיים וקיימים כן מיתת הצדיקים הנתפסים בעון הדור המה לכפר על ישראל שלא יהי' בהם כלי' ח"ו ובמדרש שאמר יותר מחורבן בהמק"ד הוא שדייק בלשונו סילוקן של צדיקים שנסתלקו מן הדור לגמרי ולא הי' לכפרת הדור וגם זכותם וצדקתם נסתלק ולמד זה מהפסוק ואבדה חכמת חכמיו כי נאבד לגמרי כאבידה ומדוע כי ובינת נבוניו תסתתר שלא הי' נבונים להבין דבר מתוך דבר לשום אל לבם כי מפני הרעה נאסף ושישובו בתשובה שלימה עי"ז ע"כ אמר קשה סילוקן יותר מחורבן בהמק"ד וק"ל] והנה כפי שטחיות הפשוט' נראה דהגמ' חולק על המדרש ולא דריש ואבדה חכמת חכמיו על מיתת הצדיקים רק על משיב חכמים אחור ודעתם יסכל וכמו שדרש רב במסכת שבת [דף קל"ח ע"ב] מקרא זה עתידה תורה שתשתכח מישראל עיי"ש והבן והוא מדה כנגד מדה רחוק ממנו כי הלב בין והבן [כי מקודם נאמר יען כי נגש העם הזה בפיו ובשפתיו כבדוני ולבם רחוק ממני וכו' לכן הנני יוסיף להפליא וכו' הפלא ופלא ואבדה חכמת חכמיו וכו' וזהו שכחת התורה והוא מדה כנגד מדה כשם שלבם רחוק מהשם כן רחק השם הבינה והדעת מלבבם] אבל מיתת צדיקים אין זה מדה כנגד מדה והבן מיהו כבר פי' הגאון מהר"י ביע"ד יפה הפ' יען כי נגש העם הזה [ביע"ד דרוש ד'

מדרשות אה"ו כי לפעמים מצינו שהקב"ה בעצמו כב"י מקבל התפלות ולפעמים מצינו ע"י מלאך והענין כך הוא כי התפלה בלב שלם קרוב ה' לנשברי לב וכל לבבות דורש ה' אבל המתפלל בלא לב אין הקב"ה מקבלו רק מה"ש שאינם יודעים מחשבות אדם, הם המקבלים וידוע כי המלאכים רוצים שימות צדיק כמבואר בגמ' בפטירת רבי אראלים ומצוקים תפסו בארון הקודש ובעת פטירת הצדיק הוא יום הלולא כמו שמצינו בל"ג בעומר שהוא הלולא דרשב"י ולפ"ז המתפלל על הצדיקים שלא ימותו כי תפלתינו בכ"י על הצדיקים וכו' ואם אינו בלב שלם מה"ש מקבלים התפלה ומה יועיל התפלה אין קטיגור נעשה סניגור אבל המתפלל בלב הקב"ה מקבלו ודאי נושא פירות ולכן אמר יען כבדוני בשפתם ולבם רחוק הנני יוסיף להפליא כו' ואבדה חכמת וכו' זו מיתת צדיקים ולכן צריך להזדרז בתפלה שהיא עבודה שבלב והחי יתן אל לבו עכ"ד הק'] ומיהו זה יתכן אם אמרינן דהכונה הוא עיקר והש"י אינו מקבל רק מה שהוא מרעותא דלבא והנה ראיתי בספר אחד שכתב מזה דמקיש מיתת צדיקים שהוא כשריפת בית אלהינו מוכח תחה"מ דעתיד בית אלהינו לחזור [ולהבנות כן יחזרו הצדקים לחיות בתחה"מ כי אין היקש לחצאין] וכמו שמפרשין שלחו באש מקדשיך [אפשר כוונתו שלחו באש מקדשיך זהו בהמק"ד חללו לארץ משכן שמיך אלו הצדיקים ששכינה שורה בתוכם כנאמר ושכנתי בתוכם וכשם שזהו עתיד לחזור כן אלו עתידים לחזור] והבן והנה אם אמרינן דהוא יותר משריפת בית אלהינו ולא דרשינן ההיקש א"כ אינו מוכח מכאן כלל והשתא א"ש הסמיכות הנ"ל דבלא"ז ה"א דהדיבור עיקר א"כ ל"ל כפי' היע"ד בפ' יען כי נגש וכו' וע"כ צריך לומר דלא קאי על מיתת צדיקים דאין זה מדה כנגד מדה [רק דקאי על שכחת התורה כנ"ל בשם הגמ' שבת] וא"כ דרשינן ההיקש [דמיתת צדיקים לשריפת בית אלהינו כדרשת הגמ' דר"ש הנ"ל] ומוכח תחה"מ משא"כ למאי דאמר ר' טבי הלכה כדברי שניהם א"כ ע"כ מוכח דהכונה עיקר א"כ הפי' של היע"ד בפ' יען כי נגש א"ש וא"כ [מיתת צדיקים] הוא יותר משריפת בית אלהינו [נדרשת המדרש הנ"ל והוי מדה כנגד מדה כי ע"י שהתפלה בלא לב לא תתקבל על קיום הצדיקים וק"ל] וא"כ אין כאן הוכחה על תחה"מ לכך נסמך לו וא"ר טבי כו' הוכחה אחרת על תחה"מ והבן כי נכון הוא בס"ד.

והנה שם [בגמרא] הלא הדברים ק"ו דהוא תמוה מאוד לכאורה א' דכמה רשעים דלא יעמדו בתחה"מ ועוד דאיך שייך ק"ו על הנהוג שבעולם והבן לכך נ"ל דהוא מליצה יפה והוא רק כמו אמרם מה דלא הוי הוי מאי דהוי לא כש"כ לומר דשייך מציאות התחי' במכש"כ ממציאות יש מאין ועפ"ז א"ש דנקט הק"ו בהדי היקש דהיינו כמו שם דהמין

הקשה על המסורת דתחה"מ האיך יתכן והשיב לו דיתכן [מכח הנש"כ מאי דלא הוי וכו'] וא"כ אין להכחיש המסורת ה"נ ההיקש הוא הלימוד וכדי שלא יהי' השכל מנגדו אמר ק"ו הנ"ל וזה ברור בס"ד.
והנה י"ל באופן אחר עפ"י המבואר בכתובות דף ח' ע"א דמר סבר אזלינן בתר המחשבה [ובמחשבה] שני יצירות הוי ומ"ס בתר מעשה אזלינן ובמעשה חדא יצירה הוי ועי' בעירובין דף י"ח ע"א דוייצר בשני יודין דשני יצירות הוי עיי"ש אבל בב"ר והובא ברש"י בנימוקי החומש פ' בראשית ע"פ וייצר שני יצירות א' לעוה"ז ואחד לתחה"מ עיי"ש והשתא א"ש הסמיכות כיון דמוכח מדר' טבי דהכל הולך אחר הכוונה והמחשבה עיקר נמצא לפ"ז ב' יצירות הוי וא"ש וייצר בב' יודין א"כ לפ"ז לא מוכח תחה"מ מכאן לכך מביא ראי' אחרת על תחה"מ ודו"ק.

יז ע"א

כך הגירסא בעין יעקב ר' יוחנן אמר כי הוי מסיים ר"מ ספרא דאיוב הוי אמר הכי סוף אדם למות וסוף בהמה לשחיטה והכל למיתה הם עומדים וכו' המאמר הנ"ל כבר ביארתי בקונטרסי [עיין לקמן במסכת שבת דף מ"ג] ועכשיו אוסיף נופך דקשה (א') איך תולה בסיום ספרא דאיוב (ב') מי לא ידע דכל אדם סופו למיתה ומה חידש ר"מ ומה אמרו ר"י בשמו (ג') סופו במיתה ראוי לומר (ד') הלא אדם היא הנשמה דהגוף נקרא בשר אדם שנאמר על בשר אדם לא יסך כמבואר בשעה"ק למהרח"ו ז"ל ובענין שנאמר עור ובשר תלבישיני וגו' כמבואר בשפע טל וכענין שנאמר די מדרהון עם בשרא לא איתוהי ולא אמר דבשרא לאו אינון ש"מ דאדם נמי לאו בשרא הוא רק מדורהו עם בשרא לכך נאמר על המלאכים דגם מדרהון עם בשרא לא איתיהו והבן זה וא"כ לפ"ז דא"כ דאדם היינו הנשמה א"כ איך אמר דסופו למיתה חלילה לומר כן דודאי אין זה הסוף של הנשמה דהיא העולה מעלה ואין שייך לומר דהמיתה היא הסוף רק בבהמה שאין לה השארה (ה') קשה מה דאמר וסוף בהמה לשחיטה וכי ישראל אוכלין כל בהמות והלא רובא דרובא אוכלין אוה"ע ואין שוחטין כלל וגם כמה בהמות שמתין מעצמם (וא"ו) קשה מה דכפל עוד ואמר והכל למיתה הם עומדים וכן יש עוד דקדוקים הרבה להלן ויובנו בפרושי מעצמם ונ"ל דהנה בענין המיתה יש לומר דהוא בדרך עונש מעץ הדעת אבל באמת יש יכולת לבא אל השלימות בחייו אף עכשיו וי"ל כמ"ש בשל"ה הק' דאחר החטא בעץ הדעת המיתה היא טובה גדולה ואינה לעונש כלל [מובא לעיל תו"ד השלה"ק באיכה ב' פסוק וא"ו ויחמוס כגן שכו ועיין ישמח משה בראשית עה"פ ויצו ה"א על האדם בארוכה] ומסכים לזה מה שדרשו רז"ל טוב מאוד זה המות והנה

מסוף איוב שאמר איוב להשי"ת לשמע אוזן שמעתיך ועתה עיני ראיתיך על כן אמאס וניחמתי על עפר ואפר ועיין ברבינו בחיי על איוב מה שפי' בפ' הנ"ל ותורף דבריו כי מחמת השתוקקותו אז בהדביקות הי' מואס בהגוף שהוא מסך המבדיל גדול מאוד עיין עליו א"כ מוכח כהשל"ה והבן ונקדים מה שפירשתי בקונטרסי על הפסוק סוף דבר הכל נשמע וגו' עיי"ש [עיין לעיל סוף קהלת] והנה שם הוא התכלית כי שם נשאר עומד כי עי שטרח בע"ש כו' וכעין שכתב החסיד נפשי הכיני צידה כו' והיינו סוף אדם למות כי תכליתו הוא לעות כי עי"ז תוכל לבא לשלמותה אבל אין סופו במיתה רק ר"ל תכליתו ממתין ומצפה למות כי בלעדה לא יבא התכלית והבן זה והמיתה אין תכלית רק לאשר הוא אדם, וסוף בהמה ר"ל תכליתה ותיקון שלה לשחיטה כי ע"י כך נתעלה מחי למדבר ויתעלו ויתוקנו הניצוצות ע"י השחיטה וברכתו וע"י אכילת איש הישראלי ובהמה המתנבלת באמת נעדרת התכלית ומזה יובן כי אדם שהוא בהמה בתואר אדם ואין שמו אדם ג"כ נעדר התכלית כי המיתה אין תכליתו ושחיטה אין לו בכשרות והבן זה וש"ת דמש"ז שאין המיתה תכלית לו יחי' לא כן הוא אלא והכל למיתה הן עומדים בין כך ובין כך וא"כ אשרי עי שהגיע לתכלית לזה אמר אשרי אדם שגדל בתורה היינו גימטריא] תרי"ג ר"ל שגדל בתרי"ג שהתרי"ג עצות מלבישין את כל קומת נשמתו אבר באבר וגיד בגיד כמ"ש בשפע טל וכמבואר בקונטרסי וכעין שכתבו בפ' תורת ה' תמימה משיבת נפש וש"ת איך יתכן לקיים כל התרי"ג מצות הלא הגש"ם חלף הלך לו [היינו שגש"ם מצות אין בידינו לקיים בגלות] וגם לאו כ"ע כהנים המה וכדומה לזה אמר ועמלו בתורה כי עי"ז מקיים הכל דכל העוסק בתורת עולה כו' וע"י מה נחשב העסק כעשי' ע"י שעושה נ"ר ליוצרו כי באור פני מלך חיים והבן וגדל בשם טוב כמבואר שם בקונטרסי עפ"י העקרים שכתב הטעם דלא נאמר כי טוב ביצירת אדם [כי אז עוד לא בא עוד לתכליתו ושלמותו אך האדם מוציא שלמותו ותכליתו מכח אל הפועל] והשם טוב הוא הגעת התכלית ועליו אמר שלמה טוב שם שיהי' שמו של אדם טוב נצמח משמן טוב משל להתגברות אור תורה אור החופף על ראשו ועיין בקונטרסי וא"ש שאין כוונת שלמה המלך ע"ה להתפארות כבוד המדומה ועכשיו יובן ויום המות מיום הולדו כי ביום הולדו לא נקרא שם טוב עליו והבן.

והנה אחי ורעי אם מיתת הצדיק עושה רושם אז מכפרת כמו שפירשתי במאמר רז"ל למה נסמכה מיתת מרים לפרה אדומה והבן [לא מצאתיו כעת ואפשר כוונתו כידוע כי פרה אדומה מטהר טמאים ומטמא טהורים כן העדר הצדיק אם העם נותנים אל לבם לחזור בתשובה בראותם כי נלקח תפארתם ועטרת ראשם מאתם אז מכפר ומטהרם לא

כן אם אינם שמים על לב אז ח"ו עוד נתפסים אשר משיח ה' נלכד בשחיתותם וק"ל] והנה לאו כל אדם יוכל לעמול בתורה ע"כ שמעו מרבני ולומדי ישראל דינים ומוסר וכן תעשו ותחי נפשכם ועפי"ז מה שכתבתי תבין ושמן על ראשך אל יחסר [היינו דברי תורה ומנסר שהוא כשמן לנר] והנה לא אמר ונפטר בשם טוב לבד בי אף דנאמר תשב אנוש עד דכא [עד דכדוכא של נפש] וגם הוא טוב שמגיע לשלימות מ"מ הוא המדריגה הפחותה ולא שייך לומר אשרי ובגודל בשם טוב לבד לא סגי כי אל תאמין בעצמך עד יום מותך לכך בעינן תרוייהו [שגידל בשם טוב ונפטר בשם טוב] ואז אשרי לו ויבולע המות לנצח וכו'.

תירוץ על קושית יפ"ת על תוס' במס' (ברכות דף י"ז ע"א) ד"ה העושה שלא לשמה ובפ' מקום שנהגו [דף כ' ע"ב] שתירצו דהלומד על מנת לקנטר נוח לו שלא נברא עיי"ש הלא בסנהדרין דף ק"ה ע"ב יליף רב הא מילתא דלעולם יעסוק כו' מבלק שבשכר מ"ב קרבנות שהקריב בלק זכה ויצא ממנו רות עיי"ש והלא בלק לקנטר לישראל עביד ע"כ קושית היפ"ת הובא בשמ"י סי' א' ונ"ל דלק"מ דהלא קנטורו לישראל הי' רק להנאת עצמו להציל עצמו כמפורש בתורה הק' ויגר מואב מאד כו' וז"ב.

כט ע"ב

לא תרוי ולא תחטא עפ"י האלשיך באבות על המשנה שגגת תלמוד עולה זדון [ותו"ד כי נכונים ללצים שפטים הם עוזבי לימוד התורה שנקראים לצים ולא יפטרו בטענה כי שוגגים הם כי לא ידעו במה יכשלו כי שגגת תלמוד עולה זדון במה שבא מחמת שוגג שלא למד ולא ידע להזהר עולה זדון נחשב כמזיד והר"ז דומה ללץ היין הומה שכר כי המתלוצץ על חבירו מחמת יין ששתה ונשתכר אין לומר שאין עליו אשם ושוגג הוא כי היין בוגד, כי אל תדין אותו במה שמתלוצץ אחרי ששתה היין כי אז שוגג הוא כי אם אל המביא עצמו לידי שכרות במזיד כי הוא בזדון הנה הומה השכר הוא יין ישן שהוא הומה אחריו ומשתכר בזדון ככה ענין שגגת הלימוד וק"ל] ועפ"ז ג"כ יובן הגמ' יכולני לפטור כל העולם מן הדין שנאמר שיכורת ולא מיין ע"כ ר"ל דעל עצם החטא יש תירוץ ואמתלא בשיכורת ולא תרוי לא שייך כאן כי הוא ולא מיין וא"כ אם ח"ו אנחנו מעכבים שייך לא תרוי והבן אך מ"מ השכרות קדמה ואין ראוי להיות עיכוב מצידינו והבן.

אמרם ז"ל לא תרתח ולא תחטא נ"ל עפ"י מה שראיתי בלקוטים של ספר קדושת לוי על התורה על אמרם ז"ל במס' אבות אל תהי' נוח לכעוס ושוב יום אחד לפני מיתתך דהא מבואר בזוה"ק בפסוק טורף נפשו באפו דעל ידי כעס הנשמה בורחת ממנו ולא כן בשאר עונות וא"כ בריחת הנשמה היינו מיתה וז"ש ואל תהי' נוח לכעוס ושוב יום כו'

ר"ל כי צריך אדם לשוב בתשובה קודם מיתה וא"כ איך תכעוס קודם שעשית תשובה הלא הכעס היינו מיתה ותמות בלא תשובה על כן כשרוצה לכעוס יזכור שצריך לעשות תשובה קודם על כן אל תהי' נוח לכעוס עכ"ד הקדושים והוספתי נופך דבאמת יש כעס לש"ש לקנאות במרגיזי אל וזה לא יזיק אך הכועס במהרה עלול לטעות לומר שהוא לש"ש אף שאינו כן והס"ח מטיח עיניו אבל כשמיישב בדעתו נאמר כי אקח מועד אני משרים אשפוט ואז ישפוט ברוחו האמת אם הוא רק לש"ש או לא וגם כששב קודם הרי הוא מגרש הס"א ואם אח"כ יגמור בדעתו לכעוס כל כהאי רותחא לרתח והבן ועוד אמרתי טעם מושכל על דברי הזוהר הק' עה"פ הנ"ל דבחטא זה הנשמה טוענת ממ"נ אם אתה כועס שלא לש"ש הרי אמרו כל הכועס כאלו כו' ובודאי צריכה לברוח כי בכל יום מברך שלא עשני גוי ואם אתה אומר שהוא לש"ש מה הוא ע"כ צריך אתה לומר שאין אתה יוכל לסבול לראות או לדעת מחטא שיחטא אותו האיש להשי"ת א"כ אומרת הנשמה ממך אני למד איך אני סובל חטאך שחטאת להשי"ת וא"כ אני צריכה לברוח על כן זאת העצה היעוצה שלא לכעוס עד שיהרהר בתשובה גמורה על חטאיו ויהי' ושב וניחם על הרעה ובעזיבה גמורה באמת עד שימחלו לו כל חטאותיו ואח"כ יכעוס אם הוא לש"ש דאם אינו לש"ש הלא זה בעצמו הוא חטא ומה יועיל התשובה והבן וא"כ לפי זה השורש שאין לכעוס הוא משום שהוא חטא ג"כ ואין הנשמה סובלת, אבל אם אינו חוטא כלל יש לו רשות לכעוס לש"ש במקום שאינו חוטא בזה וידוע דיש וא"ו המחלקת גם בלשון חכמים כמו חלץ ועשה מאמר והיינו לא תרתח ולא תחטא היינו או לא תחטא דאז אתה רשאי לכעוס במצות קונך ית"ש והבן:

ועוד יש להוסיף נופך בזה כי אמרתי לפרש ואל תהי נוח לכעוס עפ"י מה שכתבתי דענין קדושה צריך הכנה [עיין ישמח משה פ' נשא ד"ה קח מאתם] א"כ אם הכעס אינו לש"ש הרי הוא כאלו עובד ע"ז וא"ת שהוא לש"ש א"כ הוא ענין קדושה וקדושה בעי הכנה [כמו שמצינו במס' ביצה בהכנה דרבה שדרשו והי' ביום הששי והכינו וכו'] ולכך אל תהי' נוח לכעוס והבן, והנה יש להסביר הענין כי אין מגרש הנשמה רק דבר שהוא כע"א כי יש ב' בחינות יצה"ר בחינה א' מפתה ומסית מבחוץ ב' אמרם ז"ל לא יהי' בך אל זר איזה אל זר שהוא בגופו של אדם הוי אומר זה יצה"ר עכ"ל והיינו רוח הטומאה מס"א דנשמה קדישא אזלא מיני' ושורה במקומו מסטרא דמסאבותא כנודע ומובן דהחטא שהוא בבחינת אל זר משרה בו ח"ו אל זר ומגרש הנשמה הקדושה דזה לעומת זה כו' ואמלאה החריבה והבן וא"כ בכעס ממ"נ מגרש הנשמה דאם אינו לש"ש הרי הוא כעובד

ע"ז ובודאי מגרש הנשמה כנ"ל ואם הוא לש"ש כבר כתבתי דאם אינו יכול לסבול אז הנשמה ג"כ כמוהו ואינה סובלת החטאים שלו והבן:

ל ע"ב

במשנה ואפילו נחש כרוך על עקבו לא יפסיק דהוא תמוה הלא אין לך דבר שעומד בפני פ"נ ואין הולכין בפ"נ אחר הרוב ועוד הלא בשבת התירו צידת נחש משום פ"נ ולולי דברי הגמרא אבל עקרב פוסק הי' נ"ל לפרש המשנה דקאי אלמעלה חסידי' וכו' כדי שיכוון את לבם למקום כ"כ עד שאפילו מלך וכו' ואפילו נחש וכו' לא יפסיק מפני שאינו יודע ומרגיש מאומה מכח התפשטות הגשמיות כנ"ל.

ואפילו נחש כרוך על עקבו לא יפסיק ע"ד והי' עקב שכרו בעקב והתכלית הוא הסוף והיינו שלא לשמה [והיינו אפילו נח"ש הוא היצה"ר כרוך על עקבו (היינו תכליתו) שמטיל בו אהבת השכר] ואעפ"כ לא יפסיק כי מתוך שלא לשמה בא לשמה.

לא ע"א

אל יפטר אדם מחבירו אלא מתוך דבר הלכה שמתוך כך זכריהו נראה דר"ל שהדרך הוא כשיפגישו חכמים זה בזה אז כל אחד שופע בחכמתו כמעיין הנובע ואומר חדושי תורה הרבה ומחמת הריבוי אין אחד זוכר דברי חבירו לומר בשם אומרו וגם אין נותן לב בשום דבר לזכרו בפרטיות כי סובר שעדיין ישמע ממנו אבל דבר הלכה שיאמר בשעת פטירתו ממנו שיודע ששוב לא ישמע ממנו נותן אל לבו וזכרו והיינו שמתוך כך דייקא זכרהו כנ"ל ברור בס"ד.

א"י אל יפטר אדם מחבירו אלא מתוך דבר הלכה מתוך היינו כמו באמצע דהיינו קושי' שמתוך כך זכריהו והבן.

לד ע"ב

במקום שבעלי תשובה עומדים אין צדיקים גמורי' יכולין לעמוד כי צדיק גמור היינו שלא טעם טעם חטא אינו יכול לסבול החוטא ושב רק השי"ת הוא רחמן ויודע ומבין מחשבות אדם כי הם הבל אף שאין בסוג הזה כיון שהוא הבורא ועפ"ז נ"ל מאמר דוד ויאמרו לא יראה יה וכו' הנוטע אוזן הלא ישמע וכו' ה' יודע מחשבות אדם כי המה הבל ועפ"ז נ"ל המשנה במס' אבות הוא היוצר הוא הבורא היינו של הגוף והנפש יצירה ובריאה הוא המבין וכו' ודו"ק.

עו"י מה שדרשו חז"ל במקום שבע"ת עומדים אפילו צדיקים גמורים אינם יכולים לעמוד מקרא דשלום לרחוק ולקרוב לרחוק ברישא והדר לקרוב עכ"ל ע"פ שהקדמתי כמה פעמים שמי שלא נתרחק כ"כ אזי על עיקר התשובה מסייעין לו אבל ההרהור

והתפלה צריך להיות ממנו והיינו שובו בנים שובבים ואח"כ ארפא משובותיכם ונמצא הרפואה מהקב"ה אחר שפתח בשלום שלום ענהו אבל לא שיפתח לו בשלום משא"כ למי שנתרחק מאוד פותח לו הקב"ה ונותן לו הרהורי תשובה.
ועפ"ז יובן בורא ניב שפתים (היינו התשובה) שלום לרחוק אבל לקרוב אמר ה' רק ורפאתיו והנה צדיקים גמורים מבקשים תמיד עזר אלקי על דרך הישרה כי אינם חפצים בשכר וכמו ששמעתי על פ' הדריכני בנתיב מצותיך כי בו חפצתי (ולא בשכר) וכמו שפירשתי בפסוק העבר עיני מראות שוא בדרכיך חייני (ולא בשכר) אבל הקב"ה אינו מעוררן בלי התעוררות שלהן אף שחפיצם בכך וידוע משיתוף של מקום כמו שפי' הרמב"ם בהנה מקום אתי [והוא מלשון מדרגה] וכך הם דברי הגמ' לרחוק ברישא היינו בהתחלה אף בלא התעוררות שלהם והדר לקרוב דהיינו דלקרוב דוקא בתר הכי שהתעוררות שלו צריך להיות תחילה ולא יוכל לבא למדריגה זו שהקב"ה יפתח עמו ודוק כי הוא פי' צח.
עוד יתפרש הגמ' הנ"ל במקום שבעלי תשובה עומדים אין צדיקים גמורים יכולין לעמוד ע"ד דאיתא במעלות רפב"י ורוה"ק מביא לידי תחה"מ והנה תשובת הרשע הוא ג"כ תחה"מ וצריך למעין רוה"ק והיינו הערה דלעילא רוח טהרה כי הבא לטהר מסייעין לו כי בלא"ז לא הי' יכול לצאת מתחת יד הס"א והנה חסידות מביא לידי רוה"ק אבל לא צדיק גמור והבן.

לה ע"א

אמר רבב"ח א"ר יוחנן ראשונים עשו תורתן קבע ר"ל העיקר ומלאכתן עראי ר"ל עראי וטפל והכנה אל הקבוע שהוא התורה דהיינו בכל דרכיך דעהו א"כ הכל דבר מצוה לכך זה וזה נתקים דייקא בידן כמו תלמידו בידו ר"ל שיש לו קיום נצחי אחרונים שעשו מלאכתן קבע ותורתן עראי היינו רק טפל כדי ליפות העושה שיהי' תורה וגדולה והיינו שלא לשמה לכך זה וזה לא נתקיים בידן דאין מכל אלה קיום והשארה רק בעוה"ז שהוא כחציר יחלוף והבן.

מג ע"ב

כל ההולך בקומה זקופה כאלו דוחק רגלי השכינה שנאמר מכה"כ שנראה משולל הבנה ועיין בספר הברית ולי נראה בשני אופנים א' עפ"י כי הענוה נצמח אם מכיר כי אין מציאות שום דבר תלוי בעצמותו רק ית"ש וזה אהי' אשר אהי' כנודע ע"כ אמר משה ואנחנו מה כי הרגיש באמת כי אין ישות בעולם רק רצונו ית"ש ומה לו להתגאות וזה ההולך בקומה זקופה מורה על השתררות כאלו הוא מציאות בפ"ע ואין השי"ת ח"ו סבתו

וידוע מה שפי' המורה בשיתוף שם רגל כמו ויברך ה' אותך לרגלי [לסיבתי] וכמו ועמדו רגליו ביום ההוא והיינו כאלו דוחק רגלי השכינה לומר שאין השי"ת סבה לכל והבן זה ומה דמסיים שנאמר מכה"כ כמ"ש בספר התני' דלית אתר פנוי מיני' וע"כ האדם יראה עצמו כאפס וכאין כמו טפה בתוך הים הגדול אין לה מציאות בפ"ע כלל והבן זה.
ובאופן שני נ"ל לבאר ע"פ אמרם גדולים מעשי צדיקים יותר ממעשה שמים וארץ דהיינו דשמים נבראו ביד אחת וכן הארץ ביד אחת דהיינו כל אחד בחמש ספירות כמבואר בפרד"ס פ"א שער א' והמקדש כלול משניהן כמו שאמרו רז"ל יודע הי' בצלאל לצרף אותיות שנבראו בהם שמים וארץ שמים וארץ דייקא והבן זה והנה מבואר שם בפרד"ס דע"ס דאצילות מרומזים בעשר אצבעות דידים וע"ס דבריאה בעשר אצבעות דרגלים והם רק צל לע"ס דאצילות והנה עולם הבריאה נקרא עולם כסא הכבוד ושם מגיע פגם של חטא שהוא מבחינת העדר כבוד כלפי מעלה והנה התלבשות דע"ס דבריאה מתפשט בעולם והיינו מכה"כ והבן וע"כ ההולך בקומה זקופה שמראה גאות בעצמו והוא העדר כבוד כלפי מעלה להתגאות בפניו ית' והיינו כאלו דוחק רגלי השכינה שהשכינה כללות אצילות מתלבשת בע"ס דבריאה בחינת כבוד שזה עושה העדר כבוד ופוגם בזה והיינו שנאמר מכה"כ והבן.

נב ע"ב

חד עבד בשוגג כב"ש ואשכח ארנקי דדהבא אף דלעיל דף י"א בהטתי לקרות אמר דחייב מיתה אף דמחמיר כב"ש היינו דשם ליכא מעליותא לב"ה בהטי' אבל הכא לב"ה ג"כ הוי מעליותא לברך במקום שאכל דהא במזיד גם ב"ה מודו רק שלא הטריחו את השוגג א"כ ודאי דהמחמיר תע"ב וא"כ מהאי עובד' דאשכח ארנקי דדהבא מוכח ג"כ דב"ה מודו במזיד כמו מהאי עובדא דאכלו ארי' כנ"ל.

נה ע"ב

הנה בפרק הרואה [דף נ"ה ע"ב וד' נ"ז ע"ב] נשנה מימרא דר' יוחנן בהשכים ונפל פסוק לתוך פיו [ועיין במפורשים שהקשו למה נשנה ועיין בהגהת רי"פ שם] והשבתי דבמימרא א' איתא השכים ונפל לו פסוק לתוך פיו היינו שנפל ברעיונו ואח"כ לתוך פיו ובמימרא הב' נאמר השכים ונפל פסוק לתוך פיו ולא ברעיונו כלל וצריכא תרויהו כנודע לי בעזהש"י ודו"ק.

נז ע"א

מלאים מצות כרימון ע"פ ר"פ כ"צ רש"י בד"ה מחלחל כו' שיש בו מוח מפנים וא"כ רמון אין לו מוח מבפנים והבן.

כבר כתבתי פירוש א' על אמרם ז"ל ברכות [נ"ז א'] הקורא ק"ש בחלום כו' [עיין ישמח משה פ' ואתחנן] וי"ל עוד באופן אחר כפשוטו דמורה דשורשו ממקום גבוה שראוי מצד שורשו שתשרה כו' רק שאין דורו ר"ל הגילגול אשר הוא בו כעת זכאי לכך כי מעשיו אינם מתוקנים כנ"ל.

ס ע"א

בגמ' רמי קראי אהדדי אשרי אדם מפחד תמיד וכתיב פחדו בציון חטאים ומשני הא בדברי תורה וע"ז קשה ממאי דאיתא וירא יעקב אמר שמא יגרום החטא אלמא דיש לו לאדם לירא שמא עשה איזה חטא וע"ק דמאי בציון דאמר קרא ועוד חוטאים הול"ל ע"כ אני אומר יש עוד לאלקי מילין וכפטיש יפוצץ סלע דבאמת יש לאדם לירא שמא חטא כיעקב ולזה פי' דאשרי אדם מפחד תמיד שפיר שמא חטא אך זה דוקא או קודם הבית או בשאר מקומות חוץ מירושלים שהרי שנינו מעולם לא לן אדם בירושלים ועבירה בידו דתמיד של בין הערבים מכפר על עבירות של יום ותמיד של שחר מכפר על עבירות של לילה וא"כ שם הן גור יגור אפס מאותי וידוע דקודם שנחרב בהמ"ק ביטל התמיד זמן מה מקודם וא"כ אז יש לפחד גם בירושלים וזה פי' הכתוב פחדו בציון חטאים פי' שגם בציון חטאים לפי שביטל התמיד ובמהרה יוחזר לנו ודו"ק.

סא ע"ב

מה שאמרו חז"ל בינונים זה וזה שופטן שנאמר להושיע משופטי נפשו ולכאורה קשה מ"מ מה זה דאמר להושיע משופטי נפשו הלא מיצ"ט א"צ להושיע א"ו צ"ל דמיצ"ט צריך ג"כ ישועה שפעמים טועה האדם בדמיונו וסובר על מה שאינו טוב שהוא טוב וא"כ כח הטוב שבו משתוקק לזה וצריך ישועה כנ"ל:

סב

מה שדרשו כי מיץ חלב יוציא חמאה עיי"ש נ"ל דהיינו שאי אפשר שיזכה בכתר תורה אם לא בביטול כל המדות והכחות הגשמים שהם מצד התולדה כנ"ל והבן.

סג

אפילו גנבא במחתרת' קרו לי עפ"י המליצה של המלאך מיכאל והבן:

ירושלמי ברכות פ"ט ה' ה'

נשאלתי על מה שאמרו רז"ל כ"מ שנאמר וה' הוא ובית דינו הלא כתיב וה' שמים עשה והשבתי עפ"י מה שאמרתי בהפסוקים רם על כל גוים ה' וכו' [עיין ישמח משה פ' נח ד"ה במדרש תהלים ופ' תצא בהפטורה ובתפלה למשה תהלים קי"ג] א"כ היוצא מזה דכבודו ית' אינו תלוי בזולתו ולא שייך לומר מגדולת עבד [ניכר גדולת רבו כי גדולתו

מצד עצמו כי ובושה החמה וחפרה הלבנה אעפ"כ כי מלך ה' צבאות] וש"ת כיון שכבודו אינו תלוי מזולתו והיינו ע"י שאיננו צריך לשום דבר ודי לו בעצמותו א"כ למה ברא השמים בשלומא הארץ כתיב והארץ נתן לבני אדם אך השמים למה נבראו אלא ע"כ לצורך הפמליא דהיינו ב"ד כנודע וידוע דיש סבה הפועלת ויש סבה התכליתית והבן אבל אין בורא ופועל אלא אחד יתברך.

פיאה

פרק א משנה א

והבאת שלום בין אדם לחבירו ות"ת כנגד כולם דלכאורה בין אדם לחבירו הוא שפת יתר דהי' די באמרו והבאת שלום דודאי בין ב"א הוא והנ"ל דרצה לומר דוקא בין אדם לחבירו דהיינו שהם שווין בדיעה וגם בין יחיד ליחיד דהוא בנקל לעשות שלום וא"צ לבטל כ"כ מת"ת אבל כשהאחד עיקש או בין יחיד לרבים אינו מחויב שזה צריך זמן גדול וביטול מת"ת זמן זמנים וזה אמרו והבאת שלום בין אדם לחבירו דוקא והטעם דדוקא בין אדם לחבירו הוא לפי שת"ת כנגד כולם והבן כי נכון הוא בס"ד.

ירושלמי פיאה פ"ח ה"ו

ר' אלעזר הוי פרנס חד זמן נחית לביתי' וכו' אתא חד סיעא ואכלין ושתין וצלי עלך אמר ליכא אגר טב ועל אלו דאמרו לי' קא מללטין יתך אמר דין הוא אגר טב ע"כ. והנה ק"ל דמ"מ נראה דאלו המלטטין הם עניים שאינם מהוגנים וא"כ לשמחה מה זה עושה והנ"ל ע"פ מה ששמעתי בהכנסת אורחים שהוא הכנסה תחת כנפי השכינה דאיכות קדושת הצדיק נמשך על כל אשר לו והעד גזרו על פתן כו' ועד השני נשתייר על פכין קטנים והבן והנה כל דרך איש ישר בעיניו וכשהתחיל להתעורר אז מתעורר מלחמה בקרבו וכל זמן שהרע בתגבורת הוא כועס ע"ז שנעשה לו פחת וחסרון בשמחת עוה"ז והנה אלו דמלטטין יובן מזה שעשה בהם איזה רושם עכ"פ ודין הוא אגר טב אבל הנך דקא משבחין יתי' או דלא נעשה בהם שום רושם או שבלא"ה היו כשרים וא"כ צדיק מה פעל ולכך לאו דין הוא אגר טב כנ"ל וזה אמרתי לנגד א' שקלל המוכיח והבן:

דמאי

פרק ד משנה א

ושואלו בשבת יאכל על פיו כו' ופירשו דמתירא לשקר שאימת שבת עליו עיי"ש ש"מ שאמירת שקר בשבת מלבד איסור דגופא יש בה חילול שבת ורמוז בסוף פ' בהר סיני

א"ת" ש"ב"ת"ותי" ת"ש"מ"ר"ו" נוטריקין א"ל ת"אמר ש"קר ב"שר ת"אכל ת"שתה י"ין ת"ענוג ש"בת מ"נוחת ר"ם ו"נ"ישא ע"כ. בירושלמי חלה פ"א רי"א אין עבירה מצוה ר' יוסי אומר אין מצוה עבירה עיין ביפ"מ ול"נ דפליגו בסברת התוס' דר"פ לולב הגזול דמצוה הבא בעבירה רק כשע"י העבירה נעשה אבל לא כשנעשה בדבר זה עבירה אבל המצוה לא בא ע"י זה דר"י לית לי' סברת התוס' הנ"ל ור"י אית לי' ודו"ק.

שבת

ב ע"א

נשאלתי בהמשנה דמפרש תחילה לשתי' שהן ארבע בחוץ ואח"כ לשתים שהן ארבע בפנים ולא על ראשון ראשון וכו' והשבתי דהא כבר פירשו הא דנקט בלשון עני ועשיר היינו משום דאשמעינן דמצוה הבאה בעבירה אסורה וחייבין עלי' וא"כ נחזי אנן הלא בבבא דרישא אין כאן שום מצוה לא מבעי' נתן לתוך ידו של בעה"ב אלא אפי' נטל מתוכה כיון דמעצמו נטל ודאי דאין זה אלא חפץ של עני א"כ אין כאן מצוה וגם אם נוטל צדקה הלא העני אינו עושה שום מצוה וחיובו דעני קמ"ל א"כ אין כאן שום רבותא רק בסיפא אשמעינן רבותא זו וקיי"ל דתנא בתרא לטפוי אתא ע"כ שונה בסדר הזה וק"ל.

י ע"א

כל הדן דין אמת לאמיתו מעלה עליו הכתוב כאלו נעשה שותף להקב"ה במעשה בראשית כבר כתבתי בו פירושים וכעת לחדש באתי עפ"י פי' הרמ"ז בר"מ ריש פ' שופטים בפקודא דא מני שופטים כי המשפט לאלקים הוא ומרוב אהבתו את עמו הפקיד ונתן את הדין בידם עיי"ש וע"פ מ"ש במקדש מלך על הפסוק ועשיתם אותם כי המצות הם עצם המדות והמקיימן הוא נותן הכנה והשפעה להמדות לקבל ולהשפיע והקב"ה אינו מקפח שכר ולא זו שנותן לו שכר הכנה רק שמעלה עליו כאלו הוא עשה ומהוה והאציל את המדות עצמן והבן והנה ידוע דבריאת שמים וארץ הי' ע"י יחוד המדות כמו שמפרשים על פסוק עזרי מעם ה' עושה שמים וארץ והיינו בכח התורה שהם עצם המדות כמבואר בב"ר אני הייתי כלי אומנתו של הקב"ה והיינו כדי שיהי' התורה יסוד הכל כמבואר בנזה"ק והנה כתיב בראשית ברא אלקים וכו' וכתיב ביום עשות ה' אלקים ואמרו רז"ל מתחילה עלה במחשבה וכו' ונמצא ראשית היינו המחשבה והבן דהיתה ע"י אצילות מדות הגבורה אך הקיום ע"י החסד שנאמר עולם חסד יבנה והנה הדין דין אמת לאמיתו מקיים העולם במשפט הוא הנותן כח הקיום בגבורה ודין נהפך לרקעים והיינו אמרם כשיש דין למטה אין דין למעלה ממש כי נהפך לרחמים

וע"ז קשה דהיא היפוך מה שקבלנו ה' צילך והבן אך לק"מ עפ"י אמרם מתחילה עלה במחשבה לברוא במדה"ד ונמצא דכח הבריאה הי' במדה"ד וכח הקיום במדה"ר נמצא זה הדיין המקיים עולם במשפט דזהו קיום הקיבוץ הכי ה' צילך ונותן כח הקיום במה"ד דלעילא א"כ נהפך לרחמים דזהו הקיום וא"כ ממילא ע"י ה' צילך אם יש דין למטה אין דין למעלה והבן א"כ לפ"ז כיון שנותן כח הקיום בהמשפט הר"ז מקיים המחשבה ומעלה עליו כאלו האציל ומהיה את זאת המדה] וזה אמרם כאלו נעשה שיתוף להקב"ה במעשה בראשית דייקא והבן.

א"י כפשוטו כיון שנותן בה כח הקיום הוא מקיים המחשבה והבן כי נכון הוא בס"ד.

והנה הדרוש של רז"ל ועשיתם אתם ועשיתם אתם מעלה אני עליכם כאלו עשיתם עצמיכם ע"כ הדרוש הנ"ל יוצא מהפשוטו כי ועשיתם אותם היינו כאלו האצילו המדות שהם עצם המצות וידוע דמכח האצילות נתהוה הכל והאצילות הוא כח הבריאה ונמצא אם מעלה כאלו האצילו א"כ הרי מעלה כאלו בראו עצמם והבן וא"כ הדרש הוא ביאר של הפשוטו והבן.

והנה אמרו מאי שוחד שהוא חד וידוע הפירוש בשם האר"י [מובא בישמח משה משפטים ע"פ דאיתא במ"ד כל דיין הנוטל שוחד אינו מת עד שמטהר את הטמא ומטמא את הטהור והנה אז"ל מאי שוחד שהוא חד והנה לא תקח שחד הוא ס"ת אחד אבל הנוטל משבר תיבת לא ונשאר תקח שחד ס"ת חד ע"כ וזה מי יתן טהור מטמא לא אחד ע"כ] ואני לפרש דברי הקדוש האר"י באתי כי חד הוא כמו חרב חדה וכמו נעשה בשרו חדודין חדודין שהוא כחות הדין וידוע דאלף הוא פלא עליון שהוא רחמים גמורים ופשוטים שאין בהם תערובות דין כלל וגם רומז על הדבקות באלופו של עולם ועפ"י ששמעתי לפרש ת"ח צריך שיהי' בו שמינית שבשמינית היינו חלק אחד מס"ד שהוא שמיני שבשמינית כי ס"ד ח' פעמים ח' וכבר יצא מג"ס הרומז לגסות רוח וק"ל והוא בגימ' די"ן ועיין לקמן בסוטה דף ה'] ונמצא הדן דין אמת לאמיתו מצרף האלף כי אז אלקים נצב בעדת אל ומצטרף עם אלופו של עולם ונעשה אחד [ונראה שצ"ל ונעשה אדנ"י והאלף ממתיק אותיות דין עיין לעיל קהלת יו"ד פסוק ד' אם רוח המושל וכו'] כי גם הדין נעשה רחמים ונעשה מן השנים אחד והחד שהוא דין נצטרף להאלף וטובים השנים שהם מן הא"חד והבן משא"כ כשאינו דין לאמיתו נשאר חד והבן ועפי"ז תבן דברי התוספות לקמן דף י"א דהקשו מהא דעליה למערתא דדייני' עיי"ש דחסיד היינו שמגביר מדת חסד והיינו שמתחסד עס קונו דיותר ממה שהעגל וכו' והנה זה הנעשה שיתוף אף הדין נעשה חסד הוא עדיף יותר והבן.

וראי' לזה שהמצות הם עצם המדות העליונות מהמד"ר פרשה א' סי' א' אמון פדגוד עיין ביפ"ת אם הכונה שהתורה היא פדגוד א"כ אומן ראוי לומר א"ו שהיא לשון נפעל שהיא מגודלת בחיקו ית"ש דהיינו שהיא אצילה מאתו ומתייחדת בו והבן ויש לקשר סוף הפסוק ואהי' שעשועים ע"פ מ"ש על המדרש כד דמך ר"א [בישמח משה פ' חיי אופן שלישי על המד"ר הנ"ל עיי"ש בארוכה דברים נעימים ויונעם לך] כיון שאין שעשוע אלא שעשוע עצמותו כ"י מתייחדת בי' והבן או בנשמת הצדיקים והבן דמתייחדין בי' הוי כ"י כעצמותו והבן.

עוי"ל על כל הדן דין אמת לאמיתו וכו' כי התוספות כתבו לאמיתו לאפוקי דין מרומה והענין פשוט כי אם שהוא דין מרומה בעדים שקרים או בטענות מזויפות אף שהדין דין אמת לפי הטענות מ"מ אינו לאמיתו לאמיתת הענין ע"כ ויש להבין היכי מיירי אי שמרגיש הדיין ושם עצמו כאינו יודע גם דין אמת לא הוי ואם שאינו יודע כלל א"כ למה יגרע הלא אין לדיין אלא מה שעיניו רואות והנ"ל דהא הבריאה הי' בשיתוף דין ורחמים והיינו צדקה ומשפט דכתיב ביום עשות ה' אלהים ארץ ושמים והנה גם הדיין עושה משפט וצדקה כמו שדרשו רז"ל ויהי דוד עושה משפט וצדקה לעמו ודרשו רז"ל משפט לזה וצדקה לזה שהוציא גזילה מתחת ידו והנה אם הוא דין אמת לאמיתו הרי מוציא גזילה מת"י משא"כ אם הוא דין מרומה אף שהדיין אינו יודע מזה מ"מ הרי אינו מוציא גזילה מת"י ומשפט איכא דהדין דין אמת וצדקה ליכא והבן.

יג

תד"א מעשה בתלמוד אחד ששנה וקרה הרבה ושמש ת"ח הרבה ומת בחצי ימיו והיתה אשתו נוטלת תפליו וכו' מפני מה מת בחצי ימיו כו' יש לדקדק הלא הי' די באמרו מעשה בא' ששנה הרבה ואנא ידענא דת"ח הי' ועוד בקוצר ימים הול"ל ומאי נ"מ בחצי דנקט ועוד למה נוטלת תפיליו הלא בתפילין לא כתיב כי הוא חייך ואורך ימיך והנ"ל בזה ומקודם נפרש במס' ברכות פ"א [דף י"ז] כי הוי מסיים ספרא דאיוב כו' ועליו אמר שלמה טוב שם וכו' ויום המות מיום הולדו כמבואר בקונטריס לא מצאתיו ואולי כוונתו למה שנדפס לעיל במס' ברכות עיי"ש] ומקודם אפרש הקרא טוב שם משמן טוב ויום המות מיום הולדו כי ידוע דמתין הצדיקים בעון הדור והיינו כדי שישימו על לבם ויחזרו בתשובה וא"כ דוקא מי שיש לו שם טוב אבל לא צדיק הנעלם וק"ל [כי בהלקח צדיק הנעלם מהדור לא ידעו הדור שישימו על לבם לשוב בתשובה ולמה יותפס בעונם] וידוע דמיתה זמנית היינו מה שנקבע לו מיום הולדו ודו"ק (וז"ש טוב שם משמן טוב והוא לכפרת דורו ויום המות מיום הולדו, כמו או אם יום המות מיום הולדו טבעית ולא

בחטאו] ויתבאר הצדיק אבד ואין איש שם על לב באין מבין כי מפני הרעה נאסף הצדיק [אפשר כוונתו כי כאשר נפטר הצדיק והעם לא ידעו מצדקתו ע"כ אין איש שם על לב לחזור עי"ז בתשובה ואז נקרא הצדיק אבד בדרך אבידה שלא בא שום תכלית מאבידתו ואנשי חסד נאספים באין מבין עליהם אז כי מפני הרעה נאסף הצדיק כמז"ל מפני הרעה העתידה לבא כי אין לומר על זה שהצדיק נתפס בעונם כי לא ידעו מצדקתו שיתכפרו ע"י העדר הצדיק ובאין מבין אז מפני הרעה נאסף הצדיק וכו' ועיין מה שפי' בסנהדרין קי"א על המאמר חבל על דאבדין ולא משתכחין עיי"ש] ועפי"ז הצדיק אבד לדורו אבד [מגילה ט"ו] כמבואר במדרש ע"פ משל ונקרב אל השכל מי שהוציא סך רב על בנין ביתו איך שייך לומר אבד סך רב כיון שיש לו תכלית המכוון אבל אם נשרף הבית שייך לומר אבד סך רב וכיוצא בזה והוא פי' נכון בעז"ה ודו"ק.

ונחזור לענינינו דיש כמה מיני סבות המסלקים קודם הזמן א' דלמא מהן בקדושיו לא יאמין כמו דאיתא ברפ"א דחגיגה ועוד דלמא נאסף בעין הדור דהא צדיק נתפס על הדור כמו דאיתא בכמה דוכתא ועוד יש סיבה כדאיתא באבות כל הנהנה מן התורה נוטל חייו מן העולם ועוד יש סיבה אם עוסק שלא לשמה דבשמאלה עושר וכבוד ולא אורך ימים ועי"ל כי הסיר אזנו משמוע תורה וכו' ועוד יש סיבה כדאשכחן בדוד דאמר לו השי"ת כבר הגיע מלכות שלמה בנך כו' וכן מצינו ברבה ור' יוסף וכן מצינו באלו מגלחין דקא דחקת רגלי כו' ונקדים מאמר חז"ל כיון שעברו רוב שנותיו של אדם ולא חטא שוב לא יחטא ועוד כל מי שיש לו ציצית בבגדו ומזוזה בפתחו תפלין בראשו לא במהרה הוא חוטא ונקדים דציצית ומזוזה כולם זהירין ונקדים מ"ש בעל מדרש שמואל בת"ח עיי"ש [בפ"ד משנה א' ותו"ד מה שמצינו לרז"ל שמכניס את החכמים בשם תלמידי חכמים כי לא יצדק שם חכם לבד מבלי שיצטרף עמו שם תלמוד כי אם אינו חושב שהוא תלמוד אינו חכם ע"כ לא יוכל למצוא שם חכם שלא יקרא בשם תלמוד חכם] ונקדים לפרש מאמר חז"ל כל העוסק בתורה שלא לשמה נוח לו שנהפך שליתו על פניו נ"ל הטעם שמהפך הסדר כדרך העוסקים שלא לשמה וגם לומד מכל אחד מעט כדי שיהי' לו ידיעה בכל ונקדים כנ"ל דמי שאין מפורסים אינו נתפס בעון הדור והשתא מבואר ודו"ק (וזה כוונתו בתלמוד אחד היינו שהי' מחזיק א"ע לתלמיד לבד שהחזיק במדת ענוה ושפלות שהי' רק תלמוד בעיניו אם כי שנה הרבה וקרא הרבה ועכ"ז שימש תלמידי חכמים הרבה כי קיים בעצמו מכל מלמדי השכלתי ולא הלך בגדולות ומת בחצי ימיו שהוא מחצה כרוב ושוב לא יחטא וגם לקחה תפליו להראות שהי' נזהר בתפלין ובודאי הי' נזהר בציצית ומזוזה כנ"ל ולא הי' חשש שיחטא כי הזהיר באלו לא במהרה הוא

חוטא וגם לא נהנה מכבוד התורה כי הי' רק תלמוד וגם למד לשמה שקרא הרבה ושנה הרבה דייקא לא רק מעט מן המעט בכאן ובכאן כדרך הקוטפים מלוח עלי שיח וגם לא הי' מפורסם שיהא נתפס בעון הדור כי אם לתלמוד ע"כ שאלה מפני מה וכו' כנלפע"ד כוונתו] ועוד ראי' דלא עסק שלא לשמה דלא הי' לו כבוד עדיין והא דנקט ששנה קודם וקרא היינו ע"פ מאמר חז"ל בקדושין לעולם ישלש אדם שנותיו שליש במקרא כו' לא צריכא ליומא ע"ש ואיתא בכתבי האר"י דמקודם יש לעסוק במשנה דמשנה אותיות נשמה ודו"ק [ועיין בגליון הש"ס שם דגרסת הרי"ף והרא"ש שקרא ושנה].

ל ע"ב

אין השכינה שורה וכו' אלא מתוך דבר שמחה של מצוה שנאמר והי' כמנגן המנגן וכו' כי מצוה היא לשון דבקות כמו לצוות לזה והבן.

במהרש"ל על הגמ' כל תלמיד שיושב לפני רבו ואין שפתותיו נוטפות מר תכוינה שנאמר שפתותיו שושנים נוטפות מר עובר א"ת שושנים אלא ששונים ולכאו' מהיכן מוכח מכאן דכל שאינו יושב במורא דתכוינה לזה פירש מהרש"ל מסיפא דקרא מוכח ידיו גלילי זהב כו' וכל רואה ישתומם דמהיכן מוכח ומאי נרמז בסיפא דקרא, ונ"ל ע"פ דאיתא בסוף חגיגה פושעי ישראל אין אור של גהינם שולט בהן ק"ו ממזבח הזהב שאין עליו אלא כעובי דינר זהב ואין אור שולטת בו ק"ו פושעי ישראל שמלאים מצות כרמון דאין אור ש"ג שולטת בהן וזהו ידיו גלילי זהב שיהי' כמו מזבח הזהב דאין אור שולט בו.

לא ע"ב

נשאת ונתת באמונה ר"ל דבשעה שנושא ונותן בעסקי העולם צריך להיות אמונה תקועה בלבו כי לא כחו ועוצם ידו עושה וכמש"ה וזכרת כי הוא ה' כו' הנותן לך כח לעשות חיל וממילא כשאמונה זו תקועה בלבו ממילא דנושא ונותן באמונה ג"כ והבן.

לג ע"א

מה שדרשו עה"פ אם לא תדעי וכו' צאי לך בעקבי הצאן ואמרינן גדיים הממושכנים על הרועים דהוא תמוה דלא מצינו רק נתפסים בעון אביהם או בעין הדור אבל לא על הרועים והנ"ל עפ"י אור לישרים דרוש י"ג על המדרש אתם נצבים כו' כולכם ערבים זב"ז עיי"ש הנה נראה פירושו גדיים הממושכנים, הוא על הרועים, עליהם הקולר מוטל על שלא הוכיחו אותם דמם מידם יבוקש ומ"מ הוכיח הש"ס שפיר דתשב"ר נתפסים ח"ו והבן.

נה ע"א

מה שאמרו רז"ל מעולם לא יצא דבר מפי הקב"ה לטובה וחזר בו ותמהו ע"ז מכמה מקומות נ"ל בהקדים מ"ש בנזה"ק על המדרש נתן שתים בראש בניו היינו חכמה ובינה שישראל עולים לה ואחת בראש עצמו היינו קדושת כתר [מובא בישמח משה פ' קדושים ד"ה במדרש רבה עיי"ש] ובהקדם מ"ש בשערי אורה סוף שער ג' ד' דף ל"ו [ל"ב] ע"א דאם מדת נצח עומדות למטה במקומה וגוזרות גזירות טובות לפעמים מתהפכת כפי המעשה אבל כשעולה למעלה לנצח אשר בעין הרחמים היינו בכתר אז לא יתהפך בשום אופן וע"ז נאמר וגם נצח ישראל לא ישקר כי לא אדם הוא להנחם ר"ל כי אינו במקום הנקרא אדם כי אינו למטה מתפארת הנקרא פני אדם ע"כ ועפ"ז מבואר מעולם לא יצא דבר מפי הקב"ה ר"ל מפי הקדושה אשר היא לבדו מתברך בו היינו קדושת כתר וחזר בו כי שם אין חזרה ודו"ק.

נ"ל ליתן טעם על הא דמדה רעה חוזר ומדה טובה אינו חוזר לפי שכל מה שברא לא ברא אלא לכבודו ולהטיב זה כבודו א"כ הוא כפי סדר הבריאה ויתמיד משא"כ להרע שאין זה כבודו והוי שינוי ולא יתמיד כנ"ל:

זכות אבות תמה עיין בתוס' דברית אבות לא תמה והכוונה דאין לעשו וישמעאל שום זכות אבות דהא הברית לא הי' בוודאי עלייהו רק. ביצחק והבן. ולישראל נזכר הזכות דהא הברית הי' שיזכר הזכות לעולם והבן ועוד שעל ידיהן נבחרו זרעם וא"כ כל עבודותינו להשי"ת על ידם ואיך יתמה רק לאלו שאינם הולכים כלל בדרכיהם תמה והבן.

עב

ארבעה מתו בעטיו של נחש היינו בעצתו שאדם מוכרח ע"י לעסוק בעסקי העולם עיין בדרך עץ החיים והבן.

קיד ע"א

איזה ת"ח שמחזירין לו אבידה בט"ע זה המקפיד על חלוקו להפכו והובא בטור או"ח סי' ב' בזה"ל וידקדק בחלוקו ללבשו כדרכו שלא יהפוך הפנימי לחוץ ר"ל צהלותו בפניו ואבלו בלבו וכן בכל העניינים ולא ההיפך והבן.

קיח ע"א

כל המקיים ג' סעודות בשבת וכו' ולא אמר כל האוכל לפי שאם אכלי כדרך המונים הרי אחר שאכלו כבר נאכל ואינו קיים לכך אמר כל המקיים שאף אכילתן הם קיימין לעד כנ"ל. נ"ל טעם על שלש סעודות כי הוא נגד יותרת של נר"נ והלוית המלכה היא

ליחידי סגולה למאן דזכי לחי' הרביעית ויחידה לית מאן דזכי לה עתה וגם אינו במיחש כלל כמ"ש [בע"מ] במאמר צבאות סי' ה' עיי"ש.
כל המענג את השבת נותנין לי נחלה בלי מצרים שנאמר אז תתענג וכו' נחלת יעקב וכו' לא כאברהם שנאמר בו קום התהלך בארץ וכו' ולא כיצחק אלא כיעקב שנאמר ופרצת וכו' ונ"ל דהלא חלק ה' לכל אומה ארצו במצריו וגבוליו וא"כ שורת הדין נותן שלא יגע שום א' במה שמוכן לחבירו רק איתא במס' ב"ק ראה ויתר גוים וכו' הופיע מהר פארן כיין שלא רצו לקבל את התורה הופיע וגילה ממונם לישראל ע"כ והנה המחללי שבתות יש להם אמתלא שהוא מחייתם ופרנסתם והנה אם כן הי' אמתלא ג"כ לעשו שלא קבל התורה דהא נאמר על חרבך תחי' א"כ הוא מחייתם" וכן לשאר הי' אמתלא א"כ אין להתיר ממונם ועפ"ז מבואר דמי כאין שימר שבת א"כ אסור ליגע חוץ למיצר משא"כ השומר שבת והבן כי נכון הוא בס"ד.
עוד יש לפרש כל המענג את השבת נותנין לו נחלה בלי מצרים כי המענג שבת הוא תחת השי"ת לבדו כמו שפירשתי במדרש נתעטף בטליתו וכו' כוונתו להמדרש כשפגע אדם בקין וכו' א"ל עשיתי תשי ה ומביא מוזלל"ה הגירסא מיד נתעטף בטליתו ואמר מזמור שיר ליום השבת עיין לקמן מה שפי' על הטור א"ח סי' רמ"ב גירסתו כך ועיין בסמוך בפירושו על הגמ' דף קי"ט ע"א לא חרבה ירושלים וכו'] א"כ א"ס משפיע א"ס משא"כ המזלות כמו שאמר זו משלי והבן [הייני משה רבינו ע"ה אמר זו משלי כי בו"ד איני יכיל להשפיע בברכתו יותר וה' יברך אתכם כאשר דבר לכם עד א"ס וק"ל].

קיט ע"א

אמרם זיל לא חרבה ירושלים עד שבטלו בה ק"ש שחרית וערבית נ"ל עפ"י שנתבאר בעקידה כי עיקר העונש שעזבם השי"ת לישראל תחת מערכת השמים והשרים והמה בעוכרם כי כולם שונאים לישראל ומתנגדים להם ועפ"ז יתבאר עפ"י מ"ש על המדרש מהיכן זכו ישראל לק"ש משעת מתן תורה [בישמח משה פ' יתרו ותודה"ק כי ידוע דבשעת מ"ת הוציא הקב"ה את ישראל מתחת מערכת השמים ומתחת יד השרים והמה רק תחת יד הקב"ה בעצמו והנהגת התורה וידוע אמרם בירושלמי ברכות דעבד פטור מקר"ש משום דכתיב שמע ישראל וכו' ה' אחד מי שאין לו אלא אדון אחד משא"כ זה שיש לו שני אדונים ע"כ ובזה יובן דפירושא דה' אחד הוא שאין לישראל רק אדון אחד ואינם תחת המזל והשרים כלל ומהיכן זכו לזה משעת מ"ת עיי"ש ועיין ישמח משה פ' תשא ד"ה שמן משחת קודש יהי' זה לי מה שמפורש המד' את שבתותי תשמורו וכו' אני ה' אני ולא מלאך אני ולא השליח עיי"ש] ושייך לזה ג"כ מ"ש על המדרש פגע אדה"ר

בקין כו' עפ"י היע"ד ח"ש דף כ' ע"ג על אמרם ז"ל אפי' עובד ע"א כדור אנוש כו' [ותו"ד כל הש"ש כהלכתו אפי' עובד ע"ז כדור אנוש מוחלין לו כי טעות דור אנוש הי' כי עזב ה' את הארץ ומסר הממשלה לכוכבי השמים ומזלות כי אין כבודו להשגיח בתחתונים והשומר שבת כהלכתו מבטל טעות דור אנוש כי ע"פ המזל ומערכת השמים הוא יום עצב ודאגה ויגון והשומרו כהלכתו ומעלגו ושמח בו מורה לדעת כי השי"ת מנהיג עולמו בהשגחתו וברצונו ולכן אמרו כל השומר שבת כהלכתו ומבטל בזה טעות דור אנוש מוחלין לו וק"ל ע"כ, ועפ"ז יובן המדרש פגע אדה"ר בקין ושאלו מה נעשה בדינך א"ל עשיתי תשובה וכו' מיד פתח ואמר מזמור שיר ליום השבת (ילקוט פ' בראשית) לא מצאתי פירושו בכתבי מוזלל"ה ואפשר כוונתו כי כאשר שמועיל תשובה זהו לאות כי הקב"ה מנהיג עולמו בהשגחתו בעצמו ולא ע"י מלאכי מעלה כי במלאך נאמר כי לא ישא לפשעכם והקב"ה אמר נפש החוטאת יעשה תשובה כידוע ע"כ אמר מזמור שיר ליום השבת שיר דייקא להיום בו שמח וטוב לב היפך הוראת המזל וק"ל] והבן ועפ"ז תבין מ"ש ביע"ד שם כ' ע"ב הטעם דבדברות האחרונות נאמר וזכרת כי עבד היית כו' ובדברות הראשונות נאמר כי ששת ימים כו' ותורף דבריו דשבת הוא הגינה לישראל מפני האומות עיי"ש [ע"כ נתן הקב"ה בלב כל או"ה שלא ישמרו יום השבת כי אם בחרו להם יום אחר למען לא יהי' פ"פ למה"ד לקטרג על ישראל כי גם או"ה ישמרו שבת ובדברות הראשונות שנתנו על אופן חירות משיעבוד מלכיות כאמרם חרות על הלוחות נאמר הטעם כי ששת ימים ואז גם האו"ה בכלל שמירת שבת כי גם המה מהנבראים אמנם בדברות האחרונות שנצרכו להגנה מאו"ה נאמר הטעם כי עבד היית בא"מ וזה לא שייך באו"ה רק לישראל נאמרה וק"ל] ומזה שכתבתי תבין למה הוא הגנה דה"ט דבשבת מראה שאינו תחת שר ומזל רק תחת הקב"ה בעצמו דאז אין אומה ולשון שולטת בהם ועפ"ז א"ש דאמר לא חרבה ירושלים עד שבטלו בה וכו' ולא אמר מפני שלא קרו בה ק"ש שחרית וערבית דבאמת קרו רק שבטלו הענין שהכניעו עצמן תחת שר ומזל כמו שאמרו (ומן אז חדלנו לקטר למלכת השמים וכו' חסרנו כל טוב וכו').

קיט ע"ב

אר"ש ב"א לא חרבה ירושלים אלא בשביל שלא הוכיחו זא"ז וכו' אר"י לא חרבה ירושלים אלא בשביל שביזו בה ת"ח וכו' ועיין בבינה לעתים בעת צרה דרוש לשבת דברי [דרוש מ"ז] שהקשה דהלשון א' ר' יהוד' משמע דאינו חולק רק מוסיף דאל"כ הי' ראוי לומר ר' יהודא אמר והבן והנה זה סותר את זה דאם היו בוזים ת"ח תוכחתם אינו נשמעת א"כ לא ראוי' לעונש הת"ח מפני שלא הוכיחו ועיי"ש מ"ש והנ"ל בזה עפ"י מה

שפי' בסמוך על המאמר (שבת דף נ"ה] א"ל ר' זירא לר' סימן לוכחינהו מר להני דבי ריש גלותא א"ל לא מיקבלי מינאי והנה העלה שם דבמקום שהעוברים מזידין יש להוכיחם אף שאין רגילין לקבל דמוטב שיהיו שוגגין כו' לא שייך בזה דהא כבר מזידין הן אבל כשהן שוגגין ודאי דאין להוכיח כשקרוב הוא שלא יקבלו עיין עליו והנה לפ"ז א"ש דהמוני עם נענשו במה שהיו בוזים ת"ח ולפ"ז שכך הי' רגילתם הניחו החכמים אותם על שגגתם מהטעם הנ"ל [דמוטב שיהיו שוגגים] והנה איתא בגמ' ר"י בר' יהודא אומר חבר אין צריך התראה לפי שלא נתנה התראה אלא להבחין בין שוגג למזיד ע"כ אלמא דחבר מסתמא מזיד הוא ולכך נענשו מפני שלא הוכיחו זה את זה דייקא והבן.

עוי"ל כי באמת החכמים היו מוכיחים ובוזים דבריהם אבל אלו היו מוכיחים זא"ז הי' מועיל דיותר נכנס התוכחה בלב מאנוש כערכו והבן.

והנה להפי' הראשון שכתבתי י"ל דשני המאמרים הנ"ל הם אחד דמתחילה אמר לא חרבה ירושלים ר"ל שתהי' בגדר חרבה מכל וכל דזולת זה היו הת"ח ראוי' להצלה ואידך אמר דלא חרבה ירושלים שתהי' בגדר חרבה מכל וכל אלא בשביל שבוזים בה ת"ח זולת זה היו המונים ראוי' להצלה.

עוי"ל לא חרבה ירושלים אלא בשביל שלא הוכיחו זא"ז כי המוכיח ברבים אינו פועל כ"כ כי כל דרך איש ישר בעיניו וצריך להתווכח עמו בלב"ע להראות כי לא ישר הולך והבן וזש"ה הוכח תוכיח הוכיח ר"ל התווכחות צריך אם תוכיח את עמיתך דייקא והבן.

קמ ע"ב

מרז"ל בעניותא לא אכלי ירקא וכו' נ"ל דהוא מליצה על חכמות חיצונות.

קנג ע"א

אמר רב אחום בהספדאי דהתם קאימנא ע"פ מ"ש [בישמח משה] בפ' תצוה ובחדושי לחולין [נדפס ג"כ שם] על אמרם ואנן כדקאי קאי [עיי"ש בארוכה דברים נחמדים ותו"ד בקיצור נמרץ להבין כאן דבריו הקדושים כי יש שני מיני צדיקים כת אחת המסגלים כל מיני מצות ומע"ט שכליות ושמעיות וגזריות אבל מ"מ קצרה יד שכלם להבין גדולת הבוית"ש שיקיימו לאהבה אותו ולדבקה בו על אופן המעולה כמ"ש דהע"ה נכספה וגם כלתה נפשי לחצרות וגו' והכת השני' הדבקים בו ית"ש בכל עת ובכל רגע בתוקף ובחשקות גדול עד שמתענגים בו שנאמר מה יפית ומה נעמת אהבה בתענוגים וכל תענוגי העוה"ז המה כלא בעיניהם וכאפס וכאין נגד התענוג הגדול הנפלא שהם מתענגים באהבתו ית"ש והם מתעלים תמיד ממדריגה למדריגה ומכירים תמיד בכ"ע

בגדולת הבוית"ש מה שלא הכירו מקודם ומתחדש להם זריזות ואהבה ואופני העבודה חדשים לבקרים והנה הצדיקים מכת הראשון צדקתם בטל לאחר מיתתן כי אין שם עולם המעשה כי היום לעשותם ומחר לקבל שכרם רק שמקבלים שם שכר פעולתם המצות ומע"ט שסיגלו בחיים חיותם לפ"ז לא יפול עליהם אז שם צדיקים בהוה רק בעבר שהיו צדיקים בחייהם משא"כ הצדיקים שמכת שני' עיקר הצדקות שלהם הוא היראה והאהבה והדביקות בו כי הוא עיקר התכלית ועיין בעקרים מאמר ג' פל"א א"כ לאחר מיתתם בהפרד המסך המבדיל הגוף הגשמי ובטלו כל המעשים מ"מ העיקר נשאר ביתר שאת ויתר עז דהיינו הדביקות והאהבה א"כ נופל עליהם שם צדיקים בהוה אף לאחר מותם כי צדקתם עומדת לעד ועליהם כוונתם גדולים צדיקים במיתתם יותר מבחייהם כי צדקתם מתרבה אז יותר ויותר מבחיים חיותם לא כן הצדיקים שמכת הראשונה אשר צדקתם פסקה רק שמקבלים שכר נצחי חלף עבודתם שעבר וז"כ אמרם [פסחים דף נו"ן] עולם הפוך ראיתי עליונים למטה ותחתונים למעלה דהנה צדיקים הנפטרים הם שוכני מעלה והחיים הם נקראים תחתונים ואמר על כת הראשונה עולם הפוך ראיתי שהחיים חשובים יותר מהמתים כי החיים עוסקים במצות ומע"ט ובמתים חפשי ואנן ר"ל הת"ח הדבקים בה' ובתורתו כדאתינן הכי ה"כ איתני התם דהיינו עליונים למעלה ותחתונים למטה דבכת השני' גדולים צדיקים במיתתם יותר מבחייהם וק"ל] ה"נ פירושו דהתם קאימנא [כמו הכא] והבן. ויש להמתיק עוד יותר ע"פ שנ"ל אמרם דברים היוצאים מהלב נכנסין אל הלב ע"פ שנ"ל לפרש המדרש כל בן נכר לא יאכל בו זש"ה לב יודע מרת נפשו ע"פ מ"ש בפ' ה' רועי לא אחסר ומ"ש בפ' כי חנם מזורה הרשת כו' ועפ"י מ"ש בע"מ הכהנים אוהלים והבעלים מתכפרים והבן, ובעניותא לא אכלי ירקא וכו' שכתב היע"ד ומ"ש הקנה בבל תשחית דגופי' עדיף [כדי להבין הדברים הנאמרים ברמז רמיזא ארשום תו"ד הקדושים בס' ישמח משה פ' נח ד"ה ומוראכם וחתכם וכו' ובפ' בראשית ד"ה וי"א תדשא הארץ דשא כי ידוע מכתבי האר"י ז"ל דיש נפשות מתגלגלים בבע"ח המצפים לתיקון ע"י אכילת צדיק בכוונה או לש"ק ואכילת מצוה וע"י שחיטה וכיסוי הדם אכילה כדת מעלים את הנשמה המגולגלת לשורשה והנה הנשמה המגולגלת בבע"ח יודעת ומכירה א"ע וע"מ באתה בגילגול זה ויודעת ומשגת בטוב הבריות וכמבואר בבכור שור במס' בב"ק דף צ"ב ע"ב על הגמ' כל עוף למינו ישכון ובן אדם בדומה לו כי עופות הטהורים דירתן אצל הצדיקים כאשר אז"ל סנהדרין דף ק"ח ובעופות הטהורים מגולגלים נשמת זכאים וצדיקים הצריכים איזה תיקון ורודפים אחרי צדיקים שישחטו ויאכלו ע"י לתקן אותם ע"כ וזשה"כ [משלי א'] כי חנם מזורה הרשת בעיני כל בעל כנף

והם לדמם יארובו יצפנו לנפשותם כן אורחות כל בוצע בצע את נפש בעליו יקח ודרשו חז"ל בסוטה דף ל"ח שאפי' עופות מכירים בצרי עין שנאמר כי חנם מזורה הרשת וכו' ועיין רש"י שם כי הפורשים הרשת ונותנים שם חטים ושעורים כדי שיבואו העופות לאכול ואלו צרי העין מאבדים המזונות שזורים ברשתם בעיני כל בעל כנף שאף הם מכירים בצרי עין ואין נהנים מהם עיי"ש ויובנו הדברים ע"י הנ"ל כי הנשמה המגולגלת בהעוף תקרא הבעל עוף כנף כי הוא הבעל והאדון של העוף לכל אשר תחפוץ תטנו ותוליכנו והנה אם מזורה הרשת מצדיק וכשר אזי תוליך העוף למען ילכד בפח וישחט בכשרות וברכה כדת וזה תיקונה אמנם אם הצרי עין המה הרשעים זורו הרשת תברח כצפור נמלט מפח יוקשים וזהו כי מהצרי עין חנם מזורה הרשת בעיני כל בע"ל עוף כנף דייקא כי העופות בורחים מהם וש"ת כי לזה בורחים לצד שחסים על איבוד גופם ולזה אמר והם ר"ל הבעל כנף לדמם של עצמם יארובו שישפוך דמם כדת כדי שיתוקנו מהר ויצאו ממאסרם אך יצפנו לנפשותם ר"ל שמה שנטמנים העופות מן הצרי עין והרשע הוא בשביל נפשותם דייקא ולא בשביל גופם ומפרש הטעם שיצפנו לנפשותם כי כן אורחת כל בוצע בצע את נפש בעליו יקח היינו נפש של עצמו ואם על נפשו לא חייס ופוגמה איך יתקן אחרים וז"כ הע"מ שכתב על אמרם ז"ל כי כהנים אוכלים ובעלים מתכפרים ר"ל הבעלים של הבהמה הנקרבת שהיא הגילגול עכ"ד כי כמו שמצינו באילו של יצחק דפרח בו לפי שעה רוחו של יצחק ה"נ בכל מקריב קרבן בכוונה הראוי לכך כמקריב א"ע יחשב ולכך הכהנים אוכלים הבשר בקדושה והבעלים מתכפרים ולכן אז"ל ששלחנו של אדם דומה למזבח שהוא ממש דומה למזבח לתקן נפשות המגולגלים כנ"ל וכבר פי' היע"ד על אז"ל בעניותי לא אכלי ירקא וכו' שמפורש בספר הקנה הקדוש על אמרם ז"ל מאן דאפשר לי' לאכול פת שעורים ואוכל פת חטים הר"ז עובר בבל תשחית דכל מה שגס ועב ביותר בנאכלים, הניצוצות שבו נתעבו יותר בעב טיט החומריות וקשה להעלותן וכל מה שהוא מאכל דק ביותר הניצוצות שבו מגולים יותר והוא בנקל להוציאם ועפי"ז יתבאר מאן דאפשר לי' למיכל פת שעורין והיינו שהוא בקי בסודות ואומן באופן שיוכל להוציא ניצוצות קדושות מן פת שעורים אזי עובר בב"ת אם אוכל פת חטים כי זה מעותד לחבירו הקטן ממנו וכו' ומסיק הש"ס ולא הוא בל תשחית דגופא עדיף שמשחית גופו במה שמקלקלין הניצוצות הגרועים כידוע עכדה"ק וזהו בעניותי לא אכלי ירקא וכו' כי באתרא דליעול ירקא ליעול בשרא אשר הוא בנקל להוציא הניצוצות ולתקנם ובזה פי' מוזלל"ה צדיק אוכל לשובע נפשו היינו נפש המגולגל בהמאכל ובטן רשעים תחסר אדרבה מקלקל עוד להמאכל ואשר בתוכו והנה מבואר בשער הקדושה

ענין רוחניות המאכל כי שם הוי' ב"ה הוא הכל ויש בכל דבר כח שם הקדוש הזה וממנו ניזון האדם ברמ"ח אבריי ושס"ה גידיו כי י"ק עם שמי הוא שס"ה וה' עם זכרי הוא רמ"ח עכ"ד ונמצא לפ"ז הניזון מרוחניות המאכל הוא ניזון משם הוי' ב"ה והשם הקדוש הזה הוא הרועה ומפרנסו והן הן דברי דהע"ה ה' רועי ר"ל אם השם הקדוש הנ"ל הוא רועי אז לא אחסר ח"ו להמאכל ולהניצוצות אשר בתוכו היפך מהרשעים שנאמר בהם ובטן רשעים תחסר והבן עכתו"ד שם ובזה יובנו דבריו הק'] והצדיקים נקראים לב שנאמר אני ישנה ולבי ער והנה הצדיקים שהם הנקראים לב המבוארים בזוהר אית צדיקים דבלבא תליין ונראה שאלו הן הדבקים תמיד בו בלב כי ה' צלך והבן. [וז"כ בביאור המדרש כל בן נכר לא יאכל בו הה"ד לב יודע מרת נפשו כי יקלקל באכילתו כי בטן רשעים תחסר כנ"ל ומי יאכל בו צדיקים שנקראים בשם לב דבלבא תליין כי לב יודע מרת נפשו, של המאכל, היינו הנשמה המגולגלת בהמאכל וק"ל] והיינו דברים היוצאים מן הלב דייקא נכנסים ללב כי מאחר שדבק בחיות הבורא ית"ש הרי דבורו שהיא החיות שלו הדבוק בחיות הבורא בוקע כל המסכים כמו שנאמר ואתה מחי' את כלם ואף החלב שעל כסלם [של השומעים] בוקע דמבואר בפ' והסירותי את לב האבן ונתתי לכם לב בשר כו' אלו דמחיצה של אבן מפסיק והבן. וצדיק כזה יכול לזכות את הרבים וכבר אז"ל הצדיק אבד לדורו אבד שאבדו הגנת זכותו והנה י"ל סברה להיפך דבחיו לא הועיל להם זכותו ואחר מותו מועיל ע"פ סברת הרשב"א הטעם בהיום לעשותם ומחר לקבל שכרם [דמה"ט שכר מצוה בהאי עלמא ליכא משום דלא שלים עבידתי' כי אמרו ז"ל אל תאמין בעצמך וכו' ושכירות אינו משתלם אלא לבסוף נמצא כי לא יוכל זכותו להגן בחיותו משא"כ לאחר פטירתו כי יבוא על שכרו] והמדרש שאמר משה כתבת ביומו תתן שכרו וע"פ מ"ש בכה תאמשא משא"כ במזכה את הרבים כמ"ש שם [עיין ישמח משה פ' יתרו ופ' פנחס אריכת הדברים והיוצא מדבריו הקדושים כי להצדיק שזיכה את הרבים מגיע שכרו בעוה"ז כי הקב"ה מקיים תורתו ביומו תתן שכרו אך דלא שלים עבידתי' כי אל תאמין בעצמך וכו' אמנם כבר אז"ל כל המזכה את הרבים אין חטא בא על ידו כאשר פי' הגה"ק מבארדיטשוב זצלל"ה אל תפרוש מן הציבור [לזכותם] ואל תאמין בעצמך וכו' כי בזכות הרבים מובטח שאין חטא בא ע"י ע"כ ובזה פי' שם בפ' פנחס בדין הוא שיטול את שכרו כי פינחס זיכה את הרבים שהשיב חמתו מעל ב"י ושוב אין חטא בא ע"י ושלים עבידתי' ע"כ בדין הוא שיטול את שכרו עיי"ש] וא"כ אמר שפיר אחים לי הספדאי דהתם קאימנא כנ"ל דהיינו שהוא מהדבקים בו ית"ש [ובלבא

תלי'] וא"כ ממילא דזיכה את הרבים [והי' זכותו מגין על בני דורו בחיים חיותו והתם קאימנא וק"ל]:

ועפ"ז יש לפרש הפ' אור זרוע לצדיק ולישרי לב שמחה כי הצדיק אף שמאיר לארץ ולדרים שמעורר מאורי אור אעפ"כ הוא בבחינת זריעה שנאמר הזורעים בדמעה מחמת שמסופק שמא יתקלקל מחמת מקרה ברד ורוח זלעפות וקרירות ומניעת גשם או ריבוי גשם ככה מתפחד אולי יתקלקל כמו שאמרו חז"ל אל תאמין בעצמך כו' אבל ולישרי לב שמחה כי המכונין בשם לב מיישרים לעם ה' ומובטחים שאין חטא בא על ידם להם ראוי לשמוח והבן.

ועפ"ז יש לפרש ג"כ מה שאמר דוד בהספד שאול ויהונתן בחייהם ובמותם לא נפרדו היינו כדקאי קאי שאין ביניהם פירוד בין חיים למות כפי פירוש הראשון שפירשתי באנן כדקאי קאי והבן וג"כ אינו יוצא מהפשוט כי לא נפרדו מדבקות הבורא והוא הוא.

עוד יש לפרש אחים לי בהספדאי דהתם קאימנא ע"פ מ"ש בספר הפלאה במס' כתובות דף ק"ג ע"ב ע"פ כי טוב יום בחצריך וכו' ע"פ המהרש"א עיי"ש (ור"ל דאף דהצדיק כשנספה בעון הדור נוטל חלקם בעוה"ב אפ"ה לא ניחא לי' ורוצה יותר בשלו עיי"ש) והנה לכאורה יש לתמוה כיון דלפי הנראה זה הוא פיוס לצדיק שנספה בעון הדור שנוטל חלקם וא"כ אם הם יעשו תשובה ע"פ הספדו ונוטלין את שלהם מה יש לצדיק חליפי חייו ומיהו דעת לנבון נקל כי בוודאי היכלות שיורש לא ניטלו ממנו כי המה חליפי ימיו רק אם עושין תשובה השי"ת נותן להם אחרים תחתיהם או דוגמתן או דעדיפי' מינייהו כפי התשובה והיינו דברי רב דאמר לי' אחים לי הספדאי ואל תחוש שעי"ז שהעם יתמרמרו בבכי' יונטל ממנו היכלות שירשתי כי יוחזר להם אל תחוש לזה דהתם קאימנא כי מיהב יהבי משקל לא שקלי וכמו שאמרו רז"ל בהדי' גמירי מיהב יהבי משקל לא שקלי ודו"ק.

עוד באופן אחר נראה לפרש אחים לי הספדאי דהתם קאמינא כבר פירשו העולם דשם הוי עומד ע"כ ונ"ל להמתיק הדברים ע"פ שכתבו בספרים דצדיק לא ינוחם במותו בכל הקורת רוח שיש לו בעוה"ב משום דיפה שעה אחת בתשובה ומע"ט בעוה"ז מכל חיי העוה"ב והם כל ימיהם בתשובה ומע"ט רק ע"י שרבים מתעוררים בתשובה על ידם בזה ינוחמו כי אינו דומה יחיד העושה לרבים העושים והיינו אחים לי הספדאי לעורר רבים דהתם קאימנא כו' לכך אין לי נחמה רק בחימום ההספד.

פי' אחר ע"פ מ"ש [בתפל"מ] בפסוק יראוך עם שמש וגו' עפ"י מ"ש בספר הפלאה לכתובות בדף ח' ע"ב בגמ' על הפסוק בכל עצב יהי' מותר [בתהלים ע"ב ה' ותוה"ד

שם בדרך השלישי ע"פ שפי' ההפלאה וזרח השמש שזרחה שמשו של צדיק אחר קודם ששקעה שמשו של הראשון, מ"מ שקעה השמש כי כבר אז"ל פני משה כפני חמה ופני יהושיע כפני לבנה נמצא שהאור הראשון לא נתמלא ונמצא שקיעה הוי וזה הפי' וזרח השמש ואעפ"כ ובא השמש שקיעה הוי כי אינו דומה אור השני לאור הראשון שנלקח מאתנו וק"ל עכדה"ק] והוא דמיתת הצדיק נקרא ביאת השמש גם נקרא זריחה כמ"ש בפ' וזרח השמש ובא השמש ואל מקומו הוא שואף זורח הוא שם [שם בתהלים עה"פ יראוך עם שמש שפי' וזרח השמש ובא השמש שדרשו ז"ל עד שלא שקעה שמשו וכו' וזרחה שמשו של וכו' ומפרש הפסוק וזרח השמש היינו שמשו של הצדיק הנולד ובא השמש ששקעה של הצדיק הנעדר ומדוע נקרא בשם ביאה שאומר ובא השמש הי' לו לומר ויצא השמש ע"י משיב ואומר ואל מקומו שואף ר"ל הוא מתאוה לבוא למקומו לאור העליון אשר מאיר ובא לשורשו ומקומו כי זורח הוא שם על כנפי השכינה רק לדורו אבד ועיין ישמח משה בהעלותך ולעיל מיכה ז' ב' עה"פ אבד חסיד וכו'] לכך אמר כאן סתם יראוך עם שמש דהיינו עם זריחה ועם שקיעה יחרדו ויתיראו אם בארזים נפלה שלהבת וכו' ולפני ר"ל זה שבא ונולד לפניו וקודם לו כונו דאמרן עד שלא שקעה וכו' זרחה וכו' הוא רק ירח נגד השמש דור דורים ור"ל כך הוא בכל דור ודור לכך ראוי להתעורר והיינו דהתם קאימנא אבל כאן לא יהי' דוגמתו ותמורתו כמו שאמרו [הוריות י"ג] ברזל מעפר יוקח כי לכל יש תמורה ת"ח שמת אין לו תמורה כיוצא בו והבן.

א"י עפ"י מ"ש [בישמח משה] בפ' ואתחנן בהפטרת נחמו נחמו עמי עפ"י שכתבתי ליישב קושית התוס' במס' שבועות בשגגת קרבן בשבועת ביטוי עיי"ש והנה הצדיק בחייו הוי הולך תמיד ע"י שמעלה תמיד ניצוצי קדושה ומדבקן בנשמתו וכמו שפי' ביע"ד ח"ש בפ' הוא ישופך ראש ע"כ בכל עת ניתוסף בו קדושה ואחר פטירתו אינו מקבץ עוד דהפעולה הוא רק בעוה"ז וזה הפסדו ובהספד נתבאר דמעלין ניצוצות קדושות הרבה מאוד כמ"ש הפסוק שימה דמעתי בנאדך וכמו שאמרו חז"ל כל הבוכה על אדם כשר הקב"ה סופרן ומניחן בבית גנזיו [שבת ד' ק"ה] ואל כביר לא ימאס וע"כ מוסיפין בו קדושה דהוא הגורם וע"כ הספד אותיות הפסד דההספד מתקן ההפסד של הצדיק והיינו אחים לי הספדאי דהתם קאימנא עומד ולא הולך לפי שאין מקבץ ניצוצות ק' כנ"ל ע"כ אחים הספדאי דבזה יקובצו כל מה שהי' יכול לקבץ והבן כי כן הדעת נותן דאם עושין תשובה ע"י וקובץ הכל כנ"ל.

ועפ"ז יתבאר המדרש זכור ה' מה הי' לנו זכור בע"פ בתרין אנפין כי דרשו חז"ל מכה אשר לא כתובה זה מיתת הצדיקים וכתב בהפלאה בגמ' כתובות [דף ח' ע"ב] הטעם

שאינה נהפך לאוה"ע כי בכל מכות הכתובות בתורה אם יטיבו מעשיהם כתיב והסיר ה' ממך כל חולי וכו' ונתנם בכל שונאיך ומש"ז נכתבו משא"כ מיתת הצדיקים שאחד שקול כמו הרבה ז"א אלא בישראל אבל בעכו"ם כתיב ידין בגוים מלא גויות ובישראל מחץ ראש על ארץ רבה שאחד נחשב כמו הרבה ע"כ] והיינו זכור בע"פ ר"ל זה מיתת צדיקים שנהרגו ונשפך דמן שהוא בע"פ מכה שלא כתובה שהוא אינה נהפכה הביטה וראה את חרפתינו כי תחת אשר ראוי שהקללות יתהפכו להם נתהפך להם נחלתינו [כי נחלתינו נהפכה לזרים] והבן.

ועוד נראה לפרש המדרש הנ"ל זכור בע"פ והמדרש נחלתינו נהפכה לזרים נהפכה כמהפכת סדום עפ"י כי ידוע דמפני הרעה נאסף הצדיק יש לו ב' פירושים א' שמתכפר ב' שלא יראה ברעה כמבואר במס' ב"ק פרק הכונס והנה הא דמכפר הוא מטעם זה נהנה וזה לא חסר [כמבואר בישמח משה הפטרת דברים כי הגנה שהצדיק מגין על הדור הוא מטעם זה נהנה וזה לא חסר] כי הצדיק אינו חפץ בחיי הבל אך הרי מפסיד מע"ט אך בהספד מרוויח תמורתו וא"כ עיקר הכפרה ע"י ההספד וכמו שפירשתי כבר מה פרה אדומה מכפרת כו' וכל זה כשגומלין חסד [ומתנהג עמהם ג"כ בגמ"ח] מדה במדה והבן והיינו זכור ר"ל מקונן על מיתת צדיקים וש"ת כי מכפרין לזה אמר נהפכה כמהפכת סדום [ובסדום היו מקפידים שלא ליהנות אף שלא חסרו ומדה כנגד מדה גם כן אינו מכפר עליהם שהוא משום זה נהנה וזה לא חסר] והבן וא"כ הוי כפי' השני [מפני הרעה שלא יראה ברעה העתידה ח"ו] והבן, וא"כ שיכפר צריך ב' תנאים א' שיתעוררו עי"ז כדי שיהי' לא חסר והשנית שיגמלו חסד משא"כ כשחסר תנאי אחד ומכל שכן בתרתי לריעותא וזה שמקונן הנביא הצדיק אבד ולא אמר נאבד רק הכוונה דאבד המע"ט שהי' יכול לעשות ואין איש שם על לב לעורר בתשובה שירויח כנגד זה א"כ הוי חסר וזה ריעותא אחת ועוד שנית ואנשי חסד נאספים כי אין עושה חסד הרי ריעותא השני' א"כ באין מבין כי מפני הרעה העתידה לבא כי הם חשבו שמכפר אבל לפ"ז הוא להיפך ח"ו והוא פי' נפלא בס"ד. ע"כ אחבנ"י התעוררו נא בתשובה וגם קבלו על נפשכם לגמול חסד כי ידוע דהצדיקים האלו כל חפצם וכל ישעם תמיד לטובת ישראל ולגמול חסד בכל האפשרי ע"כ נכבד נא אותם בזה.

ועפ"ז נ"ל לפרש הגמרא בכתובות דף ח' ע"ב קום אימא מילתא כנגד מנחמי אבלים ר"ל לנחם הצדיקים שמתאבלים על מע"ט שנעדרו מאתם פתח ואמר אחבנ"י גומ"ח בני גומלי חסדים המחזיקים בבריתו של אברהם אבינו להכניס נפשות תחת כנפי השכינה ה"נ אתם הרי גרמתם לתשובה ואין אתם חסרים ע"כ תקנו במדת ג"ח ובעל הגמול ישלם

לכם ויתקלס עילאי ברוך אתה משלם הגמול, ועפ"ז יבואר ג"כ אחים לי הספדאי דהתם קאימנא דהוי עומד וא"כ הריני חסר ולא אכפר כנ"ל לכך אחים לי הספדאי שלא אהי' חסר ואז אכפר והבן.

ועפ"י הנ"ל יובן אמרם ז"ל כל המתעצל בהספדו של חכם ראוי לקוברו בחייו כי הנה החכם אם נספה קודם זמנו לעון הדור הרי לפי מ"ש בהספד מחזיר לו ההפסד חייו וא"כ זה שאינו רוצה להחזיר לו חייו נמצא ע"י נקבר קודם זמנו בעוד שהי' לו לחיות והבן ע"כ מדה במדה ראוי לקברו בעוד שיש לו זמן לחיות דהיינו קודם זמנו כנ"ל.

אחי וריעי זרע קודש עם ברוכי ה' עורו עורו לבבכם עורו התעוררו כי גדול כים שברינו מי ירפא לנו אשר בכל יום ויום אנחנו יורדים מטה מטה הוה על הוה שבר על שבר אשר ממש תנות צרות לא נוכל דלים געולים בוזים אין מנהל לנו ולא מחזיק בידינו ראו מה שנעשה בשנה זו כי בדבר ובחרב וברעב שפטנו יוצרינו כמה נדקרו בחרב מלחמה כמה היו נפוחי כפן וכמה מתו בחלאים גדולים כמו דבר ר"ל פנינו לימין ואין עוזר לשמאל ואין סומך ואנשי אמנה אבדו באים בכח מעשיהם אשר היו גבורים לעמוד בפרץ אוי לנו כי פנה יום כי ינטו צללי ערב חושך ואפילה מחוץ תשכל חרב ומחדרים אימה ועל מי יש לנו להשען איה שוקל ואיה סופר אי' שוקל כל דרכיו אי' סופר כל צעדיו אם דרך ה' הוא, מכל טוב נעדרנו והעולה על כולם אשר שכינת עוזינו גולה וסורה זה יותר מאלף ושבע מאות שנה ועד מתי נהי' מוכה בסנורים ואיך נמלא ידינו לעמוד בשמחה אפילו ברגע אחת בעלות על לבבינו חורבן בית מקדשינו ומיתת הצדיקים אשר הוא יותר משריפת בית אלהינו וגלות השכינה מר לנו מר אשר כ"י מיללת ומקוננות שמה פני' אל אלהיה באמרה מרי' דעלמא בתר דרבית וגדלית להון איך חמית לשונאיהן דאכלו להון שמה פני' אל בני' ואמרה בקול מר בני בני עד מתי לא תקימוני עד מתי לא תרחמוני ידיכם אסורין ורגליכון כפותין כי בחורף העבר הי' כן בעוה"ר ואני מתפלש באפר ואורייתא איתוקדן בנורא בגלות המר וצדיקים מתקטלין אחי ורעי זכרו נא והתאוששו וקוששו וקשו חזקו ואמצו לבבכם לשוב עד ה' אלהינו לכו ונשובה אל ה' כי הוא טרף וירפאינו כי אל חנון ורחום אתה ויפשפש כל אחד ואחד במעשיו אשר עבר ופשעיו אשר גבר ויבכה ויתאונן ויתמרמר בחרטה גמורה ולא יבוש מפני המלעיגים והסירו מנהגי הרעים, לפריצות ולחוקות העכו"ם אין בושת, ולעבודת ה' יש בושת, אוי לאותה בושה כבר פירשו שמתי פני ככלב היינו פריצות ועזות דהכלב עז שבחיות העזתי מצחי ואין בושה וגשתי לפניך הוא בבושת פנים וכי על זה אמרו סי' טוב לאדם שהוא ביישן או סימן אומה הישראלית ביישנים וכו' וכי בושה לעבודת ה' אמרו ולא לעבירה מי יתן ראשי

מים כו' ואבכה את חללי בת עמי תרי מיני חללים א' שנהרגו ומתו ב' רשעים פרוצי דור בחייהם קרוים מתים נשפך לארץ כבדי בעטוף עולל ויונק כו' השי"ת ירחם עלינו בב"א.
תנן ר"א אומר ושוב יום אחד לפני מיתתך כו' שם אמר ריב"ז משל למלך שזימן את עבדיו לסעודה [ולא קבע להם זמן פיקחין שבהם קשטו עצמן וישבו על פתח בית המלך וכו' שנאמר כה אמר ה' הנה] עבדי יאכלו ואתם תרעבו הנה עבדי ישתו ואתם תצמאו הנה עבדי ירננו מטוב לב ואתם תצעקו מכאב לב לכאורה הי' די לומר עבדי ירונו ואתם תצעקו רק דשני מיני רינה יש רינה של שמחה כמו רני ושמחי ופדויי ה' ישובון ובאו ציון ברנה ושמחת עולם על ראשם ויש רנה של בכיה כמו קומי רוני בלילה לראש אשמורת הנאמר במגילת קינות לכך צריך לבאר ולפרש מטוב לב והנה יש שני מיני בכיות א' שצועק מחמת שמקוה שיהיה לו ישועה על ידי השעוה והצער שירחמו עליו ויש שהצועק יודע שלא יועיל לו כלל וכלל הצעקה ומ"מ צועק מחמת כאב לב. ומוכרח לצעקה מעצמו בלי שום רצון וצעקה כזו יש שם לרשעים שלא יועילו צעקתם יזעקו ואין מושיע כי אז אין זמן תשובה רק יצעקו מכאב לב והוא מוסר גדול הלא יותר טוב לצעוק עכשיו שמועיל הצעקה והבן.
הדרן עלך פרק מי שהחשיך וסליקא לה מס' שבת כי בריש המס' תנן בהמשנה בלשון עני ועשיר והנ"ל משום דמסיק כאן דשלא לצורך כלל פטור והיינו ודאי משום משאצ"ל וא"כ אסור הוא מדרבנן אך אדרבה עקירה וכו' אינו אלא מדרבנן ושרי בכה"ג לגמרי והנה כבר כתב בתשובת עה"ג סי' ק"ד דזה עוקר וזה מניח אינו אסור אלא בהוצאה דאורייתא ולכך קתני בלשון עני ועשיר כלומר דהוי הוצאה לצורך והוי דאורייתא ולכך אסור זה עוקר וזה מניח ודו"ק.

ירושלמי שבת פ"ב

שהביא הי"ד ריש ספרו ע"ע וזה לשון הירושלמי בהשפטו יצא רשע צדיק לא נאמר אלא רשע מכאן שאין השטן מקטרג אלא בשעת הסכנה ומה שפירש בו ואני הוספתי נופך מה דנקט בלשון שלילה אין השטן מקטרג אלא בשעת הסכנה ולא בלשון חיוב השטן מקטרג בעת הסכנה נ"ל דה"פ דאיתא [במנחות מ"א ע"א] בעובדא דרב קטינא דאעשה לא מענשי רק בעידן ריתחא והנה י"ל כדעת התוספת דדוקא בציצית כידוע ונ"ל כמו שמבואר מכל בעלי הדרוש דלקחו זאת לכל עשה והנה קושי' התוספת נ"ל ליישב דבאמת בכבר עבר על עשה לא מצינו שום עונש על עשה בב"ד שלמטה רק באומרים לו עדיין קום ועשה ובל"ת המלקות הוא בכבר עבר והבן והנה ידוע דשבע שמות יש ליצה"ר ובודאי דכל אחד לפי עניניו והנה שטן נראה דוקא כמו בדרך לשטן לו דהיינו

שרוצה האדם לעשות והוא מבטל משא"כ בל"ת נקרא יצה"ר כנ"ל ברור והנה נאמר בהשפטו כו' ותפלתו תהי' לחטאה דהיינו דאינו מכוין כראוי ובפיו ובשפתיו כבדוהו ולבו רחוק וזה אינו אלא ביטול עשה ולעבדו בכל לבבכם כו' והנה לכאורה לנגד הצדיק המכוון משפטו חמור אך מכאן שאין השטן מקטרג דייקא שלא כדעת התוס' והבן.

עוד יתבאר הירושלמי בהשפטו יצא רשע יצא צדיק לא נאמר אלא מכאן שאין השטן מקטרג אלא בשעת הסכנה דקשה טובא א' אם הוא רשע בודאי יצא רשע ואם צדיק הוא למה יצא רשע וע"ק ממאמר ברורי' לר"מ ברישׁ מס' ברכות מי כתוב יתמו חוטאים וא"כ הוי דוד סותר דברי עצמו אך זה יש ליישב דהנה ידוע דקלל לדואג ואחיתופל והנה ידוע אמרם ז"ל בחגיגה דף ט"ו ע"ב דאשכחי' שמואל לר' יהודה דקאי אעובדא דדשי וקא בכי' (ע"ש אי' סופר את המגדלים דואג ואחיתופל דתלת מאה בעי' בעי במגדל הפורח באוויר) שם א"ל שיננא טינא היתה בלבם והא כתיב וכל באי' לא ישובון ואמרו זה מינות אך עדיין קשה יצא רשע בוודאי הכוונה על יציאתם מן העולם דאי על יציאתם מן הדין הרי רשע הוא כקושי' רק על יציאתו מן העולם כמו ברוך אתה בצאתיך וא"כ משכחת דיצא צדיק דהא אמרו מאן דפריש ממינות מיית שנאמר כל באי' לא ישובון ולא ישיגו אורחות חיים והבן אך הטעם הוא מפני שעלול לחזור לסורו וא"כ הוי כתאנים דמטו זמני' דאמר ר"י ברישׁ חגיגה היינו דכתיב הן בקדושיו לא יאמין והנה השי"ת אינו מעניש על העתיד רק בעת צרה כוללת וצריך לנס ואיכא קטרוג עליו על שם העתיד כמו שהיה על ישמעאל ואם אדם הזה עתיד להרשיע בעצמו אזי השי"ת מסכים למה"ד לטוב לו וכ"ז מבואר ביפ"ת ובנזה"ק ב"ר פ' כ"ה סי' א' וכבר כתבתי עפ"ז ענין נאה בפ' וישב בפ' וימשכו ויעלו את יוסף כו' ועפ"ז יבואר הירושלמי יצא צדיק לא נאמר כו' אלא שאין השטן מקטרג כו' וא"כ וכי משום שוטה אחד יבקש שיהי' שעת הסכנה בעולם יאבדו האפיקורסים ויהי' ריוח בעולם והבן.

עירובין

סד ע"ב

אמר רב ששת משום ר"א ב"ע יכולני לפטור את כל העולם כולו מן הדין שנאמר שכורת ולא מיין כו' מיתיבי שכור מקחו מקח כו' ומשני מאי מן הדין דקאמר מדין תפלה ומק' הלא מעיקרא אמר סתם מן הדין והנ"ל ע"פ שאמרו חז"ל אלולי הקב"ה עזרו לא הי' יכול לו ומבואר באלשיך ובאור החיים פרשת תבא בפסוק ונצעק אל ה' וכו' דעזר השי"ת

לנגד היצה"ר הוא ע"י תפלה ועפ"ז מבואר הגמרא הנ"ל מאי מן הדין דקאמר שיפטור בטענת שכרות היינו מדין תפלה וממילא יפטרו לגמרי מן הדין ע"י טענת היצה"ר והבן.

פה ע"ב

רבי מכבד עשירים לכאורה קשה אם אינו מכבד רק עשירים הא אמרו יהי' כבוד חבירך חביב עליך כשלך ואם כוונתו אף עשירים פשיטא למה יגרעו והנ"ל דסתם כבוד הוא בדבר החשוב בעיני המכובד וא"כ לעניים הוא קל המציאות משא"כ לעשירים אבל רבי שהי' עשיר גדול מאוד הי' יכול לכבד אף עשירים גדולים והבן.

א"י ע"פ מ"ש בלפיד בוז וכו' [בישמח משה פרש' האזינו ד"ה באיוב [י"ב ה'] לפיד בוז לעשתות שאנן נכון למועדי רגל ותודה"ק ע"פ הזוהר דמאן דלעי באורייתא ולית לי' על מה למסמך בחובא דא גרמין לאתתקפא למאן דלית לי' שוקין ורגלין (כוונתו להאי סטרא בישא נחש הקדמוני) והנה ע"פ רוב ת"ח מבוזין בעיני המון לפי שהן שלוין ושקטין איש תחת גפנו והת"ח מטולטלים חסרי לחם כמבואר בזוהר פ' צו והנה עי"ז שהת"ח מבוזין בעיני המון אינם מחזיקים אותם וגורמין לאתתקפא להאי דלית לי' רגלין והנה הלפיד הוא דבר שהאש נאחז בו כך הת"ח עם תורתם בלבותם שנאמר הלא דברי כאש ע"כ נקראים הת"ח לפיד וזה פי' הכתוב לפי"ד זה הת"ח ב"ז הוא מבוזה לעשתות (מחשבות) שאנן ושוקט על שמריו זה ההמוני בעוה"ר עי"ז נכון למועדי רגל שמכינין למועדי רגל למי שנמעדו רגליו והבן ע"כ] וא"כ כמים פנים אל פנים והם ג"כ לבוז בעיני החכם וש"ת לעשות מנגד ללב הוא שקר, אבל רבי שהי' עשיר גדול ולא הי' לבוז בעיניהם יכול לכבד אותם והבן.

פסחים

ב ע"א

רש"י ד"ה עד צאת הכוכבים יממא כדכתיב מעלות השחר ועד צאת הכוכבים דעזרא לכאורה הוא שפת יתר דכבר ציין רש"י לעיל בדיבור הסמוך והא קיי"ל בשמעתא קמייתא דברכות, וא"כ יהי' מאיזה טעם שיהי' פריך הכא שפיר ולמה לן לפרש כאן הילפותא דשם והנ"ל בזה דכוונת רש"י ליישב מה דקשה למה לן לומר למחשיך ובא דהיינו משעה שמתחיל להחשיך כמו שפי' רש"י למאיר ובא שיצמח מזה קו' והא קיי"ל דעד צה"כ יממא הוא נפרש לחשך ממש דהיינו בשעה שכבר החשיך ולק"מ דהוא בצה"כ שהוא גמר ביאת השמש כמבואר בשמעתא קמייתא דברכות עיי"ש ואין לומר דצריך לפרש למחשיך ובא דומי' דמאיר ובא הא גופא מנ"ל דמפרשינין למאיר ובא

דילמא אור ממש בשעה שכבר האיר לכך דקדק רש"י במתק לשונו עד צה"כ יממא כדכתיב מעלות השחר עד צאת הכוכבים וא"כ מהאי קרא גופא מוכח דמעה"ש יממא כמבואר שם בשמעתא דברכות הנ"ל והוא פשוט וא"כ ליכא לפרש אור ממש דהיינו שכבר האיר דהא מעה"ש יממא אע"כ צ"ל למאיר ובא וא"כ ה"נ דכוותה למחשיך ובא וא"כ פריך שפיר כנ"ל.

ב ע"ב

שם בגמ' הא מדקאמר בלילה יהי כגנב ש"מ דאור יממא הוא התם הכי קאמר אי פשיטא לך מילתא כנהורא כו' ואי מספקא לך מילתא כלילה כו' ונ"ל דודאי ידע המקשה לתרץ כמו שתירוץ כבר לעיל דהאי אור לאו שם דבר הוא רק דפירושו כשמאיר ובא רק דקושיתו הוא דלגבי לילה שייך לומר יום ע"ד דבר והיפוכו ולגבי חשך אור א"ו דהוא שם דבר והיינו יום והיינו דברי המקשן הא מדקאמר בלילה יהי כגנב ש"מ דאור יממא דאל"כ אלא דפירושו כשמאיר א"כ אין זה דבר והיפוכו והי' ראוי לכתוב בחשך יהי' כגנב והנה לעיל פרש"י ד"ה קריי' רחמנא לנהורא:

וכו' אלא קרא לבריאה המאירה שברא מהוד מעטה לבושו ולכאורה הוא שפת יתר אך י"ל דכוונת רש"י הוא דלכאורה נראה דעצם היום הוא משום שהוא דבר המאיר וא"כ איך שייך לומר ופקדי' אמצותי' דיממא דהיינו צוהו לשמש ביום הא הוא הוי עצם היום וזולתו לא הוי יום לכך פירש"י שברא מהוד מעטה לבושו ר"ל דבאמת הוא דבר אחר לגמרי מענין עצם היום רק דמשמש ביום וכן בחשך דאמר ציוהו לשמש בלילה צ"ל ג"כ דהוא ענין אחר מעצם הלילה ולפ"ז צ"ל דיום ולילה חלוקין בעצמן שזה מאיר קצת אבל אינו כמו האור והלילה מחשיך אבל אינו כמו החשך ועפ"ז יתבאר דברי התרצן דמתרץ לעולם דהאי אור לאו שם דבר הוא רק דפירושו כשמאיר כמו שכבר תירץ לעיל והא דקשה דלגבי לילה לא שייך למנקט אור שאין זה דבר והיפוכו רק יום לק"מ דה"ק ר"ל דמש"ה נקט ברישא דקרא אור ובסיפא דקרא לילה אף שאין זה דבר והיפוכו דה"ק אי פשיטא לך מילתא כנהורא דאנפשות קאתי כו' ר"ל דלהרוג אדם צריך להיות פשיטות גמור כנהורא ואי מספקא לך מילתא כלילה ר"ל אף שאינו ספק גמור כמו החשך רק כלילה ר"ל שהוא קצת ספק שמא לא בא על עסקי נפשות אל תהרוג כנ"ל.

התם מילט דקא לייט לי' איוב למזלי' כו' גם בזה קשה דהוה לי' לשנוי' כפשוטא דהאי אור לאו שם דבר הוא דהוא עיקר התירץ וא"ע זה הפירוש לזה התירוץ ונ"ל דודאי ידע המקשה כבר מתירוץ זה רק דקושיתו הוא כיון דכבר אמר יחשכו וכו' א"כ אם הוי חשך ממילא דאין אור ואיך שייך לומר יקו לאור ואין הלא כיון דיהי' חשך ודאי דלא יהי' אור

דבשלמא מה דאמר יקו לאור ל"ק די"ל דהוא קללה בפ"ע שיקו לאור דתוחלת ממושכה מחלת לב אבל הא דכתב ואין קשה דזה פשיטא דנכלל בהא א"ו דהאי אור יממא וא"ש דאמר שיחשכו וכו' ויקו לאור ולא יבא והבן וה"פ מדקאמר יקו לאור ואין והלא כיון דהוי חשך פשיטא דאין אור א"ו דאור יממא והשתא ניחא הא דמהדר המקשה תיבת ואין בקושיתו והבן וע"ז משני שפיר התם מילט דקא לייט לי' איוב למזלי' ולא קאי אכוכבי נשפו דלעיל א"כ י"ל שפיר דהאי אור לאו שם דבר הוא כנ"ל:

ח ע"ב

י"ל הא דאמרינן בשלוחי מצוה היכא דשכיח הזיקא שאני היינו שאז צריך לנס ואם הוא מהן בקדושיו לא יאמין אין עושין נס לרעתו כמ"ש הנזה"ק והבן זה.

מט ע"ב

שנה ופירש יותר מכולם לפי שכל הגדול מחבירו וכו' א"כ זה ששונה, לו היצה"ר גדול יותר מזה שלא למד, רק לעומת זה יש לו תבלין וזה שפירש מהתורה ודאי דיצה"ר לא אזיל משום זה וא"כ נשאר יצה"ר בלי תבלין כנ"ל.

נ ע"א

ביום ההוא יהי' ה' אחד ושמו אחד אטו האידנא לאו אחד הוא אלא אמר הקב"ה בעוה"ז לא כשאני נכתב אני נקרא כו' דתמוה דהתינח שמו אחד [אבל ה' אחד הוא מן העולם ועד העולם] אבל נ"ל לבאר עפ"י הגאון מהר"י יעב"ץ מאמר האחדות פ' א' כי הי', הוא על אחדות הראשון כי לבדו ברא הכל, הוה, על אחדות השני כי אין משגיח זולתו, יהי', על אחדות השלישי כי לבדו יעבד ב"ב והוא האחדות השלם ולכך אמרו בספרים ה' אלהינו בעוה"ז ה' אחד בעוה"ב עיי"ש והנה לפ"ז שיעור הפסוק ביום ההוא יהי' ה' אחד היינו אחדות השלישי ומבאר הפסוק בעצמו מה הוא האחדות שיתחדש לעתיד לזה אמר ושמו אחד כי לא יקרא בשמו רק הוא לבדו וכבודו לא יותן לאחר כמו שהוא עתה בעוה"ר שקורין שמו על הבלי נכר והבן. והנה הטעם שאינו נקרא עכשיו בהשם ככתבו לפי שהאחדות השלישי לא יצא לפועל רק הוא במחשבה א"כ איך יזכירהו בפועל [מה שלא נתגלה עוד עיין ישמח משה בשלח בדרוש ויסב א' את העם] והבן זה רק האחדות של עכשיו הוא מה שמורה הוה שאין משגיח זולתו והוא האדנות לכך נקרא באל"ף דל"ת והבן. משא"כ לעתיד שיצא לפועל יקרא ככתיבתו וא"כ זה אמרם בעוה"ז לא כשאני נכתב אני נקרא לפי שלא יצא לפועל אבל לעתיד יצא לפועל ויקרא ככתיבתו והיינו ביום ההוא יהי' ה' אחד והבן כי נכון הוא בס"ד.

נ ע"ב

לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצות אפילו שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה כי בודאי צריך לעסוק כיון שמצוה ועומד מה"ת למפטרי' בשביל רוע מחשבתו ועל כרחו יעשה ולא יקבל שכר וגם מ"מ צריך לעשות וא"כ אם עושה לסיבה זו כי מפני רוע מחשבתו הי' חפץ למנוע רק לסיבה זו עושה א"כ כבר הוא לשמה גמור והבן.

רבא רמי [כתיב כי גדול מעל שמים חסדך וכתיב כי גדול עד שמים חסדך הא כיצד כאן בעושין לשמה כאן בעושין שלא לשמה והקשו בתוספת שם דרבא גופא אמר בפ"ג דברכות י"ז כל העוסק בתורה שלא לשמה נוח לו שלא נברא וכו'] ונראה ליישב כי שלא לשמה בנסתר הוא מסוכן מאוד כמ"ש בהקדמת הפרד"ס ונסתייע מהמדרש ע"ע ולפ"ז מובן כי בנגלה אמרינן מתוך שלא לשמה בא לשמה אבל בנסתר כוח לו וכו' ועיין בפרד"ס פרק שבעה עשר משער ערכי הכינוים כי הלשון הוא היסוד ולכך שם איתא בתורה ובמצות כי מדבר בנגלה ובנוח לו שלא נברא נאמר בתורה לבד [כי הוא מרמז על הנסתר] והנה היא בעצמו התירוץ של הגמרא כי הנגלה מדבר בתחתונים והנסתר מדבר בעליונים והיינו מעל השמים ור"ל דמעל השמים בעי לשמה דוקא.

נד ע"א

מאמר הביאו העקידה פ' מאה ואחד ז' דברים קדמו לעולם תורה תשובה ג"ע גיהנם כסא הכבוד בהמ"ק שמו של משיח נ"ל לפרש ע"ד המליצה כי האדם הוא עולם קטן כנודע וכבר אמרו כל המקיים נפש אחת מישראל כאלו קיים עולם מלא ומבאר האיך שכל אדם יש לו הכנות קודמות ללידתו נסמך לו בהוויתו כי עדיין לא נקרא אדם (כמו שפירשתי מיכה ז' ב' וישר באדם אין) [ויש לו הכנה] להמדריגה גדולה שבמדרגות ולהשפל שבתחתית התחתית כמ"ש הרמב"ם ז"ל ואין אמתלא והנה מבואר בחוה"ל דלא הי' באפשרית האדם להשלים חקו למה ששלחו הבורא לולא התורה העוזרת ומסייע לו וג"כ מבואר בעקרים ובעקידה בפסוק כי עמך הסליחה למען תורא כי התשובה היא הכרחית לכל ב"א [כי לולא התשובה לא הי' באפשרי לאדם לירא מה' כי הוא כמעט הוכרח לחטוא כנאמר אין צדיק בארץ וכו' ולא יחטא ומהדבר שהוא בהכרח לבוא אינו שייך יראה וז"כ כי עמך הסליחה למען תורא וק"ל] והיינו תורה שכל אחד יש לו הכנה לתורה כאמרם יגעתי ולא מצאתי אל תאמין וגם לתשובה הוכן כנ"ל וגם לג"ע וגיהנם כאמרם ז"ל כל אדם מישראל יש לו חלק בג"ע וחלק בגהינם זכה כו' וכסא הכבוד שמה צרור החיים המאסף הנשמות הקדושות ככה כל אדם מישראל יש לו הכנה להיות במדריגתו להשיב רבים מעון ולהוציא יקר מזולל ולהכניס הניצוצות קדושות ונשמות

להקדושה ובהמ"ק שכולם יש להם הכנה להיות מקדש ומעון לשכינת עוזו כמו שדרשו בתוכו לא נאמר אלא בתוכם ושמו של משיח דהיינו שר שלום כמו שהתנבא ישעי' והיינו לפי שבצדקותיו יחזק במעוזו יעשה שלום שיהי' כל העולמות בשלום ובחדוה שישפיע עליהן ויהי' כלי המחזיק ברכה וכל אדם מישראל יש לו הכנה לכלי למדריגה להיות נקרא שר שלום שמו של משיח כי משיח לא יתכן להיות רק מזרע שלמה בן דוד והבן כי נכון הוא בס"ד.

פו ע"ב

ואין מסרבין לגדול כי מי יודע כוונתו מה הוא רוצה לתקן באיזה דבר.

צב ע"א

מצורע מאי הוא כו' ואמר ר' יוחנן כו' עיין רש"י דר"י מפרש להברייתא ולכאורה סותרין דברי רש"י אהדדי עם מ"ש בזבחים ל"ב ע"ב ועיי"ש בתוספת דהקשו על רש"י מכיון דרבא אית לי' דר' יוחנן עיי"ש ונ"ל ליישב קושית התוספת ומקודם אעג ואומר דאין כאן סתירה בדברי רש"י דהלא גם כאן פירש רש"י וכרת אין בו אלא בעזרה משמע להדיא דמש"ז הוי עשה שאין בו כרת משום דלעולם אף בטמא גמור אין חיוב כרת על מחנה לוי' ולמה זה הלא אף אם הי' כרת על מחנה לוי' הלא כאן אין האיסור רק מדרבנן א"ו צ"ל דרש"י פרשן הוא ומקודם מפרש לשיתא דברייתא אלולי ר' יוחנן דאם לא כן מה חידש ר' יוחנן וה"נ שם בזבחים אבל לא עלה על דעת רש"י דר"י יחלוק על הברייתא רק זה טעם דברייתא אלולי [דברי] ר' יוחנן הוי ע"כ משום דט"י (דזב) כזב דמי ולמאי דמפרש ר' יוחנן ע"כ הוי הטעם משום דלאו כזב דמי ודברי רש"י דכאן ודשם בקנה אחד עולין וד"ת עני' במקום א' ובא זה ולימד על זה וזה פשוט וברור לדעתי ואף התוספת לא כתבו שם רק דלרש"י א"ש אף אם פליגי אבל אין מוכרח מרש"י דפליגי וק"ל.

אך אכתי קשה לכאורה דאם הטעם משום דלאו כזב דמי מי הכריח לרש"י לומר דמפרש, דילמא אמרינן דהברייתא לא יתפרש כך (לכ"ע) דהא עשה שאין בו כרת קאמר משמע דמ"מ עשה דאורייתא [איכא] רק דר' יוחנן פליג בשלומא בל"ז הטעם מוכרח רש"י לזה משום דר' יוחנן לאו תנא הוא כמ"ש התוספת אבל לפי זה הטעם לק"מ דפלוגתא דתנאי הוא כמ"ש התוס' שם בזבחים א"ו מדכתב רש"י דמפרש ש"מ דלא תלי' בהך טעמא וא"כ הסתירה במקומו עומד, והנה זה יתיישב בסמוך מי הכריח רש"י לזה ונחזור לענינינו דאין כאן סתירה ומ"מ קושי' התוספת לא מתיישבה דמ"מ ע"כ רבא פליג על ר' יוחנן כמו שמבואר בתוס' שם בזבחים וסובר בהברייתא דלא כר' יוחנן ונראה לישב אחר הנחה הנ"ל דאין כאן סתירה ונקדים עוד דמאן דסובר ט"י דזב כזב יליף מקרא והביא אותם

כו' כדאיתא במסכת נזיר דף מ"ד ע"ב עיי"ש והנה אביי דאמר שם מ"ה ע"א ט"י דזב לאו כזב לגרסת התוספת ואף לגרסת רש"י דגורס כזב היינו ג"כ רק שם משום דהוי מח"כ והיינו לאו כזב והוא כפירוש התוספת רק דלרש"י הלשון דחוק ולגרסת התוספת מורווח עיי"ש והנה דעת לנבון דלמ"ד כזב דמי ואף אם לא הוי מח"כ וכדעת חברוהי דר"נ בר הושעי' צ"ל דמהאי קרא יליף דהטעם משום ט"י אף בלא מח"כ דלמח"כ לא צריך קרא דהא כבר נשמע מקרא דנזיר כנ"ל והנה עכ"פ מבואר דאם אמרינן ט"י כזב דמי מהאי קרא א"כ ע"כ קרא דנזיר נמי מדריש בכה"ג א"כ ע"כ מח"כ לא עייל למחנה לוי' רק מאן דסובר דעייל למחנה לוי' ע"כ לא דריש להני קראי וממילא דט"י דזב לאו כזב דמי וזה ברור לדעתי לשיטת רש"י בנזיר דהתוספת שם בזבחים פירשו בהאי דנזיר בע"א אבל אנן לשיטת רש"י קיימינן ונחזי אנן דהוכחת התוספת דרבא סובר כר' יוחנן ודאי דהוא משום דאל"כ האיך קאמר רבא לא העמידו דבריהם בזה הלא אין כאן דרבנן כלל וזה ברור לכך אני אומר דבאמת אף בלא דברי ר' יוחנן אבאר דמוכח דלא העמידו דבריהם בזה ויהי' הוכחת רבא דלא העמידו דבריהם בזה אליבא דכ"ע וממ"נ דאם לא אמרינן כר' יוחנן רק כפשט' דברייתא א"כ הרי מוכח ממקום אחר לפ"ז דלא העמידו דבריהם בזה ואם נימא כר' יוחנן ונדחה הוכחה זו הרי מוכח מדברי ר' יוחנן גופא דלא העמידו דבריהם בזה ואף אם רבא לא סבר כר' יוחנן מ"מ מחזק דבריו אליבא דכ"ע ואף אליבא דר' יוחנן וא"ש דוקא לשיטת רש"י דהא דר' יוחנן והברייתא כפשטה תולה בהא אי ט"י דזב כזב דמי או לא דהא אי אמרת דלא כר' יוחנן א"כ ע"כ ט"י דזב כזב וא"כ ע"כ קם מח"כ לא עייל למחנה לוי' מדאורייתא כמו ט"י כמו שביארתי מסוגי' דנזיר ואף דרבא סובר בלא זה מח"כ דזב כזב דמי מ"מ הרי כתבתי דרבא מוכיח בכאן דלא העמידו כו' בהכרח גמור אליבא דכ"ע וא"כ קשה על הברייתא דלמה לי הטעם דיבא עשה כו' הלא גבי מחנה לוי' נמי נימא הואיל ואשתרי כמו לענין ביאה במקצת וכמו שהקשו התוס' שם ומה שתירצו דמעולם לא נאסר במחנה לוי' ז"א רק לר' יוחנן דסובר דלא הוי רק גזירה בט"י ולא גזרו במח"כ אבל למאי דאמרינן דגם מח"כ אסור במחנה לוי' ודאי קשה וע"כ צ"ל דלא אמרינן הואיל ואשתרי רק ביאה במקצת ל"ש ביאה והנה הרמב"ם פסק פ"ג מה' במק"ד הלכה י"ח דעכ"פ מדרבנן אסור ביאה במקצת עיי"ש וא"כ מוכח מהא דלא העמידו דבריהם דאל"כ איך ט"י מכניס ידיו לבהונות וליכא למימר הואיל ואשתרי כו' דהא עכשיו קיימינן דמוכרח מהברייתא דלא אמרינן הואיל ואשתרי כו' וא"ל לפ"ז דלמה נקט הברייתא יבא עשה כו' על שזה נכנס ולמה לא על הכניסה דבהונות דלקמ"מ די"ל דהברייתא עשה דאורייתא נקט:

וא"א כר' יוחנן וא"כ מח"כ לא נאסר במחנה לוי' ולק"מ על הברייתא וי"ל שפיר הואיל ואשתרי וב"ב שמה ביאה ונדחה הוכחה זו מ"מ הרי מוכח מר' יוחנן גופא דלא העמידו וא"כ ממ"נ מוכרח דברי רבא:

אבל שם דמשני עולא הואיל ואשתרי היינו משום דסובר כר' יוחנן יכול לתרץ כן והשתא מוכרח רש"י לומר דר' יוחנן מפרש להברייתא דאם הוי אמרינן דהברייתא ודאי דסוברת דהוי דאורייתא דט"י דזב כזב דמי רק דר' יוחנן דעתא דנפשי' קאמר דסובר כהתנא דאמר ט"י דזב לאו כזב א"כ לא הוי משני עולא כלום בזבחים דהא עכ"פ מהברייתא מוכרח דסוברת ב"ב לש"ב ובזה לא מצינו לר' יוחנן דפליג וגם אין לו כח לחלוק בזה דהא לא פלוגתא דתנאי הוא ור' יוחנן לאו תנא הוא א"ו דהברייתא מתפרש כר' יוחנן אליבא דר' יוחנן כנ"ל נכון ודוק היטב:

והנה לפי"ז לפי דעת רבא באמת דאח"כ כזב דמי ע"כ דסובר דלא אמרינן בבש"ב ולא אמרינן הואיל ואשתרי כו' וכן כתוב במראה כהן שם בזבחים לדעת רבא הנ"ל עיי"ש ולא נפלאת היא ולא רחוקה היא דכן כתבו התוס' ביבמות דף ח' ע"א ד"ה רבא דרבא דאמר שם ערוה גופא לא צ"ק סובר כן עיי"ש והנה יש מקום אתי ליישב קושי' התוס' הנ"ל שם ביבמות ועפ"ז יומתק יותר דברינו דאף אם הוי סובר רבא כעולא בהסברא דהואיל ואשתרי מ"מ הסברא אינה רק אם ב"ב שמה ביאה אבל אם אמרינן ל"ש ביאה רק מדרבנן אסור לא שייך לומר הואיל ואשתרי לענין האיסור דרבנן [היפוך מסברת חוץ רק צ"ל משום דלא העמידו כו'] דהא רבא סובר שם בזבחים דהיכא דהותר לא ראוי לומר הואיל [ואשתרי אשתרי] והיכא דנדחה ראוי לומר הואיל [ואדחי אדחי] וא"כ י"ל שפיר דהא בהא תלי' דאם אמרינן בבש"ב אז הוי דחוי' וא"א לש"ב ומדרבנן אסור אז במקום מצורע הותר דהא ההפרש שבין דחוי' להותר הוא אם מהדרינן אטהרה כדאיתא ביומא דף וא"ו ע"ב וז' ע"א ואם אמרינן ב"ב שמה ביאה ואעפ"כ כתב לפני ה' קשה קושית התוס' ביבמות דף ז' ע"ב ד"ה ואמר עולא וצ"ל כתירוצם שם ועיין במס' שבועות דף י"ד ע"ב וא"כ מוכח דמהדרינן ש"מ דהוי רק דחוי' משא"כ אם לא שמה ביאה ורק מדרבנן אסור וכאן דלא אפשר לא גזרו א"כ הוי הותר וג"כ אין הוכחה כאן דמהדרינן דהא כניסה כולה מדאורייתא אסור וא"כ קשה לכאורה על אביי דזבחים דאמר דהוי הותר וצ"ל דסובר כלשון הראשון ביומא וא"ו ע"ב והכא כאיכא טהורים בהאי בית אב דמי דהא אפשר להכניס ידו וא"כ לפ"ז רבא לשיטתו השיב אדרבא אבל מ"מ לא פליג על עולא בהואיל הנ"ל די"ל דסובר כהא"ד שם ביומא וא"כ מוכח דהוי דחוי' [(הי' נמחק) ויכנוס ידיו.. דרך גגין] עיין בתוס' זבחים דף ל"ב ע"א ודו"ק (ועוד. י"ל... כהנ"ל... (נמחק) חייב

ודו"ק) משא"כ ביבום דהיתר גמור וגם מצוה ואף דאפשר בחליצה לא שייך לומר הואיל והא דהוכיח הגמ' ביבמות שם מעולא דאמרינן הואיל ע"כ צ"ל היינו כשיטת אביי וכנ"ל אבל רבא לשיטתו ולק"מ ומיושב קושית התוס' שם ביבמות ונתבאר דלענין האיסור דרבנן דביאה במקצת לא שייך לומר הואיל, ומוכרח שפיר דלא העמידו כו' ודו"ק:

והנה בלא מ"ש יש לקשר דברי רבא דהנה נ"ל הא דתני במתני' טובל ואוכל ודקדק בצל"ח דלמה לי למיתני טובל הלא כל גר צריך טבילה ונ"ל דהלא הרמב"ם ז"ל כתב הטעם לב"ה הא דהעמידו דבריהם במקום כרת בזה היינו משום דאפשר לו שלא לטבול ולא יתחייב במצות ע"כ והנה לפי"ז הי' אפשר לומר דאף ב"ש לא אמר אוכל את פסחו רק באם כבר טבל ובר חיוב הוא בפסח לא דחינן עשה שיש בו כרת מקמי הך גזירה אבל בשלא טבל אפשר דאף ב"ש מודה] דאין טובלין אותו כדי שלא יאכל פסח משום הך גזירה לכך דקדק ב"ש בלשונו לומר טובל ואוכל ר"ל דאף אם לא טבל עדיין אמרינן לו לטבול דלא גזרינן כלל כנ"ל והוא נכון בס"ד:

והנה לפ"ז יש להסתפק לב"ה דילמא ב"ה לא פליגי רק באם לא טבל עדיין דאז אין מניחין לו לטבול משום הך גזירה והבן, והנה ראיתי להכ"מ שכתב להרמב"ם ואפשר אף בטבל דלא נתנו חכמים דבריהם לשיעורין עיין בכ"מ פרק ג' מה' ק"פ הל' וא"ו והנה תמהתי על הכ"מ למה לי' לומר ה"ט נימא כיון דיכול הי' שלא לטבול העמידו דבריהם והרי בידו שלא לטבול ואם טבל איהו דאפסיד אנפשי' ואין אנו אחראין לו אח"ז ראיתי במה"מ שכתב כטעם הנ"ל והביא ראי' מאיזמל עייי"ש והנה עכ"פ בזה והיינו כשטבל דאז הוי מקום כרת, דרבא מקום כרת ממש קאמר והלא רש"י מפרש שם בפסחים צ"ב] באיזמל דהכרת הוא מחמת דמעכב הפסח ולא מחמת המילה דמילה בזמנה דדחי' שבת קטן לאו בר כרת הוא ע"כ והנה ע"ז קשה מיבמות דף ה' ע"ב מפסח ומילה שכן כרת ויש ליישב דהא ק"ק אמאי אמר לעיל מיני' שם מה למילה שנכרתו עלי' שלש עשרה בריתות ולא אמר שכן כרת כמו דאמר גבי פסח א"ו צ"ל ע"פ כלל דר' מרדכי בחולין חדא מחדא קולא וחומרא פרכינן פירכא כל דהוא לא פרכינן חדא מתרתי אף פירכא כל דהוא פרכינן ע"כ והנה נחזי אנן אם גוף המילה דדחי' שבת הוי עשה שיש בו כרת אז פירכא דקולא וחומרא משא"כ אם בגוף המילה דדחי' שבת אין בו כרת רק דמ"מ באותו העשה יש בו כרת הוי פירכא כל דהוא וזה ברור ולכך לעיל דהוי חדא מחדא לא פריך שכן כרת רק בתר הכי דהוי חדא מתרתי כנ"ל וראיתי דהרמב"ן בחידושיו ליבמות שם רמז לזה וא"כ כאן דאמר העמידו דבריהם במקום כרת דמשמע היכא דאיכא חיובא דכרת ממש פי' רש"י שפיר כנ"ל א"כ היוצא מזה דרבא במקום כרת ממש קאמר א"כ מוכח דאף אם

טבל מ"מ לא יאכל פסחו לערב וזה הוא רבותא דרבא ואף דלטעם הראב"ד אין לחלק עיי"ש בפ"ג מה' ק"פ הלכה וא"ו הנה על הראב"ד קשי' מבית הפרס לפי מ"ש התוס' דאם יאכל בטומאה הוי כרת ודו"ק א"ו דהעיקר כהרמב"ם וא"כ א"ש מ"ש ומי' לכאורה קשה על רבא א"כ מנ"ל דילמא ב"ה לא קאמרי רק דאין מניחין לו לטבול אבל אם כבר טבל לא ונ"ל דעיקר הוכחתו משום הא דקאמר לקמן דבמצורא לא העמידו דבריהם במקום כרת והנה הבאתי בשם התוס' ביבמות דף ח' ע"א דרבא סבר דביאה במקצת לא שמה ביאה והנה התוס' בזבחים דף ל"ב ע"ב ד"ה א"ל מטונך דמדתני בו ביום בברייתא הוכיח דהטעם הוא משום הואיל ואשתרי וכו' ולכך דוקא בו ביום דיצא לשעה הראוי' כו' עיי"ש והנה לפ"ז למ"ד בבלש"ב ודאי דקשי' הא דדייק לומר בו ביום וע"כ הכריח רבא דהעיקר כר' יוחנן ולא העמידו דבריהם בזה וע"כ נקט בו ביום למעוטי אתמול ושלפניו דכיון דהוי יכול להיות כבר מעורב השמש ולא טבול יום העמידו דבריהם בזה וא"כ ממילא מוכח דהיכא דיכול הי' לתקן לא העמידו דבריהם ה"נ בערל ודו"ק היטב.
עיין במהרש"א שכתב דהא דכ' רש"י דטובל לקריו היינו מדאורייתא צ"ל כן [מחמת] מעלה דמח"כ לבהונות כדאיתא במס' יומא דף ל"א ע"א עיי"ש:
והנה בענין בית הפרס דהקשה המהרש"א דלימא מחמת מצוה עוברת, לכאורה הי' נ"ל דכיון דלא העמידו דבריהם אפשר [דאף] במקום דלא הוי מצוה עוברת שרי וזה דוחק דא"כ לא הוי ג"כ במקום כרת ועיין במ"ש לעיל ברש"י לענין איזמל ומר' נראה ליישב ע"פ התוס' [ע"ב ד"ה בודקין] דגם בטומאה איכא כרת לכך לא מהני מצוה עוברת ודו"ק.

קיח

קשין מזונותיו של אדם כקי"ס כי הים ראה וינוס מלפני אדון גילוי השכינה וכן פרנסה ע"י הקב"ה בעצמו כמבואר מס' תענית ב' ע"ב.

קיט ע"א

מה דכתיב וידי אדם מתחת כנפיהם זה ידו של הקב"ה שהיא פרושה מתחת כנפי החיות כדי לקבל בע"ת מפני מדה"ד כפשוטו י"ל ע"פ הדרוש שלי בבתי גוואי ובראי שהם בבחינת טיסה ועיפה והיינו מתחת כנפי החיות כנפי דייקא שאינו יכול לעבור דרך בתי בראי והבן [עיין ישמח משה פ' יתרו ד"ה הדרך הרביעי].
א"י כי ידוע מעצם גדולתו ית' אין ראוי לקבל ב"ת לכך כתיב וידי אדם שכ"י מתנהג בזה בחסדו הגדול כאלו הוא אדם ולא בגדולת אלהותו עיין בבינה לעתים דרוש ב' עיי"ש.

בירושלמי שקלים ט' ע"ב דבריהן הן הן זכרונן לכאורה קשה הא הנפש הוא כדי שידעו היכן מקומן ונ"ל דהירושלמי לשיטתו דצריך שיראה בעל השמיעה עומד כנגדו וא"כ א"צ לידע היכן קבור והבן.

יומא

ב ע"א

שבעת ימים קודם יוה"כ מפרישין כה"ג מביתו ללשכת פרהדרין כי בהיות הכה"ג מתבודד ודאי פעל הרבה למעלה ומהפך הדין לרחמים וידוע דפ"ר המה הדינין והנה כפור כאפר יפזר והבן. והנה כד נהפוך פר אז הוא ר"פ ר"ת רחמים פשוטין וידוע דרחמים פשוטין היינו שאין בהם תערובות דין כלל והיינו לשכת פרהדרין פ"ר הדרי"ן והבן כמו שהוא הטעם בקריאת שם סנהדרין שהוא סן הדרין ששונאים הדרת פנים בדין ה"נ דכותיה והבן.

יח

ככר כתבתי תירץ על הקושי' שהקשיתי במס' יומא דמשביעין לכה"ג שלא יעשה בקטורת כמעשה הצדוקים הא קיי"ל ביו"ד סי' ב' ובסי' קי"ט דהחשוד בדבר אין נאמן אף בשביעה באותו דבר וא"כ מה מועיל השבועה וישבתי דש"ה ביומא דאין מתכווין לעבור על ד"ת רק שסובר שדת תורה כן הוא וכעת נ"ל באופן אחר עפ"י דברי התוס' בשם הר"ר יהודה חסיד במס' ב"מ ה' ע"ב ד"ה דחשיד אממונא וכו' עיי"ש א"כ הה"נ דעדיין לא עשה מש"ה מהני שבועה משא"כ במומר לנבילות שכבר אכל נבילות ודו"ק. ואין להקשות דמה מועיל הא אם צדוקי הוא הוי נשבע לבטל את המצוה לפי שיטתו, לק"מ דצדוקי' לא סברי דרשת חז"ל הרעה דומי' דהטבה וגם נשבע לבטל את המצות חייב לדידהו והיינו להרע ולהטיב לא ידעו וק"ל.

כג ע"א

כל ת"ח שאינו נוקם ונוטר כנחש ע"ד כי אדם טועה בקל ודן לכף חוב ואל אלקים הוא יודע כמבואר בס"ח בעובדא דבחור א' וכמבואר בגמ' [במס' תענית דף כ"ב ע"א] דאמר איכא הכא בר עלמא דאתי' והנה איתא באגדת ירושלמי פ"א דפיאה דהנחש משיב אם ישך הנחש בלא לחש אילו לא איתאמיר לי' מן שמי' ניכית לא הוינא נכית ע"כ ה"נ הת"ח שלוחשין לו מן השמים ויודע האמת ומקנא קנאת ה' צבאות הוא ת"ח באמת והבן.

עג

עיין ביפה מראה במס' יומא סוף פרק בא לו כה"ג מ"ש שם הטעם שנעלם מהשבטים אותיות ח"ט ק"ץ עיי"ש ול"נ שהוא רומז למה שאמרו חז"ל ראשונים שנתגלה עונם נתגלה קיצם אחרונים שלא נתגלה עונם לא נתגלה קיצם והיינו שנעלם החטא ונעלם הקץ דהא בהא תליא העלם זה בהעלם זה [עיין יערות דבש דרוש וא"ו הובא למעלה איכה א' ט' עהמ"ד אלו זכיתם] והבן ונ"ל דלכך לא הי' יכול יעקב לגלות הקץ לבניו דשמא דידהו גרם שיהי' בהעלם אבל לאבות הי' נגלה.

עו ע"ב

חמרא וריחני פקחין עיין רש"י נ"ל כיון דמשמח עשאו פיקח דעצבות מונע ההשגה כמבואר בשער הקדושה למהרח"ו ובשל"ה בהנהגת אדם.

פו ע"ב

הנה אמרו חז"ל דתשובה מיראה זדונות נעשו כשגגות מבואר הענין עפ"י דברי העקרים דבהחרטה משוי למילתי' כטעות ואונס דאם הי' לו השכל של עכשיו לא הי' עושה כן וא"כ נשאר מעשה בלי מחשבה והבן.

או י"ל הטעם שהמעשה התשובה היא בהכרח מפני הפחד וההכרח לא ישובח רק שהטוב שבו הוא המחשבה דהיינו האמונה המביא היראה ע"כ מחשבה מוציא מידי מחשבה ונשאר העבירה מעשה בלי מחשבה והיינו שוגג כנ"ל אבל מה שאמרו דמאהבה זדונות נעשו כזכיות לא נתבאר איך ומה והנ"ל דמאהבה הוא רק כדי לעשות נ"ר לפניו ולא מחמת בריחה מעונש או התקרבות לגמול ואם עושה כן יש נ"ר לפניו כיון שאינו עושה בשביל עצמו והבן:

והנה כל מה שנשקע בטומאה יותר יש עכשיו נ"ר יותר זה שעשה זאת עושה נ"ר והבן לכך נעשים כזכיות לפי שע"י כל תוספת החטא יגדל הנ"ר וזה שורש כל הזכיות לנ"ר לפניו והבן.

עבר ושנה ושילש נעשה לו כהיתר עפ"י הזוהר הובא ביסוד התשובה פ' י"א דבתלתא זימני לא נשאר כח קדוש באותו אבר המתייחס לאותו חטא כי שלט סתמא מסטרא לסטרא א"כ שוב אין בו חלק הסותר.

סוכה

[כ' ע"ב] בתשובת ר' אליעזר אין לך כל שבט ושבט שלא העמיד שופטים נ"ל שלא רצה להשיב מה שלא שמע מרבו רק שלא יהי' קשה להם כיון שנסמך כמו שידוע דרבי הוא

מורה על הסמיכה איך הוא מוסמך כיון שאינו מחדש בהוראה לזה אמר אין לך כל שבט ושבט כו' וע"ז קשה הלא אמרו לא אשכחן צורבא מרבנן דמורי אלא דאתי משבט לוי או משבט יששכר וע"כ צ"ל שיודע להורות מדעתו ומשכלו אליבא דהלכתא צריך להיות משבטים הנ"ל אבל מה ששמע מרבו יכול להורות גם אם הוא משאר שבטים וא"כ אלו שופטים שהיו משאר שבטים הורו רק מה ששמעו מרבם א"כ לק"מ על ר' אליעזר והבן.
[כ"א] שיחת חולין של ת"ח צריכין לימוד ר"ל דשיחתן הוא שצריכין לימוד שעדיין לא למדו כלל וכמו דאיתא במג"ע בפסוק והנה דרש דרש שהוא באמצע התורה אבל המונים סוברין שכבר למדו כל התורה כולה.
[כ"ח] [עיין ברמב"ם פ"ב מה' דעות שם נמצא לשון זה ועיין סה"ד ערך רב אבא] לא שח שיחה בטלה מימיו היינו שהיא בטלה ואינו קיימת לעד כי הדבור הוא הוי' כנודע רק צריך לקשר כל דבור בציור קדוש במחשבתו להעלותו והבן.
[שם] דברים היוצאים מן הלב ר"ל שהלב כלי להם שהיראה ואהבה והישרות שמזהיר בה תקוע בלבו.
[ל"ה ע"ב] המשתתף ש"ש ודבר אחר נ"ל כי השילוב שמו עם השם הוי' הוא בכלל זה דחברותא כלפי שמיא.
[נ"ב] כל הגדול מחבירו כו' נ"ל פשוט כי ר"ל הגאוה שהוא יסוד היצה"ר והבן.
עוי"ל כל הגדול מחבירו כו' עפ"י היע"ד ח"א דף פ"ב ע"ד במ"ש על אמרם ז"ל דשטן לש"ש נתכוון עיי"ש היוצא מדבריו דעיקר גדלות הצדיק הוא ע"י המניעות ועפ"ז מבואר כל הגדול מחבירו הוא ע"י שיצרו גדול ממנו בטבעו ויש לו מניעות יותר ואעפ"כ עובד הש"י ב"ה וב"ש דהא ודאי דיבר בחכמים ובצדיקים העובדים השי"ת והבן.

ראש השנה

[ב' א'] באחד בניסן ר"ה לרגלים ומפרש בגמ' למאי נ"מ לבל תאחר ע"ד המליצה כי נחלקו ר"א ור"י חד אמר בתשרי נגאלו ובתשרי עתידין להגאל וח"א בניסן נגאלו ובניסן עתידין להגאל והנה מסורת בכל פלוגתא דאו"א דא"ח ונ"ל דבא' מהן בניסן או בתשרי יוכתב ויוחתם שיהי' הגאולה בשנה שיצא לפועל א"כ למ"ד בתשרי עתידין להגאל יוכתב ויוחתם בניסן ועניין ר"ה הוא הכתיבה והחתימה כאמרם צדיקים גמורים נכתבין ונחתמין לאלתר לחיים כנ"ל והנה שם רגלים הוא ע"ש שעולין ברגל לראות בעזרה וא"כ לא יתכן שם זה רגלים רק בזמן שבהמ"ק קיים וא"כ רגל שבו דהיינו פסח ר"ה לרגלים ר"ל שבו נכתב ונחתם אם יהי' רגלים בשנה זו דהיינו שיבנה בהמ"ק ויעלו ברגל למאי

נ"מ ר"ל מה הוא הנ"מ שהתנא אשמעונין זה ואמר לבל תאחר שאנחנו נראה שלא יאחר הגאולה ועכ"פ יוכתבו ויחתם בפסח זה כי בידינו הוא והוא פירוש נאה ע"ד המליצה בס"ד.

[ט"ז ע"א] נ"ל ליתן טעם נכון על מה שבפסח נידונין על התבואה עפ"י דברי האלשיך פ' שלח בפ' כי העלית את העם הזה בכחך [ותו"ד כי מי איכא קשי' לפניו ית"ש אך מה שהי' צריך כח גדול ויד חזקה הוא מחמת כי היו גוי מקרב גוי כמשאז"ל כעובר הנשמט מרחם אמו הללו עבדו ע"ז והללו וכו' הללו מגדלי בלוריות וכו' וזש"א אשר העלית בכחך וכו' את העם הזה מקרבו מקרבו דייקא וק"ל] ועפ"י מ"ש בהיפלא מה' דבר ועפ"י דברי האלשיך בפ' כי תבואו לראות פני וכו' והראיני את מראיך [בישעי' א' י"ב כי עיקר ראיית פנים ברגלים בבהמק"ד כי צלם אלקים על פניו ובזה פי' הראיני את מראיך היינו מראיך המיוחדת לך באשר אתה יהודי בצלם אלקים ובזה השמיעוני את קולך כי אז קולך ערב כאשר מראך נאוה וזה בקשת השי"ת שיבוא להתראות בפניו כביכול כי הצלם הקדוש על פני' אמנם כאשר יחטא ואשם לא די שאבד חותמו הצלם אלקים עוד ידובקו בו הקליפות הנעשים בחטאיו כידוע וזש"א כי תבואו לראות פני היינו להראות עם פני כב"י מי ביקש זאת מידכם רמוס חצרי כי נהפוך הוא כי תחת הראותכם קדושה תבואו ותמלאו חצרי וכו' ושעירים ירקדו שם אשר נדבקו בכם ואין פני אתכם וק"ל עכתדה"ק] ועי"ז מצוה עליית לרגל היא נצחי ועפ"י מה שאמרתי בקשין מזונותיו של אדם כקי"ס פסחים קי"ח [עיין ישמח משה פ' ואתחנן ד"ה בעת ההוא כי אז"ל ראית מימיך חי' ועוף וכו' אלא הרעותי את מעשי וקפחתי פרנסתי והנה בקי"ס מה שנראה כבחור הי' עיקר משום המקטרג מה נשתנו אלו מאלו וכן במזונותיו של אדם דייקא קושיתו הוא משום הרעותי את מעשי עכדה"ק] והנה בפסח מזככין עצמם וגם עוסקין במצות ובשמירת התבואה ובטרחתה למצוה לכך מרחמי שמים לדין אז על התבואה שאז מעותד לטוב כנ"ל.

[שם] חייב אדם לקבל פני רבו ברגל וכו' לא חדש ולא שבת מכלל דבחודש ושבת אבעי למיזל ר"ל נכון אבל לא חיוב ממילא דברגל חיוב הוי והבן, ונ"ל הטעם על שחייב אדם להקביל פני רבו ברגל ובחדש ושבת אבעי לי' למיזל עפ"י מ"ש בספר הפלאה בפתחא זעירא ע"פ מה יפו פעמיך בנעלים והפ' שמח זבולון בצאתך כו' עיי"ש [ותו"ד כי הת"ח העוסקים בתורת ה' בהצנע בבמ"ד כמו שדרשו חז"ל חמוקי יריכך מה ירך בסתר אף ד"ת בסתר המה עושים וגומרים פעולת ידי המחזיקים בידם כמשל האומן שעושה כלים מכלים שונים מהזהב אשר החופרים בתחתית הארץ מוציאים ומזקקים

ומצרפים ועושים עשת זהב והאומן מוציא כלי למעשהו, כך הת"ח מוציאים וגומרים מעשי המחזיקים וזש"ה בתחלה שמח זבולון בצאתך והדר וישכר באהלך כי אי אפשר לעשות מעשה ידי אומנתו של הקב"ה עד שיצרף בתחלה וא"כ מעשה זבולון תחלה וז"ש בצאתך כי אי אפשר לתקן כי אם ע"י צאתך ואח"כ וישכר באהלך המה הגומרים בעדם וזש"ה מה יפו פעמיך בנעלים אותן היוצאים לשוטט ע"פ חוצות ולמרחקים לשאת ולתת במ"מ לש"ש לחזק ידי ת"ח ונקראים בת נדיב שמנדבים בנדיבת לבותם לחזק ידי לומדי התורה שהם חמוקי יריכך כנ"ל שיושבים בבמ"ד ועושים מעשי ידי אמונתו של הקב"ה להעלות כל הניצוצות הקדושים המפוזרים במקומות הרחוקות והקרובות אשר יתלקטו ע"י המחזיקים בידם בתורתם ועבודתם] והנה לפ"ז ההולכים לדבר מצוה להקביל פני רבם מלקטים כל הניצוצות שבכל הדרך והרב מעלה אותם כשבאים אליו ובחודש ושבת הוא זמן העלי' כונו שנאמר והי' מדי חדש בחדשו וגו' והבן.

[י"ז ע"א] המעביר על מדותיו מעבירין לו על כל פשעיו עפ"י שפירשו במגלגלין זכות כו' וחובה ע"י חייב שהוא מלשון גלגול שמגלגל עליו פשעיו על החייב] א"כ המעביר על מדותיו ואינו רוצה להנקם א"כ זה שעשה עמו רעה כבר נתגלגל בו פשעיו ואינו מחזירה לו משא"כ כשנוקם א"כ כשעושה רעה עם חבירו הרי חוזר מתגלגל בו פשעיו של חבירו והבן זה.

[י"ח ע"א] נ"ל לישב קו' הפ"ד בדרך הרבים דר"י דאמר יפה צעקה לאדם בין קודם גז"ד בין לאחר גז"ד כו' מה יענה בפסוק דרשו ה' בהמצאו [דמוכח מני' דיש זמן דאינו עונה עיי"ש בגמ'] ולי נראה לתרץ ע"פ מה שפי' בויצעק משה אל ה' ובלא תשא ובאם שגורה תפלתי בפי [בישמח משה פרשת בהעלותך ד"ה ויצעק משה אל ה' ותו"ד שם דעיקר התפלה להשלים החסרון שבשרשה וז"ש ויצעק משה אל ה' על הנוגע לה' כב"י והבן וז"ש תפלה עושה מחצה שאם אינו פועל למטה פועל למעלה ועפי"ז יובן לא תשא וכו' כי לא ינקה וכו' כי אחד מעמודי התשובה להסיר הגזירה הוא התפלה ע"כ הוא מדה כנגד מדה ועפ"ז מובן מז"ל ילך אצל חסיד שבדורו ויתפלל עליו ולא אמר בעדו היינו על מה שעליו לתקן בשורשו וז"ש רחב"ד אם שגורה תפלתי בפי יודע אני שהוא מקובל פירושו על החולה שהוא מקובל להתרפא כי אם כוונתו על התפלה הי' צ"ל שהיא מקובלת א"ו דהתפלה היא מקובלת תמיד אך לפעמים פועל גם למטה ולפעמים פועל רק למעלה וז"ש ואם לאו אני יודע שהוא מטורף היינו החולה כי התפלה אין לה התקשרות למטה רק פרחת לעילא והבן ע"כ] ונמצא לפ"ז אף אחר גז"ד אף שאינו נקרע

מ"מ מתוקן החסרון בשורשו ומתוקן דבר אחר בהעונש שיתענש כמו ביסורין של אהבה כי כבר נשלם החסרון ע"י התפלה ושפיר יפה צעקה והבן.
ועפ"ז תבין אמרם שמהפכין מדה"ד למדה"ר דהיינו היסורין שהם ממדה"ד עצמן ומהפכין שהן מדה"ר והוא ע"י תפלת הצדיקים שמתפללין בעד האדם כמו שאמרו חז"ל מאי תקנתי' ילך אצל חסיד שבדור ויתפלל עליו והבן.
[שם] נ"ל ליתן טעם לאמרם ז"ל כי בציבור בכל קראינו אליו וביחיד בהמצאו היינו בעשי"ת ע"פ שאמרו רז"ל לעולם יספר אדם שבחו של מקום ואח"כ ישאל צרכיו שנאמר אתה החילות וכו' ומבואר ברש"י מס' ברכות בשם הירושלמי בענין סמיכת גאולה לתפלה עיי"ש וכבר ביארתי דשבחי' דמרי עלמא לא יתכן רק בעת השראת שכינה [עיין תפלה למשה תהלים קפיטל ק"ו פ' ב' דלכאורה שייך לומר סיימתינהו לשבחי' אך ע"פ המד"ר פ' לך אומרים מקצת שבחו של הקב"ה בפניו דייקא כב"י עיי"ש ואז לא שייך לומר סיימתינהו וק"ל] והנה על כל בי' עשרה שכינת' שרי' והבן זה וגם קודם בתי גוואי צריך לכנוס לבתי בראי [ושם צריך לספר בשבחו כי שם עוז וחדוה במקומו ע"כ בציבור שכינתי' שרי' יוכלו לספר בשבחו של הקב"ה ואח"כ יבקשו צרכיהם לא כן ביחיד וממילא לא יוכל להתפלל על צרכיו רק בהמצאו דאז השראת שכינה כדרשת חז"ל] והבן.
[שם] כתיב מי כה' אלהינו בכל קראינו אליו כו' בהקדם לפרש קדוש ה' צבאות מכה"כ עפ"י דברי הרמב"ם אין לו להקב"ה בעולמו אלא ד' אמות של הלכה [היינו ת"ח וצדיק שהוא ד"א של הלכה ובו שורה השכינה] ועפ"י כי זה כל האדם [תכלית הכל הוא האדם השלם] ונמצא הצדיק הוא השלימות של כל העולם כי תכלית המכוון הוא השלימות וע"פ המ"נ ח"א פי"ט בשיתוף שם מלא [ענינו לשון שלימות דכל הארץ תעיד על שלמותו] ועפ"י דברי היע"ד באל תקרא בכבודי אלא במכובדי [ותו"ד שם כי ר"י קרי למאני מכבדותא ולבושו כ"י צדיקי הדור בעת ששורה בישראל מתלבש כב"י בבני עלי' וז"ש אל תקרי בכבודי אלא במכובדי היינו הצדיקים כי בהם אני מתלבש ובהם אני מתקדש עיי"ש ח"ש דרוש יו"ד] ועפ"ז מבואר קדוש כו' היינו שהוא קדוש [ומובדל] מכל בחינת העולם אין לו דמיון כלל כמבואר במפורשים וברוב קדושתו ה' צבאות ר"ל מכל צבאי צבאות שברא כמו שדרשו במסכת ברכות גבי ה' צבאות דחנה מלא כל הארץ היינו הצדיק שהוא השלימות של כל הארץ הוא כבודו היינו לבושו כב"י והבן. והנה במס' סוטה פ"ז איתא במשנה ותפלה בכל לשון ושקיל וטרי הש"ס מהא דאין מה"ש נזקקין ומשני כאן ביחיד כאן בציבור והנה מובן לפי שנ"י מתלבש במלאכים מרכבו

ארגמ"ן ע"כ צריך להכניס התפלה ע"י וזה דרשו ה' בהמצאו היינו ע"י לבושו כ"י וא"כ ממילא דצריך להיות לה"ק וכאן כתיב מי כה' וכו' בכל קראינו בכל דייקא אליו דייקא והבן ומשני כאן ביחיד כו' [כאן ור ע"כ בכל קראינו אפי' בכל לשון] והיינו ממש התי' דמתרץ במס' סוטה כנ"ל:

תענית

[ב' א'] שם דמקשה וליתני מאימתי מזכירין על הגשמים מאי גבורות גשמים כו' קשה א' מאי תולה זה הקושי' בהא דמסיק תנא מר"ה סליק ומינקט בהקושי' ליתני מאימתי מזכירין על הגשמים ולא מקשה ליתני מזכירין על הגשמים משמע דהקושי' קאי אהא דמסיק דתני מאימתי משום דמר"ה סליק והבן וע"ק דמרכיב הקושי' אתרי רכשי דהקושי' הוא ליתני מאימתי מזכירין על הגשמים משמע דהקושי' הוא הגבורות הוא שפת יתר אף דיש לו פירוש ומאי גבורות גשמים דקאמר משמע דפירושו לא ידענא והתירוץ של ר' יוחנן הוא רק על פירושו של גבורת גשמים ולא על שפת יתר והיותר קשה לפי מה שהקשה התוספת אמאי לא הקשה כזה במסכת ברכות על המשנה מזכירין גבורות גשמים כו' ותירצו משום דשם עיקר הדין של הזכרה שייך למיתני גבורות גשמים משום שיורדין בגבורה אבל הכא אין לו שייכות דמאי ארי' הא שיורדין בגבורה להדין של התחלת הזמן של הזכרה וזה פשוט [בכוונתם] א"כ מבואר דגם המקשן יודע מהא דיורדין בגבורה רק דכל עיקר קושיתו הוא דאכתי למה לי הך מילתא להא דהתחלת זמן הזכרה א"כ קשה מאי משני והבן והנ"ל בזה דהא התוספת כתבו בהמשנה תשובת ר"א בברייתא על דברי ר' יהושיע א"כ לעולם יהא מזכיר דמזכיר סמוך לשאלה כדי שירצה קודם השאלה והוא כמו לעולם יסדר שבחו של מקום ואח"כ יתפלל ע"כ דברי התוספת וביאר דבריהם א"כ הוי ריצוי וקירוב למקום ב"ה משום דמזכיר גבורותיו א"כ לפ"ז השאלה מאימתי הוא משום דהוי גבורות גשמים א"כ י"ל או כר"א או כר"י משא"כ אלולי גבורות גשמים ודאי הוי מוכרח כר"י ואין מקום לשאלת מאימתי לכך תנן שפיר מאימתי מזכירין גבורות גשמים והבן, ועפ"ז יתבארו דברי הגמרא דמעיקרא דהוי ס"ד דקאי אהא דתנן במסכת ברכות א"כ לא הוי קשה מאי דתנן גבורות גשמים דהא שם בברכות שפיר תנן גבורות גשמים כמ"ש התוספת א"כ הכא דקאי עלה תנן נמי כן משא"כ למאי דמשני דסליק מר"ה מקשה שפיר וליתני וכו' דהיינו דשפת יתר ואין ענין גבורות גשמים ומשני מאי גבורות גשמים ר"ל מה הוא הפירוש רצ"ל כדאמר ר' יוחנן כו' א"כ גם קושי' זו לק"ל דע"י שיורדין בגבורה והוי שבח גדול הוי ריצוי שייך לשאול מאימתי כמ"ש ודו"ק.

[ד' ע"ב] האי צורבא מרבנן דרתח אורייתא הוא דקא מרתחי' כי' ר"ל מרתחי' לי' ואינו מקדשו דאל"כ לא הי' כועס ע"י שהוא כע"ז כי הלא דברי כאש וזה לעומת זה אוטאש ה' וד"ל.

[י"א] כל היושב בתענית כאלו קדוש שרוי בתוך מעיו עפ"י דברי האבן עזרא בפ' וירדו כו' ויאכלו וישתו אם ישבע מסבה אחר סבה המקבלים זה מזה עאכו"כ מדביקות הסבה הראשונה ע"כ והנה היושב בתענית ופורש עצמו מתענוגי העולם ונבדל מגשמיות ומדבק ברוחניות ומדבק עצמו בו ית' וא"כ ניזון מדביקותו הקדוש והיינו כאלו קדוש שרוי בתוך מעיו שממנו כ"י [ניזון] במעיו והבן.

ואמרתי משל ביום התענית לא' שנמסר למלך ורוצה להתקרב בדורן והנה יש שני מיני אהבה יש אהבה שתוכל לדחות מאיזה סבה ואם הדורן מסוג זה אם יהי' איזה סבה יושלך לכלבים וכדי בזיון וקצף משא"כ אם הדורן הוא מזה המין של אהבה אשר לא תדחה בשום סבה אז הנושא דורן לבו בטוח ושמח מאוד והנמשל התענית הוא הדורן ומסוג אהבה הראשונה, ודמעות עיניו מסוג אהבה השני'.

עוד משל מספינה שהפחותים הם המלחים והמנהיגים משא"כ הסוחרים ואם רואין גל מרחוק אז כולם צריכים להיות מלחים לחתור אל היבשה.

[י"ז ע"ב] [ת"ר אילין יומיא דלא להתענאה בהון וכו' מריש ירחא דניסן ועד תמני בי' וכו' והקשה בגמרא ל"ל מריש ירחא לימא מתרי בניסן ור"ח גופא יו"ט הוא ואסור א"ר לא נצרכה אלא לאסור יום שלפניו ושלפניו נמי תיפוק לי' דהוי יום שלפני ר"ח ר"ח דאורייתא הוא ולא בעי חיזוק וכו' מתמניא ועד סוף מועדא איתותב חגא דשבועיא וכו' והקשה בגמרא ל"ל עד סוף מועדא לימא עד המועד ומועד גופא יו"ט הוי ותי' כדלעיל ל"נ אלא לאסור יום שלאחריו כמאן כר"י אי הכי יום כ"ט נמי (פרש"י מדוע אמר לעיל מריש ירחא דניסן כדי לאסור שלפניו הוא יום כ"ט אדר) דבלא זה אסור דהוא יום שלאחריו של כ"ח אדר דהוא יו"ט במגילת תענית ותי' לא נצרכה אלא לחודש מעובר ע"כ ובתוספת שם י"ח ע"א ד"ה לא נצרכה פי' דעברוה לאדר וכו' והוי ר"ח ניסן יום ל"א פי' וא"כ האי כ"ט לא מצינו לאסרו משום יום שלפני ר"ח ניסן דיום ל' מפסיק בנתיים מש"ה אצטריך לאסרו משום יום שלאחר עשרים ותמניא ע"כ] עיי"ש דדברי התוספת תמוהין מ"ש וא"כ דהאי כ"ט לא מצינו לאוסרו משום יום שלפני ר"ח וכו' דאיפכא הוי להו למימר דהאי למ"ד לא מצינו לאסרו משום לאחר כ"ח משום כ"ט דמפסיק לכך הוצרך לאסרו משום יום שלפני ר"ח ונ"ל לפ' דהא קשה לי קושי' עצומה על הא דמשני ר"ח דאורייתא ודאורייתא לא בעי חיזוק [ע"כ אמר מריש ירחי דניסן שהוא יו"ט מג"ת

לאסור לפניו] כו' עיי"ש א"כ קשה דאף דכל מגילת תענית אסור לפניו משום דבעי חיזוק עיין רש"י ר"ה דף י"ט ע"א ד"ה ודאורייתא לא בעי חיזוק דפי' דמג"ת צריך חיזוק כי היכי דלא ליתי להתענות ביו"ט עצמו] האי לא בעי חיזוק דהא באמת ר"ח הוא ודאורייתא ולא בעי חיזוק דבמה יגרע משאר ר"ח אטו משום שהוא ג"כ ממגילת תענית מגרע גרע ולא יזהרו בו כשאר ר"ח וא"כ כאן אין ראוי לאסור לפניו והוא קו' עצומה לכאורה וא"ל דלפניו כאן אסור משום לא פלוג דזה הוי שייך לתרץ אם הוי הקושי' דלמה נאסר כאן לפניו אבל באמת קושי' הש"ס דהוי להמתקנים להתחיל ימי מג"ת הנ"ל מתרי בניסן דהא ר"ח בלא"ה וא"כ מאי משני כדי שיאסור לפניו משום חיזוק הא כאן לא בעי חיזוק ולא שייך בזה לא פלוג דהא הקושי' הוא דלא יתחשב כלל בין ימי מג"ת והבן והנה אחר אומרי זה הראו לי דהפ"י הקשה קושי' כזו במסכת ר"ה דף י"ח שם בסוגי' דג' בתשרי עשאוהו יו"ט דמשני כנ"ל משום לפניו דבעי חיזוק משא"כ צום גדלי' דדברי קבלה כד"ת דמי' וא"צ חיזוק ותירץ הפ"י שם משום לא פלוג והנה קשה עליו קושיתי כנ"ל והנה אח"כ ראיתי שם בס' ק"ר דהקשה שם על הפ"י קושי' זו דלא שייך בזה לא פלוג ותירץ הוא שם דכוונתם בזה שלא ישתכח לגמרי הנס דבטילות אזכרתה והבן כי יפה דיבר וא"כ לפ"ז הדרא קושי' לדוכתא בסוגי' דידן דלא שייך כאן תירוץ הנ"ל דהרי לא ישתכח הנס דאיתוקם תמידא דהא יהי' מג"ת מש"ז מתרי בניסן ושאני התם דאין שם אלא יום אחד והבן.

ונראה ליישב דאם לא נתקן ר"ח בין ימים הכתובים רק הי' מתחיל מתרי בניסן א"כ לא הי' חיזוק לכל הימים הנ"ל כיון דלא הי' להם חיזוק לפניו דיאסור משום לתא דידהו ומשמעות תירוץ הש"ס הנ"ל הוא דבעי חיזוק לפניו בהכרח אם אפשר, דלא משני ר"ח דאורייתא ולא אתי למטעי מג"ת דרבנן ואתי למטעי רק בעי חיזוק והבן זה לכך נתקן ר"ח וא"כ לפניו אסיר כמו בכל מגילת תענית והוי חיזוק לכל הימים אשר הם בתקנה הלזו וזה ברור וא"כ לפ"ז גם מאי דמשני במועד לאסור יום שלאחריו קשה גם כן קו' זו שהקשה הש"ס לעיל תיפוק לי' דהו"ל יום שלאחר יו"ט וצ"ל כתירוצי דהוא חיזוק לכל הימים שקודם מועד שהם בתוקפה וזה ברור וא"כ לפ"ז במאי דמקשה הש"ס כמאן כר' יוסי כו' אי הכי בעשרים ותשעה לכאורה קשה מאי מקשה דאטו כוונת הברייתא משום הדין דעשרים ותשעה הא כל עיקר הכוונה כדי שיהי' חיזוק להמג"ת שמר"ח עד תמניא בי' אך דעת לנבון נקל דבאמת קושי' הגמרא דאכתי לא הרווחנו במה שנמנה ר"ח בין ימי מג"ת הנ"ל דאכתי אין חיזוק דיאמרו כ"ט אסור משום לאחריו דכ"ח מיהו גם על זה קשה הא י"ל ודאי כל יום דאיכא למיתלי בלפניו ובלאחריו ודאי דיתלו אותו בלפניו

דודאי לפניו מילתא דמסתבר טפי וראי' לדבר דבלפניו אף רבנן מודו ובלאחריו פליגי א"כ ודאי דמסתמא יאמרו כולם דהוא לפניו ויש חיזוק דאף לר' יוסי עכ"פ לפניו ודאי דהוא מילתא דמסתבר טפי ובפרט דמוכח כן מדברי ר' יוסי גופא במשנה באילין דלא להתענאה אלא צ"ל דקו' הגמ' להיפך מאי ארי' דהוי יומא כ"ט תיפוק לי' דהוי יומא דאחר כ"ח וכיון דנתקן גם ר"ח במג"ת וניתלי' אותו לפניו א"כ האי כ"ח אין לו חיזוק לאחריו והא לר' יוסי קיימינן דבעי חיזוק בלאחריו וא"כ למה לי התקנה על ר"ח ניקו אדוכתא ונמנו אתרי בניסן כמו שראוי לפי ריהטא דפשטא התקנה ואי משום דיאסור לפניו הא אסור משום לאחריו ואם יהי' כאן לפניו הלא אין שם לאחריו ומה שיתר כאן חסר כאן ועדיין קשה מאי מקשה הא לפניו מסתבר טפי כמ"ש וא"כ מוכרח טפי לחיזוק מלאחריו וא"כ י"ל דזה טעם התקנה וצ"ל דמסתבר להמקשן דמ"מ תקנה אין שייך לתקן משום האי יתרת פורתא כיון דלר' יוסי קיימינן דאסור גם לאחריו כנ"ל בדעת המקשן ומוכרח דכך הוא הסברא פשוטה להמקשן דאל"כ אין מקום לקושיתו וא"כ לפ"ז מאי דמשני בשנה מעוברת ג"כ ה"פ דיש היכר לאחריו דכ"ח ע"י שנה מעוברת דאז לא יכול לאסור כ"ט משום לפניו דר"ח דיום ל' מפסיק רק דנאסר משום לאחריו דכ"ח וא"כ יפה כתבו התוס' ודוק.

ור' אשי משני הואיל ומוטל בין שני י"ט כו' א"כ יש חיזוק לשניהן והבן. ואין להקשות לפ"ז בסמוך דאמר מתמניא בי' לימא מתשעה בי' דתמניא גופא אסור משום דהוי יומא דאיתוקם תמידא ומשני כיון דאיקלע מילתא [ובטליני' לשבעה תמניא גופא אסור דהו"ל יומא קמא דאיתותב בי' חנא דשבועיא וכו'] די"ל דמ"מ אין כאן לאחריו להני תמניא לק"מ דזה א"א לתקן דאף אם יתחיל מתשעה אין כאן לאחריו להני תמניא ולדחות הראוי ליו"ט גופא מש"ז שיהי' לאחריו ודאי לא דחינן כיון דביו"ט גופא בהספד אסור ולאחריו מותר ואיך נזלזל בו כיון דהוי הנס שראוי לקבוע בו יו"ט וזה ברור ופשוט ואף לדעת ר' אשי דבמוטל בין שני י"ט הוי דינו כי"ט עצמו לאסור אף בהספד מ"מ כיון דהוא י"ט עצמו איך נשוי' לטפל וראי' לסברא זו דאל"כ קשה דהוי להגמרא להקשות לר' אשי נימא מעשירי בי' ותשיעי בלא"ה מוטל בין שני י"ט א"ו כמ"ש כנ"ל.

ועוי"ל דבשלמא לעיל מקמי' דשני ר' אשי א"כ הוי הפסק בין כ"ח דהוא יו"ט גופא לבין ר"ח בהפסק כ"ט דאינו אסור רק בתענית א"כ לא נראה הכל כיו"ט אחד דהא ההפרש נראה א"כ מקשה שפיר דאין כאן לאחריו משא"כ בהך דתמניא בי' דימים טובים רצופים הם ואין כאן הפסק א"כ לאחריו האחרון מועיל לכולם ועכשיו א"ש ג"כ מאי דמשני אלו אקלעי מילתא ויבטל כ"ח באדר דלכאורה קשה דלפי מ"ש דמ"מ עתה אין לאחריו לכ"ח

באדר דז"א דבאמת קיי"ל כר' אשי וא"כ הוי הכל כיו"ט אחד ולפניו הראשון ואחריו האחרון מועיל לכלם דהא לא נראה שום הפסק דכלם אסור בהספד ותענית ותיקון גדול הוי אלו אבטיל כ"ח באדר והבן.
ועוי"ל התירוץ הזה אלו אבטול כ"ח באדר דבאמת התיקון דנתקן ר"ח במגילת תענית עכ"פ אין כאן קלקול והפסד דאם אין שם לאחריו הרי יש כאן לפניו ותיקון גדול יש אם אקלע ואבטול כ"ח באדר ואם אקלע דמבטיל הא דמר"ח ונשאר כ"ח הרי אין כאן הפסד דהרי יש לאחריו משא"כ אם הוי נמנה רק מתרי בניסן לא הוי לפניו אף אם הוי מבטיל כ"ח באדר וזה דומה קצת למ"ש התוס' במסכת ברכות בספק אמר אמת ויציב עיי"ש והבן ודו"ק והבוחר יבחר אבל הפשט בדברי התוס' הוא נכון מאוד.
[דף י"ט] צאו וראו אם נמחית אבן הטועים עיין רש"י ול"נ עפ"י דאיתא במסכת ב"מ דף כ"ח ע"ב ת"ר אבן טועין היתה בירושלים כל מי שאבדה לו אבידה וכו' וכל מי שמוצא אבידה נפנה לשם עומד ומכריז וכו' והנה זה המוצא ומכריז הוא איש אמונים וכבר נאמר שוטטו בחוצות ירושלים אם יש איש אמונים ואסלח לה וזה שמסיים הברייתא שם בב"מ וזו הוא ששנינו צאו וראו אם נמחית אבן הטועים ר"ל דזה הוא הפירוש אם נמחית אבן הטועים ר"ל אם נתבטל דכיון דלא נתבטל ומכריזין שם מציאת אבידה ודאי דלא יבא מבול והבן.
[כ"א] ענין גם זו לטובה יובן כי כל איזה רעה ירידה היא ובכלל ירד וכשמצטרף לטובה היינו להשם הוי' שנאמר טוב ה' לכל אז נעשה ר"ם ונצמח רוממות מזה.

מגילה

[ג' א'] מ"ם וסמ"ך שבלוחות בנס היו עומדין נ"ל כדי שלא יהא אחיזה להידוע בלוחות דלא עביד קב"ה ניסא לרשיעה ונ"ל שזה הטעם שציוה ית"ש לו לקחת לנשמתו של משה וגער בו משה ואמר לו רשע כו' כמבואר ברבה פ' דברים היינו שרצה השי"ת להראות לו שאין לו אחיזה בלוחות וכל התורה כולה וידוע דנשמת משה הוא עצם התורה ואמר לו שיקח ר"ל אם יוכל והבן ואמר לו משה רשע ר"ל ולא עביד קב"ה ניסא כו' ואין לך אחיזה בהתורה ולא תוכל לקחת נשמתי והבן.
[דף וא"ו] יגעתי ולא מצאתי אל תאמין לכאורה תמהתי האיך נשאר ספק אצלם כמו מה שהניחו בתיקו וכי חיסרו היגיעה ח"ו והוא תמיה גדולה ולא ראיתי מי שהקדמני בחקירה זו והנ"ל עד"מ דאם נאבד דבר באיזה חדר והוא מחפש בכל כחו ודעתו כראוי ודאי ימצא כיון שהוא כאן משא"כ כשאיננו כאן אף אם יחפש כל היום לא יועיל ככה

כל אדם יש לו שורש למעלה ואם מייגע ומחפש ימצא כל מה שבשרשו כפי מה שקבל בסיני אבל לא יותר כי אין יכול לחפש רק במקום שהוא שם ולכך אלו הדברים שהניחו בספק הוא מעלמא דלא אתיידע ולא נתגלה השורש עדיין עד כי ישפוך רוחו על כל בשר שאז יתגלה מקורין חדתין והבן.

וג"כ הי' תמי' לי כיון שאלי' ז"ל הי' רגיל מאוד אצל חכמי התלמוד למה לא גילה להם מה שנסתפקו אבל ג"ז ל"ק דאף דאלי' קיים בגוף ונפש מ"מ אינו יכול להגיד רק מה דאתיידע לי' בהיותו כאן קודם שעלה הן מה שקבל או מה שהשיג אבל מה שמשיג בבחינת נבואה או בבחינת מלאכותיית כבר כתיב אלה המצות ודרשו רז"ל במס' מגילה ידוע לכך לא יכול להגיד בענין דינים והלכות רק מאותן שהשיג או קיבל בהיותו ע"פ האדמה רק לעתיד אז יגלה הכל כי ישפוך רוחו על כל בשר דייקא והבן.

[י"ג ע"ב] אחר הדברים האלה א"ר אחר שברא הקב"ה רפואה וכו' ונ"ל טעם שהקב"ה מקדים רפואה למכה הוא עפ"י המבואר בנזה"ק פ' ל"א סי' ט"ז שהי' צריך נח הקמת הברית קודם ביאתו לתיבה כי אין מדה זו דבקה באדם אלא בהתעוררת החסד ורחמים וממילא אח"כ ביום זעם ועידן ריתחא לא הי' עת רצון לדבר עיי"ש ה"כ שהרפואה צריך להתעוררות חסד ורחמים ולא יתכן בעידן ריתחא לכך צריך להיות קודם בואה כנ"ל והבן.

[ט"ז ע"א] כשהן יורדין יורדין עד לעפר כשהן עולין עולין עד לשמים ר"ל דהשתלשלות התנהגות השפלים ע"י אמצעים כוכבי השמים וכסיליהם כאמור כח וגבורה נתן בהם וכו' אבל התנהגות השמים ע"י השי"ת וכשישראל עולין עלייתם היא שמתנהגין ע"י השי"ת לבדו וההיפך בהיפך והבן [ועיין ישמח משה בא עה"פ ויאמר בא אחיך וכו'].

[שם] עיין תוס' ד"ה ודחי עשרת אלפי ככרי כספא הנה טרחו המפורשים עיי"ש ולי נראה כפשוטו דערך אדם נקצב בערכין חמשים שקלים והנה לפי חשבון המבואר בתוה"ק דמחצית השקל עלה למאת ככר א"כ חמשים שקלים דהוא כל פדיונם עולה לעשרת אלפים ככר ומדוייק לשון התוס', והי' אומר לאחשורוש שיתן כל פדיונם דייקא, ומהא לא ידע דמנה של קודש כפול הי' רק המבואר בתורה שבכתב שהרי העתיקו כל סופרי האמות מאבנים דגלגל, אח"כ מצאתי במדרש להדיא שהי' רוצה ליתן חמשים שקלים בעד כל אחד לפי חשבון ת"ר אלף יוצאי מצרים ובודאי דכוונת המדרש כדברי וכן הוא כוונת התוס' והוגד לי שגם בחזקוני כי תשא מפרש כן לדברי התוס' וספר הנ"ל אין בידי.

[שם] גדול ת"ת יותר מכיבוד או"א וכו' והקשה זקיני מהרש"א ז"ל מנ"ל דגדול ת"ת יותר דילמא שווין הם ומש"ה לא נענש ותירץ הוא ז"ל דסמיך אמתניתין דפיאה דתנן ות"ת

כנגד כולם עכ"ד ותמהו כיון דמכאן לא מוכח כלל דגדול ת"ת יותר רק ממתניתין דפיאה א"כ למה מביא ראי' מזה ולא ממתני' דפיאה ונ"ל דה"פ דברי ז' מהרש"א ז"ל דבאמת ממתניתין דפיאה לא מוכח כלל רק מצורף לזה שמביא מיעקב כמו שאבאר לכך לא מביא רק הך ברייתא דתני גבי יעקב וסמיך אמתני' דפיאה שהמשנה ידוע לכל כמו שפרשו בכמה מקומות והוא דבמס' ברכות דף יו"ד ע"ב איתא שם גדול הקורא ק"ש בעונתה יותר מעוסק בתורה ועיין שם בתוס' ד"ה יותר מעוסק בתורה פעם אחרת עיי"ש וא"כ לפ"ז אי לא אשמעינן ר' מני הא מילתא דגדול הקורא ק"ש ה"א דמעוסק בתורה בשעת זמן ק"ש ודאי עדיף הקורא ק"ש דאז ראוי לקרא ק"ש דחביבה מצוה בשעתה אבל עוסק בתורה פעם אחרת ה"א דגדול טפי או דשווין המה לכך אשמעינן ר"מ דגם מהעוסק בתורה פעם אחרת גדול וזה פשוט למעיין שם והנה לפ"ז גם כאן י"ל הא דת"ת כנגד כולם היינו ת"ת דפעם אחרת בשעה שאין לו לעסוק באלו אבל מת"ת שעוסק בשעה שיש ממצות אלו לפניו אימא דהן שקולים דחביבה מצוה בשעתה ולכך העסק בתורה אינו חשוב כמו בפעם אחרת שאין מבטל מצוה ע"י וכמו דאמרינן לענין תורה בשעת ק"ש לפי הה"א אלולי דברי ר' מני וכן הוא באמת לענין ת"ת בשעת תפלה כמ"ש התוס' שם ודו"ק.

ומיהו על זה קשה דאיך נימא דשקולים הן א"כ ת"ת דשעת מצוה שוה לאלו ומאכיל פירות בעוה"ז והקרן לעוה"ב דומה לאלו ואינו בכלל ת"ת כנגד כולם א"כ איכא עוד א' דומה לאלו והלא כבר כתבו התוס' דהיכא דתני אלו דוקא שייך לומר תני ושייר מיהו י"ל דגרע מהן ואין בו פירות בעוה"ז כן י"ל לכך הוכיח מיעקב דאף ת"ת בשעת שיש מצוה לפניו לא גרע מהמצוה דהא ביעקב היו אביו ואמו קיימין ואעפ"כ לא נענש ש"מ דעכ"פ שווין הן א"כ ממילא מוכח מהמשנה דהוא גדול דגרע ל"ל דמוכח מיעקב כנ"ל ושווין נמי ל"ל דא"כ נשאר הקושי' הא אלו דוקא תני כנ"ל ואין עוד אחרת דומה להן דהא היכא דתני אלו לא אמרינן תני ושייר כדאיתא להדי' בגמ' מס' קדושין דף ט"ז ע"ב ודוק היטב כי נכון הוא בס"ד.

[ל"ב ע"א] הקורא בלא נעימה ושונה בלא זמרה וכו' ומשפטים לא יחי' בהם היינו כי אם עושה לכבודו ית"ש על השלימות ראוי להיות כנתינתן מסיני וזה שאין מקפיד אין כוונתו רק שיקרא חכם א"כ אין בזה טוב אמיתי וחיות הנפשות ועוד נ"ל עפ"י מ"ש התוס' שם דהזכרון הוי ע"י הזמר ובלא זמרה הוי שוכח ומתחייב בנפשו כנ"ל.

חגיגה

[ה' ע"א] כל שאינו בוהי' אינו מהם כי כתיב והי' לאכול ולא כתיב והיו אלא דקאי על השגחתו שהיא בעצמה היא לאכול ומי שאינו בבחינה זו להאמין כי הכל מושגח אינו מהם והבן.

[ה' ע"ב] אמרו רז"ל על שלשה הקב"ה בוכה על מי שמבקש ללמוד ואינו יכול ועל מי שיכול ואינו רוצה וכו' ולכאורה תמוה דא"כ נסגר הדלת לפני המיגעים בתוה"ק כי יסוד הכל הוא לנחת רוח לפניו ית"ש ולא לצער ח"ו והנ"ל דהא כדאיתא והא כדאיתא דהא כתב הט"ז בה' שבת דיש בכי' של תענוג ודו"ק.

[ט' ב'] יאה עניות' ליהודאי ר"ל זאת עניות אשר מסייע לענין יהודית ולא מה שסותר והבן.

[י"א ב'] ולא במרכבה ביחיד ר"ל בעולם היחוד והמ"י.

[י"ג] מאי חשמל במתניתא תנא עתים חשות עתים ממללות ר"י אמר חיות אש ממללות, נ"ל כי או"א דא"ח כי אמרו חז"ל הצדיקים הן המרכבה ור"ל הגם שלא נדע אשר בשמים ממעל בעצמות המרכבה מ"מ דוגמא בצדיקים כמאמרם ז"ל למה הצדיקים דומים לפני השי"ת כנר בפני האבוקה כי אין השי"ת נותן השגה רק מה שנוכל ליקח ממנו לעבוד ה' על כן וראית את אחורי ופני וכו' היינו הצדיקים המקיימין אחרי ה' אלקיכם תלכו נוכל להשיגם לפי שהמשיג יוכל ג"כ להיות צדיק אם רוצה אבל ופני לא יראה לפי שא"א להיות אל והבן והדוגמא לזה אבאר כי בזמן שאין האדם על המעולה מנושא בלב שמח ודבק בדביקה חשוקה חפיצה בהשי"ת הרי צריך לחשות באמצע תפלתו לכוון לבו למה שמדבר והיינו עתים חשות עתים ממללות ובזמן שהוא מנושא על אופן המעולה א"צ לחשות ולכוון כלל כי דבוק ועומד הוא והיינו חיות אש כשבועה באהבת ה' באש חי אז רק ממללות והבן והנה כשצריך להיות עתים חשות כו' זה הוא דוקא כשיש עת שלא יעבור זמן תפלה אבל כשהזמן דחוק ודאי צריך רק לדבר וז"ש שלמה עת לחשות ועת לדבר כן נ"ל ברור.

[ט"ו ע"א] שובו בנים שובבים חוץ מאחר עפ"י מ"ש הבינה לעתים עת קץ דרוש נ"ח כי בהיותו מתעורר תשובה מעצמו הוא מאושר ולא מהתעוררות אחרים עיי"ש והיינו שובו מעצמכם חוץ מאחר שתשובו ע"י אחר המעורר שזה אין טוב כ"כ.

[ט"ו] בעובדא דאחר לא לדייני' ולא לקבל שכר עפ"י הסברא של הגאון מהר"ז בדרוש י"א דאם יאמר שיצה"ר גורם לרע א"כ הלא יצ"ט גורם טוב וזה עצת חכם וזה עצת כסילות והבן, ועפ"ז כובש ונושא ולא פליגו, ועפ"ז סור מרע ועשה טוב ישכון לעולם, ועפ"ז

יתבאר ביום טובה הי' בטוב וע"י מה וביום רעה ראה כי זה לעומת זה עשה אלקים כי אם ברא היצה"ר הרי ברא לעומתו יצה"ט ועפ"ז יתבאר גם ראש הענין ראה את מעשה אלקים ר"ל אף שיצה"ר הוא מעשה השם השגיח עליו היטב שלא תתפתה ממנו כי מי יוכל לדון כו' וש"ת אם מאת ה' הוא מה אני חייב לכך אומר ביום טובה כו' כמ"ש והבן, וכן יש לפרש ע"פ כל תשא עון כאמור בנושא אבל קח טוב והבן.

[י"ז ע"א] בתוס' ד"ה אף עצרת עיי"ש קושית הר"ר אלחנן ועוד יש לדקדק בדברי הירושלמי וז"ל א"ר יוסי בי רבי בון רבי שמעון בן לקיש הוי עבר וכו' ושמע קלהו קריי הדין פסוקא ויזבחו לה' זבחים ויעלו עולות לה' למחרת היום ההוא (ד"ה א' כ"ט) אמר מאן דמפסיק לי' כב"ש מאן דקרא כולי' כב"ה ניחא עולות למחרת היום שלמים למחרת היום ואין שלמים באים כב"ש אר"י בי רבי בון דוד מת בעצרת והיו כל ישראל אוננין והקריבו למחר ע"כ] במה דמסיים והקריבו למחר דלמה זה דהלא זה מפורש בקרא.

ול"נ ליישב דעיקרא של הירושלמי הנ"ל הובא במשנה למלך פ"ג מה' אבל הלכה יו"ד ובשעה"מ ב"ה מעה"ק פ"ג הלכה י"ג עיי"ש והנה תורף דברי הירושלמי שם דמאן דקרא כולה לא ניחא לא לב"ש ולא לב"ה דהא לכ"ע שלמים מביאין ביו"ט ומאן דמפסיק כב"ש ועלה אמר ר' יוסי בר' בון וכו' ור"ל דא"כ ניחא למאן דקרא כולא ואף לב"ה ועכשיו יתיישב שפיר דהא בלא קו' הר"ר אלחנן קשה מה דקשה נימא דחל בשבת וכי לא ידע הירושלמי מזה דהא משנה מפורשת במקומו דבחל בשבת הכל מודים שיום טבוח לאחר השבת ואף דלמה דנדחקו התוס' לומר דפליגו הירושלמי והבבלי בזה לא מתישב זה דאף דמבואר פרק במה מדליקין אמות באחד בשבת א"ל כבר הגיע מלכות שלמה בנך וכו' מזה אין ראי' שהמליכו אותו באותו יום שמת דוד דהרי המליכו דוד בחייו שימלוך לאחר מותו ולא ידע אז שימות וא"כ יתכן שהי' בשנה אחרת וע"כ צ"ל דה"פ (הי' כתוב על הגליון של כת"י אדומ"ו בזה"ל ועיין בנייר הכרוך וכעת לא הי' נמצא הנייר ואי"ה כשתמצא הוכרח להעתיקו) דהירושלמי מאן דמפסיק כב"ש ואשמעינן קרא טובא דהרי כיון דחמינן דיש בזה פלוגתא ודאי דרבותא גדולה הוא אבל מאן דקרא כולה קשה ואם נימא דחל בשבת א"כ מה קמ"ל פשיטא דהרי הכל מודים בזה ואין בו שום רבותא וע"ז משני שפיר ר' יוסי ב"ר בון בהקדים דברי התוס' שם בחגיגה דף י"ז ע"א ד"ה יום טבוח שלו וכו' ואע"ג דלא חזי בראשון מייתי לי' בשני כו' עיי"ש וא"כ לפ"ז קשה כאן דהיו אוננים ואינהו ג"כ לא חזי אף אם היו היום ראויים א"כ גם למחר לא היו להם להקריב דהא כיון דלא חזי בראשון לא חזי בשני וע"כ צ"ל כמ"ד דלאו תשלומין דראשון הוא וא"כ הא גופא קמ"ל וא"כ מיושב קו' הר"ר אלחנן הנ"ל וגם הדקדוק עצום הנ"ל דבאמת

הא דלא הקריב בראשון בלאו אנינות לא היו מקריבין רק דעיקר התירץ הוא דהיו אוננים וא"כ אינהו לא חזי ואעפ"כ הקריבו למחר וטובא קמ"ל ודוק היטב כי נכון הוא בס"ד.

יבמות

[ס"א] אדם אתם אתם קרוי' אדם וכו' לפי שהתכלית הוא העצמות והבן.
[קכ"א ע"ב] הקב"ה מדקדק עם הצדיקים כחוט השערה וכו' וקשה דיאמר נא הצדיק וכי בשביל שאני זכר הפסדתי וא"כ אתה נועל דלת מפני הצדקות ב' קשה הלא הסברא הוא להיפך וגם הכתובים מכחישין זה דהלא כתיב על כל פשעים תכסה אהבה וכתיב אוהב צדיקים ה' והנ"ל בזה דהנה ההפרש יש בין עובד אלקים לאשר לא עבדו דבמתים לא דברה התורה הם הכת הרשעים רק בין צדיקים להמונים שאינם רשעים אייריגן אלו אינם רוצים לעבור בזדון שום עבירה למרות עיני כבודו רק שאינם חרדים מיראת איזה חטא או מכשול ח"ו לכך אינם מדקדקים על עצמם לשמור א"ע בתכלית השמירה שלא יכשלו ח"ו באיזה מכשול חטא רק בזדון אינם עושים אבל הצדיקים מדקדקים על עצמם לשמור א"ע בתכלית השמירה ויראים וחרדים מאוד מאוד שלא יכשלו ח"ו באיזה חטא והנה באמת אף אם האדם נזהר מאוד מאוד לשמור א"ע מ"מ אי אפשר בלי סייעתא דשמי' כי שגיאות מי יבין ובפרט מכשולת הדקות כחוט השערה אשר אין האדם מרגיש בהן רק אם האדם עושה את שלו הקב"ה מסייעו להרגיש אף על חוט השער והיינו הקב"ה מדקדק עם הצדיקים ר"ל כשהצדיקים מדקדקין על עצמם הקב"ה מדקדק עמם ומסייען בדקדוק ההוא כחוט השער הם מרגישין א"י כחוט השער שאין בידי אדם להרגיש הקב"ה מדקדק עמם ומסייען אבל בדקדוק על עבות העגלה שכל אדם מרגיש לא עביד קב"ה ניסא למגנא לסייען והבן [ועיין בישמח משה משפטים על הגמ' חולין דף ה' אין הקב"ה מביא תקלה ע"י]:

כתובות

[ב' ע"ב] תוס' ד"ה לפיכך חלה הוא כו' נ"ל דהא דכתבו התוס' הך שלא במקומו הוא משום דתליא הך במ"ש התוס' בדיבור הקדום דהא מה שתירצו התוס' לרש"י דארוסתו אגידה בי' טפי הוא תמי' לכאו' דהא חיוב מזונות הוא משום דמזיק לה ומפסיד לה א"כ מה לי אי אגידה בי' טפי אי לא אבל לפמ"ש בדיבור הקדום א"ש דהא הקשו התוס' הא אדרבא לימא מזלה גרם ותירצו משום דהאשה היא שדה של הבעל ע"כ א"כ יתכן עכשיו דברי התוס' בכאן דהא באמת גם בחלה אין לחייבו במזונות מטעם מפסיד ומזיק

דהא אנוס הוא ואנוס רחמנא פטרי' רק דעיקר החיוב הוא משום דנסתחפה שדהו ומזלו גרם וע"ז קשה קושי' התוס' דלימא מזלה גרם וצ"ל כתירוצם דהאשה שדה של הבעל והשתא א"ש תי' התוס' הנ"ל דארוסתו אגידה בי' טפי וא"כ הווית שדה שלו ושייך לומר נסתחפה שדהו ומזלו גרם אבל יבמתו לא אגידה בי' כ"כ א"כ לא היי' שדה שלו ולא שייך לומר נסתחפה שדהו ומזלו גרם דדילמא מזלה גרם א"כ הדרינן לכללא דאנוס רחמנא פטרי' ודו"ק.

[שם] דלמא לאפוקי מדרבותינו והקשו בתוס' דהא כמי מדרישא שמעינן ונ"ל לישב דבשלמא בהסיפא אם הוי כתוב בגט אם לא אבא ליום פ' יהא גט א"כ הוי גט שיש בו זמן דהא נכתב הזמן של חלות הגט והוי גט כשר א"כ למה נכתב מהיום יום פ' אם לא באתי כו' הרי מוכח דכוונתו מעכשיו אבל בהרישא ה"ז גיטך מחילי זה כו' דאין לו זמן מוגבל מתי יפסק החולי ומתי ימות א"כ אם לא נכתב זמן הכתיבה הוי גט שאין בו זמן א"כ ע"כ מוכרח לכתיב הזמן א"כ אין כאן הוכחה דכוונתו מהיום ומעכשיו ולא שייך בזה לומר זמנו של שטר מוכיח עליו ואף רבותינו מודים בזה וא"כ לא נשמע מהרישא לאפוקי מדרבותינו רק מהסיפא ודו"ק ועיין במהרש"א.

שם] רש"י ד"ה לא שמי' מתי' והוי גיטא ואם רצתה תנשא לאחר וגם נפסלה לכהונה מהיום עכ"ל ונעלם ממנו הסבה שטרח רש"י ז"ל לכתוב כן ולכאורה רציתי לומר דכוונת רש"י לישב מה שקשה מנ"ל לרבא להוציא מדברי שמואל הנ"ל דאין אונס בגיטין דלמא יש אונס ובאמת ל"ה גט רק דכוונת שמואל לא שמי' מתי' דביאה זו לא שמה ביאה ונ"מ במקום אחר אם לא הי' אונס והבן ועכצ"ל דידוע הי' לחכמי הש"ס דלנגד גט זה אמר שמואל דהוי גט וזה הוא כוונת רש"י לכאורה אבל מש"ז לא הי' צריך רש"י לפרש רק והוי גיטא והבן לכך נראה דרש"י סובר דלא כהסמ"ע [חו"מ סי' כ"א] בעבר האונס ולא בא רק כהט"ז וא"כ יש לומר דכוונת שמואל הי' דלא שמי' מתי' ואם לא יבא לאחר שיעבור האונס הוי גט לזה כתב רש"י ואם רצתה תנשא לאחר כו' מהיום ודו"ק.

ומ"ש רש"י וגם נפסלה לכהונה כו' ע"כ מוכח דבהשקלא וטרי' דרוצה לומר דרבא הוציא זה מאיזה מקום דאין אונס בגיטין סובר דהוא מעיקר הדין דמוכח דהיא הלכתא גמירי או מאיזה קרא רק לבתר שחידש דבהא סברא דנפשי' קאמר מוכרח לומר האי טעמא (דאפקעינהי) דאם הוי סובר גם קודם הטעם הנ"ל א"כ לא נפסלה לכהונה ממ"נ דאם אפקעינהו לקדושין א"כ לא הוית גרושה ולא קי"ל כר' אליעזר דפנוי הבא על הפנוי' עשאה זונה ודו"ק.

[ג' ע"א] תוס' ד"ה וסברה דאנוס כו' דרובן לא אנוס ע"כ ועכצ"ל דמיעוטא דאנוס הוי מיעוט דל"ש דאל"כ קשה נימא סמיך מיעוטא לחזקה לחזקת א"א וכמ"ש הרא"ש בחולין י"ב ע"א וביבמות קי"ט ע"א לענין משאל"ס ומי' יש לישב קושי' זו כאן אף אם נימא דל"ה מיעוטא דל"ש ויצמח דין חדש דאם קיום הדבר תולה בתנאי דשב וא"ת אז לא חיישינן לאונס ואם תילה בקים יעשה אז אף אם נעשה ניחוש לאונס והוא עפ"י סברת הר"ן בפ' המגרש [ופ' מי שאחזו דף ע"ד] דאם קיום הגט תולה בשב וא"ת תנשא מיד דחל הגט תיכף משא"כ בקים ועשה דלא חל עד אחר שנעשה ע"כ לפ"ז כאן בשב ואית דלא אבא לא חיישינן לאונס דאין כאן סמיכה לחזקה דכבר נפקא החזקה ע"י הגט בשעת נתינתי לכך סמכינן שפיר על רוב משא"כ בקום ועשה דלא חל עד אחר שנעשה א"כ חיישינן לאונס דאמרי' סמוך מיעוטא לחזקה ודו"ק.

[ע"ב] מאי שקדו היכן שנינו שקדו עיין רש"י ולכאורה קשה הא נשמע ממתניתן הך דשקדו כו' דאל"כ קשה קושי' הגמ' לעיל ב' ע"א ותנשא באחד בשבת ונ"ל דלק"מ דהא רש"י פי' לעיל בסוגיין ג' ע"א על קושי' הש"ס והא בעינן שקדו וז"ל והא בעינן שקדו שיהא טורח בסעודה שלשה ימים עכ"ל נראה כוונתו דאי ל"ה בעינן שקדו רק יום אחד ל"ה קשה מידי קושית הש"ס כיון דאין למנוע משום טעם הנ"ל רק יום א' דביום שלפניו הוא שבת ולא טרח בסעודה אפילו יום אחד אבל שאר הימים יכולה להנשא בשני ובשלישי וברביעי ובחמישי שייך שפיר למיתני אשה נשאת בכל יום כיון דברוב הימים תנשא דהא בלא"ה בשבת לא תנשא ולר"י גם בע"ש לא תנשא כמבואר בתוס' ד"ה אי איכא ב"ד כו' עיי"ש רק אם שקדו ג"י אז הוי הקושי' שפיר כיון דלא תנשא באב"ג ולא מרוויחין במה שקביעות ב"ד בכל הימים שוה רק יום חמישי לבד א"כ איך שייך לומר נשאת בכל יום כנ"ל ברור וא"כ לפ"ז א"ש הא דמקשה הש"ס היכן שנינו שקדו דהא המהר"ם שיף הקשה לעיל ב' ע"א על הא דמשני שקדו שלשה ימים הלא בשקדו יום אחד סגי וצ"ל דבאמת יכול לשנוי' כן רק דבאמת הוא דשקדו ג' ימים כדתנן בברייתא ויש נ"מ לדינא עיי"ש במהר"מ שיף וא"כ לפ"ז שפיר מקשה היכן שנינו שקדו וכמו שפי' רש"י ונראה דמזה הוציא רש"י סברתו דקושי' הגמ' לעיל והא בעינן שקדו הוא דוקא משום דבעינן שקדו ג' ימים דאל"כ הוי קשה מאי מקשה היכן שנינו שקדו וזה כוונת רש"י לעיל במ"ש וה"ש שקדו ג"י עכ"ל כדי שיהי' א"ש קושי' הגמ' שאח"כ היכן שנינו שקדו כנ"ל ברור.

[ד' ע"א] תוס' ד"ה בועל בעילת מצוה כו' אבל קשה לרשב"א כו' עיי"ש ונ"ל ליישב קושי' הרשב"א דמרישא ל"ה סייעתא דאפשר לומר דחתן לא הוי כמועד כמ"ש התוס' לקמן

ד"ה אבל דברים של צינעה נוהג עיי"ש אבל מכל אותן הימים דייק שפיר דהא איכא בינייהו שבת כמ"ש תוס' שם וכ"ש רגל ודו"ק.
[ה' ע"ב] תוס' ד"ה מהו לבעול בתחילה בשבת כו' א"נ ידע לה ובעי היכי הלכתא דאיכא למימר דפליגי בה ר"י ור"ש עיי"ש והקשה זקיני מהרש"א ז"ל למאי דבעי למימר את"ל הלכה כר"י מקלקל הוא אצל הפתח או מתקן הוא כו' קשה אכתי מאי בעי למימר ומאי קא מבעי' לי' דע"כ מוכרח דמתקן הוא דאי מקלקל הוא א"כ ברייתא דאוסר לבעול כמאן אתי' ותי' בדוחק עיי"ש ונ"ל ליישב ובהקדם ליישב גם קושי' התוס' ד"ה את"ל הלכה כר"י מקלקל הוא אצל הפתח ושרי כו' אע"ג דפטור אבל אסור עכ"ד התוס' די"ל דודאי פטור אבל אסור אפ"ה מבעי' שפיר דמתחלה מבעי אם מותר לבעול לכתחילה ואח"כ מבעי לי' לענין דיעבד להיכא דבעיל אם הוי כמקלקל והו"ל פטור אבל אסור או דלמא הוי מתקן וחייב ואף שהתוס' לעיל בד"ה דם מפקד פקוד כתבו דאיסורא דקאמר הכא אפשר לומר דהוי דרבנן ע"כ א"כ ממילא משמע דאינו חייב לק"מ דהתוס' כתבו כן לר"ש וכאן מיירי לר"י והשתא לפ"ז לק"מ קושית זקיני מהרש"א ז"ל דאף למאי דאמרינן כאן דהוי מקלקל מ"מ אסור לבעול משום דאיסורא מיהא איכא וא"ש הברייתא דלעיל דאוסר לבעול כר"י דאף דהוי מקלקל אסור כנ"ל לכאורה אבל ז"א דהא לפ"ז לר"י ליכא היתר כלל לכתחלה רק בדיעבד והלא לקמן בגמ' סוף וא"ו ע"א אמרינן ורב מי שרי והא"ר שימי כו' ומשני בההיא אפילו ר"ש מודה כו' ופריך והא ר"ח בר' אשי כו' הלכה כר"י ומשני לעולם רב כר"י ס"ל להך לישנא כו' עיי"ש הרי מבואר דלר"י מותר לכתחלה א"כ קו' התוס' הנ"ל במקומה עומדת ונ"ל דזה הי' כוונת רש"י בדף וא"ו ע"א ד"ה מקלקל הוא כו' ובמקלקל מודה ר"י עכ"ל דקשה מה בעי רש"י בזה וכי עדיין לא ידענו דר"י מודה במקלקל והלא בזה ליכא מאן דפליג ועוד יש לדקדק אמאי לא פירש רש"י לעיל בגמרא גבי ואת"ל הלכה כר"י מקלקל הוא כולהו הו"ל לפרש דבמקלקל מודה ר"י לכך נראה דכוונת רש"י בזה דמה שפירש כאן הוא כתירץ התוס' לעיל דקשה הי' לרש"י ז"ל קושי' התוס' הא מקלקל פטור אבל אסור מי' לעיל גבי ואת"ל ל"ה צריך רש"י לפרש די"ל כמ"ש דהגמ' מבעי לענין דיעבד אם חייב או לא אבל כאן דודאי מיירי לענין היתר לכתחילה ואפ"ה קאמר דמותר משום דמקלקל הוא א"כ שפיר קשה קושי' התוספת דנהי דהוי מקלקל מ"מ פטור אבל אסור הוא לכך פירש רש"י דבמקלקל מודה ר"י ר"ל דאף ר"י דסבירא לי' בעלמא דבר שאין מתכוון אסור מ"מ כאן דמקלקל הוא מודה ר"י ר"ל דדבר שאין מתכוון מותר. משום דאיכא תרתי כמו שתירצו התוס' וז"ב וא"כ קושי' זקיני מהרש"א בתקפה.

ונ"ל לתרץ קושי' זקיני מהרש"א ז"ל באופן אחר גם לשיטת התוס' דסבירא להו דלמאי דמבעי' להגמ' דמקלקל הוא מותר לכתחילה משום דאיכא תרתי מקלקל ודבר שאין מתכוון והקשו דהלא בגרירה אסר ר"י אע"ג דאיכא תרתי ומתרצין דהכא שרי טפי משום דאיכא נמי מצוה עכ"ד הרי מבואר דעיקר ההיתר הוא כאן אף כשאמרינן דהוי מקלקל הוא רק משום מצוה והנה לעיל כתבו התוס' בד"ה מהו לבעול אע"ג דתקנו שתהא נשאת בד' מ"מ אם אירע שלא בעל בליל חמישי לא חייבוהו להמתין עד יום ה' אחר עכ"ד והשתא לפ"ז י"ל סברא דאף דלא חייבוהו להמתין על ליל ה' אחר מ"מ לא מקרי בעילה זו דמקמי הכי מצוה כיון דלא מתקיים תק"ח שתקנו שתנשא בד' משום דחיישינן לאקרורי דעתא וכיון דלא הוי מצוה [ממילא] (משום) דיש בו איסור כמו בגרירה דאית בי' תרתי ואפ"ה אסור אבל כאן בהאבעי' דגמרא דאיירי לדידן שקבועין ב"ד בכל יום ואשה נשאת בכל יום כדלקמן בגמ' ממילא הוי מצוה כיון דליכא תק"ח שתקנו דתנשא בד' ויש כאן מצוה ומותר כמ"ש התוס' אבל הברייתא דנשנית אחר תקנת עזרא כמבואר בהברייתא א"כ אסור לבעול אף דאיכא תרתי כמו בגרירה כיון דליכא כ"כ מצוה שהרי נעקר תק"ח ושפיר אתי' הברייתא דאוסר לבעול כר"י דאף דהוי מקלקל מ"מ אסור לכתחלה ודו"ק.
[שם] תוס' ד"ה לדם הוא צריך עיין פיר"ת ופר"י ולי נראה דר"ת לשיטתו בר"פ ב' ע"א תוס' ד"ה שאם הי' לו טענת בתולים כו' דסובר דעיקר התקנה רק באשת כהן ופחותה מג' רק בשאר נשים תקנו משום ל"פ א"כ איך נוכל לפרש כפירוש ר"י שצריך לו לראות אם היא בתולה קשה הא בשאר נשים לא נ"מ מידי בידיעתו זה ובכאן לא שייך לומר ל"פ דאין זה תקנה לכתחלה שתבעל בשבת רק אם עבר ולא בעל בד' לכך פי' ר"ת שלא יתלכלך וזה שוה בכל הנשים ועפי"ז ניחא לי תירץ התוס' שם ב' ע"א ד"ה הנ"ל שכ' וז"ל דהתם קא' זנות דאתי לידי מיתה כו' דלמ"ש כבר [בשו"ת השיב משה סי' סמ"ך דרך א' נתיב י"ב עיי"ש ותו"ד שם דלר"ת ל"ק קושי' זו כי ר"ת מפרש דטעם התקנה הוא משום אשת כהן פחותה מבת ג' שנים ומשום ל"פ תקנו בשאר נשים וזה ודאי סברת חוץ הוא דזנות בעדים לא שכיח דעוברי עבירה מסתירין מעשיהן אך. לפירש"י דפי' שיתברר בעדים קשה קושי' התוס' דזנות בעדים ל"ש אך גם לפירש"י לשיטתו ל"ק דביבמות כ"ד ע"ב סובר דבעדי כיעור מפקינין אתתא מבעלה לרבי ולרבנן בקלא דל"פ בצירוף עדי כיעור א"כ י"ל דריעותא דלא מצא לה בתולים הוי כריעותא דקדל"פ דע"כ בעינן לרבנן קדל"פ כדי שיהא עוד ריעותא בהדדי עדי כיעור וגם י"ל דמתניתין כרבי דסתם המשניות וגם י"ל אולי יתעורר עי"ז קלדל"פ וא"כ לק"מ קו' התוס' דשם בגיטין איירי לענין מיתה בודאי בעינן עדי טומאה ממש כמבואר בסנהדרין [ב"מ ל"א ע"א ומכות ד"ז

ע"א] ובמנאפים משיראו כדרך המנאפים והיא ודאי ל"ש משא"כ במתניתין דידן לאסרה על בעלה דסגי' בעדי כיעור ופריצות דשכיח ושכיח וא"כ ל"ק קושי' התוס' משא"כ ר"ת לשיטתו דסובר שם ביבמות כ"ד דגם לאסרה על בעלה בעינן עדי טומאה ממש א"כ לא יוכל לפרש כפרש"י שיתברר ויבואו עדים דהוי קשה קושי' התוס' דהא לא שכיח ול"ש למעבד תקנות לכך צ"ל משום לא פלוג כנ"ל] אין צריך לתי' התוס' הנ"ל דלר"ת לא קשה קושי' זו ולרש"י ג"כ ל"ק דהא רש"י לשיטתו יבמות כ"ד ע"ב ולפי"ז א"ש דהתירוץ הנ"ל מוכרח לר"י בעל התוס' ז"ל דהא מוכח כאן דסובר כרש"י דהתקנה בכל הנשים משום שמא יבואו עדים ולא כר"ת רק משום ל"פ כמ"ש ושם ביבמות סובר ר"י ג"כ כר"ת עיי"ש וא"כ נשאר קושי' התוס' לדידי' וע"כ צריך לחלק בין זנות בעדים ובין זנות דאתי לידי מיתה ודוק היטב.

[ח' ע"ב] אחינו ג"ח כו' אחינו בעל הגמול ב"א משלם הגמול עכ"ל נ"ל עפ"י פירוש בעל מעשי ה' בפ' ולך ה' החסד וגו' [בפ' מ"ג מאמר מעשי אבות ותו"ד שם כי כל חסד שאדם עושה לא יכונה לו החסד ההוא כי חסד נקרא במה שאינו מצפה לתשלום גמול והחסד שאדם עושה הקב"ה משלם לו וא"כ לא יכונה כלל לאדם חסד כי הקב"ה משלם להאדם החסד שעושה ושייך החסד להקב"ה כיון. שהוא נותן התשלומין וזש"ה לך ה' החסד כל החסדים שאנו עושים לך המה כי אתה תשלם לאיש כמעשהו ומי שמשלם שכר הפעולה הפעולה שלו ודו"ק] עיי"ש ור"ל אחינו אתם נראים ג"ח אבל באמת בעל הגמול ישלם לכם כו' א"כ אין משובחים באמיתות התואר ג"ח רק ב"א ר"ל רק אתה נתברך בזה כי אתה משלם ודו"ק.

[י"ז] ר"א ארכיב לי' אכתפי' ומרקד וכו' נשאלתי לפרש מה ששאלו אנן מהו למעבד הכי והשיב אי דמי' לכו ככשורא לחיי מאי עלה על דעתם לשאול לזה והשבתי בשני אופנים דהיו מסופקין אם הוא אינו מתיירא מהרהור או אף אם בא לידי הרהור המצוה מכרעת וא"כ אף הם מותרין לעשות כך או דהוי יודעין דאם בא לידי הרהור אסור רק דהיו מסופקין אם בטוח בעצומו כנ"ל או שסומך על זה דמצוה בעידנא דעסיק בה אצולי מצלי מן החטא וא"כ אף הם יכולין לסמוך ע"ז והשיב אי דמי' לכו ככשורא לחיי ואי לא לא דאין לסמוך ע"ז דהא דאצולי מצלי היינו מטעם דשלוחי מצוה אינן ניזוקין והיכא דשכיח היזיקא שאני והבן.

[כ"ט] בשם בני היניק וחכם כמר אלעזר ניסן שיחי' [הוא הגה"ק אבד"ק דראהביטש ז"ל] ליישב קושי' התוס' בר"פ אלו נערות [ד"ה ועל א"א] על הירושלמי דמפותה אינה יכולה למחול קנס מהא דמוקי הש"ס ביתומה ומפותה ואמר הוא נ"י דיש ליתן טעם

להא דירושלמי כמו דאמרינן בכתובות דף י"א ע"א על הא דא' רב הינא הגדילו יכולין למחות ואקשינן מהא דאלו נערות דהגיורת יש לה קנס יהבינן לה ואזלה ואכלה בגיותה ומסיק הש"ס הטעם כדי שלא יהא חוטא נשכר עיי"ש אלמא כיון דקנס הוא לחוטא אף אם יש טעם לפוטרו לא פטרינן לי' ה"נ אם תהא יכולה למחול א"כ יהא חוטא נשכר וא"כ לפ"ז דינא דירושלמי נכון דוקא ביתומה ומפותה דעלמא דאין שם חיוב אחר וא"כ יהא חוטא נשכר אבל בהא דאלו הן הלוקין דאם לא יהי' כאן קנס יתחייב מלקות א"כ אין כאן חוטא נשכר ושפיר קאי אדינא דמחלה ואין כאן קנס ודו"ק [וא"ל למאי דמוקי] ביתומה ומפותה וסובר דממון ומלקות ממון משלם מלקא לא לקי א"כ סובר דממון חמור ממלקות כמבואר בש"ס שם א"כ עדיין יש חוטא נשכר מ"מ לק"מ דהא יש להבין דבאמת הך חוטא נשכר דדף י"א אינו ככל חוטא נשכר שבש"ס דהתם ע"י החטא הוא נשכר משא"כ הכא אלא צ"ל דהפירוש הוא דאיך יפטרנו בלא כלום ויקל לו לחטא פעם אחר כיון שלא יטעם טעם עונש כלל וזה פשוט ומוכרח א"כ לפ"ז היכא דנלקה שוב אין כאן פטור בלא כלום ולא שייך לומר חוטא נשכר ולא יקל לו לחטא פעם אחרת כיון שקבל מלקות כמו בכל חייבי לאווין עכ"ד ושפתים ישק.

[מ"ז ע"ב] מר עוקבא הוה לי' עניא בשבבותי' דהוי רגיל לשדורי לי' ארבע מאה זוזי כל מעלי יומא דכיפורא וכו' עיין בעיר בנימין מסכת כתובות סי' ק"י מ"ש שם הטעם על מספר ארבע מאה [כי מספר ד' מאה זוזי הוא משקל דם הנפש ע"פ התוס' בשם ר"ח פ"ק דסוטה כי רביעית דם של אדם עולה כ"ה סלעים ועיין בנזיר דף כ"ג דלסתור ימי נזרו ולטמאים עושי פסח לא רצו חכמים להעמיד על דבריהם להיות רביעית דם ורובע הקב מטמאים כי אם בחצי לוג דם שהוא דם הנפש לכל דבר משקלו חמשים סלעים לפר"ת וזוזי מדינה הוא שמינית שבסלע צורי נמצא כי חמשים סלעים של תורה הוא ארבעה מאות זוזי מדינה וזה נתן משקל דמו ונפשו הטהורה עכת"ד שם] ובמחכ"ת טעה בזה דסלע מדינה הוא שמינית שבסלע צורי כמבואר במסכת ב"ק (דף ל"ו ע"ב) ונמצא זוז מדינה אחד מל"ב שבסלע צורי ע"כ נ"ל דנתן פדיון נפשו ונפש אשתו ע"ד ואהבת לרעיך כמוך וכמו שאמרו רז"ל יאהב אשתו כגופו דהיינו ארבע מאה זוזי צורי שהן ק' סלעים כנ"ל נמצא פדיון נפש הוא שני מאות זוזי צורי ולפי החשבון של הכתובות יתבאר כמה הוא פדיון נפש לדידן. ומזה יתבאר קצת סמך לתקנת הכתובות דהנה זה כל פרי אדם להיות דוגמתו קיים בעולם ונחשב כאלו הוא חי אבל כשאין לו בנים אמרו רז"ל דחשיב כמת והוא מטעם דאיתא בסוכה כיון דעבידי דמנתרי וכמו שפי' מהר"מ ממינסק ע"פ ועוד מעט ואין רשע וכמו שאמרה רחל ואם אין מתה אנכי והנה הנושא

בתולה מסתמא נושאה שיהיו כל הבנים ממנה א"כ היא תקיים כל חיותו ולכך נותן לה תמורתו דמי חיותו משא"כ באלמנה יתכן שכבר יש לו על כן תקנו החצי שגם ממנה יהי' לו ומשום ל"פ כולן שווין (וע"ז קשה א"כ הו"ל לחלק בין בחור לאלמן ולא בין בתולה לאלמנה ודו"ק).

[דף ס"ח] באו ונחזיק טובה לרמאים שאלמלא הם היינו חוטאים רק לנגדם ניכר צדקותינו כיתרון האור מן החשך:

נדרים

[ח' ע"א] הקב"ה מוציא חמה מנרתקה ר"ל מן כל אחד באיזה נרתק הוכנסו הצדיקים שעובדין השי"ת על ידה שנאמר יראוך עם שמש וכו' וכי אראה שמיך וכו' והשמים מספרים כו' וכמו שמפורשים על המרגליות טובה שהי' תלוי' בצוארו של אברהם אבינו ע"ה ותלאה בגלגל חמה א"כ הכניסה בנרתק עבודת ה' מתעדנין בה והרשעים שעובדין להשמש כו' וגם ביום הם עושין עבירות כאמרם ז"ל בלילה ישנים מן העבירות ולאור יקום רוצח כו' א"כ הכניסוהו בנרתק המרד והמעל נידונין בה והוא פירוש נפלא בס"ד [ועיין ישמח משה וירא ד"ה והוא יושב פתח האוהל].

[שם] הקב"ה מוציא חמה מנרתקה צדיקים מתעדנין בה והרשעים נידונין בה נ"ל עפ"י הבינה לעתים בדרוש א' בפ' צנים ופחים בדרך עקש שומר נפשו ירחק מהם [ותו"ד שם כי לדבר עבירה צריך קרירות ועצלות ולמצוה צריך חמימות וזריזות התלהבות רשפי אש והרשעים בהיפך לדבר מצוה יש להם קרירות ועצלות ולדבר עבירה החמימות וזהו צנים ופחים הקרירות והחמימות בדרך עקש היינו בהיפך שומר נפשו ירחק מהם וק"ל ע"כ] והנה חמה הוא מלשון חמימות דמש"ז נקרא השמש חמה והיינו החמימות מוציא השי"ת מנרתקה בכל א' לפי הנרתקה שהכניסה אם בעבודת השם או במרי והבן וזה נראה נכון יותר מהפירוש שכתבתי לעיל דקאי על השמש והבן.

ועפ"ז יש לפרש הפסוק [איוב כ"ד י"ט] צי' גם חום יגזלו מימי שלג שאול חטאו דמה שדרשו בו רז"ל ידוע והנ"ל כי המבואר דדרשו רז"ל כי יש בגיהנם תבערת אש לא נופח וגם תשלג בצלמון וזה מבואר כי בדבר אשר זדו על החמום אשר לעבירה משלם בסאה ואיפה התבערת אש יוקדים אשר שם וקרירות העצלות של קיום המצות משתלם במימי שלג ועוד דברים בגו כי אש החמום בעצמו בוער שם והקרירות בעצמו נקפה שם והנה ידוע דמי שיכול להראות מופת בזה העולם על עונש העוה"ב (האז"הח) [החמונה] היא ביתר שאת אך ממה שנתבאר מקצת מתחזק הכלל כולו אף מה שהוא באמונה לכך

מה שיכול לומר דבר מופת ודאי שפיר טפי והבן והנה כל פועל ה' למענהו שנברא כח החמום וכח הקירור לעבודתו ית' כנ"ל והמשתמש בהם עד"ז [שהוא נגד] רצון העליון שנתנם בידו הרי הוא גוזל ממש לכל א' מהבחינות שלא ע"מ כן ניתנו בידו והנה יש מופת לאור של גיהנם מחמי טברי' שאינו דבר טבעי שיצא מטבור הארץ רותח כ"כ שיכול לצלות בו ביצה במעט זמן וזה מכריח הקבלה דחמי האור הוא דקא חלפי אפיתחא דגיהנם כדאיתא במסכת שבת וא"כ לפ"ז ידוע לנו חמימות אור של גיהנם מהמים אשר שם וניחא לי' למנקט המופת משא"כ שלג שאין עליו מופת רק באמונה רק מהחלק נלמד על הכלל וזה הוא התכת הכתוב צי' גם חום יגזלו שגוזלין כל אחד מהבחינות שמשתמשין בהן למרי בהפכן לכך מימי שלג שאול ר"ל מימי הידועים וניכרים בעולם אשר שם שמזה יודע גודל תבערת אש אשר שם וגם שלג כי ע"ז אין מופת חטאו זה יאמר על שני פנים א"י שכן חטאו ובדבר אשר זדו א"י שמימי והשלג עצמן אשר חטאו כמ"ש לעיל והבן.

ועיין עוד במ"ש הבינה לעתים שם בדברי הר"ש בר נחמני זה הוא בעוה"ז זה הוא בעוה"ב עיי"ש והנה כפשוטו נ"ל זה הוא בעוה"ז מלך ישראל זה הוא בעוה"ב שמשיח יהי' מזרעו או הוא דוד בעצמו והבן.

ועפ"י הדרוש הנ"ל יתבאר הפסוק ישעי' ס' א' וכבוד ה' עליך זרח כי עיקר יסוד לעבודת הש"י זריזות רצון חפשית כי הבדל בין לצדיקים לרשעים הוא או שמתחלפין בעצלות וזריזות או כמו שאמרו רז"ל הרשעים הם ברשות לבם והצדיקים לבם ברשותם וכאשר תחקור תמצא כי רוח ד' דבר בם ודבר ה' בפיהם אמת וזה זריזות רצון חפשית וסי' וכבוד ה' עליך זרח כנ"ל אם יש לך זר"ח ר"ת זריזות רצון חפשית.

סוטה

[ה' ע"א] ת"ח צריך שיהי' בו שמיני שבשמינית עיין בספר קדושת לוי ול"נ כפשוטו דהיינו רק בלשון חכמה שלא יהי' גס דחלק שמיני שבשמינית הוא חלק ס"ד וכבר יצא מגס עוררני לזה בספר עמודי שש פרק ט"ו רק שהוא כתב דמש"ה מותר חלק ס"ד דכבר יצא מגס אבל נ"ל דהוא רק בלשון חכמה.

[י"ג ב'] משה היכן מת בחלקו של ראובן בנבו משה היכן קבור בחלקו של גד מראובן לגד כמה הוי ד' מילין מי הוליכו לשם אלא משה מת מוטל בכנפי שכינה ומה"ש אומרים צדקת ה' עשה ומשפטיו עם ישראל ע"כ והנראה לפרש ע"פ ששמעתי בישוב המדרשים בפטירת משה א' אומר בשביל שאמר למה הרעותה וא' אומר כדי שיביא דור המדבר

לעוה"ב ובמדרש שלישי שאמירת למה הרעות לצדקה יחשב ע"פ משל נפלא [לא מצאתי המשל בשום מקום ולפענ"ד להשלים הענין שיובנו עכ"פ מעט דבריו הקדושים ועלהו לא יבול ע"פ מלך שסרחו עליו בני מדינתו והי' בתוכם אוהב נאמן למלך והמלך אוהבו מאוד וכראות האוהב גודל מרי בני מדינתו ירא מאימת חמת המלך כי יעשה שפטים גדולים באומתו ואיככה יראה ברעה את אשר ימצא את עמו ואין זה מכבודו של מלך כאז"ל קרי' לי' מלכותא קטיעא התיישב בדעתו יעשה גם הוא נגד רצון המלך שיהי' בכלל המורדים וממ"נ אם ירצה המלך למחול לו אזי יהי' מוכרח למחול לכל בני המדינה כי כלום משא פנים יש בדבר ואם לא ירצה למחול ומלך במשפט יעמיד ארץ אזי גם הוא גם הם יסבלו משפט המלך ועכ"פ לא יראה ברעה אשר ימצא את אוהביו ובהעדר כבוד המלך והמלך בחכמתו הבין מתחבולות אוהבו הנאמן ונתעורר אהבה על אהבה בראותו גודל מס"נ לאהבת המלך ועבדיו ומחל לכלם ואך באשר משפטו שם פעלו כי כן אהבת צדק לצדק את בריות משפטיך חרוץ כי תהי' עמהם לעולם להיות רועם ומנהיגם עדי עד והנמשל מובן מאליו כי משה כאשר ראה אשר התלוננו בנ"י ירא ה' עליכם וישפוט אשר הבאשתם וכו' וכבר פי' הערבי נחל כי בזה שהכביד פרעה העבודה על ישראל הוא למען יבטלם מעבודת השי"ת ולקלקל אמונתם וכאשר פי' השל"ה וירעו אותנו שעשו אותם רעים וחטאים לה' וירא משה שלא יהי' ח"ו הקצף על בנ"י ואיכה יראה ברעתם ע"כ חטא גם הוא ואמר למה הרעות ועתה ממ"נ או כי ישא לכל העם אשר מגודל מרירות לבבם חטאו בלשונם או כי גם הוא יסבול עמהם וע"ז נתעורר אהבת השי"ת לעמו כי ה' צלך להצילנו מפח יוקשים ומשפטו חרוץ עתה תראה ואין אתה רואה במלחמת ל"א מלכים כי שם חלקת מחוקק ספון למען יתא ראשי עם ולא יעזוב צאן מרעיתו אשר מסר נפשו עליהם וכאשר ארז"ל אשר נשבעתי באפי אם יבואון אל מנוחתי למנוחה זו אינם באים אבל הם באים למנוחה אחרת לבנין עדי עד ונמצא כל הג' מדרשים בקנה אחד עולים] וידוע מאחז"ל אלמלא מקרא שכתוב ואשר הרעותי נתמוטטו רגליהון של ישראל ביום הדין ע"כ והנה זה צדקה גדולה לאהבת ישראל יאמר השי"ת כן וכן משה [עשה ככה לאהבת ישראל ואמר למה הרעות] וק"ל ועפ"ז צדקת ה' עשה ומשפטיו עם ישראל ומשפטיו היינו שני משפטים מכוונים יחד כאמור בנמשל מחיובים שיהי' עם ישראל וכבר אמרתי על המדרש כתבתי עליך שחכם אתה עיין ישמח משה ואתחנן] וידוע דכנף לשון סתר וזה דברי הגמ' היכן מת בחלקו של ראובן היכן קבור בחלקו של גד מי הוליכו א"ו דעיקר המכוון שיהי' נקבר עם ישראל ובכנפי שכינה היינו בכבשי' דקב"ה ומ"ה אומרים שביארו דבר זה והבן.

[מ"ז] שלשה דברים תהא השמאל דוחה וימין מקרב יצה"ר תינוק ואשה נ"ל כי ימין הוא סטרא דקדושה ושמאל ההיפך מקור התאוה והנה יצה"ר יקרבינו בעניני קדושה לאכול ולשתות להברות גופו לעבודת בוראו ובסעודת מצוה ולענג נפשו בשבתות וי"ט וכדומה אבל לא למלא רסן תאוותו שהוא השמאל וכן באשה לקרבה בענייני קדושה כנ"ל וכן תינוק לגדלו וללמדו ספר כנ"ל.

[מ"ט] אין העולם מתקיים אלא איהא שמי' רבה דבתר אגדתא ר"ל שתיכף אחר המוסר קודם דאתי' אוירא דעלמא ומבטל לי' לב הציבור נכנע ואומרים בהכנעה ובכל לב והבן. ועוי"ל דעולם מתקיים איה"ר דבתר אגדתא ר"ל משום דיה"ר הוא דבר יקר מאוד רק הפה האומרו אינו יקר אבל בתר אגדתא שהוא ודאי כולו יראת שמים והשומעין מתחרטין על פשעיהם ובשעה שהחכם יושב ודורש הקב"ה מוחל עונותיהם א"כ גם הפה האומרו טהור על כן מתקיים עלמא והבן.

גיטין

[ה' ע"ב] בגמ' נמצא אתה מוציא לעז על גיטין הראשונים לכאורה יש לדקדק הך תיבת נמצא למה והנ"ל דה"פ למ"ד לפי שאין עדים מצויין לקיימו ודאי ליכא להסתפק כלל דדי בעומד על שורה אחת דהא באמת א"צ לאמירת בפני נכתב כלל לענין הקיום רק בפני נחתם לחוד והא דצ"ל בפני נכתב היינו משום אחלופי בקיום שטרות דעלמא בע"א כדאיתא לעיל דף ג' ע"א וא"כ אם אינו עומד כלל בשעת כתיבה אינו יכול לומר בפ"נ דהא שקר הוא דהרי לאו בפניו נכתב אבל כיון דעמד אצל שורה אחת וראה קצת כתיבה א"כ יכול לומר בפני נכתב דלאו שקר הוא א"כ שוב לא אתי לאחלופי אבל למ"ד משום לשמה איכא לאסתפיקו אי סמכינן כיון דנכתב שורה אחת לשמה מסתמא נכתב הכל לשמה או לא סמכינן על האי מסתמא, והנה כבר מבואר לעיל דשיטת רש"י ותוס' היא דשלא לשמה לא חיישינן בעצם כלל רק ללעז בעלמא דשמא יבא בעל ויערער ויהי' לעז ועפי"ז מבואר דאם תרצה להחמיר הלא אין מקים לחומרא הזו רק למ"ד שלא לשמה כמ"ש וכל עקרו של החשש זה הוא רק כדי להוציא מחשש לעז והרי מתיקונך נמצא קלקול יותר דאתה מוציא לעז כו' ודו"ק כנ"ל לשיטת רש"י ותוס' ודו"ק.

[וא"ו ע"א] אלא דכ"ע בעינן לקיימו והני כיון דאזלו לשוקא להתם הנך ידעי כו' לכאורה קשה דהוי י"ל כדס"ד דסובר שאין בקיאין לשמה והני גמירי והני לא גמירי והא דקשה והא רבה אית לי' דרבא נימא כיון דאזלו לשיקא להתם משכח שכיחי וי"ל דכ"כ דאין הכרח מוקמינן כרבא דקיי"ל כוותי' ודו"ק.

[ז' ע"א] מה שדרשו חז"ל ציקלג ומדמנה וסנסנה מי שיש לו צעקת לגומא על חבירו ודומם שוכן בסנה עושה לו דין נ"ל כי פליגו בב"ב פ' לא יחפור אי השכינה במערב או השכינה בכל מקים יש להבין וכי חולק אהא דכתיב הלא את השמים ואת הארץ אני מלא, ומלא כל הארץ כבודו כבודו מלא עולם, אך נ"ל בפועל הגילוי פליגו אם הוי בכ"מ דהיינו האור והכלי שעל ידו נתגלה האלהית דהיינו שכינה והבן.

והנה כבר האריך בעקדה דכמו במלכותא דארעא יש ממונים ובמקום שהמלך נראה הכל כלא והכל דוממים או חותם המלך בדבר פרטי דוחה כל הממונים ה"נ התראות השגחה דוחה הכל דהיינו הנהגת המזלות וכן השתדלות אנושי וידוע דהשגחה נמשכת אחר האמונה ובטחון ולכך אין מזל לישראל המאמין באמונה שלימה כי השגחתו מתפלשת בכל מקום והבן והיינו דאיתא בחולין שאני ר' חנינא דנפיש זכותי' ר"ל מצד חוזק אמונתו והבן ונקדים דברי ע"ב באגדת ירושלמי מסכת סוכה פרק לולב וערבה ע"פ ותחת רגליו כמעשה לבנת הספיר וכו' והפסוקים ויאמר משה אסורה נא וכו' עיי"ש והנה באמת תרוי' איתניהו בסנה להורות שאין מקום פנוי מהשכינה וגם עמו אנכי וכו' והיינו צקלג ומדמנה וא"כ זה שדומם הוא שחושב ששוא הוא השתדלות אנושי כי השכינה בכ"מ וא"כ כיון שמאמין לכך שוכן סנה דייקא עושה לו דין והבן.

[ע"ב] אמרתי טעם וסברא על אמרם ז"ל אם רואה אדם שמזונותיו מצומצמין יעשה מהן צדקה כי אם רואה אדם שיסורין באין עליו יפשפש במעשיו והנה כל זה בחרתי מעוני נמצא יסורי עוני גדול מהכל ובודאי צריך לפשפש במעשיו ויתכן דמשום שלא השגיח על עני' מחמת שאינו בסוג זה אינו יודע צערם על כן הטעימו השי"ת מעין זה כדי שידע ואם יתעורר כשמרגיש הצימצום מר כ"כ עאכו"כ אלו שאין להם כלל לחם לאכול כו' אז א"צ לטעום יותר וה' צילך שידון כ"י הש"י ק"ו מה אם הוא בצימצום מרחם ק"ו כשירווח לו ובוודאי ירווח לו אבל אם אינו מבין עדיין יש חשש שלא יתנו לו עוד יותר להבין וד"ל.

[ח' ע"ב] קסבר כיבוש יחיד כו' לכאורה קשה לפום מאי דקיי"ל במסכת ע"א [דף נ"ג ע"ב ובד' קי"ט] א"י מוחזקת היא מאבותינו א"כ מה לי כיבוש יחיד או כיבוש רבים וגם לפי מאי דקיי"ל שם א"כ כל מה שניתן לאברהם מוחזקת לנו א"כ קני וקניזי וקדמוני נמי וקדמוני הוא אדום ואולי גם ארצות אלו ארצות אדום הן נתחייבו במעשר ושביעית ובכל מצות התלויות בארץ ונ"ל דאף שמוחזקת היא מ"מ לא נתחייבו במצות עד אחר שנכבשה לנו דכי תבא אל הארץ כתיב אף דשייך בי' אין אדם אוסר דבר שאינו שלו כדאיתא במסכת ע"א ועיין לעיל ע"א תוספת ד"ה כיבוש יחיד ודו"ק.

[שם] בגמ' בשבת ס"ד כדאמר רבא אומר לנכרי ועושה כו' לכאורה קשה לי דהלא בש"ע או"ח [סי' ש"ו וסי' ש"מ] איתא דכתיבת משו"ט אינו כתב להתחייב עליו רק שבות הוא ומדרבנן, רק על כתב מרובע חייב מדאורייתא והקשה המ"א דהש"ע סותר עצמו דבש"ע אה"ע פסק דכתיבת משו"ט ושאר כתבים הוי כתב לענין גט והניח בצ"ע ולי נראה ליישב דלדעתי זה אם משו"ט ושאר כתבים הוי כתב לענין שבת תולה בפלוגתא דהרמב"ם והר"י בעל התוספת ז"ל בענין הוצאה והכנסה דלהר"י ז"ל אינו חייב רק בר"ה שששים ריבוא בוקעין בו בכל יום דומה לדגלי מדבר ולהרמב"ם גם ר"ה שלנו הוי ר"ה ע"כ והשתא נחזי אנן דלהר"י ז"ל כיון דהמלאכות ממשכן גמרינן בעינן דוקא שיהא דומה בכל צד למשכן ובעינן דוקא שיהי' ר"ה כמו ר"ה דהתם אבל להרמב"ם אף דילפינן ממשכן עיקר המלאכה דהיינו הוצאה מרה"י לרה"ר חייב כיון דהוי התם מלאכה זו מ"מ לא בעינן דוקא רה"ר כמו רה"ר דהתם רק כיון דשם רה"ר עליו חייב וז"ב א"כ לפ"ז הכא נמי דכתיבה חייב משום דהוי במשכן שהי' רושמין על קרשי המשכן והתם ודאי היו רושמין בכתב עברית א"כ להר"י ז"ל דבעינן דומה א"כ בעינן דוקא כתיבה כמו התם ואינו חייב אשאר כתיבה אבל להרמב"ם ז"ל דאף דילפינן ממשכן דכתיבה הוי מלאכה שחייבין עליו בשבת מ"מ לא בעינן כתיבה דוקא כמו כתב דהתם רק כיון דשם כתב עליו חייב וז"ב א"כ לפ"ז הש"ע באו"ח דפוסק לענין רה"ר כהר"י ז"ל דאין לנו עכשיו רה"ר דאורייתא לכך פסק ג"כ דאינינו חייב ג"כ רק על כתב מרובע וא"כ זה דוקא לענין שבת דילפינן ממשכן ובעינן דוקא שיהא דומה לכתב משכן משא"כ בגט דלא ילפינן ממשכן אם כן כיון דהוי כתב בשאר לשונות, בכלל וכתב לה הוא כנ"ל ברור וקושי' המ"א לק"מ ולפי"ז דבירנו דאין סתירה בש"ע א"כ ודאי קיימא דינא דשאר כתבים אין איסור דאורייתא בשבת רק שבות א"כ לפ"ז כאן דמשני אומר לנכרי ועושה ולא גזרו על שבות משום ישוב א"י מסתמא נכרי כותב בגופן שלהן ואינו כותב בכתב עברית א"כ כיון דאתית להכי לא יצטרך לשנוי אומר לנכרי דהא גם בישראל לא הוי אלא שבות אם אינו כותב בכתב עברית והנ"ל בזה דהא כתבו הפוסקים דשבות א' לא התירו במקום מצוה רק שבות דשבות התירו בדבר מצוה דוקא ועיין בתוספת ד"ה אע"ג דישוב א"י הוא גדול ממצוה אחרת ולפי הנראה לי אין צורך לזה רק דאם כותב בעצמו אף שהוא בכתב אחר מ"מ הרי שבות הוא ולא התירו שבות אחד במקום מצוה משא"כ אם אומר לנכרי דהוי שבות דשבות לכך שרי משום ישוב א"י דהוא דבר מצוה ודו"ק.

[ט' ע"א] תוס' ד"ה שוו למוליך ומביא כו' הנה הר"נ תי' לקושי' התוספת הנ"ל דאיכא עיגון משום דאסור בשפחה משא"כ בהא דלקמן בעדים שאין יודעים לחתום אף אם

יפרוש בים ולא ישתחרר ישא שפחה ע"כ הנה מזה נראה שלא הי' כתוב לפניו קושי' התוס' לא לותבי' לי' השליח ולא יאסור בשפחה וא"כ תירוצו של הר"ן נדחה והנה הרמב"ן ז"ל בחידושיו תי' דהא כיון דבא ליד השליח כבר אסור בשפחה דהא אינו יכול לחזור וע"ז קשה בתרתי חדא דאכתי לר"מ דסובר יכול לחזור קשה והא אנן תנן וכדברי ר"מ בארבעה וע"ק דגם לרבנן כיון דאסור בשפחה ובבת חורין ודאי חוב הוא ועי' במהרמ"ש מה שכ' בתוס' הנ"ל והנה הפ"י תי' כיון דכותב שיחרור הוי כאומר נתייאשתי מפלוני עבדי דודאי נתייאש ממנו ואסור בשפחה ובבת חורין עכ"ד והנה ע"ז קשה א"כ איך אמר ר"מ רצה לחזור בשניהם חוזר ומפרש בגמ' דף י"ג ע"א הטעם כיון דשפחה כנענית זילא לי' שכיחא לי' כו' ולפי דברי הפנ"י הנ"ל הרי כבר אסור בשפחה כיון שכתב שיחרור א"כ שוב זכות הוא לו שיזכה השליח כדי להתירו בבת חורין א"ו דאין זה כאומר נתייאשתי וכמ"ש הפנ"י שם בשם התוס' והנה הרמב"ן תי' עוד כיון דבגיטין נאמן א' האמינו ג"כ בשחרורי עבדים שלא נחמיר בקל יותר מבחמור עכ"ד הנה זה התי" יתכן לרבה דאמר משום לשמה אם כן לשמה דשחרורי עבדים רק מגיטין ילפינן בג"ש דלה דכתיב בשחרור או חופשה לא ניתן לה ולא קאי על הכתיבה רק על הנתינה רק דילפינן בג"ש מגט דכתיב וכתב לה א"כ לא נחמיר יותר מגט אבל למה דקי"ל כרבא וגם רבה אית לי' דרבא א"כ קשה דנהוי האי שטר שחרור כשאר שטר ממון ומה בכך דהשטר שחרור קיל לאיסורא מגט הלא בשטר ממון אין שום איסורא כלל ובעי שנים על הקיום א"כ דל איסורא מהכא הוי לי' כשאר שטר ממון דהרי מפקיע העבד מיד רבו והנה אין לנו רק תי' התוספת והוא תמוה דהלא עיגון אין כאן דהרי נושא שפחה רק צ"ל דהוא מצוה כדי שיתירנו בב"ח ויתחייב במצות והוא תמוה מאוד דהוא היפך דעת תורתינו הקדושה דקיי"ל כל המשחרר עבדו הוא עובר בעשה ולדעתי צריך עיון גדול ליישב, ועוד קשה לפי דברי התוספת דהא חשוב עיגון א"כ אמאי מחלק לקמן בעדים שאין יודעים לחתום בין גיטי נשים לשחרורי עבדים וצריך עיון ודו"ק.

[מ"ג ע"א] אין אדם עומד על ד"ת אא"כ נכשל בה נ"ל כי אם הי' נתגלה לו האמת מיד באותו ענין שעוסק לא הי' נתגלה לו הרבה דברים אחרים.

[נ"ב ע"ב] עמרם צבעא אפטרופוס דיתמי הוי וכו' ולכאורה קשה מאי נפקא לן בזה שהי' צבעא והנ"ל דמסתמא ממנין לאפטרופוס ירא שמים אך האדם יראה לעינים ויש צבועים והיינו עמרם צבעא שהעיד הגמ' שהי' מצבע עצמו בי"ש ור' נחמן ידע בי' לכך א"ר נחמן שפיר עבד כי היכי דלשתמעין מילי' כיון שהוא באמת אינו י"ש אבל אם הי' י"ש הי'

אסור ללבוש עצמו מדידהו דבלא"ה דבריו נשמעין כדאמר ר' הונא בברכות כל אדם שיש בו י"ש דבריו נשמעין.
[נ"ה ע"ב] אמר ר' יוחנן אשרי אדם מפחד תמיד האי גברא דרחמי' קמצא ובעל דבבי' בר קמצא ונרשם בעין יעקב בצידו סיפר בזה שהחורבן הי' בשביל שנאת חנם מהרש"א ע"כ ונראה כפשוטו דהמהרש"א נתכוון דקשה דמשמעות דר' יוחנן דמכח זה דלא חשבו על הסוף נתגלגל הדבר ונחרב הבית כאלו הי' במקרה ח"ו ולא בגז"ד לכך כתב מהרש"א שהסיפור בזה על שנאת חנם שהיתה ומכח זה נתגלגל כו' ופשוט וק"ל.
באופן אחר אמרתי דיש להסתפק כיון דהיתה ביניהם שנאת חנם בזמן הבית וא"כ יש בזה עבירה השנאת חנם דהיינו לא תשנא את אחיך בלבביך ויש בזה עבירה שעברו על ואהבת לרעיך כמוך וא"כ אינו יודע על איזה מהן נענשו אף דאמרינן דאעשה לא ענשינן רק בעידן ריתחא הא כבר כתבו התוס' בפסחים דזה דוקא כעין רב קטינא שלא הי' מחויב בעשה רק דיש להביא עצמו לידי חיוב ע"כ אך נקדים מה דכתבו העקדה ובעל עקרים [מאמר ג' פרק ל"ה] דאהבה לא משכחת בשום פנים אלא לאחד [וז"ל הנצרך לענינו כי א"א לאדם לאהוב ב' דברים או ב' אנשים אהבה שלימה בתכלית לפי שאם יאהב את שניהם על השווי אין האהבה אל האחד שלימה בתכלית אחד שהיא מתחלקת בין שניהם וא"א שיתאחד האוהב באהוב התאחדות גמורה כמו שהוא מגדר אהבה אלא א"כ הי' האהוב אחד ע"כ] ע"ש באריכות לכך מצוה דואהבת לריעך כמוך שיבחר לעצמו אחד שיאהב אותו אבל המצוה לא תשנא הוא שלא לשנא שום אדם מישראל ע"כ וזהו שאמר מהרש"א בכאן הסיפור בזה שחורבן הי' בשביל שנאת חכם פי' בשביל עבירה דשנאה ולא בשביל עשה דואהבת דאינו אלא לאחד ובעל דבבי' בר קמצא ונענש אלמא דמשום לאו דשנאה לחוד הוא ודוק.
והא דלא אמר דרחים לקמצא וסני לבר קמצא משום דקשה כיון דהוי אוהב לישראל וקיים בזה מצוה א"כ איך אתי מזה היזק כזה דהא אי לאו דרחים לקמצא לא הוי אתי זה והא קיי"ל שלוחי מצוה אינו ניזוקין ושומר מצוה לא ידע דבר רע וגם אי אמרי' דהא דאמרינן דהוי סני לבר קמצא הוי משום דהוי מאותן שמצוה לשנאותן קשה טפי ונקדים דע"י מצוה שלא לשמה יכול לבא הזיקא כמו דאמרינן בפסחים שמא תאבד לו מחט בשעת בדיקת חמץ ולזה קאמר כאן דרחמי' קמצא פי' דהוי אוהב שלו מצד עצמו ולא מצד התורה וכן בעל דבבי' וק"ל.
[נ"ו ע"א] פסוק לי פסוקייך ר"ל רבש"ע כפי שמורה הפסוק לטוב א פסוק לי באמת בפועל והבן.

[נ"ו ע"ב] מוסר גדול איתא בגמ' גיטין פ' הנזקין דאמר לי' ר' יוחנן בן זכאי שוברין החביות ור"ע אמר שקלינן צבתא ושקלינין לדרקון והנה אב"י נאמר כי המלאך נעשה כנחש ובולעו מראשו ועד סופו והיינו בפגם העינים יפגם הלשון והלב ובפגם הלשון יפגם המעור אב"י הנחש כרוך עלן ובלעה אותנו ואיך ניעול קמי' מלכא שלא יגור במגורו רע וח"ו שוברין החביות אם לא נשקל צבתא וצבתא היינו חרבי וקשתי [ותרגומו בצלותי ובעותי] הנאמר ביעקב כי"ר. מליצה נאה בגמ' הנ"ל בענין סתרי תורה שהס"א מתגרה בעוסקים בס"ת ונמשלו לדבש כמו שנאמר דבש מצאת ואיהו אמר שלא לעסוק בסתרי תורה מש"ז והיינו דשוברין אבל ר"ע לשיטתו שנכנס בשלום ויצא בשלום אמר דשקלין צבתא.

[צ' ע"ב] כל המגרש אשתו הראשונה אפילו מזבח מוריד עליו דמעות נ"ל כי זיוג שני שהוא לפי מעשיו בניקל יפול פירוד ע"י השתנות המעשים אבל זיוג ראשון שחברן היוצר אין זה כי אם הני דשאטן באוירא דעלמא ומעלמא דפרודא שרשן וכל פעולתן להפריד בין הדבקים כאשר קבלתי והנה שבזמן שבהמ"ק הי' קיים הי' קצת מעשן המערכה מתעקם וזה פרנסתן למען לא ישוטטו בעולם וכמבואר בהרי"ף פ"א דברכות ועפ"ז יתבאר כנ"ל.

קדושין

[ב' ע"א] רש"י בד"ה בשלש דרכים וכו' ובגמ' בעי כו' יש לדקדק הא הגמ' מקשה מקודם שתי קושיות אמאי לא תני האיש וגם אמאי לא תני לשון קדושין ולא ציין רש"י ובגמ' בעי והכא בקושי' שלישית ציין רש"י מי' זה פשוט דהא כוונת רש"י בכל מקום שמציין בהמשנה ובגמ' פריך היינו משום שלא יקשה תיכף על לבב המעיין במשנה קושי' הגמ' כתב רש"י להודיע שקושיא זו הוא בגמ' וזה דווקא בקושי' שקשה מני' ובי' כגון זה שאין סדר המשנה למתני כלל שלש אבל ב' קושיות דמעיקרא לא הקשה הגמ' רק מחמת דתנא האיש מקדש בפרק שני אבל מני' ובי' בהאי מתני' לק"מ לכך לא ציין רש"י וזה ברור.

רש"י ד"ה וקונה את עצמה להיות ברשותה להנשא לאחר ע"כ יש להקשות אמאי לא פרש"י לעיל האשה נקנית לבעלה שלא תנשא לאחר כמו שפרש"י כאן על וקונה א"ע להיות ברשותה להנשא לאחר דהיינו דבר והפוכו וזה ודאי לא על מגן דלעיל לא פירס וכאן פירש ונראה ליישב כפשוטו דלעיל הפירש הוא כפשוטו נקנית לבעלה להיות אשתו שהוא עצמו הקנין להיות בעלה שמותר לו לבא עלי' ואינו עובר בלאו דלא תהי' קדישה אבל הכא וקונה א"ע קשה איך הוא הפירוש אם שקונה א"ע מבעלה ששוב לא יהא בעלה שאסור לבא עלי' דהיינו הפיכו דרישא א"כ ק' והא חדא מינייהו הוא מיתת

הבעל וא"כ איך שייך לומר שבמיתת הבעל קנתה עצמה לענין שלא יהא שוב בעלה שאסור לו לבא עלי' אחר מיתה וע"ק גם אגט דאיך שייך לומר בזה קונה א"ע מאי הקנין שלה על עצמה יותר מלפנים אף שהוא אסור לבא עלי' מ"מ מאי הקנין שלה לכך צריך רש"י לפרש להיות ברשותה להנשא לאחר אבל לעיל לא צריך רש"י לפרש דכבר כתב רש"י לעיל על נקנית, לבעלה פירש למי נקנית לבעלה והיא עצמו הקנין להיות בעלה גם לא שייך לומר כלל שלא תנשא לאחר דמ"מ מאי הקנין שלו עלי' דזה אינו אלא עידור קניני לגבי אחרים וזה ברור וק"ל.

רש"י ד"ה פרוטה של נחושת ובסמוך איסר האיטלקי של כסף ודמיו שמונה פרוטות יש לומר כפשוטו דרש"י כיון בזה שלא נטעה לפרש אחד משמנה במשקל לזה כתב פרוטה של נחושת איסר של כסף וא"כ אינם נכללים כלל תחת סוג אחד לסימן קל לכך פי' ודמיו שמונה פרוטות וזה ברור וק"ל. עוד יש לומר בדרך אחר דרש"י כיון דלא תקשה למה תלה פרוטה באיסר לומר כמה הוא פרוטה אחד משמונה באיסר וכי פרוטה אינו ידוע ואיסר ידוע לכך פירש פרוטה של נחושת לכך לא הוי דבר המסוים שמשקלו אינו ידוע וא"כ לאו בכל זמן הם שוין הפרוטות איסר של כסף ומשקלו ידוע לכך יכול ליתן בו סימן כמו שהוא לפי האמת שעפ"ז אנו יודעים עכשיו ששיעור פרוטה הוא משקל חצי שעורה של כסף כמו שפירש הר"ע מברטנורה בפי' המשניות וכ"ת כיון שפרוטה הוא של נחושת ואיסר של כסף איך שייך לומר אחד משמונה לזה פירש ודמיו שמונה פרוטות ולא במשקל שמונה פרוטות ומי' נ"מ במה שתלה זה בזה לידע בכל זמן שיעור שוה פרוטה ודו"ק.

רש"י בד"ה בביאה להיות כאשתו לכל דבר שאם בא לגרשה כו' כאן פרש"י מה הוא הנקנית דבשלמא לעיל לא הוצרך רש"י לפרש כמ"ש דנקנה לו להיותו בעלה שמותר לו לבא עלי' ע"י כסף, ושטר או ביאה שהיתה לשם קדושין ואמר התקדשי לי כמו שפי' רש"י לעיל דאי לא הי' שטר או כסף או ביאה לשם קדושין אסורה לו אבל כאן ביבמה דנקנית רק בביאה וכל הביאות קונות ביבמה ולא בעינין לשם קדושין כלל דאפילו ביאת זנות קונה כדאי' בפ' הבע"י וא"כ איך שייך לומר דנקנית לו בביאה שמותר לו לבא עלי' הא בלא ביאה זו ג"כ מותר לו לבא עלי' כמו שהיתה מותרת לו ביאה זו לכך צריך רש"י לפרש להיות כאשתו כו' ולכך נרשם על בביאה לפרש מהו נקנית וזה ברור.

באו"ד אבל אינו גומר בה כו' ולא לפוטרה מן החליצה לכאורה הוא לגמרי שפת יתר דכבר תירץ רש"י קושיתו דלא קאחשיב כסף ושטר משום דהוא מדרבנן מי' ל"ק דאכתי הוי קשה דלחשיב והוי צריך לומר דבדרבנן לא קמיירי וזה קצת דוחק לכך פרש"י האמת

דלא הוי קנין כלל דאינו פוטרה מחליצה והיינו משום דהוי מדרבנן אך זה דכתב רש"י אבל אינו גומר בה להיות יורשה ומטמא לה אין לו מובן כלל דמש"ז הוי מצי למחשבי' בכלל הקנינים דהא דקא חשיב לעיל האשה נקנית ג"כ אינו גומר ליורשה ולטמא לה רק חופה גומרת ומש"ז לא פירש רש"י לעיל על הא דנקנית בביאה היבמה דהיינו ליורשה וה"ט משום דלא נצרך דאף אם אינה גומר הוי תני בכלל הקנינים וא"כ זה לא הוי תירץ כלל רק עיקר התי' הוא משום דאתה פוטרה מן החליצה וא"כ למה כתב רש"י אבל אינו גומר בה וכי דינא בעי לאשמעינן הא רש"י פרשן הוא ולא פסקן וזה לא הוי תירץ כלל ובלאו הכי מתורץ ונראה דאף דאין אנו צריכין לזה בהתירץ מ"מ כיון כדי שלא נטעה כי היכא דביאה מהני ליורשה ה"נ המאמר ויקשה לפי"ז ניתני בכלל הקנינים דאף דאינו גומר לכל מילי דהיינו לפוטרה מן החליצה מ"מ כיון דמהני ליורשה ולטמא ניתני בכלל הקנינים כמו ג' דרכים דאשה דג"כ אינם קונין לגמרי כמ"ש רק כיון שקונין בדבר אחד קא חשיב להו ה"נ לחשוב להו לכך כתב רש"י דאינם גומרים ולא מהני רק לפסול על האחין ולא הוי אלא העדר הקנין לגבי אחין אבל לא לגבי עצמו לכך לא קא חשיב להו כמ"ש לעיל כללא דמלתא דאף דלא צריך להתירוץ מ"מ כי היכא דלא תקשה מזה כתב לי' וזה ברור ודו"ק.

רש"י ד"ה ומ"ש התם כו' דתני האיש מקדש בו ובשלוחו ע"כ הנך ב' תיבות בו ובשלוחו הוא שפת יתר כאן ונ"ל דכוונת רש"י ליישב דהא קשה למה מקשה הש"ס מקודם מ"ש הכא כו' דהוא דיוק על תיבת נקנית ולא מקשה על מה דתני האשה נקנית ולא האיש קונה כמו התם האיש מקדש וכמו דמקשה לקמן בגמ' ע"ב ועכצ"ל דניחא לי' להקשות מקודם קושי' דהיא מתרין סטרין כמו דמקשה מ"ש הכא כו' ומ"ש התם דר"ל דאו כאן הו"ל למתני כמו שם או שם כמו כאן משא"כ הקושי' דלתני האיש אינו רק בחד צד דהא שם לא מצי תנא האשה דכיון דאשמעינן הדין דמצי למשוי המקדש שליח א"כ ע"כ צריך למתני בדידי', והיא דמצי לשוי' שליח באמת ג"כ תני שם, רק לבתר דמשני דצריך כאן למתני לשון קנין הדר מקשה בחד צד ונתני האיש קונה ומשום דהוא סיומא דהאי דכבר התחיל בי' למשקל ולמטרי בלשון קנין וקדושין, ובתר דמשני הקשה הקושי' בחד צד ונתני הכא האיש קונה וז"ב והן הן דברי רש"י דהי' קשה לו דלמה לא מקשה הש"ס מקודם על דיוק האשה לכך כיון ליישב במתק לשונו שכתב ומ"ש התם דתני האיש מקדש בו ובשלוחו ור"ל דלכך לא מצי להקשות ומ"ש התם דתני האיש ולא תנא האשה דהא רוצה לאשמעינן הדין דהמקדש מצי למשוי שליח וכמ"ש כנ"ל והוא נכון ואמת בס"ד [עוד יתבאר בזה בס' ישמח משה הפטורת עקב עיי"ש].

רש"י ד"ה משום דקא בעי למתני כסף בהני קנינין הך תיבות בהני קנינין שפת יתר הוא וגם כל דיבור הנ"ל הוא שפת יתר דקא מפרש בדיבור הסמוך ביתר שאת דאי כיון רש"י במ"ש דאמרינן לקמן כדי שלא נטעה דהכא קא מקשה הגמ' הא רש"י כתב בהדיא בדיבור הסמוך דלאו הכא קא בעי, ונראה דרש"י כיון לתרץ קושי' התוס' בד"ה בכסף מנ"ל למה צריך לכל זה ל"ה צריך לומר אלא משום דבעי למתני כסף וכסף אקרי קנין ותי' דנהי דכסף דשדה אקרי קנין דאשה לא קרי קנין לכך צריך להביא ראי' דאותו כסף דגמרי' אשה מני' אקרי קנין ע"כ ולזה כיון רש"י דהוי קשה לו קו' התוס' במאי דא' וכסף מנ"ל ל"ה צ"ל רק דכסף אקרי קנין לכך כתב רש"י משום דקבעי למתני כסף בהני קנינין דהיינו כתי' התו' דכסף דאשה לא מוכח דאקרי קנין וסיים רש"י שפיר ואמרינן לקמן דמשום זה אנו צריכי' לזה וזה שמסיים לכך תנא הכא קנין הכא דייקא ובתר הכי פירש רש"י דלאו הכא מקשה הגמ' וזה ברור ודוק.

תוס' ד"ה האשה כו' דהא גבי יבמה כו' עיין במהרש"ל וגם בדברי ז' מהרש"א ול"נ דה"פ דא"ל דלעולם גבי איש ואשה תני בה"א ואינו תולה במבורר בפסוק וא"כ לא קשה מע"ע כו' והא דלא תני הבתולה אפשר דלא תני ה' רק היכא דתני בלשון איש ואשה דוקא לכך כתבו דהא גבי יבמה וכו' כנ"ל.

תוס' ד"ה היבמה נקנית כו' התם בא לפרש דברים החלוקים בו עכ"ל לכאורה אינו מובן כוונתם בזה דאם כוונתם דצריך לפרש כל החלוקים מה דשוה לאילן ומה דשוה לירק א"כ קשה מה הועילו התוס' בזה דהלא ביבמה ג"כ צריך למתני במה נקנית ובמה קונה א"ע אלא דתנא לה בלא מניינא והתם נמי הא תני שוה לאילן לערלה כו' ולירק שבשעת לקיטתו עישורו ולמה תני מניינא כיון דלא שייך למתני מניינא באחד והנה חפשתי במפורשים ולא מצאתי מי שפי' בזה כלום. ונ"ל דה"פ דהא התוס' רי"ד לקמן ע"ב הקשה על האי דתני ולירק בדרך אחד שבשעת לקיטתו עישורו הא לענין מעשר נמי יש בו מה ששוה לאילן דהא אמרינן בפ"ק דר"ה בירק אע"פ שבשעת לקיטתו עישורו ר"ה שלו תשרי וא"כ גבי מעשר נמי יש בהן חילוק דירק ר"ה שלו תשרי אבל אתרוג ר"ה שלו שבט ור"ל דא"כ יש עוד מה ששוה לאילן ועוד הרי ירק כלאים בכרם ואתרוג אינו כלאים בכרם כאילן ועל האתרוג מברכין בפה"ע ועל ירק בפה"א והנה הא דכלאים בכרם הקשו התוס' ג"כ לקמן דף ג' ע"א ד"ה מה ירק וכן הקשו עוד התוס' שם דשוה נמי לירק לפיאה לפי שאין לקיטתו כאחד דכל דבר שאין לקיטתו כאחד פטור מן הפאה וירק נמי פטור דאינו בכלל דבר המתקיים והריטב"א הוסיף וכתב דלשכחה נמי דשוה לירק והנה כל הקושי' הנ"ל מתורצין במ"ש התוס' רי"ד דאין כוונת התנא כלל לאשמעינן

במה דשוה לאילן ובמה דשוה לירק בכל הדינים ולא איירי בזה כלל רק בהא מלתא גופא דבאילן אזלינן בתר חנטה ובירק בתר לקיטה תני דבזה גופא יש ג' דרכים ששוה אתרוג לאילן דבכל דברי' הללו הולכין בו בתר חנטה ובדרך אחד ששוה לירק שבזה הולכין בתר לקיטה אבל מה שאין תולה בזה כלל ר"ל בהליכה בתר חנטה או בתר לקיטה לא איירי כלל כללו של דבר דלא איירי כלל מעצמות הדין דאתרוג מה ששוה לאילן או לירק רק איירי בדברים דהולכין באתרוג בתר חנטה ובמה דהולכין בו בתר לקיטה ולא בענין א' כלל וזהו ג"כ כוונת התוס' במה שתירצו לקמן דף ג' ע"א שם על קושייתם מכלאים בכרם וז"ל וי"ל דלא תני אלא דשוה לאילן לילך בתר חנטה ולירק בתר לקיטה עכ"ל והא דהקשו שם בתר הכי מפאה אף דג"כ מתו' בזה דאף שטעם פטור הפאה הוא משום שבשעת לקיטתו עישורו אל תטעה לומר דהוי כהליכה בתר לקיטה דהוא ענין אחר לגמרי דמה שאין לקיטתו כאחד פטרו מפאה אף במה שהולכין בו בכל הדברים בתר חנטה ותאינה יוכיח וכן מה שכתבו התוס' מביכורים לק"מ לפ"ז ועיי"ש במ"ש ז' מהרש"א ז"ל ועכצ"ל דכוונת התוס' שם דבפאה וביכורי' מתיישב שפיר אף בלא התירוץ שתירצו על כלאי הכרם וכן הוא דברי זקיני מהרש"א ז"ל לענין ביכורים אבל ודאי בתי' זה מתו' הכל ועיין בהריטב"א ז"ל ועפ"ז יתפרש דברי התוספת דכאן דכוונת התנא לבאר כוונתו דלא איירי רק בהחילוקי' שיש בהא גופא בענין הליכה בתר חנטה או בתר לקיטה ולא בעצם שיוה ודמיון ששוה אתרוג לאילן או לירק לכך הוכרח לומר מניינא דאי לא תני מניינא הו"א דאיירי בעצם החילוק השיוה והדמיון ששוה אתרוג לאילן או לירק ונקט חדא מנייהו ולא חישב כולן לכך תני מניינא לומר דאין במציאות יותר מזה לומר דרק בהילוך בתר חנטה או בתר לקיטה איירי וז"ש התוספת התם בא לפרש דברים החלוקים בו ר"ל בו בהא ענייא גופא דאיירי בו היינו בענין הליכה בתר חנטה או בתר לקיטה ולא בע"א כנ"ל.

[ע"ב רש"י] ד"ה ונתני הכא האיש קונה כי היכא דתני בלישנא דרבנן האיש מקדש ע"כ הך בלישנא דרבנן שכ' רש"י אין לו מובן דמאי ענין להך קושי' דשם הוי לישנא דרבנן ונראה דרש"י כיון בזה כוונה עמוקה דהא התוס' הקשו לעיל אמאי תנא האשה בה' ולא אשה נקנית ומתרצים משום דקאי אקרא אשה המבוררת בפסוק דכתיב כי יקח איש אשה עכל"ה ומי' אעפ"כ קשה מאי זה דאמר האשה המבוררת בקרא וכי איזה אשה יש שאינה מבוררת בקרא דבשלמא אם הוי שום מיעוט באשה דקרא שייך שפיר לומר דוקא האשה המבוררת בקרא נקנית ולא מאי שאינו בכלל אשה דקרא ומי' באמת יש מיעוט מאשה דקרא דדרשינן לקמן דף ד' ע"א אשה ולא חצי אשה דאם אמר לה התקדשי לי

לחצייך אינה מקודשת כלל אפילו לחצי' אף דבבהמה של שני שותפין עכ"פ חצי' קדוש ודו"ק לכך קאמר שפיר האשה המבוררת בקרא דוקא ולא מה שנתמעט אבל איש דקרא לא נתמעט דאמרינן שם דאם אמר התקדשי לי לחציי מקודשת וא"כ לא שייך למתני האיש המבורר בקרא קונה משמע אבל מה שאינו מבורר בקרא לא ומי הוא זה ואיזהו החיש אשר אינו מבורר בקרא ונקדים דהכא קאי אקרא דכי יקח דנקט קנין דקיחה אקרי קנין ושייך טפי לומר האיש דקרא הנ"ל משא"כ במקום דלא איירי בקרא לא שייך כל כך ונקדים עוד דהתוספת כתבו ברישׁ כתובות דאיש ואשה רגיל לשנות בה' אף דלא קאי אקרא ע"ש ועכשיו מבואר כוונת רש"י דקמקשה הגמ' ונתני הכא האיש קונה וקשה לרש"י אמאי אמר האיש דבשלמא למאי דתני מתניתין אשה שייך שפיר לומר האשה המבוררת כמ"ש אבל אם הוי תני איש לא הוי שייך למתני האיש והוי להגמ' לומר ונתני איש לכך כתב רש"י האיש קונה כי היכא דתני בלישנא דרבנן דלא קאי אקרא כלל האיש מקדש ומכש"כ כאן דקאי אקרא וזה ברור ונכון ודו"ק.

רש"י בד"ה וניתני הכא האיש קונה בג' דרכים וד"ה ומקנה בב' דרכים שמעתי ממ"ו הגאון בעהמ"ח אבן פינה על אה"ע דכוונת רש"י הי' דהא מפרש לקמן דתני שלש לשון נקבה משום דבדידה קיימה וא"כ אם הוי תני האיש כו' ע"כ הוי צריך למתני בשלשה דרכים וכן וקונה א"ע כ' רש"י לעיל בשתי דרכים גרסינן ור"ל ולא בשני דשני לשון זכר ושתי לשון נקבה וא"כ אי הוי תני ומקנה ע"כ הי' צריך למתני בשני דרכים וכצ"ל ברש"י כאן וניתני הכא האיש קונה וכן דיבור הסמוך ומקנה בשלשה דרכים ובשני דרכים והמדפיסים לא הבינו וכתבו על בשלשה בג' ועל בשני בב' עכ"ד ודפח"ח.

רש"י ד"ה וניתני הכא האיש קונה בג' דרכים ובדיבור הסמוך ומקנה הרבה דברים יש לי ברש"י הנ"ל אבל אינם אמתיים ופשוט דכוונת רש"י על מה דמקשה גמרא ונתני האיש קונה ומקנה שלא נטעה דנתני באמת כך בשום מקום לכך פירש רש"י ונתנו הכא ומחלקן וק"ל.

רש"י ד"ה ומשני משום דאיכא בהנהו ב' דרכים מיתת הבעל הא דהוסיף רש"י כאן בהנהו ב' דרכים כיון בזה מאי דא' הגמ' דאיכא ולא אמר דתני והיינו משום דלא קתני מיתת הבעל גבי וקונה את עצמה רק בתר הכי אך דב' דרכים קתני ואיכא בהו מיתת הבעל וזה שפירש רש"י דאיכא בהנהו ב' דרכים ומש"ז אמר דאיכא דלא נתכוון על מאי דתנא בהדיא מיתת הבעל משום דהוא בתר הכי ודו"ק.

תוס' ד"ה אי תני קונה כו' דנקנית נמי משמע מדעתה ומשמע בע"כ עכ"ז (וקונה) [מקדש] נמי משמע בע"כ ומשמע מדעתה דאל"כ האיך תני האיש מקדש רק ההפרש הוא דנקנית משמע טפי מדעתה מן בע"כ ומקדש משמע טפי בע"כ מן מדעתה וק"ל.

[שם] בגמ' מ"ט תני שלש משום דרכים כו' והא דלא משני דתני שלש לשון נקבה משום דאיירי באשה כדאמר דדרך הוי משום זה כאן לשון נקיבה דז"א דאף דבאשה קאי מ"מ יכול למתני הקנין בלשון זכר כמ"ש התוספת ד"ה הכא דבתורה כו' דמלחמה קרי בלשון נקבה אף דאנשי המלחמה המה זכרים ותורה קרי בלשון נקבה אף דהגוים זכרים רק כיון דדרך בלא"ה לפעמים לשון נקבה לכך תולה במה דאיירי באיש או באשה וכיון דדרך דהכא לשון נקיבה לכך תני שלש נמי לשון נקיבה והשתא מבואר קושי' הגמ' וכנ"ל.

רש"י ד"ה ופרכינן כו' הוסיף רש"י קאמרת היינו דלא נפרש דהכי פירושו דהקושי' מ"ט תני שלש משום דרכים למה שונה שלש מפני דרכים אדרבה לשני דברים משום שלשה וא"כ יקשה דגם בסיפא דקושי' הי' לו לומר נתני דברים משום שלשה לכך פרש"י דהכי פירושו מ"ט תני שלש משום דרכים קאמרת ואינו מחובר להקושיא ודו"ק.

ד"ה לתני דברים ונתני שלשה כי אורחא דגמ' כיון דלא תקשה מאי מקשה הגמ' הלא יותר טוב לשנות ולחסר אות אחת דהיינו ה' דשלשה מלשנות תיבה שלימה ולתני דברים לכך כתב רש"י כי אורחא דגמ' אבל דברים ל"ה שינוי כלל וק"ל.

ד"ה ותני תרתי משום חדא בתמי' שינה לשון כסף ושטר כו' ולכאורה הוא שפת יתר דהא עלייהו קאי ונראה דרש"י כיון לתרץ קושי' התוספת לעיל בד"ה משום דקבעי למתני כסף מאי דלא הקשה שם ותני תרתי אטו חדא כמו שהקשה כאן וצריך לומר כתי' התוס' דלשון קנין שייך נמי בשטר וביאה ולא משנה הלשון משא"כ הכא משנה הלשון דהוי למתני שלשה ותני שלש וזה כוונת רש"י דכתב שינה לשון כסף ושטר אבל לעיל לא שינה וק"ל.

[ג' ע"א] רש"י ד"ה מניינא דרישא בג' דרכים וד"ה מניינא דסיפא וקונה את עצמה בשתי דרכים עכ"ל הא דלא כתב מניינא דסיפא בשתי דרכים כמו דפירש על מניינא דרישא ולמה לאתוי' וקונה א"ע נ"ל דכיון רש"י במתק לשונו להניח הנחה קיימת בריש השקלא וטרי' ליישב קושי' עצומה שקשה לקמן בשקלא וטריא הלזה דהא רש"י לשיטתו דגריס לקמן ואשה בפחות משו"פ לא מקני' נפשה ופי' רש"י דגנאי הוא לה ור"ל דאין רצונה למקני בפחות משו"פ משום דגנאי הוא לה וא"כ לפ"ז קשה לכאורה דהדרא קושי' הגמ' לעיל ב' ע"ב לדוכתא ונתני האיש קונה כי היכא דתני האיש מקדש ואין לומר כמו דמשני הש"ס אי תני קונה הו"א בע"כ דהא ליכא למטעי בהכי דהא תנן בהאי משנה

וב"ה אומרים בפרוטה כו' משמע אבל בפחות מש"פ כ"ע מודו דלא מקדשה בהכי וה"ט כמבואר בגמרא דלא מקני' בהכי וא"כ התינח אי בעינן דעתה שפיר אמרינן דפחות משו"פ אין רצונה להתקדש אבל אם נימא דמקודשת בע"כ אם כן הרי לא בעינן דעתה ורצונה וא"כ אף שאין רצונה בפחות משו"פ תהי' מקודשת א"ו מדבעינן שוה פרוטה דוקא ש"מ דאינה מקודשת אלא מדעתה וא"כ הד"ק נימא האיש קונה דליכא למטעי בהכי ומי' לק"מ דמב"ה אין ראי' כ"כ די"ל דהואיל וב"ש אמרו רק בדינר שהוא מטבע גדולה וגם חשובה פליגי ב"ה ואמר בפרוטה ר"ל בפחות שבמטבעות דאין במציאות מטבע קטנה יותר מפרוטה דהואיל דנקט ב"ש מטבע נקטו ג"כ מטבע וכיון דאמרו פרוטה אמרו גם כן בשו"פ אבל עיקר כוונתם אפילו בפחות שבמעות דלא בעינן דבר שיהי' חשוב רק כ"ד וכיון דלא בעינן דבר חשוב ממילא דאפילו בפחות משו"פ נמי מקודשת ואף דלא מקני' נפשה בבציר משו"פ הא אנן קיימינן השתא לפום הס"ד דלא בעינן דעתה לכך תני נקנית דמדעתה אין שלא מדעתה לא ומזה ידעינן דאינה מקודשת בפחות משוה פרוטה כנ"ל ברור בתי' הגמ' הנ"ל ולפי"ז קשה לפי מה דמסיק הגמ' כאן דמניינא דרישא למעוטי חלופין דסד"א נילף קיחה קיחה כנ"ל וקשה ואה"נ ועכצ"ל כמו דמשני משום דחליפין בפחות משוה פרוטה איתא ואשה לא מקני' נפשה בפחות משו"פ וא"כ לפ"ז הדרא הקושי' לדוכתא דליתני האיש קונה דהא ליכא למטעי ולומר דמקדש בע"כ דהא מדתני מניינא למעוטי חלופין א"כ ע"כ דאשה אינה מקודשת בפחות משו"פ וא"כ ממילא מוכח דאינה מקודשת בע"כ אע"כ דבאמת למאי דמסיק לר' הונא דמניינא למעוטי חלופין עכצ"ל כתי' הראשון של הגמ' לעיל ב' ע"ב דאיידי דתנא סיפא בדידה וקונה א"ע דלא יכול למתני ומקנה דמיתת הבעל לאו איהו קא מקני לה והאי ואב"א קיים למאן דסובר דמניינא למעוטי חופה ודלא כר"ה וזה כוונת רש"י שציין בריש השקלא וטריא הך וקונה א"ע כדי לישב הקושי' שיפול בתר הכי דניתני קונה דהיינו משום הסיפא דתני וקונה א"ע כנ"ל וכן דרכו של רש"י להזכיר בתיבה א' להסיר מכשול אבנים גדולות.

ובאופן אחר אמרתי לישב דברי רש"י הנ"ל דהי' קשה לרש"י מה הקשה הש"ס מניינא דסיפא למעוטי מאי נימא דהוא למעוטי דאינה מתגרשת בכסף דסד"א כקושית הגמרא לקמן דף ה' ע"א ואקיש נמי יציאה להוי' מה הוי' בכסף אף יציאה בכסף קמ"ל או כתי' דאביי או כתי' דרבא שם ואין לומר דגם בלא מניינא נשמע הך מהמשנה דאינה מתגרשת בכסף מדלא קתני לה בהא דקונה א"ע והא דמשני הגמ' לקמן ע"ב למעוטי חליצה היינו משום דבחליצה י"ל תנא ושייר לכך תנא מניינא למעוטי אבל בכסף לא שייך לומר

דשיירי' דמדתנן לה ברישא בנקנית ולא תנא לה בסיפא דקונה א"ע ש"מ דאינה מתגרשת בכך דשיירי' לא שייך לומר רק במלתא דלא תנן כלל בהאי בבא אבל כסף דכבר תנן לה ברישא דהאי בבא, גופא ובסיפא לא תנן ש"מ דאינה קונה א"ע בכך לכך לא אצטריך למיתני מניינא מש"ז דז"א דאכתי סד"א דגנו כלול תרויהו גירושי כסף וגירושי שטר דשורש של תיבת גט הוא רק כמו תיבת גירושין כמו שאבאר וא"כ י"ל דלכך תני מניינא בשתי דרכים למעט גירושי כסף דאם הוי מתגרשת בכסף הוי שלש דרכים אף דתיבת גט כולל לתרויהו מ"מ כ"א דרך בפ"ע הוא דכספא לחוד ושטרא לחודא ונראה ליישב דמ"מ לא אצטריך למיתני מניינא מש"ז דבל"ז נשמע מהמשנה דאינה מתגרשת בכסף דהא פריך וניתני הכא האיש קונה כי היכא דתנא האיש מקדש והנה כתבו שכן ראוי יותר למיתני האיש קונה כמו דכתיב כי יקח איש ומשני משום דכתיב הסיפא בדידה וקונה א"ע ופריך וניתנו ומקנה ומשני דבמיתת הבעל לא שייך למיתני ומקנה ואף דבגט שייך למיתני טפי ומקנה כיון דהוא קא מקנה לה ומגרש אפילו בע"כ רק שינה למיתני גם בגט וקונה א"ע משום מיתת הבעל אף דלשון ומקנה שייך בגט טפי והוי שינוי לשון בגט וקונה א"ע מ"מ שינה משום מיתת הבעל כנ"ל בפי' דברי הגמ' הנ"ל והשתא מוכח דאינה מתגרשת בכסף דאי מתגרשת א"כ יש בתיבת גט שני דרכים כסף ושטר והדרא הקו' דהי' ראוי למתני ומקנה דאין לומר דשינה משום מיתת הבעל דקשה ותני תרתי אטו חדא דבשני דרכים ראוי למיתני ומקנה כמו דמקשה הש"ס לעיל ב' ע"ב על הא דמשני דתני דרך משום ביאה איקרי דרך א"ו מדלא קתני ומקנה ודאי מוכח דאינה מתגרשת בכסף ול"ה רק שני דרכים ושפיר שינה בחדא משום אידך וא"כ מניינא למה לי וא"ש קושי' הגמרא והן הן דברי רש"י דהי' קשה לו מאי מקשה מניינא דסיפא למעוטי מאי דלמא ממעט דאינה מתגרשת בכסף לכך כתב מניינא דסיפא וקונה א"ע וכו' ור"ל א"כ כבר נשמע דאינה מתגרשת בכסף מדלא תני ומקנה וא"כ מניינא למה כנ"ל ודו"ק אבל הגמרא משני שפיר למעוטי חליצה דג"כ לאו איהו קא מקנה דוחלצה נעלו כתיב ודו"ק:
והנה מה שיעדתי לבאר דתיבת גט עיקר פירושו כמו תיבת גירושין אפרש שיחתי דהא בריש גיטין כ' התוס' דהא דתנן בהמשנה שם המביא גט ולא תני גט אשה אף דשאר שטרות נמי קרי גט מ"מ ברוב המקומות היכי דתני גט סתם היינו גט אשה ועיי"ש בדברי זקיני מהרש"א ז"ל והנה התוס' לא ביארו הטעם כיון דלכאורה משמע דביאורו של גט היינו שטר למה מזכיר ברוב המקומות סתם גט על גט אשה ולא כן בשאר שטרות דהוצרך הש"ס לפרש ועוד כיון דביאורו של גט הוא רק שטר למה זה דלא נקרא גט אשה בשום מקום באיזה משנה בלשון שטר לכך נ"ל ברור דבאמת דבעצם וראשונה ביאורו

של גט הוא כמו גירושין רק כיון דכל גירושין אינו אלא בשטר לכך הושאל במקרה ושנוי שם זה לכל שטר וז"ב ודו"ק.

תוס' ד"ה ואשה בפחות כו' ועוד דלקמן בעי תלמודא בשטר מנלן כו' וכ' זקיני מהרש"א ז"ל ק"ק דאימא דלקמן דבעי הכי היינו למאי דמסיק הכא דאשה בפחות משו"פ לא מקני' נפשה וי"ל ודו"ק נראה פירושו וכוונתו דבשלמא בכסף ובחלופין דמקנה עצמה בעד הכסף שמקבלת או בעד החלופין והויין הכסף או החליפין מחירה שייך שפיר לומר דגנאי הוא לה להוזיל עצמה כ"כ להיות מחירה פחות משו"פ אבל שטר דאין זה מחיר כלל ואינה מקבלת שים הנאה דכותב לה על נייר כל שהוא הרי את מקודשת לי אף דלא חזי לשום תשמיש מחמת קטנותו ואינו שוה כלום אף פחות משו"פ מ"מ מקודשת וכן בשדה אם כותב שדי קנוי' לך א"כ אין זה מחיר כלל רק דגזה"כ היא דהוי קנין או קדושין לא שייך כלל לומר דגנאי הוא לה כיון דאין זה מחירה כלל רק דגזה"כ הוא דהוי קדושין יזה ברור ודוק.

[ע"ב] ברש"י ד"ה מה יבמה שאינה יוצאה בגט דכתיב וכתב לה ולא ליבמה ע"כ וכבר עמד בזה בעל עצמות יוסף והניח בקושי' דזה דלא כמסקנות הגמ' דלקמן דף י"ד דדרשינן מנעל ע"ש ונראה לתרץ בסגנון זה דהא לפי הו"א רוצה שם הגמ' לדרוש מלה אך דהקשה ואימא לה לשמה וכו' לכך הדר בי' ע"ש וא"כ יהי' הסגנון כך ברש"י דהגמרא דס"ד דא"א יוצאה בחליצה מק"ו דיבמה שאינה יוצאת בגט לכך אצטריך מנינא וראה רש"י בחכמתו דהאי טועה דהוי טעה דא"א יוצאה בחליצה אם לא הוי מנינא במתניתין לא מצי למטעי אלא א"כ יסבור דהא דיבמה אינה יוצאה בגט נפקא מלה ולא ליבמה דכל כך יש לדרוש לה ולא ליבמה כמו לה לשמה אבל אם יודע לו כפי האמת דהא דיבמה אינה יוצאה בגט נפקא מנעל לא מצי למטעי כלל דהא קשה הא אי לאו מנינא במתני' היכי מצינו למטעי דא"א יוצאה בחליצה הא קתני בהאי מתני' דיבמה קונה א"ע במיתת היבם ומקשינן בגמרא שם דף י"ד מנלן אתי' ק"ו מא"א מה א"א שהיא במיתה יוצאה במיתת הבעל יבמה שהיא בלאו לכ"ש ופריך מה לא"א שכן יוצאה בגט ומשני הא נמי יוצאה בחליצה ופירש התוספת כיון דאשכחן חליצה במקום גט לא חשיב פירכא ע"כ וזה דוקא אם אמרינן דאין א"א יוצאה בחליצה א"כ לא הוי פרכא דלנגד גט דא"א איכא חליצה ביבמה אבל אם אמרינן דא"א יוצאה בחליצה א"כ איכא פרכא שפיר מה לא"א שכן יוצאה בגט וליכא למימר הא יוצאה בחליצה דהא א"א נמי יוצאה בחליצה וא"כ מדקתני במיתת היבם מוכח שפיר דאין א"א יוצאה בחליצה ולמה לי מניינא.

ויש ליישב ע"פ מה שהקשה הפ"י למה לי קיו דיוצאה במיתת היבם הא המהרש"א הקשה לעיל למה לי קרא על מיתת הבעל תיפוק לי' דהוי עריות שני כתובים הבאים כאחד ותירץ שם דאה"נ דלא מייתרי קראי למיתת הבעל וניחא להגמ' להביא הוכחה מגופא דקרא וא"כ הכא נשאר הקושי' ונראה ליישב קושיתו עפ"י שהקשה התוספת לפ"מ דרוצה לומר דככה עיכובא בחליצה ולא בגט מנא לן דלמא ולא במיתת היבם ותירץ דמסברא דככה יעשה לא ממעט אלא מידי דעשי' שהוא דומי' דחליצה ע"כ וקשה לי לפ"ז לפי"מ דמסיק הגמרא נעל אין מידי אחרינא לא אימא דאמעט נמי מיתת היבם דהא לא כתיב שם יעשה ואף די"ל דאף דלא כתיב יעשה מ"מ אמרינן דלא ממעט רק דומי' דחליצה אך ז"א דמנ"ל לומר כן הלא המשמעות נעל דמשמע נעל אין מידי אחרינא לא, משמע דאמעט כל דבר בשלמא בקרא דככה יעשה משמעותי' דקרא דעיכובא קאי על יעשה אבל בקרא דנעל ראוי לומר דממעט כל דבר רק אם הוי איזה הכרח דלא ממעט רק חדא מילתא ולא ידעינן איזהו ודאי מסתבר טפי לומר דממעט מה דהוו דומי' דחליצה ממה דנימא דממעט מה דלא הוי דומי' דחליצה אבל כל כמה דנוכל לומר דממעט כל דבר ודאי דראוי לומר כן א"כ קשה, ונ"ל עפימ"ש הפ"י שם בקושי' התוס' שכתב מנ"ל למעוטי מגט דלמא למעוטי מיתת היבם וכ' הפ"י למה לא הקשו התוס' כפשוטו דלמא אתי נמי למעוטי מיתת היבם ותירץ דכפשוטו יש לתרץ כיון דאיכא ק"ו אפקי' ממיעוט ומוקמינן בגט לכך כתבו מנ"ל למעוטי גט דהא גט נמי בק"ו אתי ע"כ ועפ"י סברא זו מיושב קושיתו בנעל כיון דאיכא ק"ו אפקי' ממיעוט כיון דיכול לאוקמי' בדבר אחר ואף דעל גט נמי איכא ק"ו מ"מ כיון דיש הכרח הק"ו וראוי לומר כ"כ דמצינא למיקם באיזה ק"ו קיימינן בי' דמה"ת לומר דמפיק מכל ק"ו ואם כן ראוי לומר דלא ממעט רק חדא א"כ ממילא דמסתבר יותר למימר דממעט גט שהוא דומי' דנעל דהיינו דומי' דחליצה דתלוי בעשי' אבל אם לא הי' ק"ו רק סברא בעלמא אז גם מיתת היבם ממועט מנעל וא"כ מיושב שפיר קושי' הפ"י דלמה לי' ק"ו תיפוק לי' דהוי שני כתובים הבאים כאחד ואין מלמדין ואם כן הוי סברא למשרי' כמו דאמרינן לעיל דאי לאו ק"ו הוי ממעטינן מנעל וא"כ לא צריך ק"ו אלא אם ילפינן דאינה יוצאה בגט מנעל אבל אם הוי ילפינן מלה ולא ליבמה א"כ לא צריך ק"ו דהא ליכא למעט מני' מיתת היבם וא"כ שפיר פירש רש"י מלה ולא ליבמה דאז לא הוי צריך ק"ו ואיכא למטעי דלא מוכח מהא דיוצאה במיתת היבם אבל אם ידעינן מנעל דאז צריך ק"ו א"כ מוכח מהא דיוצאה במיתת היבם דא"א אינה יוצאה בחליצה ודו"ק.

תוס' ד"ה ואין דבר אחר כורתה כו' וי"ל דהא שפחה כנענית תוכיח כו' עכ"ל והלשון דה"א הוא תמוה דהא לפי האמת צ"ל כך ונ"ל דהא העצ"י הקשה קושי' עצומה על קושית התוס' הלא אמרינן דיו ביבמה דלא מהני חליצה רק בגדולה שהביאה סימנין וא"כ הלא אמה העברי' יוצאה בסימנין בלא חליצה וחליצה למה לי ותירץ דקושי' התוספת הוא לר"ט דא' היכא דמיפרך ק"ו לא אמרינן דיו ע"כ וג"ז תמוה דמנ"ל להתוס' להקשות דלמא לר"ט אה"נ והא דלא תנן לה במתניתין בהדי וקונה א"ע דאמה העברי' לקמן דף י"ד ע"ב וליכא למימר תנא ושייר דמאי שייר דהאי שייר כקושי' הגמרא לקמן ט"ז על ר"ל ואין לומר דשייר נמי מיתת האב דהא מיתת האב דרשב"ל לא איפרך אלא מכח מאי שייר דהאי שייר וא"כ אם נימא דשייר חליצה יש לומר דשייר נמי מיתת האב דהא באמת ק"ו דר"ל פרוכא הוא כמסקנת הגמרא דף ט"ז ע"ב מ"מ י"ל דהמשנה אתי' כרבנן דר' טרפון דקיי"ל כוותי' ואין לומר דקושי' התוספת הוא לר' הונא לקמן דף ה' ע"א דאמר חופה קונה מק"ו דודאי סובר כר"ט כמו שכ' התוס' שם דף ה' ע"ב ד"ה חופה קונה שגומרת כו' עיי"ש דג"ז אינו די"ל דאף דר"ה סובר כר"ט מ"מ מודה דהמשנה דלקמן לא אתי' כר"ט ועכצ"ל דקושי' התוס' הוא למאי דמשני לעיל ע"א למעוטי חופה דהיינו דקמ"ל דלא כר' טרפון דלר"ט ודאי ק"ו מעלי' הוא דגם דיחוי' דרבא כלום חופה גומרת כו' היינו לרבנן דר"ט ודו"ק וקשה מנינא למה לי הא כבר כשמע מסיפא באמה העברי' דלא קי"ל כר"ט וכן קשה על המקשן דהקשה ולר"ה דא' חופה קונה וכו' הלא בלא הקושי' דמנינא למה לי מוכח דהמשנה לא ס"ל כר"ה מסיפא דאמה העברי' וכן קשה על אביי לקמן דף ה' ע"ב דמשני הכא מילתא דכתיבא בהדי קתני כו' ור"ל דנוכל לומר דהמשנה סובר כר"ה אף די"ל דאביי בעצמו לא ס"ל כר"ה מ"מ משני דמתניתין ל"ק על ר"ה וקשה הא בלא זה נשמע מסיפא דמתניתין דאמה העברי' דלא כר"ה וע"ז משני התוספת שפיר דה"א שפחה כנענית תוכיח וא"כ ממתניתין דלקמן אין ראי' לכך צריך למניינא אבל לפי האמת דקיי"ל דלא כר' הונא אין צורך להאי תוכיח כלל כנ"ל ודו"ק.

[כ"ג וחגיגה דף ד'] לה לה מאשה כי כתיב כל הנשמה תהלל יה ולא כתיב שם שלם נ"ל כי אמרו חז"ל י"ה עם שמי שס"ה וה' עם זכרי רמ"ח והנה ידוע דכל בחינה רוחניות נכלל בשם כשמה וידוע הנימול בפריעה כדת קונה איזה בחינה של רוחנית ואשה מישראל כבר אמרו רז"ל במס' קידושין אשה כמאן דמהילא דמיא וכמו שכתבו הפוסקים לעניין ברית ותורה דבהמ"ז והנה עבד כיון שטבל ומל כבר יש לו איזה בחינה נפשיות והנה שם שלם רומז לל"ת ועשין כנ"ל ושם י"ה רק לל"ת לכך לא נאמר שם שלם דהא יש בחינת נשמה שאינם בכלל ההילול לשם שלם דהא אשה ועבד פטורין מרוב העשין אבל שם

י' יהללו כולם דהא השוה הכתוב אשה לאיש לכל עונשין שבתורה ועבד הא גמר לה לה מאשה והבן וזה התחכמות התורה הק' דהכתיב לה יתר בעבד ולה יתר באשה כדי ללמוד ג"ש לחייב העבד במצות כאשה ונרמז בשני תיבות הללו המופנים לג"ש הטעם שמחייב העבד במצות דס"ת של כל הנשמה הוא לה וכן ס"ת של תהלל יה הוא ג"כ לה והוא נפלא בס"ד:

[ל"ט ב'] ודלמא מהרהר בע"ז הוי ונ"ל הטעם על שבע"ז נענש על המחשבה לפי שבכל העברות אף דמחשבה לא כלום היא מ"מ ראוי להצטרף לאיזה מעשה בלי מחשבה דהיינו שוגג שקדם לו ושגיאות מי יבין ואין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא בשוגג אך דאין ראוי לצרף רק אם הם מסוג א' אבל ע"ז דהוי ככופר בכל התורה כולה א"כ הכל בסוג א' עמה עי' בספר ע"ש פ' נצבים.

[מ"ם ע"א] אר"א הזקן אם רואה אדם שיצרו מתגבר עליו ילך למקום שאין מכירין אותו וילבש שחורים וכו' ויעשה כמו שלבו חפץ ואל יתחלל ש"ש בפרהסיא וכו' ובתוס' שם בשם ר"ח ח"ו שהותר לו לעשות עבירה אלא כך אר"א יגיעת דרכים והאכסנאות ולבישת שחורים משברים יצה"ר ומונעים אדם מן העבירה ועיין בבינה לעתים דרוש מ"ם מ"ש בזה והנה מ"ש בהא דאל יתחלל ש"ש בפרהסי' הוא דוחק והנה עיקר לדעתי כפירוש הר"ח רק דהקושי' על דברי התוס' הוא ג"כ מהא דאל יתחלל ש"ש בפרהסי' דאין לו מובן דמשמע דבצנעה עובר ח"ו פי ה' דמה שאמר ויעשה מה שלבו חפץ מובן שפיר דוודאי כיון שיכנע לבבו הערל ודאי לא יחפוץ ברע רק בטוב [אבל מ"ש ואל יתחלל ש"ש בפרהסיא זהו קושי הבנה] והנ"ל דהא באמת אם אינו שב מעבירה רק ע"י הזכרת האבל ויום המות א"כ אינו שב מכבודו ית' שהזהיר עליו רק מחמת פחד צרת נפשו וא"כ מכבד ואוהב נפשו יותר ממה שאוהב ומכבד למלך הכבוד ית' שמו וזה חילול השם גדול ודומה לזה שהחמירה תורה בגנב יותר מבגזלן וא"כ חשש ר' אלעי שלא יתלבש יצה"ר בעיטוף החסידות ויאמר לו כיון שלא שב מעבירה מפחדו ומיראתו מכבודו לא ישוב גם מפחד נפשו שלא יגדיל כבוד נפשו על כבוד קונו לזה אמר ואל יתחלל ש"ש בפרהסי' כי אם יעשה עבירות יתחלל בפרהסי' כי אף על עובר בסתר מכריזין עליו בגלוי משא"כ אם לא יעשה, לא נגלה תעלומות לבו רק לפני בוחן תעלומות לב וכיון שהוא משיב זה ליצרו כבר הוא שב מפני כבוד שמים וזו עצה נפלאה מחכמינו הקדושים והבן זה.

ועפ"ז נ"ל לפרש אין חכמה ואין תבונה ואין עצה לנגד ה' שיצה"ר מסית ומתחכם לעבור עבירה ואדרבה עי"ז יהי' יותר מקורב לזה אמר אין שום חכמה מועיל להיות נגד ה' ח"ו רק על כל לשמור עצמו מלעשות נגד רצונו ית' יהי' באיזה אופן שיהי' והבן, ושייך לזה

מ"ש על המאמר [פסחים דף נ"ו ע"א] בשכמל"ו נימרי' לא אמרה משה כו' ועל המאמר ואת כל יקר ראתה עינו זה ר"ע [עיין ישמח משה פ' ויחי ד"ה וירא ישראל ביאור הדברים] ועפ"ז יש לפרש אמור אל הכהנים שהם פרושים ומובדלים וכל הגדול מחבירו יצרו גדול ממנו ויתגבר היצר ויראה להם שבמה שיעשו ביד רמה בפרהסי' הם מכבדין אותו ית' שעושין כן כדי שלא יגדילו כבוד הבריות על כבוד קונו לזה אמר דהבל הוא ומטמאין את הנפש בזה רק להיות פרושין וקדושים כמו שהוא אהרן והיינו אמור אל הכהנים שיהיו בני אהרן והבן אבל לנפש לא יטמא בעמיו ולא יאמרו שזה שעושין בעמיו הוא תיקונם והבן וכן יש לפרש הפסוק לא יטמא בעל כתרגומו רבא ר"ל גברא רבא בעל נפש בעמיו כנ"ל והבן.

בבא קמא

[ג' ע"ב] מבעה זה אדם דכתיב אם תבעיון בעיו עיין פי' רש"י אלמא גבי אדם כתיב בעיו והוא תמוה. וכי משום שמזהיר לאדם על התשובה שהוא לשון מבעה יקרא האדם מבעה הלא כל המצות ואזהרות לבני אדם הוא א"כ יקרא האדם ציצית תפלין סוכה מזוזה ואלו דברים שאין להם שיעור השמות אשר יקראו לו לפ"ז אבל דרש שמואל א"ש דלשון מבעה הוא שנבעה משמע שהוא מכוסה ופעמים נגלית ובזה עשתה היזק והבן אבל על רב קשה מאוד והנ"ל דיש בו רמז חכמה עמוקה והוא כי כבר דרשו כי יפול הנופל ראוי זה ליפול כו' וה"ה בכל נזקי אדם באדם אין אדם שליט באדם לרע לו אם לא כי שימה מאת ה' הוא לזה ראוי לו הנזק לכפור עונו וזה גזלו בהגלגול עכשיו עושה הוא הנזק שנגזר ומשלם מה שחייב מצד הגלגול וא"כ פגם שניהם נתקן בזה והיינו תשובה כמשמעו השבת כל דבר על מכונה וע"כ נקרא מבעה להורות על זה כי אין מקרה בישראל רק הכל בהשגחה פרטית ובהנהגה עליונה בחכמה נפלאה ומה מאוד עמקו מחשבותיו יתברך.

תוס' ד"ה ואמאי קרי לי' תולדה דרגל כו' הא דציינו התו' זאת אחר דבור התוספת לפוטרה בר"ה כו' נ"ל פשוט דבל"ז ל"ה קשה מידי אע"ג דדומה לרגל דמנ"ל זאת דלמא אין הזיקו מצוי כ"כ כמו רגל עצמו אך מכח זה שתירצו בדיבור הקודם מוכח דהוי כרגל דאל"כ מנ"ל דהלכתא אתא להקל הא בלא הלכתא ל"ה ידעינן זאת מסברא וא"כ י"ל שפיר הואיל וגילתה התורה הל"מ דדינו כקרן לענין ח"נ לענין חיובא ברה"ר ג"כ דינו כקרן והו"ל לספוקי גם בזה כמו דמסופק אם משלם מן העלי' א"ו דדומה לרגל מצד הסברא בכל צד.

ובני רא"נ נ"י אמר ליישב קושי' התוספת שם ד"ה תולדה ישן הלא מוכח מהמשנה דהוי אב עיי"ש דבלא"ה קשה מה הקשה הגמ' מאדם מועד לעולם דמוכח דישן הוי כיוצא בו דניעור הא כתבו התוס' לקמן דף ד' ד"ה כיון דכייף ופשוט ובשם הירושלמי דאם ישן והביאו כלים אצלו דפטור עיי"ש וא"כ לפ"ז כ"ל דתולדותיהן דלאו כיוצא בהן דר"פ קאי אהאי ועכצ"ל דהגמ' דידן פליג על הירושלמי בזה וטעמו מדתנן אדם מועד לעולם בין ער ובין ישן לעולם דייקא משמע בכ"ע חייב וקאי על ישן ג"כ דבכ"ע שהזיקו חייב שלא הי' לו לשבר רק במקום שאין דרך כלל וא"כ לפ"ז לק"מ קושי' התוספת דממתני' ל"ה מצי להקשות דהוי י"ל דאם שכב אצל הכלים הוי אב ובהביאו כלים אצלו בשעת שינה הוי תולדה לאו כיוצא בו לכך צריך להקשות מאדם מועד לעולם דמוכח דמ"מ הוי כיוצא בו עכ"ד וטעמו של דבר דהגמ' דילן סובר בכ"ע צריך האדם לשמור את עצמו שלא יזיק ולהרגיל א"ע שלא להיות כייף ופשוט כ"כ בעת שינה שיזיק מה שמונח אצלו מידי דהוי אנופל מן הגג ברוח שאינו מצוי' והזיק דחייב כדאיתא לקמן ק"ז ע"א וק"ל.

[ט' ע"א] עיין במהרש"א ח"א שרוצה ליתן טעם על הה"א בהידור מצוה עד שליש דשליש ביתו עיי"ש ול"נ עפ"י מ"ש בשם מו"ר העשיל צירף הטעם לש"י עולמת עיי"ש [כוונתו למה שהביא בספרו תפלה למשה תהלים כ"ט עה"פ ה' עוז לעמו יתן אות ג' בשם ספר קב הישר פרק י"ד הטעם לש"י עולמת שתרי"ג מצות עם ז' מצות דרבנן הם תר"ך והנה מכל מצוה נברא מלאך שהוא שלישו של עולם כמ"ש חז"ל נמצא תר"ך מלאכים הם ר"ו עולמת ושני שלישי עולם והנה לע"ל ינהג הקב"ה עם ישראל חיבת נשואין כמבואר במדרשים ונאמר כמשוש חתן על כלה ישיש עליך וידין בהם דין בתולה דתקנו תוס' שליש על נדוניתה ונמצא מה שיש להם ע"פ הנדוניא ויוסיף להם הקב"ה שליש משלו נמצא על ר' תוס' שליש הרי ש' ועל וא"ו ג' הרי ט' ועל שני שלישי עולם שליש הרי עולם שלם הרי הכל ש"י ע"כ] וא"כ גם כאן י"ל לפי שאדם הוא עולם מלא וא"כ מה שיש לו הוי כמלואה של העולם לכך כל מצוה דהוי שליש עולם יתן שליש ביתו ודוק רק דמקשה אלא מעתה אי איתרמי לי' כו'.

[ס"ג ע"א] בתוס' ד"ה רעהו תימא לר"י אמאי אצטריך למעוטי הקדש תמיהתי רבה על התוס' הנ"ל יותר ממה שתמה התוס' על הגמרא דהא משכחת לה בהקדש דבדק הבית דב"ד משביעין אותו ואינו פטור מכפל אלא מטעם הקדש כגון שהפקידו אצלו שור שהי' חצי הקדש לבדק הבית כגון שני שותפין והקדיש א' מהן חלקו דמשביעין אותו הב"ד שנגנבה מחמת חלק ההדיוט ואף עפ"כ פטור לשלם כפל על חלק של הקדש

אע"ג דנשבע דנגנבה כולה משום דאין משלמין כפל להקדש ומטעם שבועה הוי חייב וצ"ע וק"ל.

שם בגמרא א"כ נכתוב רחמנא חד פרטא עכל"ה וקשה לי קושי' עצומה ולטעמך דמרבינן עופות טמאים קשה יותר לא לכתוב רק שלמה לחוד וראיתי שהתוס' מקשה כן בד"ה דהא כל חד וחד וכו' אתחילת קושי' הגמ' דהו"ל לאקשוי' לא לכתוב רק שלמה לחודי' ותי' הא עדיפא לי' למיפרך וכו' וכאן קשה קושי' הנ"ל ביתר שאת וביתר עז והתי' של התוספת אינו שייך כאן כלל ואחר העיון ראיתי שמה"רששך הרגיש בקושי' זו והניח הדבר בקושי' וראיתי במהדורא בתרא של מהרש"א ז"ל שמתרץ דבר זה ועדיין אינו נוח לי תירוצו דקשה אתירוצו אף דיש לימוד לכל חד בפני עצמו מ"מ ממעיטינן עופות כעין הפרט דהא מוכח מאם המצא תמצא שדרשינן אך י"ל דהתם דרשינן לכל א' משום דאל"ה מיותר כל הני פרטא ולי נראה לתרץ בענין אחר דשלמה לחודי' ודאי לא מצי לכתוב דהא בענין הנ"ל כתיב הגנב ודרשינן מני' כאן ע"ב לאתוי דטוען טענת גנב משלם תשלומי ארבעה וחמשה פי' דהגנב אתא לאתוי אשור ושה דכתיב שם דמשלם שנים אם טבחו או מכרו משלם דו"ה ואי לא הוי כתיב רק שלמה היכא הוי ידעינן דטוען טענת גנב משלם דו"ה דודאי ל"ה דרשינן הכי כיון דלא הוי כתיב רק שלמה ושור ל"ה אתי רק מכלל ופרט ואי הוי דרשינן הכי הגנב הו"א דאף בשלמה אם מכרו משלם דו"ה דהאיך מסתבר דבשלמה גופי' לא משלם ושור דאתא הכפל מכלל ופרט משלם דו"ה וקרא דהגנב לא קאי אמאי דכתיב בהדיא רק אמאי דאתא מכלל ופרט זה ודאי אין מסתבר כלל וא"כ צריך עכ"פ עוד פרט א' שור או שה וא"כ כיון דכתב פרט הנ"ל הוי ממעטינן עופות דהא כל פרט באפי' נפשי' מדרש והשתא פרטי יתירא לרבוי' קאתי והשתא מתרץ הגמרא שפיר א"כ נכתב רחמנא חד פרטא ודו"ק.

אבל קשה לי בלא"ה האיך הוא הפירוש של תי' הגמ' א"כ לכתוב חד פרטא נהי נפרש מדכתיב כל הני פרטי ש"מ דדרשינן כולו בב"א קשה הא באמת מוכח מאם המצא כו' דדרשינן כל א' בפ"ע ולזה כיון רש"י ע"כ פי' פי' אחר דכל הני פרטי לרבוי קאתי לזה קשה למה לי כל הני רבוי הלא סגי בחדא.

ונ"ל לתרץ ואגב נתרץ ק' התוס' שהקשה בד"ה דהא כל חד וחד אתחי' קושי' הגמ' דה"ל להקשות לא לכתוב רק שלמה לחודי' דהמקשה לא הי' יכול להקשות לא לכתוב רק שלמה לחודי' מטעם שכתבתי לעיל מכח דרשות הגנב וג"כ לא הוי יכול להקשות לא לכתוב רק שלמה וחד פרטא דהמקשן הוי ידע סברת המקשן דלקמן קרב לגבי מזבח וקדוש בבכורה דחד מקשן הוא א"כ כיון דמצריכנא לחד פרטא שוב צריכין לכולהו

וזה דוקא אם נאמר דכל חד באפי' נפשי' מדריש דאל"ה אף דכתיב חד פרטא לא הוי ממעטינן שום רבוי דהא שלמה כתיב והשתא מקשה הגמ' הכי אימא מה הפרט וכו' ומשני שלמה כתיב והקשה הא כל חד באפי' נפשי' מדריש דאל"ה לא לכאוב רק שלמה וחד פרטא ואם נאמר כיון דכתיב פרטא יתירא אימא דאתי לרבוי' עופות דהא צריכין לרבוי' דבר שאינו קרב לגבי מזבח דאינו קדוש בבכורה והתרצן ג"כ הוי ידע וכיון לזה שמתרץ לקמן שה למה לי והכי פירושו א"כ נכתוב רחמנא חדא פרטא אלא ש"מ דאתי לרבוי ואי קשה לך למה לי ב' פרטי לרבוי הלא סגי בא' לק"מ דב' אצטריך להורות אף דבר שאינו קרב לגבי מזבח ואינו קדוש בבכורה ושה מיותר לרבות עופות וקא מקשה הי נכתב כו' ומפרש קושיתו דלעיל ומתרץ אמרי וכו' ומפרש תירוצו דלעיל אבל קשה לי ממ"נ אי הוי ידע התרצן מסברת קרב לגבי מזבח וקדוש בבכורה א"כ מחי קאמר חד פרטא הלא צריך עוד פרט א' לרבוי הני ואי לא ידע קשה למה לי תרי רבוים אעופות הא התרצן לא ידע החילוק שבין עופות טהורים לטמאים וג"כ לפמ"ש דשלמה לחוד לא מצי למכתב מכח דרשת הגנב א"כ מאי קאמר לקמן שה ל"ל ש"מ לאתוי עופות הלא שה צריך לרבוי דבר שאינו קדוש בבכורה דהוי ממעטינן מחמור וכ"ת כמ"ש רש"י דמשור נפקא דהוא ג"כ מיותר כיון דכתיב חמור ז"א דהא השור צריך מכח דרשת הגנב דהא גבי חמור ג"כ לא משלם דו"ה וצ"ע.

[ע"א ע"א] לתרץ דברי הרי"ף בכאן שהם תמוהים שפי' על הא דתי' בטובח ע"י אחר דקאי אמתני' שלא כתב רק הקושי' נהי דקטלא ליכא כו' ואמרו משמי' דר' יוחנן בטובח ע"י אחר עכ"ל ודבריו הפלא ופלא דכל השקלא וטרי' מוכח דקאי אברייתא וגם אמתני' כשאר קושי' אפילו טובח בשבת נמי ואין לתרץ כמו שתירץ הגמרא אליבא דרבנן מחמת שחיטה שאינה ראוי' דהא המתני' הנ"ל הוא ת"ק דר"ש עיין דר"ש פליג הכא וגם בסיפא [דף ע"ד ע"ב] אחר טבח בשבת ואף אם לתרץ כן מ"מ קשה למ"ד מעשה שבת דרבנן כקושי' הגמרא ואין לתרץ כמו שתי' הגמ' אשארא עיין וגם בכתובות דף ל"ו ע"ב שיש שם כל הסוגיא הנ"ל בטובח ע"י אחר ולא הביא כלל מתני' דידן ובודאי קאי אברייתא ונ"ל לתרץ הכל דהרי"ף מפרש דהאי תירוץ דטובח ע"י אחר קאי אמתני' ואברייתא דאל"כ קשה למה לא תירץ כן אמתני' ולהוי כדברי הכל והקושיא דאפילו טבח בשבת נמי לא קשה כמו שאפרש וגם אברייתא אמר דמיירי בטובח ע"י אחר דלא מסתבר לי' דר"מ יסבור מת ומשלם רק כל א' לפי ענייננו.

ונקדים הקדמה אחת דהרמב"ם כתב כאן בפ"ג מה' גנבה הלכה ו' וז"ל עשה שליח לשחוט לו ושחט השליח בשבת הרי הגנב חייב בתשלומי דו"ה עכ"ל ועיין במל"מ שכ'

מדקדוק רבינו ז"ל נראה דדוקא בשעשה שליח בסתם והלך השליח ושחט בשבת דאלו ציוה לשליח לשחוט בשבת הוי פטור מדו"ה דכיון דלענין איסור שבת פשיטא דלא נעשה שליחו ה"נ לענין טביחה לא נעשה שליחו עכ"ל והביא ראי' ע"ז מפ"ז דמעילה שכ' כן הרמב"ם עיי"ש שמטעים הדבר. ולי נראה שיש הוכחה גדולה מפי' רש"י ותוס' שסוברים כן דפרש"י כאן על מה שמקשה וכי זה חוטא כו' ז"ל הא קיי"ל דאין שליח לדבר עבירה במסכת קדושין מ"ב ע"ב ולכאורה קשה למה אצטריך רש"י להביא ראי' לדבר זה מקדושין הלא גם כאן צריך אתה לומר כן דמשני בטובח ע"י אחר וליכא מיתה דאשלד"ע אבל לפ"ז שכתבתי דהכא מיירי שלא ציוה לשחוט לו בשבת לא מוכח מהכא כלל וצריך רש"י להביא מקדושין כנ"ל נכון בדברי רש"י ומדברי התוספת ג"כ יש הוכחה גדולה דכתב לקמן בד"ה בשלמא ע"ז ושור הנסקל הך סוגי' אתי' כמ"ד כו' וקשה לכאורה הא אפילו למ"ד א"א אוסר שאני הכא דהוי שליחו משציוה לשחוט לו לע"ז והקושי' שהקשה וא"ת כו' לא קשה כלל דטעמא דלצעורי ודאי לא שייך כאן כלל אלא דהתוספת סבר דהכא מיירי שציוה לשחוט לו בסתם כמו שכתבתי דליכא למימר שציוה לשחוט לו לע"ז מטעם שכתבתי לכך כ' התוס' שפיר דלמ"ד אין אוסר כו' לא הוי כאן שחיטה שאינה ראוי' דלתקוני שדרתיך כו' וגם מקשי שפיר ועכ"ז צריך לשנות אף דליכא למימר שציוה לו בהדיא מ"מ יכול להיות דנתן לו רשות לשחוט כרצונו עיין ומוכרח הוא בדברי התוספת הכרח גדול כללא דמלתא דמוכח מכאן דכל היכא שנצטרך לומר אין שליח מחמת דבר אחר גם לענין טביחה ל"ה שליחו.

ונקדים עוד דכ' התוס' בקדושין מ"ב ע"ב בד"ה אמאי מעל וכאן בב"ק ע"ט ע"א ד"ה נתני לבכורות בנו דהיכא שאין השליח יודע שיש איסור בדבר הוי שליח לד"ע דהא הטעם דאין שליח לד"ע הוא משום דברי הרב ודה"ת כו' ובשוגג לא שייך זה ונסתפקתי לפי דברי התוספת שכ' דהיכא דשליח שוגג יש שליח כמו בכל התורה ששא"כ אם המשלח הזיד בדבר שציוה לעשות והשליח הי' שוגג ואם כן הוי שליחו מהו מי דייניין להמשלח כמזיד דנימא דהא שציוה לעשות ועשה השליח הוי כאלו עשה הוא בעצמו והוא הוי מזיד או דלמא דלא דייניין לי' רק כמו שהשליח עשה דהיינו בשוגג והכי פירושו של שליחו שא"כ דהוי כאלו עצמו עשה כמו השליח בשוגג ולא דייניין לי' רק כמו שהוי דייניין להשליח אלו הוי עשה כן מדעת עצמו.

ופשיטנא להא איבעי כסברא האחרונה שכתבתי דלא דייניין לי' רק כמו שהשליח עשה דאלו לסברא ראשונה א"כ מי שציוה לא' לעשות מלאכה בשבת והמשלח הי' מזיד והשליח הי' שוגג דהוי שליחו מחייב זה כרת או מיתה על שגגתו של זה והשליח פטור

ואיקשה לך מהא דתנן במעילה נזכר בעה"ב ולא נזכר השליח שליח מעל עי' בקדושין נ' ע"א בפרש"י. וא"כ הא ציוה לאחר וגם הוא הי' שוגג מחייב זה חטאת על שגגתו של זה דהא זדונו כרת הוא והוי שב מידיעתו א"כ קשה קושי' עצומה אמתני' דתנן בפסחים פ' א"ד משנה ו' שחטו שלא לאוכליו ושלא למנויו חייב פירוש אם שחט פסח בשבת שחל ע"פ להיות בשבת שלא למנויו בשוגג או שסבר שפסח הנ"ל דוחה שבת כו' עיי"ש ושלא לאוכליו היינו שהם נמנים על פסח זה רק שהם זקנים או חולים ושחט בשוגג חייב חטאת ואכ"ק כיון דהם נמנים על פסח זה והוא שחט בשבילם הוי שלוחייהו כדאמרינן בקדושין ושחטו אותו כו' וכי כל הקהל כו' אלא מכאן ששא"כ וא"כ בודאי הם ציוו לו לשחוט ואכ"ק היכא מיירי אי מיירי דהם גם כן שוגגים ולפי פשוטו נראה דבהכי מיירי וא"כ למה חייב הוא חטאת דהא בשוגג עסקינן והוי שלוחייהו ואם כן הם לחייבו ואי נדחוק לפרש דמיירי דהם מזידין אעפ"כ הוא פטור מחטאת והם חייבין כרת או מיתה אבל אי אמרינן כסברא האחרונה שכתבתי שפיר דאי מיירי דהוא והם שוגגין הם פטורי' מחטאות כיון דזדונו לאו כרת ולא מיתה הוא ולא הוי שב מידיעתו ומשום זה הוא חייב כמו שמצינו במעילה דנזכר בע"ה ולא נזכר השליח כיון דב"ה פטור השליח חייב כפרש"י וגם אי נפרש דהם מזידין שפיר דלא מחייבו חטאות מחמת שגגתו של זה כיון דלא הוי שב מידיעתו דהא יודעים הם וגם לא משכחת בהו זדונו כרת רק אם השליח גם כן הוא מזיד ואז אין שליח לד"ע ואם כן פטורים מכל וכל וא"כ חייב הוא דהיכא שהם חייבים חטאות וכ"ש כרת או מיתה הוא פטור אבל היכא דהמשלח לא חייב כלל הוא חייב כמו דאשכחן במעילה כללא דמלתא דבשוגג הוי שליח אך בשבת דיש חיוב חטאת הוא חייב מטעמא דכתיבנא ואם כן יכילנא לאוקמי מתני' גם כן בטובח ע"י אחר והשליח הוי שוגג בל בדבר שלא ידע כו' בשבת ובי"כ והמשלח יכולין אנו לומר בין שהי' שוגג בין שהי' מזיד וציוה לו לשחוט בי"כ או בשבת דהכי משמע הלשון טפי א"כ בי"כ הוא חייב דמחמת הטביחה יש שליח לד"ע ומחמת י"כ הוי ג"כ שליחו דהא השליח שוגג הוא בי"כ ומלקות לא מחייב המשלח בין שהוא שוגג או מזיד דהא לא דייניגן לי' רק כמו שעשה השליח והשליח בשוגג עשה ול"ה חייבי מלקות שוגגי' דטעמא דחייבי מלקות שוגגים דפטור הוא משום דאלו אתרי בי' כדאמרינן בכתובות והכא לא משכחת מלקות כלל רק היכא שהשליח עשה במזיד ואז לא הוי שליחו דאין שליח לדבר עבירה אבל בטבח דיש חיוב חטאת והשליח חייב כמו שכתבתי ולא המשלח וא"כ כיון דלדבר הזה ל"ה שליחו גם לענין טביחה ל"ה שליחו כס' הרמב"ם וגם הברייתא מוקי בטובח ע"י אחר כדי לאוקמי המתני' ככ"ע ובפרט כסתם מתני' ר' מאיר ולא כמו הכא דא"כ

למה מחייב ר' מאיר וגם שאר קושיות שקשה אלא כמו שכתבתי בשם הרמב"ם וכמו שהוכחתי מרש"י ותוס' שהוא לא ציוה לו לשחוט בשבת וכל השקלא וטרי' קאי באמת אברייתא אבל אמתניתין לק"מ וגם בכתובות לפ"ז כל הסוגי' שפיר ודוק כי נכון בס"ד. ע"ב] שם והודה לא' מהן כו' פירוש כגון שור שוה מנה והודה לא' שגנב אצלו דבר. שוה חמשים וק"ל.

בבא מציעא

[נ"א] קושיא על החו"י בסי' צ"ד דף צ"ה [בדפוס הישן] שר"ל דהא דאביי ורבא הלכה כרבא היינו בפלוגתא דנפשי' ולא היכי דפליגו בפירש דמתני' או ברייתא או בפירוש דתנאי מה דפליגו הרי"ף והרמב"ם עם ך הרמב"ן בחסרון סלע [ב"מ דף נ"א] דהרי"ף והרמב"ם פי"ב מה' מכירה] פסקו כר' שמעון והרמב"ן כר' יהודה ותולה בהגירסא אם גרסינן רבא או רבה עיין בהה"מ בפי"ב מהלכות מכירה והבן.
[ע"ה ע"ב] מאן דביש לי' בהאי מתא ליזל למתא אחריתי נ"ל דאין זה לבטוח בהמקום שמשנה רק דזה דביש לי' הוא סימן שמן השמים שולחין אותו למקום אחר והבן זה.
[קי"ב ע"ב] בסוגיא דקציצה נ"ל לתרץ קו' התוס' האיך שייך מיגו דלא שכרתיך כיון דטרוד בפועליו וחושב שהאמת אתו ונ"ל לתרץ גם כן קושיתם [בתוס' ד"ה שקלוה] הא בכופר הכל ליכא שבועה כלל ומאי שקלוה מב"ה דקאמר דנ"ל כמ"ש רשיי בהגוזל דף ק"ז דכופר הכל פטור משום החזקה דאין אדם מעיז ואף בפקדון כוה"כ פטור כמו שהוכיחו התוס' שם מכמה משניות דאין אדם מעיז היינו היכא שחבירו מכיר בשקרו כמ"ש התוס' ואף בטוען א"י פטור משבועה דהלא כתבו הפוסקים דלא אמרינן מגו דאי בעי טעון א"י והיינו משום דאין אדם עושה עצמו ברצון מסופק והיינו משום דנראה לכל שהוא שקר ואם כן גם כן שייך בו החזקה כנ"ל וא"כ לפ"ז בה"ב דטרוד בפועליו ומסתמא אינו זוכר א"כ אזיל החזקה דהא אין חבירו מכיר שמשקר א"כ אף אם באמת טוען בברי ואף לדין תורה יש לו שבועה דאורייתא ועכשיו שאנו מחזיקין אותו באמת כטוען אינו יודע א"כ הוי לי' משוי"מ אבל לא מטעם דאיני יודע אם פרעתיך דלא שייך בלא הו"ל למידע כמ"ש כמה פוסקים משא"כ לענין משוי"מ דאמרינן כן אף בלא הו"ל למידע כמ"ש הרבה פוסקים מדאיצטריך קרא ולא בין היורשים ודו"ק וא"כ לפ"ז באית לי' מיגו א"כ אם טוען בברי לית לי' ש"ד מכח המיגו דהא בלא שכרתיך הוא כשאר כופר הכל דלא שייך טרוד בפועליו א"כ ממילא דלא הוי בא"י משוי"מ ולק"מ קושי' התוספת דהא המיגו על טענת ברי קאי לדינא דאורייתא. ואין להקשות א"כ הוי מיגו

דהעזה הא הסכימו הפוסקים דאמרינן מיגו דהעזה ואף לאפטורי' משבועה רק דהקושי' מפני מה אמרה דהיינו שלמה חייבה התורה כיון דאיכא תמיד מיגו משא"כ ביש מקום לחול בלא מיגו אז אפילו היכא דאיכא מיגו אינו מועיל כמש"כ בתומים בכללי מיגו בסי' פ"ב ודוק היטב כי נכון הוא.

י"ל סברא רבה בהא דמקשה שם בסוגיא דקציצה וליתב לי' בשחרית היינו עפ"י דאיתא בגיטין בסוגי' דהניחו זקן שמא מת לא חיישינין שמא ימות חיישינין ע"כ ה"נ אף דשמא פרע והשכיר כופר [ל"ח] שמא יפרע והשכיר יכפור חיישינין.

בבא בתרא

[ט'] גדול המעשה יותר מן העושה כי העושה קונה נפש המקבל שמציל ממיתה הגופניות והמעשה קונה שני נפשות נפש הנותן שמצילו מבאר שחת כי וחטאך בצדקה פרוק ונפש המקבל כי על ידו ניצל ממיתה גופנית והבן.

[י"ב] נ"ל מה שאמרו רז"ל חכם עדיף מנביא דהוא לכאורה תמוה דהא אין הנביאה שורה אלא על חכם וכו' וע"ק מאי עדיפותי' שם כיון שזה זוכה למראה הנבואה וזה לא ש"מ שזה עדיף אלא נ"ל מזה ראי' למ"ש הכ"מ בפרק רביעי מהלכות יסודי התורה הלכה י"ג בשם הרב ר' אלי' מזרחי עיי"ש ומשמע מדברי הכ"מ שמסכים לדבריו עיי"ש והנה נקדים דודאי בדבר שעוסק נדבק בו מעין הדבר ההוא והעוסקים ברוב במעשה המרכבה ועניני הנבואה והתפשטות הגשמיות נדבק בהם מעין הדבר ההוא ולכך נקראו בני הנביאים והבן והעד מה שנאמר בשאול וישכב ערום אף שגם הם חכמים בחכמת התורה כי בזולת חכמת התורה לא יתכן מ"מ רוב עסקי' בזה והחכמים הם אשר רוב עסקם בדרכי התורה והמצות ואף שאין הנביאה נדבק בהם שאין זה מעסקם אף על פי כן הם גדולים כי עיקר הבריאה בזה העולם לכך היתה ומ"ש הכוזרי אות על הפילוסופים שהולכים בדרך עקלתון מזה שאין הנביאה נדבק בהם היינו שעוסקים ברוחניות ואעפ"כ אין הנביאה נדבק בהם והבן זה.

וראי' לזה כי אמרו לר"ע מה לך אצל אגדה כלך אצל נגעים ואהלות [חגיגה י"ד] וסנהדרין ל"ח] ובודאי דעניני אגדה לאו סיפורי מעשיות נינהו רק סתרי תורה והבן זה כנ"ל.

א"י חכם עדיף מנביא עפ"י התניא ח"א פרק כ"ב [נ"ב] דהתחתונים יכולים לסבול משום דלא חזי משא"כ עליונים עיי"ש וק"ל ועפ"ז יתפרש שבעיני מטוביך כי התחתונים כמו סומא שאין לו שובע והבן.

[ע"ג] אמר רבב"ח אישתעי לי נחותי ימא האי גלא דמטבע לספינתא מתחזי כי צוציתא דנורא חיורתי' ברישא ומחינן לה באלוותא דחקיק עלי' אהי' אשר אהי' יה יה ה' צבאות אמן אמן סלה ונייח ע"כ כן הוא הגירסא בעין יעקב עיי"ש] והמאמר הזה אומר דרשוני וחיו והוא סתים וחתום מכל צד וכבר חתרו המלחים אל היבשה ואך אני אענה חלקי בעז"ה ית' ויתעלה כי רבב"ח בא להורות לנו מוסר גדול את אשר קבל מחסידים גדולים והוא אל תאמין בעצמך עד יום מותך אף אם יגבר על יצרו לא פעם אחת ושתים רק פעמים רבים עד אין מספר עדיין לא יסור השגחתו מעליו כי עדיין לא נלאה ובכל יום צופה רשע לצדיק כמ"ש החסיד בעל חו"ה בשער יחוד המעשה פ"ה וז"ל ומן התימה אחי כל אויב שיש לך אם תוציא אותו פעם ושתים ירף ממך עיי"ש וכן איתא [בקדושין דף פ"א] דהתפלל רחמנא ליצלן מיצה"ר וכו' עיי"ש וכן אמרו חז"ל [שם דף פ' ע"ב] אפילו בשעת אניניתו של אדם יצרו מתגבר עליו וכזה אינם יכולים לומר רק חסידים הבקיאים בטוב היצה"ר המתגברים עליו וניסו גודל כחו ודו"ק אך דוד המלך ע"ה דאמר ולבי חלל בקרבי דהגיע לו נשמה מעולם אצילות וכל המקובלים כתבו דכל שיש לו נשמה מעולם הנ"ל אין חטא בא על ידו ונחותי ימא כינוי לחסידים כמאמר חז"ל הספנים רובן חסידים האי גלא דמטבע לספינתא שהאדם מכונה בשם ספינה עיין בהקדמת כתר אהרן ובספר נצח ישראל בפירושו על מאמר הנ"ל ולכך יצה"ר מכונה בשם גל (ועיין בע"י בשם קקיון דיונה) שרוצה להטביעו מתחזי כי צוציתא דנורא כמו שגחלים לוחשות כשמתנענע האש אלך ואלך ומנתזים ניצוצות הם יפים למראה והסכל שרוצה לחטוף מחמת תשקותו אליהם מחמת יופים הכי ידיו לא תשרפנה וזה הנסיון למשה רבינו ע"ה [כמבואר בסה"י בעת שהי' ילד אצל פרעה] וכן היצה"ר כנודע או יאמר עפ"י מאמר חז"ל נפיק כגורי' דנורא מבית קדשי קדשים וכן נורא בי' עמרם [שם בקדושין] א"י עפ"י מאמר חז"ל הרשעים בחייהם קרוים מתים ועי' בספר ק"ר על ר"ה דף ט"ז ע"ב הג"ה ד"ה ואני הרחבתי הביאור עיי"ש והיינו דמטבע לספינתא וכו' כי קרוים מתים וע"י מה אמר כי מתחזי כי צוציתא דנורא חיוורתי' ברישא עפ"י מאמר חז"ל חגיגה ט"ז ע"א] אל תאמינו ברע [אם יאמר לך יצה"ר חטא והקב"ה מוחל לך אל תאמין בו וכו'] עיין בר"ח שער היראה פרק י"א וידוע דחיור רומז לחסד לכך חוט השני הי' מלבין ונאמר אם יהי' חטאיכם כו' כשלג ילבינו ולכך הי' הכה"ג לובש ביוה"כ בגדי לבן א"י עפ"י מאמר חז"ל ב"מ פ' המקבל אמר ר' אבין והסיר ה' ממך כל חלי זה יצה"ר שראשו מתוק וסופו מר והיינו חיורתי' ברישא כהמן שנאמר בו כזרע גד לבן ונאמר בו וטעמו כצפיחת בדבש ומחינן לי' באלוותא פי' רש"י במקל לפי ענין המשל מחינן אמר באלוותא דחקק עלי'

אקי' עפ"י מ"ש בספר ק"ר באגדה ביקש קהלת להיות כמשה ע"ש ענין החקיקה הנאמר באקי' ודו"ק ואם כן ה"נ היינו בנשמה מאצילות שהוא דבקות החלק בכל ועי' דיש בכאן עשרה תיבות רומז לע"ס כל האצילות דכולה חד הוא דכל מאן דאפריד חד מחברי' הוי נרגן מפריד אלוף ונראה לפרש כסדרן אהי' רומז לכתר עליון עפ"י מ"ש הרשב"ם בחומש (פרשת שמות) באתב"ש על אקי' ואם כן הוא עצמותו יותר וידוע דכתר אף דאינו א"ס מ"מ כמו א"ס הוא לגבי שלמטה ממנו וממש אין ניכר לבין א"ס המאצילו ובפרט חצוניותו דהוא דעת המשלים (וב"ה כי כיוונתי להאמת כי ראיתי להמקובלים שכתבו שם אהי' בא"ת ב"ש תצמ"ץ עולה כתר) אשר רווח לחכמה דלשון אשר באשרי כי אשרוני בנות ותקרא שמו אשר ועפ"י הפסוק אל יתהלל חכם בחכמתו כי אם בזאת יתהלל המתהלל השכל וידוע אותי נמצא דהמדבק בחכמה עליונה מתהלל אהי' השני רומז לבינה דהוא לשון עתיד. ונבון היינו מבין דבר מתוך דבר והיינו ידיעה בעתידות (וכן מ"ש דאקי' רומז לבינה שישו בני מעי שישו אם ספיקות שלכם כך כו' דכתבו המקובלים כשתחליף מצפץ בא"ב של אלב"מ דהיינו חילופי חילופים יוצא נ"ז"א"ז גימטריא אדני [לפע"ד יש כאן ט"ס וצ"ל כשתחליף תצמ"ץ באלפא ביתא א"ם ב"ל ג"ך יוצא נזא"ז ועולה אדני עיין כנפ"י ח"ש סי' א'] וידוע דאדני רומז לשכינה שהוא אם העליונה כמ"ש האלשיך בפ' ותאמר ציון עזבני ה' ואדני שכחני וידוע דאם לבינה תקרא) י"ה י"ה היינו חסד וגבורה עפ"י מ"ש בפ' כי ההרים ימושו ובזכור רחמיך וא"כ כשהיו"ד ע"י צירוף אז הוא חסד דבא בא"ב וכשהוא במשמעה אז היא דין דבאה בדרך תשר"ק עיין בישמח משה הפטרת תצא בסופה מה שמביא לפרש הפ' אמת מארץ תצמח וכו' ע"פ קושי' חכמי האמת איך שם ידו"ד מקור הרחמים הלא הוא בהיפך אתוון דיו"ד קודם לה"א ומוסכם בפי חכמי האמת דאותיות כסדר בדרך אבג"ד הוא רחמים ובדרך תשר"ק הוא דין ותירצו דבאמת באבג"ד היו"ד קודם לה"א בצירוף דהיינו א' וגם ב' הוא ג' ועוד גימ"ל הוא וא"ו ועוד ד' הוא יו"ד ואח"כ ה"א והבן עכדה"ק שם ובזה יובנו דבריו די"ק הראשון הוא בחסד כשבא בצירוף בא"ב וכשהוא במשמעה אז יו"ד קודם לה"א הוא דין וק"ל] ידו"ד הוא ת"ת שהוא מדת יעקב כנודע שאמר והי' ה' לי לאלקים, צבאות היינו נצח דנצח לשון נצחון וצבאות מורה שהוא מושל על כל צבאות מעלה ומטה וכשמראה הנצחון אז נראה הממשלה. אמן במ"ק עם הכולל ג' [הוא מקושי ההבנה ונלפע"ד לומר כי לפי חשבון מנצפ"ך לבסוף עולה אמן במ"ק י"ב ואותיות אמן ג' הרי ט"ו] ולפי חשבון מנצפך לבסוף הרי ט"ו כמנין הוד ואמן בתרא רומז ליסוד דאמן צ"א שהוא שילוב [שני השמות] מתיחדי' וכתיב מגדל עוז שם ה' בו ירוץ צדיק כו' ומגדל כו' היינו היסוד דכתיב וה'

בהיכל קדשו כנודע וכתיב וצדיק יסוד עולם וכנודע סלה היינו מלכות דכתיב מלכותי' מלכות עלם אז ונייח הא בלא"ה אף דמחינן לי' כמה פעמים לא נייח רק מתגבר תמיד והוא פלא בעזרת האל החונן לאדם דעת.

עוד שם אמר רבב"ח אשתעי לי נחותי ימא בין גלא לגלא תלת מאה פרסא ורומי דגלא תלת מאה פרסא יומא חדא אזלינן באורחא ודלינן גלא עד דחזינן בי מרבעתי' דכוכבא זוטא כמבזר ארבעין גריוי דחרדלא ופי' רש"י שהוא מתפשט הרבה ואי דלינן טפי הוי מקלינן מהבלא ורמי ליה קלא לחברתא חברתי מי שבקת מידי בעלמא דלא שטפתי' וניתי אנא ונחרבי' אמר לה פוק חזי גבורתא דמרך אפי' כמלא חיטא דחלא לית דעבר שנאמר [האותי לא תיראו אשר שמתי חול גבול לים כו'] ופי' רש"י האי שנאמר תלמודא קאמר לה ע"כ ועי' בפירוש זקיני הגאון מהרש"א ז"ל שכתב על דמבזר כארבעין גריוי כו' כשם שהצדיקים זורעין צדקה כך הרשעים זורעין עול דהיינו דבר מר עייי"ש והשתא אתחיל לפרש בס"ד המאמר הנ"ל בראשון י"ל כיון דהעולם נמשל לים כמו שכתבנו במאמר הקודם א"כ י"ל דהצדיקים נמשלו לגלים הגדולים אשר בה כמו דנמשלו האבות להרים, או יאמר דנמשלו לגלים כמו דהגלים אינם עוברים מצות הבורא ואינם יוצאים חוץ לשיטה כחוט השער להעביר חוטא דאלא כן הצדיקים אינם עוברים על גבול שגבל הבורא ב"ה וזה נכון ובהדי' איתא במדרש איכה בת גלים מה גלים מסוימין כך אבותיהם מסוימין בעולם וכן כל הצדיקים ונקדים מ"ש בפ' אבד חסיד מן הארץ וישר באדם אין ע"פ דאמר אבד חסיד אתמהא אלא מן הארץ דצדיק אבד לדורו אבד אך קשה הלא כתיב וזרח השמש ובא השמש ואמרינן בגמ' ביום שמת רבא נולד ר' אשי ואיתא בפ"ד דרוש ד' שכ' דלרעה אין דנין ע"ש סופו אבל לטובה דנין [א"כ מעת שנולד צדיק אחר זכותו העתיד יגין על הדור] וישבתי דכיון דבתוך שלשים לא מחשיב כלל לאדם לענין בכור וכדומה אף דקמי' שמי' גלי' אם כלו לו חדשיו מ"מ לאל גומר עלי כתיב ולדידן לאו בכלל בכור אדם הוא לכך לא מחשבינן לי' עד תלתין יומין או י"ל דשמא הנולד הוא בכור וכ"ז דלא פרקינן לי' הוא של הקב"ה ולא נחשב בינינו והיינו דכתיב וישר באדם אין אבל לאחר למ"ד אין לספק כלל [דזכותו העתיד שיהי' צדיק מצטרף להגין על הדור] והיינו אישתעי לי נחותי ימא הנאמר בזוהר בר' המנונא סבא דשט בימא רבה והיינו ס"ת דהיינו המתעסקים בדברי אלקים ויודעים אשר בשמים ממעל בין גלא לגלא [היינו בין צדיק הנפטר לצדיק הנולד] תלת מאה פרסה דמהלך אדם בינוני [עשרה פרסאות ביום ושלשים יום הוא תלת מאה פרסי] ואמר הטעם דמתעכב כך ורומי' דגלא שיהי'

נחשב [בינינו ויוכל זכותו להגן] תלת מאה פרסי [היינו עד שיהי' בן שלשים יום כנ"ל] ודו"ק וקב"ה חדי בפלפולא.

באופן אחר אמרתי ויהי' מקושר הכל והוא קרוב אל מרכז האמת דנחותי ימא כמו שפירשתי במאמר הקודם היינו חסידים המתגברים על יצרם ומדקדקים על עצמם ומחקרים א"ע לכך יודעים כל מהות הנהגת האדם וגלא היינו היצה"ר ג"כ כמו שפירשתי במאמר הקודם וכמו שפי' בעל קקיון דיונה [המובא בע"י] ונקדים דיש ב' מיני יצה"ר א' המעורב והנמזג בכחות נפשו מצד טבע החומריות וא' מלאך נברא לכך עי' בעוללות אפרים חלק ב' עמוד כ"ט מאמר ק"צ ועי' במ"נ חלק ג' פ' שנים ועשרים ועי' בפי' רבינו בחיי על איוב קפיטל א' עיי"ש וב' אבות הטומאה דהיינו התאוה ואהבת התרוממות דהם שורש לכל עבירות שבעולם ולא יתכן שום חטא בלעדם דבכלל זה הקנאה והתאוה והכבוד המוזכר באבות וזה מבואר לכל בעל שכל והתאוה ניצמח מחומריות והתרוממות מיצה"ר עי' בע"א שם והתאוה היינו אהבת ערב והתרוממות אהבת המועיל ועי' בעקרים מאמר שני ביאר אהבת השם פ' א' כי בשני העלי' דהיינו עד שלשים לכח יאהב האדם הערב וימשך אחריו מאד ומשלשים ואילך עד חמשים יאהב המועיל דהיינו ימי עמידה ע"ש דהוא כתב דמחמשים ואילך לא יחוש לא לערב ולא למועיל כדרך הזקנים אבל אני חולק עליו בזה רק דעד ששים מתקיים אהבת מועיל ומשנה מפורשת מס' אבות ס' פ"ה בן ששים לזקנה משמע דמקודם לא התחיל הזקנה דהיינו ימי ירידה רק ימי העמידה הם וכן מבואר בחוש דבן חמשים ככחו אז כחו עתה ברובא דרובא לרדוף אחר הממון והכבוד אבל מבן ששים ישוב מצבא העבודה נכריות אך דבן לוי נפסל בקול מבן חמשים וזה ברור וידוע דכח התאוה לפתח חטאת רובץ ונקדים דהשל"ה כתב דלכך נקראים החכמים זקנים לפי שהם זקנים אבל לא זולתם אף דקשיש טובא כי אין לו שנים כלל ובאברהם כתיב ואברהם זקן מ"ט בא בימים וכן בדוד ועפ"ז פירש יעקב דאמר דרך ענוה ימי שני חיי מעט מ"ט ורעים ועפ"ז פירשתי הפ' אדם להבל דמה כו' וכן פ' דאמר שלמה זכור את בוראך בימי בחורותיך עד שלא יבואו ימי הרעה דלפי פשוטו היינו עד שלא יבואו ימי הזקנה והוא כפל ולפ"ז א"ש דגם בזקן איכא ימי בחרות ע"י ימים רעים לכך אמר בחורותיך עד שלא יבואו ימי הרעה והוא נכון בעז"ה [עיין לעיל קהלת י"ב א' ובישמח משה הפטרת חיי בארוכה] וזה ידוע דהנמשך אחר התאוה הקנאה והכבוד כדרך ב"א אין לו אפילו יום א' כי התפלה והתורה מלאים מחשבות זרות בהתאוה ועל כולם עבודת החונף המוזכר בחוה"ל שער יחוד המעשה פרק ד' דבד'

דברים גרע מהעובד צלמים ואני מוסיף עוד א' כי העובד הצלמים אינו מצייר השם נגד עיניו אבל המתפלל מצייר השם נגד עיניו כמדבר לפני המלך ועומד בפניו ועובד זולתו: ועפ"ז נ"ל הפסוק לא יהי' לך אלהים אחרים על פני וג"ז נכון. וכן כל המצות וזה בעוה"ר ברוב בני אדם דנלכדים ברשת השטן דאינו מניח לו שום דבר זכה וברורה ומלבד חבילות עבירות שעושה מצד התאוה הרהורים רעים וניאוף והוצאות ז"ל ר"ל ופוגם בראיות עין ובפה דובר נבלה וכן גניבה גזילה מאכלות אסורות נצר משרשיו ומחמת בקשת התרוממות שקר ולצנות ורכילות ולה"ר וגאוה וגאון ומחלוקות ומחליפין זה בזה האבות הטומאה הנ"ל אך ידוע דהשטן בגימ' שס"ד דביוהכ"פ אין לו שולטנותא כלל ואז כולם קדושים מלבד מיעוטא דמיעוטא שגבר עליהם עב טיט החומריות וכבר יבשו עצמותם עד שלא נצרכים כלל ליצה"ר ולא דברה תורה במתים ונקדים דאמרינן באברהם ובדוד דהימים היו חיים וקיימים וכן בשרה ויהיו ימי חיי שרה כו' והבן וקשה הלא איכא ימי יניקה וילדות שלא עשו בהן מצות שלא הי' בהן דעת ויכולת וצ"ל דחפץ חסד הוא ומחשב גם אותן הימים כמו אח"כ דאלו הי' בהן דעת הי' עושה כן כמ"ש הט"ז בענין הספד והשבח שמשבחין יותר ונקדים כי התאוה מניח אחריו כי המצוה יכול להיות בשלימות כמו הצדקה וכדומה אבל בקשת התרוממות אינו מניח אחריו כלל כי כל המצות מעורבבים בחונף ופסולת מרובה על האוכל ודומה לפירות שיש בהן מתיקות קצת ומרירות אלף פעמים ככה כי מצוה קטנה מעורב בכמה וכמה בלבולים רעים ומאוסים עבודת נכריות ויצא שכרו בהפסידו ועיין ישמח משה פרשת בראשית ופרש' תולדות ד"ה ראה ריח בני והובא למעלה משלי י"ב פ' ז' בקיצר על אמרם ז"ל פ"י מלאים מצות כרמון עיי"ש] ונקדים דאף מי שהוא במדרגה גדולה והגיע למעלת צדיק וחסיד צריך לדקדק על עצמו בכך שלא יתפשט היצה"ר ויאמר לו הלא צדיק אתה כמ"ש החוה"ל בשער יחוד המעשה מה שיש בו די מפיתוי' היצר בענין זה וכן כתב כי א' מן החכמים החסידים אמר לתלמידיו אם אין בכם חטא חוששני לכם לדבר שהוא יותר מחטא ומה הוא הגאוה שהקטנה שבמצות ירבה בעיניו ויאמר לו זכור נא מה פעלת כי רב הוא וכשלא ישגיח האדם על עצמו ולא ירגיש בו יעלה עליו מעלה מעלה עד שיאבדהו ולכך צריך לזהר מאוד ממנו ולהשגיח עליו בעינא פקיחא ותיכף כשמרגיש בו יגרשנו וידוע דז' שמות נקראו ליצה"ר ואחד מהם אורח שנאמר ויבא הלך לאיש עשיר בתחילה אורח ולגבי' הצדיקים הנלכדים לפעמים הוי כאורח לגבייהו וידוע דצופה רשע לצדיק ואלמלא הקב"ה עזרו לא הי' יכול לו כמאמר חז"ל ועיין בספר חן טוב פרשת בשלח דף קמ"א עיי"ש ועפ"ז יבואר כל המאמר ויש בו כמה וכמה מוסרים

גדולים כוללם במאמר קצר מעט הכמות ורב האיכות בין גלא לגלא בין יצר ליצר [היינו יצר הנמזג בכחו ויצר הנוצר] תלת מאה פרסי יצא מזה מוסר שמי שהוא בין גלא לגלא אין לו בין גלא לגלא רק שלשים יום. יום לשנה [כפי חשבון הנ"ל דמהלך אדם בינוני וזהו יוהכ"פ שכלם שבים] והשאר ספו תמו נכרתו ואם כן אשמעינן כמה דברים א' שכח התאוה עיקר עד שלשים והב' שהימים נאבדים ומאז להלן מתחיל אהבת המועיל בקשת הכבוד והתרוממות והיינו ורומיא דגלא דהיינו התרוממות זמן יצר [הנברא] גם כן תלת מאה פרסי כנ"ל והוא מוסר גדול כמה יש לאדם ליזהר ועוד ספרו יומא חדא אזלינא באורחא שנלכדנו ברשת היצר דהוא אורח ומה הוא ודלינן גלא שדבר על לבינו התנשאות וחזינן כו' פי' רש"י ופי' מהרש"א אלו ואלו דברי אלהים חיים דלפי' רש"י וחזינן מרבעתא דכוכבא דכוכב קטן כמו שפי' רש"י דהיינו מצוה קטנה כארבעים כו' דהוא מתרחב ביותר ולפי' מהרש"א אומרים שהרגישו בעצמן וראו דבמצוה קטנה הי' בה מרירות הרבה פסולת מרובה על האוכל אלף פעמים ככה ואי הוי דלינן טפי הוי מקלינן בהבלא דאין לך הבל יותר מהמחליף עולם עומד בעד דבר שוא כבוד המדומה וגלא קרא לחברתה דרך צחות דכח חשקות הכבוד לכח התאוה בעולם דאדם הוא עולם קטן דכל מה שיש בעולם יש באדם אמר לה תא חזי גבורתי' דמרך היינו דקב"ה עזרו דחלא לפי ענין המשל הוא דחלא ולפי הנמשל הוא דחלא [כמלא חוטא דחלא לית דעביר] שנאמר [ופרש"י] הגמ' קאמר לה לפרש המשל והשתא ניחא דאמר אזלינן באורחא ולא אמר אזלינן בספינתא:

א"י ואמר לה ולא אמר ואמרה לה אי קאי על הגל כיון דקרא בלשון נקבה לשתיהן אלא דואמר קאי על השכל הלוחם עמהן כמ"ש בחוה"ל ותזמין שלוחי שכלך להלחם עמו לכך נקט לשון אמר דזכר ונקבה פירשו על החומר וצורה וא"כ תא חזי גבורתא דמרך כו' כפשוטו ואם כן למה אתה אומר לי לעבור את פי ה' אלהי כמ"ש ראי' זה ומוסר זה בחוה"ל שער הבחינה ודוק היטב.

אמר רבב"ח לדידי חזי לי הורמז בר ליליתא דהוי קא רהיט וכו' כל המאמר נ"ל כיד ה' הטובה עלי דהורמז שד כמו שפי' רש"י בר ליליתא בן לילית כפשוטו דידוע מפני שפוגמין בברית הלשון פוגמין בברית המעור ונולדים בנים זרים מהנ"ל כנודע וכל הספרים מלאים מזה וגם ידוע מאמר חז"ל אמר הקב"ה ללשון הקפתי לך חומת שן כו' עי' בראשית חכמה שער הקדושה פ' אחד עשר וידוע דממה שנברא לכך מתער והיינו דקא רהיט אקופא אשניים דשורא דמחוזא דהוא חומות המחוזה דהיינו העיר קטנה דהיינו האדם שנאמר העיר קטנה ואנשים בה מעט עי' בפי' רש"י במשלי וכן פי' בע"א

מאמר י"ז על מחוזא לדרכו שם עיי"ש ורהיט פרשא כי רכיב סוסיא היינו הזריזים במצות כמו שפי' מהרש"א לדרכו עפ"י מאמר חז"ל (סנהדרין דף צ"ו) ואת רגלי' רצת וילאוך כו' מתתאי פי' תחתיו שנלכד ברשתו ולא יכול לי' ליצה"ר פי' שבעוה"ר אף גבורי חיל מתגבר עליהם בזה ומאין ההתגברות הנ"ל כי ידוע קודם חטא אדה"ר לא היה היצה"ר מתגבר כ"כ עי' בספר ח"ט פ' תצוה דף קס"ט ע"א כי לא הי' להקליפה יניקות וחיות כ"כ ועי' בע"ח שער לאה ורחל פ"ד מס' עץ החיים שם תרין עקבים וענבים מיעוט רבים שנים ועי' שם פ"ג ד' דהם דינין גמורים לכן יש מקום אחיזה ויניקה לסט"א וידוע מאמר חז"ל שלשה דברים מזכירין עונותיו של אדם ואחד מהן גשר רעוע לכך מכנה למקום השראת דינין בשם גשר רעוע דעל ידי זה ג"כ הדין שורה כאמור והיינו גשרי דדונג כמו שפי' בעל ע"א גם כן לדרכו ועוד דגם הקליפות נקראים דונג דעלי' נאמר כהמס דונג מפני האש כו' והיינו דקאמר דהתגברות דסט"א הוא דזימנא חדא מסרגי' לי' היינו שהוזמן לו בזמן אחד ב' מיני חיות וקיומו אתרי גשרי כו' ועי"ז יש התגברות היצה"ר ונקט תרי כסא דחמרא בידי' ע"פ הע"ח הנ"ל ומוריק מהאי להאי כי מתאחדין ונעשין עקב אחד כמבואר שם בעץ החיים ולא נטפי' מיני' טיפה לארעא כי הם מעכבים השפע א"י דידוע דשכינה נקראת ארץ ועפ"ז יתפרש מאמר חז"ל בברכות המתפלל ויצא ולא המתין את חבירו טורפין לו תפילתו בפניו שנאמר הלמענך תעזב הארץ עי' בפי' וידוע דנקראת רחל ועי' שם פ"ג כי אינו עובר האור פני כתר של רחל כי עקבי' של לאה מפסיקין לגמרי והם לוקחין כל האורות היוצאים מבפנים ע"ש עוד והבן ואותו היום היינו אותו היום שחטא והי' כל הנ"ל יעלו שמים ירדו תהומות הוי כנודע דבאותו היום הי' עלי' לכל העולמות ואח"כ באותו היום עצמו ע"י חטא היתה ירידה מרום רקיעא עד תהום ארעא עי' במשנת חסידים מס' כללות עולמות כל פרק א' ותבין שמע מלכותא וקטלי' היינו שנגזר מיתה על האדם ע"י זה וגם קאי על הקליפות דלעתיד יבולע המות לנצח והרשעה כולה כעשן תכלה בבא"ס.

וי"ל עפ"י מאמר חז"ל שלשה דברים אין אדם ניצול בכל יום אבק לה"ר והרהור עבירה ועיון תפלה דכולי' חדא הוא דע"י פגימת הלשון מטילין בלבו הרהורים לפגום המעור כמאמרו חז"ל בחולין שלא הרהרתי ביום לבא לידי טומאה בלילה ועיון תפלה כמ"ש ר"ח דבשמירת הלשון ירויח הכונה בתפילתו וההיפך בהיפך וק"ל וכן התאוה והכבוד הוא ברית הלשון וברית המעור וק"ל.

או יאמר זמנא חדא מסרגי' לי' תרי חיותא ע"פ האמור כי בכל העברות נותן לו חיות וכשעושה עברה שנגרר ע"י אחרת כאמרם ז"ל עבירה גוררת עבירה אם כן הוזמן לו תרין

חיותא כא' וקאי אתרי גשרי דדונג דהיינו התאוה והכבוד דהם גשרי דדונג כמו שפי' בע"א ושוור מהאי להאי ומהאי להאי כמ"ש כי זה מכוון כנגד זה לכך כשיש לו אחיזה בא' מהן קופץ תיכף לכשנגדו ונקדים מאמר חז"ל עין לא ראתה זה יין המשומר והוא עיקר עוה"ב אחר התחיה וכן יש עוה"ב אחר המות וידוע דפגימת הלשון גורם שחבירו יטול חלקו והיינו ומוריק כו' שבהסתתו גרם כל זה ולא נטפי' מיני' טיפה כו' פי' אף שאנו רואין כי המעליב יצליח והנעלב לא יצלח היינו משום דהיום לעשותם ומחר לקבל שכרן, א"י ע"י המחלוקת השפע הולך לס"א ולא נטף לארץ הידוע כמאמר חז"ל לא מצא הקב"ה כלי המחזיק ברכה לישראל אלא השלום:

א"י עפ"י מ"ש בפ' בקש שלום עפ"י מעשה דר' מאיר [ירושלמי פאה פ"א ומד"ר פרשת שופטים] ועפ"י דשלום א' מהדברים שאוכלים הפירות ואמר מוסר על שאין מביא שלום ואותו היום יעלו שמים כי זה נוטל חלק חבירו בג"ע וזה בגיהנם. א"י עפ"י מאמר חז"ל עולה ומקטרג יורד ונוטל נשמה והיינו שמע מלכותא ודו"ק:

זימנא חדא אזלינן בספינתא כי העולם ים זועף ונשמה הוא מלח הספינה ששט בו הספינה שהוא הגוף חזינא להאי כוורא היינו רשע שנאחז ביד היצה"ר כדג הנלכד במצודה ועוד טעם נאה שמכונה בשם דג ע"פ כל מה שיש ביבשה יש בים ומה שבים טהור ביבשה טמא אכלא טינא היינו היצה"ר וסט"א שהוא אוכל את החומר בפיתויו ותרגום חומר טינא דנה"ק בל ידח ממנו נדח באוסי' והיינו באפיו כפי' רש"י במקום השכינה [כמבואר בספרים עה"פ כי נשמה באפיו] כי הי' רשע גמור וע"כ רשע קרוי מת. ועי"ל עפ"י שכתב הרמ"א שהנשמה נהנית מרוחניות המאכל וכל חיותו [של אותו הרשע] דהיינו רוח חיים באפיו הוא מגשמיות ועי"ל כפשוטו אכלה היינו אכילה וטינא היינו [יצה"ר] באפיו [הוא כל חיותו] ודו"ק ואדחוהי מיא כי נהפך עליו [הגלגל] מסבת הזמן כי הזמן דומה לים כו' ושדיוה לגודא ליבשה כפי' רש"י עפ"י ארץ הנגב נתתני וחריב מני' שתין מחוזא כי על מחוז פי' רד"ק [בתהלים ק"ז] אל מחוז חפצם [לשון גבול] והיינו [אות סמ"ך שהוא] עיגול [שהוא גבול סביב סביב וק"ל וזהו שתין מחוזא היינו שחרבו ימי חייו העקרים שהם ששים שנה כנלפע"ד ביאור דבריו] וש"ת דוקא למאן דחריב הכל וגם דאכלי' מיני' וש"ת דוקא למי שיאכל ושתה אבל לא למי שהשאיר ברכה אחריו כמו מלח ממון וק"ל [וש"ת דוקא למאן דחריב הכל ולא השאיר אחריו מאומה זהו כהנלכד במצודה שהוא ביבשה טמא כו' אך זה לא נחרב ממנו הכל רק שתין מחוזא כנ"ל וגם דאכלי' מני' היינו שהי' איזה תועלת יוצא ממנו לבני אדם בחייו וש"ת דוקא למי שיאכל ושתה הכל ולא הניח אחריו אך זהו נשאר ממנו איזה דבר לטובה כמו מלח

ממון שקורא למלח המע"ט וק"ל אך עכ"ז ראו ולקחו מוסר מה עלתה בידו שנשלך כנצר נתעב וק"ל זה נ"ל כוונתו בדרך אפשר].

א"י כל העוזרים עמו לרעה יפלו והרבה היה להם תקומה ע"י מפלתו [וזהו וחרוב מיני' שתין מחוזא ואכלו מיני' שתין מחוזא כו'] ומלאו מחד גלגלא דעיני' שיש שני מיני עינים עין רוחני ועין גשמי והוא הלך אחר עין הגשמי [שצבר הון ועושר לרוב כי הלך אחר עינו ולא שבע כל ימיו בעשרו ומלאו אחרים מהונו ועושרו תלתא מאה גרבי כמאה"כ ועזבו לאחרים חילם] חזי מה סליק בי' לכך לקחו מוסר.

א"י שהטפל מכונה בשם עיקר עפ"י ואחרי עיניכם וכי תאוה הוא לעינים והאדם יראה לעינים והוא נגרר אחר עיניו ועפ"י נביא הי' עבר וזה לעומת זה עין רעה ועין טובה וגלגלא היינו גלגל החוזר ותלת מאה עפ"י תורה ועבודה וגמילות חסדים דמשחה עפ"י תיקוני זוהר תיקון כ"א דאורייתא משחא ועבודה וגמילות חסדים מינה אתיין וכי הדרינא בתר תריסר ירחא שתא דהוא זמן שכחה דנשכחת כמת כו' עבדי' מגרמי' מטללת' עפ"י הקב"ה עושה סולמות כו' ודו"ק. ויתבי' ע"ד כי גרים כו' למתנינהו ע"ד בונה בשמים עליותיו: [הדברים האלו ד"ה א"י שהטפל מכונה בשם עיקר לא יכולתי להולמם ואין להם ביאור כלל ולפע"ד כי המעתיק טעה בהעתקתו וכמה ט"ס יש בכל המאמר הזה וכן צ"ל כאן ויובנו הדברים לפי קט שכלי כי כ"ק מוזלל"ה קיצר מאוד א"י כי התאו"ה מכונה בשם עין עפ"י ואחרי עיניכם וכי תאוה הוא לעינים והאדם יראה לעינים והוא נגרר אחרי עיניו היינו אותו האיש שהמשיל עליו רבב"ח המשל הנ"ל מהכוורא דיתבא לי' טינא וכו' ואמר רבב"ח במשלו ראו כי זה לעומת זה עשה אלהים עין רעה ועין טובה וגלגלא היינו גלגל החוזר היינו אם חזר בו מהעין רעה ונעשה עין טובה ומלאו מחד גלגלא היינו מהחוזר בו תלת מאה גרבי דמשחא היינו תלת מאה תורה ועבודה וגמ"ח דמשחא ע"פ הת"ז דאורייתא משחא ועבודה וגמילות חסדים מינה אתיין כי הדרינא בתר תריסר ירחי שתא דהוא זמן שכחה דנשכחת כמת מלב המעשים רעים שעשה עד כה עבדי' מגרמי' מטללתא עפ"י הקב"ה עושה סולמות מעלה לזה ומוריד לזה היינו שמהפך מעשיו לטובה ולזכיות ודו"ק ויתבי ע"ד כי גרים ותושבים אתם עמדי כי מי שהוא גר בעוה"ז הוא תושב בשמי מעלה למתבנינהו ע"ד בונה בשמים מעליותיו וק"ל וכאן אחז צדיק דרכו שאומרים מעט וכוונתם הרבה].

[ע"ד ע"א] אמת הא' של ראש התיבה הוא אמת וקאי על שני האותיות שלאחריו המ' הוא משה ר"ל משה אמת והת' הוא תורתו ר"ל תורתו אמת והיינו דקאמרי משה אמת

ותורתו אמת והיינו אמת מארץ תצמח כדאיתא שם דארכין אודני' לארעא ושמע דקאמרי משה אמת ותורתו אמת.
עוד ירמוז אמת יסוד של עבדות הבורא ב"ה וב"ש והוא ר"ת אמת מהירת תמידית והבן.
[קל"ד ע"א] שיחות שדים שיחות דקלים שיחות מה"ש [ופי' הרשב"ם] שהוא כמו וידבר על העצים ע"ש ושיח שדים היינו חכמת הפילסופי' ושיח דקלים היינו חכמת הטבע ושיח מלאכי השרת היינו חכמת אמת ודו"ק ועפ"ז מחשב מלמטה למעלה ואח"כ מעשה מרכבה ודו"ק [ועיין הגירסא במסכת סוכה דף כ"ח].
[קנ"ח ב'] אוירא דא"י מחכים היינו חכמת אמת כי אמת מארץ תצמח דאתמר על א"י כמבואר במג"ע אופן קי"ד ובזה נ"ל ליתן טעם על שחכמת הקבלה נקרא חכמת אמת וחכמי' נקראים חכמי אמת לפי המבואר במג"ע שם כי בששת ימי היצירה לא נאמר בבג"ד וירא אלהים את שהוא ס"ת אמת כי 'ב'ג'ד בא"ת ב"ש הוא שקר] והנה המבואר ממה שפירשתי [בישמח משה פרשת בשלח ד"ה הנני ממטיר לכם] בפ' טרף נתן ליראיו יזכור לעולם בריתו חנון ורחום ה' שזה הוא מרחמי השי"ת שעשה לבוש לאורייתא קדישא [כמו המן שהוא לחם שמה"ש ניזונין בו והיינו זיו השכינה וכאשר ירד מן השמים נתלבש בלבוש גשמי קצת כך אורייתא קדישא נתלבשה בלבוש דהאי עלמא ותוכה מדברת בעליונים עיי"ש ובפרש' אמור עה"פ בסכת תשבו וזה טרף נתן ליראיו זה המן שנתלבש בלבוש דהאי עלמא כך יזכור לעולם בריתו זה התורה שנתלבשה בדברי עוה"ז וק"ל] והבן והנה לפ"ז יתכן דהלבוש נקרא תורת חסד והפנים שהוא בלי בגד תורת אמת והבן וע"כ נקרא חכמת אמת שהיא בלי בגד והבן. והנה אף שהפשוטא ודאי גם כן אמת מ"מ אין זה עיקר המכוון רק הוא לבוש בחסדו ית' כדי שיוכלו לקבל התורה כל המון ישראל ותורת אמת נקראת אמיתית המכוון ולרמז זה נ"ל כי אמת הוא ראש תוך סוף א' ראש מ"ם תוך ת' סוף והנה ראש תוך סוף הוא ר"ת סתר לרמז דהסתר הוא האמת ועיקר המכוון.
[קע"ד] ההוא ערבא דפרע מקמי דלודעינהו ליתמי כו' שם דקשה טובא חדא דהא אפלגו בי' חדא זימנא בעירוכין ר"פ שום היתומים ועוד דאין ענין זה לערב ועוד מקמי דלודעינהו ליתמי אין לו ביאור כלל ורשב"ם נדחק בזה. והנ"ל בזה עפ"י שמבואר בש"ע חו"מ סי' קכ"ט ובסי' ק"ל ס"ב דפורע חובו של חבירו שלא מדעתו פטור הלוה מלשלם ובערב אם עמד ופרע דעת הרמב"ם דגם כן פטור הלוה לשלם לו רק באמר לו ערבני ושלם אז חייב ודעת הראב"ד דבערב חייב לשלם לו וכתב הש"ך בשם בעה"ט דמ"מ צריך לומר לו ערבני עיי"ש והבן.

והנה מבואר שם דהא דהפורע חובו של חבירו שלא מדעתו פטור היינו באינו חייב לשלם עפ"י דין עיי"ש והנה מבואר בסי' קכ"ט דהיכא דא"א למפרע מהלוה תיכף רק שצריך להמתין או לטרוח נפרעין מהערב ועפ"ז מבואר פירוש השמעת' דודאי לא מיירי מהא דאין נזקקין ליתומים קטנים בקטנותם דבזה אין גובין בשום חוב והוא מבואר בעירוכין שם רק מיירי במקום שגובין בשאר חוב דהיינו אחר שגידלו ואדרבא הא דהי' יתומים קטנים הוא מעליותא לגבי הערב ועפ"ז תבין פירוש השמעתתא והא"ב.
והנה יש לי עוד סברא לומר דביש ערב לא מהני חייב מודה שיגבה המלוה דדלמא אתפס צררי להערב ולא להמלוה והערב פרע להמלוה ועושין קנוני' אך י"ל דאין דרך להתפיס צררי להערב ועפ"ז מבואר קושי' הגמרא להלן ערב שהי' שט"ח בידו וכתב לו התקבלתי פירושו כמו שפי' הרמב"ן שהלוה כתב להערב התקבלתי מידך המעות והנה ל"ל דמיירי מיני' דידי' או ביתומים גדולים דאם כן אמאי גובה בכתב לו התקבלתי א"ו דאיירי ביתומים קטנים והנה לר"ה ברי' דר"י ניחא דמיירי כשחייב מודה ולכך בסתם ערב אינו גובה דהוי פורע חובו של חבירו כיון שהי' יכול המלוה לגבות משא"כ בכתב לו התקבלתי דאז דרך להתפיס צררי לערב אם כן לאן יכול המלוה לגבות אף בחייב מודה מחשש קנוני' דאז דרך להתפיס צררי לערב לכך גובה והבן אבל לק"פ קשי' למה ברישא גובה ומשני להכי טרח וכתב לי' לוה התקבלתי כדי שיהי' לו רשות לפרוע מעצמו דהוי כמו מלוה עצמו והוי כמו ערבני ושלם וא"כ איירי שפיר מיני' דידי' דהלוה ודו"ק היטב כי הוא פירוש עמוק בהסוגי' ומיושב הרבה קושי'.

סנהדרין

[ל"ג ע"א] גמ' כאן שיש גדול כו' וקשה דמשמע דר"נ מסיק מילתי' דר' יוסף אם כן אמאי מוקי ר' יוסף למתני' דקתני מחזירין במומחה וצ"ל ביש גדול הימנו אם כן גם באינו מומחה נמי ודאי דהגדול יכול להחזיר דלא שייך לומר מי יימר כו' כמ"ש רש"י ד"ה מומחה עיי"ש ולפי המסקנא אין חילוק כלל לענין חזרה בין מומחה לאינו מומחה אלא ביש גדול כו' אם כן למה אוקים מתני' דידן במומחה ומתני' דבכורות באינו מומחה הלא תרויהו יכול להיות באינו מומחה וקושי' גדולה הוא לפי ענ"ד ומצאתי קושי' בס' ת"ח ועיי"ש דכתב דלגרסת הרי"ף ניחא ופשוט הוא אבל כבר שדא הרא"ש ז"ל נרגא בגרסת הרי"ף.
לכך נ"ל דבאינו מומחה אף שיש גדול הימנו בחכמה כו' אינו יכול להחזיר את דבריו דבשלמא מומחה שהוא דן בכפי' שפיר כיון שהוא טעה יכול הלה להחזיר את דבריו

ואפילו אם דן בלא כפי' רק שקבלוהו עליהם לדין דין תורה לאו אדעתא דטעי קבלוהו עליהם כיון שהוא מומחה ולא עביד דטעה אבל באינו מומחה דאינו דן בכפי' כמבואר בחו"מ סי' ג' ס"ב דהא כאן ביחיד איירי דהא דן את הדין קתני וכן וישלם מביתו משמע דא' לבדו וכן דומי' דטימא את הטהור שהוא ביחיד רק שקבלוהו עליהם והוא עביד דטעה ואם כן הקבלה היתה אף אם יטעה זה מוחל ממונו כמו דאשכחן גבי שליש בגיטין פרק האומר בסוגי' דשליש אומר לגרושין שם שאינו ממון דאתיהב למחילה פרש"י זה נתרצה בהבטחתו עליו למחול על ממונו ועיי"ש בתוספת דאף אם הוא אומר שקר מ"מ זה נתרצה בשעה שעשאו שליש למחול הה"נ ולכך אף אם טעה אין יכול להחזיר את דבריו דמעיקרא הכי קבלוהו עלייהו ודו"ק ואין להקשות לפ"ז אמאי ישלם אם טעה כיון דהכי קבלוהו עלייהו ומחל זה על ממונו אם יטעה ל"ק דהא גם בשליש אמרי' לעיל דזה נתרצה למחול והגע עצמך אם השליש אומר שציוה ליתן ללוי והוא מכחישו ופסקו דשליש נאמן ונתן ללוי ואח"ז הודה השליש דשקר אמר דודאי לגבי לוי שוב אינו נאמן אך לגבי עצמו נאמן ודאי חייב לשלם מה שהפסיד לזה בעדותו השקר דהודאת בע"ד כמאה עדים והגע עצמך דנימא דפטור השליש דמ"ט הוי הדין דיתן ללוי משום דזה נתרצה למחול כפי מה שיאמר ואם כן כיון דמחיל אמאי ישלם השליש וזה ודאי לא יעלה על הדעת דשליש פטור א"ו דאמרי' דהאי דנתרצה למחול היינו לנגד האחר שיאמר שציוה ליתן לו כיון שהי' בטוח על השליש אבל לא לנגד השליש כיון שהוא בטוח עליו והוא אומר שקר כדי להפסידו וז"ב אם כן ה"נ אף שקבלוהו עליהם אף אם יטעה היינו התובע לנגד הנתבע והנתבע לנגד התובע אבל לא לנגד הדיין כיון שהוא יודע כפי מה שיאמר כן יקום הוי לי' למידק שפיר כמ"ש התוספת סו"ד שעירבן עם פירותן עיי"ש א"ו דהוי לי' למימר איני יכול לדון לכם דין תורה לכך הוא חייב לשלם ודינו דין כנ"ל נכון בעז"ה.

שם בגמ' ה"ד שיקול הדעת מדלא אמר כפשוטו שטועה באיזה סברא ש"מ דכל שיש איזה הכרע אף שאינו (בו שע"פ) [בשו"פ] הוי טועה בדבר משנה דודאי ליכא שום סברא דאינו תלוי בדתני' בש"ס ועד"מ דהוא סוב' דאין ראי' מכאן ובאמת יש ראי' מכאן הוי טועה בדבר משנה וגם אם להיפוך שהוא סובר שיש ראי' ובאמת אינו ראי' וכיון שאינו ראי' הוי הדין להיפך מחמת איזה דבר שנשנה הוי טועה בדבר משנה אף שראי' שלו לא היתה בדבר משנה שהוא ידע מזה מ"מ כיון שהדין הוא דבר משנה הוי טועה בדבר משנה לכך לא משכחת באופן אחר רק כמו שאמר הגמרא והבן זה.

שם וסוגיא דעלמא אזלי כאידך כו' מזה יש להוכיח דהיכא דסוגי' דעלמא אזל כחד מ"ד לא יכול המוחזק לומר קים לי כאידך דהא מתני' דדן את הדין דקתני מה שעשה עשוי מתוקם כאן בטועה בשיקול הדעת כדמפרש בגמ' ה"ד שיקול הדעת וא"כ אמאי קתני ישלם לימא הדיין קים לי כאידך א"ו דלנגד סוגי' דעלמא לא יכול לומר קים לי ומי' היכא שאין סוגי' דעלמא כאחד מהן רק הדבר בספק ליכא הוכחה מכאן דיכול לומר קים לי מדאמר דסוגי' דעלמא אזלא כוותי' ולא א' כפשוטו כגון תרי אמוראי דפליגו ואם כן ספק ממונא לקולא והוא פסק כאידך מ"ד א"ו דיכול לומר קים לי כיון דליכא סוגי' דעלמא דיש לומר דא"כ הוי קשיא להיפך התינח זיכה את החייב חייב את זכאי מאי א"ל כקושי' הגמ' בסמוך ומי' לפ"ז לא נ"מ מידי בהך דינא דקים לי דלעולם אין יכול לומר קים לי רק המוחזק ואם כן אם ליכא סוגי' דעלמא בלא"ה ספק ממונא לקולא ואין אנו יכולין להוציא מיד המוחזק א"ו דסוגי' דעלמא אזלא כאידך ואז גם קים לי לא מהני כמו שהוכחתי ולא נ"מ בהך דינא דקים לי רק בכה"ג שזכרתי לגבי דיין היכא דליכא סוגי' דעלמא כנ"ל מתוך הסוגי' הנ"ל לכאורה וצ"ע ודו"ק.

גמ' איתבי' ר' המנונא לר' ששת עיין במהרש"א ז"ל שהקשה דגם לר' יוסף הוי מצי להקשות לפמ"ש הרא"ש ז"ל דהי' גדולים בחכמה ובמניין מר' טרפון וכו' ויש ליישב עכ"ל ואין לתרץ קושיתו עפמ"ש לעיל דבאינו מומחה אין גדול שבמנין מחזיר וא"כ הא נמי מטעם מומחה אתינא עלי' דז"א רק בדיני ממונות מפני הטעם שכתבתי לעיל אבל לא באיסור והיתר דלא שייך הטעם הנ"ל ודו"ק והנ"ל בזה דבשלמא לר' ששת דסובר טועה בדבר משנה חוזר והיינו טעמא כמו שפרש"י דכיון דטעותו מצוי בדבר משנה אין דינו דין לגמרי וחוזר ע"כ וא"כ הסברא נותנת דה"ה באיסור והיתר דינא הכי דכיון דאין דינו לגמרי יכול להורות אח"כ היתר ומקשה שפיר אבל בהא דר' יוסף דדינו דין והוא אינו יכול להחזיר רק דהגדול ממנו יכול לחזור את דבריו א"כ י"ל דהני מילי בד"מ דמשום טעותא דהאי יוציא מזה ויתן לזה שלא כדין אבל באו"ה נימא דחכם שאסר אין חבירו רשאי להתיר אף גדול ממנו אין יכול להחזיר, ואין להקשות לפי"ז אמאי צריך לאוקים הך דקתני ואם הי' מומחה לרבים כו' באין גדול הימנו נימא דקאי רק אטיהר את הטמא וטימא את הטהור דשם אפי' גדול הימנו אין יכול להחזיר הא ל"ק דבלא"ה ג"כ קשה לפמ"ש התוס' דעכ"פ טיהר את הטמא איירי כשעירבן אף לס"ד רק שב"ה עירבן א"כ מאי מקשה מהא דקתני ואם הי' מומחה לרבים כו' ש"מ דאינו חוזר נימא דקאי אטיהר את הטמא דשם לא שייך חזרה דהא כבר עירבן לכך קאמר דפטור מלשלם א"ו דמשמע דקאי אכולה מתני' ודו"ק.

תוס' ד"ה מה שעשה עשוי וא"ת טיהר כו' ועוד אי מה שעשה כו' אמאי משלם נראה ליישב קושי' התוס' בתירוץ מירווח דעל תירוץ התוס' קשה קצת כיון דגם לפי הס"ד איירי שבע"ה ערב עם פירותיו א"כ פשיטא לפי מאי דמשני דנטל ונתן ביד פירושו שהחכם עירב דהיינו ביד שמה דס"ד מעיקרא דבעה"ב עשה אמרינן השתא דהחכם עשה ומה צריך [רבינא] (הגמרא) לפרש ועוד כדי דלא תקשה קושי' התוס' למאי דס"ד דאתי' כר' מאיר ועוד נתיישב מה שהקשה התוס' בד"ה השתא נמי ותימא כו' עיי"ש כל הד' קושי' של התוס' בתירוץ א' בס"ד וכדי ליישב כל זה, נקדים דקיי"ל ביו"ד סי' קי"א סעי' א' ב' קדרות אחת של היתר וא' של איסור ושתי חתיכות אחת של היתר וא' של איסור דרבנן אנו תולין היתר לתוך היתר נפל ואיסור לתוך איסור וכן אם לא הי' רק חתיכה א' של איסור ונפל לאחת מהן ואיני יודע לאיזה אנו תולין דלתוך האיסור נפל ע"ש ושם בס"ג הי' האיסור של תורה אין תולין להקל עד שיהא ההיתר רבה על האיסור ואז ד"ת בטל ולא הוי אלא דרבנן ותולין להקל ע"כ ושם בס"ה הי' כאן ב' קדרות של היתר אסורין שתיהן אפי' באיסור דרבנן אפי' ההיתר רבה על האיסור רק עד שיהא באחת מהן לבטל דהיינו שיהא ששים ע"כ והשתא מיושב קושי' התוס' דבלא"ה צריכי' אנו להבין אמאי לא הקשה התוס' על טימא את הטהור אמאי מה שעשה עשוי א"ו משום דעל חומרא שייך שפיר לומר מה שעשה עשוי דכיון שאסר אינו רשאי להתיר אך על טיהר את הטמא קשה דמש"ז דטעה יניח לעשות דבר איסור וכן פי' מהרמ"ל ז"ל והשתא מיושב דמשכחת לה בכה"ג שהי' כאן ב' קדרות א' טהור וקדירה א' זו שנשאל החכם עלי' ונפל כאן חתיכה מטומאה דרבנן דהיינו משמונה עשר דבר וכדומה לתוך אחת מהן ואינו ידוע לאיזה מהן או חתיכה מטומאה דאורייתא והטהור רבה על הטומאה לפי מה דרוצה לאוקים כר' מאיר דלא בטיל ברובא לדידי' מדרבנן דקניס שוגג אטו מזיד ונשאל החכם על זה הקדירה דטמא היא בלא"ה ואם הוי החכם מטמא לי' כדינו הוי הטהור נשאר בטהרתו כדין ב' קדרות א' של היתר ואחת של איסור באיסור דרבנן או אף מדאורייתא כיון דאיכא רוב דבטל מדאורייתא אך מדרבנן לא בטל אנו תולין ג"כ להקל והשתא דמטהר לי' החכם להקדרה הנ"ל אז שניהם טמאות והשתא מיושב קושי' א' של התוס' דאמאי מה שעשה עשוי כיון דלחומרא הוא והוי השני הקדרות טמאות ומיושב קו' הב' דמשלם מביתו אך בסמוך דמוקי שנטל ונתן ביד ליכא לאוקמי בכה"ג לכך צריך לומר שעירבן דאכתי לא ידענו מזה והשתא מיושב מה שהקשה התוס' למאי דס"ד וכן מה שהקשה התוס' בד"ה השתא דבשלמא לפי פירוש התוס' שעירבן אין לומר שעירבן מקמי שנשאל להחכם דא"כ הדרא קושי' לדוכתא חכם מאי קאעביד אבל לפי"מ

שפירשתי יש לומר שפיר דהמעשה הוי מקמי שנשאל להחכם על הקדירה ודוק היטב כי נכון הוא ולרווחא דמלתא יש לומר דהך טימא את הטהור וטיהר את הטמא חדא מילתא הוא והכי פירושו טימא את הטהור ע"י שטיהר את הטמא ודו"ק היטב.
תוס' ד"ה כאן במומחה כולא סוגי' כו' ולכאורה קשה דילמא להיפך דכולא סוגי' איירי בטועה בדבר משנה אבל בשיקול הדעת אפילו מומחה אינו יכול להחזיר ושם בכתובות דתני ר' יוסף בטעו בדבר משנה היינו במומחים. ויש ליישב דהא מסיק כאן בד"ר יוסף דאפילו מומחה אינו יכול לחזור רק גדול יכול להחזיר את דבריו אבל הוא בעצמו אינו יכול לחזור ואם אמרי' דאיירי בטעה בדבר משנה ואעפ"כ אינו יכול לחזור אם כן האיך אמר בכתובות נעשה כמי שטעה בדבר משנה וחוזרי' משמע דהן עצמם חוזרים א"ו דכאן איירי בטועה בשיקול הדעת אבל בטועה בדבר משנה יכול הוא בעצמו לחזור בין מומחה ובין אינו מומחה ואף דקבלו עלייהו מי' הא ודאי לא אסקי אדעתייהו דיטעה בדבר משנה וא"כ התם בכתובות איירי בכל גווני בין מומחין בין אינם מומחין לכך נקט התוס' גם ר' נחמן בדבריו ודו"ק.
[ל"ח ע"ב] עד די כרסי' רמיו ועתיק יומין יתיב אחד לדין ואחד לצדקה דברי ר"ע א"ל ראב"ע עקיבא מה לך אצל אגדה כלך אצל נגעים ואהלות אלא אחד לכסא ואחד לשרפרף והנה לכאורה דברי ר"ע המה נכוחים ודברי ראב"ע תמוהין מה הוא כסא ומה הוא שרפרף וגם מה זה כלך אצל נגעים ואהלות אך הענין הוא דידוע דשיתוף הקב"ה מדת הדין למדת הרחמים והקדים וכו' וענין הקדמה דאצל השי"ת אין דין בלא רחמים כי אין בעל הרחמים פוגע בנפשות תחילה ונמצא עיקר הדין הוא ברחמים ותיכף התחלת הדין הוא ברחמים והיינו הקדים וכו' והטעם דהדין נעשה ברחמים הוא משום שהשי"ת מקור הטוב ורוצה רק להיטיב ותכלית כוונת הבריאה הוא רק להטיב ומציאות הדין הוא רק שיוכר החסד והרחמים כי כל דבר יוכר מהפכו כי ההרגל תמיד אינו מורגש וכמ"ש בפסוק השמים מספרים כבוד אל וכו' [בישמח משה נצבים] ולכך הרשעים אינם מרגישין בעצמם ברעתם והם צדיקים בעיניהם מחמת רוב ההרגל וכבר כתבתי דזה הוא שאמרו רז"ל רשעים בחייהם קרוים מתים דגדר החי הוא מרגיש ואם כן הדין רק מסייע לרחמים ולכך נקרא ימין ושמאל כי עיקר הפעולה הוא בימין והשמאל רק מסייע והנה יש מסדרין נגעים קודם לאהלות ויש מסדרין להיפך והנה הטעם של המסדרין נגעים קודם לאהלות הוא לרמז הנ"ל דאין בעל הרחמים וכו' כמו שאמרו בתחלה נגעי בתים ואח"כ בגדים ואח"כ הגוף והיינו נגעים לא שמע בכל זה מנפש ועד בשר יכלה והיינו אהלות והבן והנה מזה יובן דעיקר הוא הרחמים כנ"ל ועפי"ז יתבאר דר"ע אמר אחד

לדין וא' לצדקה שניהם שווין ואדרבה הקדים של דין אמר לו ראב"ע כלך אצל נגעים ואהלות מתחלה נגעים ואח"כ אהלות מזה יובן דעיקר הפעולה הוא חסד ורחמים והיינו א' לכסא ר"ל אחד מהן שאמרת הוא לכסא ממש דהיינו צדקה וא' מהן לשרפרף ר"ל רק סיוע להכסא דהשמאל רק מסייע לימין כנ"ל.

א"י באופן אחר עפ"י מ"ש ביערות דבש חלק א' הטעם שאומרים ביו"ד ימי תשובה ממעמקים קראתיך וכו' [והוא כאשר ה' מתנהג בחסד עם בריותיו ואינו בא לשפוט הארץ הוא קרוב לנו כדי שהחסדים המגיע אלינו מאתו יהיו קרובים ואור צח ובהיר יותר מאיר ונהנים הרואים בקרוב המוגבל יותר מברחוק אמנם בבואו לשפוט תבל בצדק ובאש ה' נשפט ואם אנו מקורבין בגבול הנ"ל ח"ו יאכלנו אש הגדולה וה' לרוב רחמיו וחסדיו מסתלק ממקום משכנו בשמים ומגביה לשבת בשמים עליונים גבוה מעל גבוה כדי שיהי' האש מקורר טרם הגיע אלינו ויגבה ה' צבאות במשפט ואם כן שמושב יקרו בשמים ממעלה למעלה בעשרת ימי תשובה אלו שהם ימי הדין יותר מכל השנה אנו בימים אלו בעומק למאוד כנודע כערך הגבוה כן למולו ערך העומק ולכך אנו מתפללים בימים אלו ממעמקים קראתיך ה' עכתודה"ק] ועפי"ז ביארתי מאמרם ז"ל וימהר משה ויקוד ארצה מאי ראה רבנן אמרי אמת ראה כי לרב חסד אין לאדם להיות בעומק רק להגביה עצמו משא"כ אם מתנהג באמת על כן ויקוד ארצה והבן והנה מזה יובן אם המשפט בעולם הבריאה החסד משתלשל לעולם היצירה למקורו וידוע דעולם הבריאה מכונה בשם עולם הכסא ואם כן לעולם היצירה יתכן הכינוי שרפרף שהוא תחת הכסא ועפי"ז שדרש ר"ע עד די כרסיו רמי' אחד לדין וא' לצדקה דמשמע שרוממות שניהם שוה וכעס עליו ראב"ע אלא א' מהן לכסא דהיינו לעולם הבריאה וא' לשרפרף כנ"ל.

ועוד יתבאר עקיבא מה לך אצל אגדה כלך אצל נגעים ואהלות כי מדרש ואגדה שוין ומבואר במסכת ברכות [דף י"א ע"ב] כי מדרש קרוב למקרא ותורה שבכתב. שם בענין ברכת התורה למדרש צריך לברך לתלמוד א"צ לברך עיי"ש ברש"י והנה מבואר בע"מ חלק ה' ממאמר חקור דין פרק י"א כי ר"ע נשמתו ממחצב תורה שבעל פה עיי"ש [וע"כ אמר לי' מה לך אצל אגדה שהוא קרוב למקרא כלך אצל נגעים ואהלות שהוא תורה שבע"פ ששם מחצב נשמתו ושרשו והבן].

ויובן מה שפירש שמעון העמסוני מלדרוש את ה' אלהיך תירא ור"ע דריש דשמעון העמסוני נתיירא לרבות דאל מי תדמיוני וכו' אבל ר"ע דדרשו עליו כל יקר ראתה עינו זה ר' עקיבא וכמבואר בס' עשרה מאמרות שם פרק הנ"ל דהיינו דראה כל התפלין וכמבואר במסכת ברכות דמשתבח קב"ה בשבחייהו דישראל והן לטוטפות בין עיני' ובודאי דהן

הת"ח דכתיב ואומר לך עבדי אתה ישראל אשר בך אתפאר ואם כן לפ"ז יראתם היינו יראתו והבן כיון דהן התפלין שייך בהו יראה כמו דבתפלין דידן כתיב וראו כל עמי הארץ וכו' ויראו ממך ואמר ר' אליעזר אלו תפלין שבראש והבן.
[שם] אדם הראשון מושך בערלתו הי' ע"פ מ"ש כי החותם של הברית מבטל כח היצה"ר וא"כ ידיעת הפכים בשוה בהמשך יצה"ר מבטל החותם וידוע דענין עץ הדעת הוא המשכת היצה"ר והבן.
[ל"ט ע"א] א"ל האי צדוקי לר' אבוהו אלהכון גחכון הוא דכתיב שכב על צדך השמאלית וכתיב שכב על צדך הימנית אדהכי אתא האי תלמודא אמר לי' מ"ט דשביעית אמר השתא אימא לכו מלתא דשוי' לתרויכו הקב"ה ציוה על השביעית כדי שידעו שהארץ שלו הוא וכיון שעברו ישראל וחרשו וזרעו בשביעית וגלו משל למלך שסרחה עליו מדינה אם מלך אכזר הוא הורג כולם אם מלך רחמן הוא הורג חציים אם רחמן מלא רחמים הוא מייסר הגדולים שבהן ביסורים כך הקב"ה מייסר את יחזקאל כדי למרק עונותיהם של ישראל ע"כ הגמרא.
והנה המאמר הנ"ל תמוה מתחילתו עד סופו דמה האי דשוי' לתרוייהו הלא אינו ענין זה לזה וע"ק הלא הנמשל אינו דומה למשל דהגדולים שבמדינה היינו השרים וידם ראשונה במעל משא"כ הגדולים משל עם ה' היינו אותן שלא חטאו ולמה יוכו הואיל ולא חטאו והנ"ל בזה ומקודם נקדים קושית העקידה בפרשת בהר מה הטעם של שמיטת הארץ אם הטעם כדי שיהי' פנוי שנה אחת שיהי' בו כח להוציא פירות מטעם זה. כדאי להיות העונש מיעוט פירותי' ולא גלות כמבואר בפסוק כל ימי השמה תשבות ועיין בשמונה פרקים להרמב"ם פרק ג' ד' עיין היטיב בענין הממוצע שם הטעם של שביעית (כי האדם צריך לבחור בדרך הממוצע משני הקצוות. שהקצוות שניהם רע האחד מפני תוספת. והשני חסרון והטוב הוא הממוצע ומזה הטעם כל מצות התורה ומהן כנתינת מעשרות לקט שכחה ופאה פרט ועוללת ודין שמיטה ויובל והצדקה די מחסורו וזה כולו קרוב ביתרון טוב לבב עד שנתרחק מקצה הנבלה ריחוק גדול ונתקרב לקצה יתרון טוב לבב עד שיתחזק לנו לב טוב וכו' עיי"ש באורוכה] והוספתי נופך בביאור דברי הרמב"ם הנ"ל בטעם השמיטה שיביאנו לידי מדה הממוזגת דהיינו עשיות איזה סבה שבין הקצוות השתדלות בכל עוצם ובין הבטלה והבן ועפ"ז יומתק הטעם של עונש הגלות שהוא מדה כנגד מדה שכופר בהשגחה. וא"י עיני ה' אלהיך בה וראוי שיגלו ממנה כנ"ל ואצלי הוא הרמז בפרה אדומה שנשרפה ונעשית אפר והאפר מטהר טמאים ומטמא טהורים ע"ד שנאמר כפרה סוררה ישראל ואם יהיו חטאתיכם כשנים וכו' וע"ד שכתב הרמב"ם

בפ"ד הנ"ל כמו סמים אשקומוניא"ה וכדומה מרפאים החולי הקרוב למות ואם הבריא ישתהו יחלהו בלי ספק ככה הפרישות עד קצה אחרון מבריא חולי הנפשות ומחלי בריאי הנפש עיין עליו והנה הרמז הוא כאן על החולי הנפש שצריך לאחוז בפרישות עד קצה אחרון עד שכמעט יבטל במציאות וישרוף ויעשה כברי' חדשה וכגוף קלוי ואבד דוגמת הפרה שנשרפה ונעשית אפר והאפר הנ"ל מטמא טהורים ומטהר טמאים הן הן דברי הרמב"ם וק"ל והנה הבעל עקדה כתב הטעם של מניית הקפים אלו שבת וספירת העומר ושמיטה ויובל עיי"ש [ותו"ד הבע"ק כי ארבעה אלו הקיפים כל אחד מורה על ההישרה אלקית היינו עבודת הששה ימים והשביעי קודש לה' הנה זה אות ומופת מוחלט לאמתת מציאותו כי הש"ק מורה על חידוש העולם יש מאין והמחודש מורה על אמיתת המחדשו וכמבואר במורה ח"ש פ"ב וז"כ הכתוב ביני ובין בנ"י אות הוא לעולם, והקפת שבעה שבועות בספירת העומר מורה על כי השי"ת פועל ברצון ולא בחיוב ויש רצון וכעס לפניו לשלם שכר טוב לעושי רצונו ומעניש לע"ר כאשר מורה ע"ז חה"פ, וחג השבועות שניתנה בו התורה הישרות האלקית והקפת הששה שנים והשביעית שבת לה' מורה כי האדם נברא לתכלית נכבד ונפלא ולא לעבודת האדמה שולח הנה כי אם לתכלית עליון להשיג שלמותו כפי רצון הבוית"ש והקפת השבע שמיטות ובשנת החמישים הוא היובל הוא לאות וסימן כי תשובו איש אל אחוזתו לשורשו העליון בעולם הבא וזה יסוד תכלית עולמו אשר ימשך לו מההישרה הקודמת ע"כ] ולדבריו חלוקין זה מזה ולי נראה דכולן א' הן דשביעית מורה שלה' הארץ ומלואה והיינו השגחה עפ"י מה שאמרתי על המסורה גרונם ג' ע"פ הכוזרי ופסוקי חנה אל תרבו תדברו גבוה גבוה שפירשתי עפ"ז [עיין ישמח משה הפטורת תצא רני עקרה בארוכה ותו"ד בקיצור נמרץ כי המחקרים המינים אומרים לרוב רוממותו יתעלה אינו משגיח בתחתונים ובזה פי' רם על כל גוים ה' שאומרים על השמים כבודו ואין כבודו להשגיח בתחתונים אמנם אנחנו אומרים מי כה"א המגביהי לשבת המשפילי לראות בשמים ובארץ כי השגחתו בעליונים ובתחתונים הכל חד והן בשמים והן בארץ מורה השגחתו על ענותנותו וטובו כי אל מי תדמיוני ואשוה ולפניו הכל כלא ובזה מובן המסורה רוממות אל בגרונם קבר פתוח גרונם לא יהגו בגרונם ע"פ הכוזרי מאמר א' סי' א' שהביא מאמר הפילוסוף ת"ר ותו"ד כי העולם נברא בחיוב כדרך הצל מה מהשמש והחום מהאש ולא ברצון והעולם קדמון ח"ו כקדמנותו יתעלה ועיין בארוכה בהפטורת נצבים בס' ישמח משה ואך אחד מהראיות על חידוש העולם הוא מהלשונות של כל עם ועם דאין לומר שהוא ענין חיובי וטבעי לעם דהא אנחנו רואים שמצריך לימוד והרגל ומי שנולד חרש אינו

יכול לדבר בשום לשון [וכן מי שיולד במערה בלי ראות שום אדם לפניו שישמע דיבורו לא יוכל לדבר ונמצא כי אין זה מטבע האדם שידבר כאשר הוא מטבעו הלוכו ומשמושו וראייתו ושמיעתו והרגשתו כי אם הרגל ולימוד] ואיך יתכן שיהי' שום לשון קדום מעצמו א"ו דכלם מחודשים וא"כ קודם שנתחדשו הלשונות ודאי צריך לומר המאמין בקדמות שיהי' העולם מתנהג בלא לשון מעולם עד בלי תכלית א"כ כיון שהי' העולם בלי תכלית בלא לשון מה"ת שיתחדש באיזה זמן לשונות כיון שאין מחודש רק הכל קדמות עד בלי הפסק, ועוד דלא יצוייר הנהגת עולם בלא לשון אף זמן מועט ומכש"כ עד זמן בלי תכלית והוא מופת ברור לכל הרגיל לדרוך על מופתי דרכי המחקרים וגם בכוזרי מאמר א' סי' כ"ג וכ"ד מביא ראי' ברורה שכל הלשונות אינם קדומים עיי"ש וא"כ מזה יוקח ראי' שהעולם מחודש וכיון שהוא מחודש הוא ברצון דאם הי' בחיוב הי' קדמון כמותו רק דהוא יתברך חידשו ובראו ברצונו הקדוש וברא את האדם ברצונו ויפח באפיו נשמת חיים והי' לנפש חי' ותרגומו לרוח ממללא וברצונו נתן בו חבו"ד לדבר בלשון הקודש וממנו למדו בניו וכל שאר לשונות נפלו בהשגחה כמבואר בתוה"ק וכשם שנברא בכוונה ורצון והשגחה וידיעה ככה מתנהג בידיעה והשגחה וכוונה ורצון וזה כוונת המסורה רוממות אל בגרונם היינו שהם מרוממים אותו בכפירתם שאומרים שאין לו כונה ורצון וידיעה והשגחה וזה שלמותו אבל באמת קבר פתוח גרונם ר"ל עפרא לפומא דהני רשיעי א"י כמו שאמר שהע"ה על המינות דרך שאול ביתה כל באי' לא ישובון והיינו קבר פתוח גרונם והמופת ע"ז לא יהגו בגרונם כאמור דהיינו שלא ידברו בשום לשון כמו שהי' מעולם לדעתם המזויפת ובזה פי' הפסוקים אל תרבו תדברו גבוה גבוה היינו מה שהאפיקורסים אומרים שהם מגביהים בזה להבוית"ש שהוא נעלה מכל ידיעה וכוונה ורצון ובאמת בזה משפילים כבודו יתעלה כמו שביאר במורה חלק שלישי פ' ט"ו עיי"ש והנה המחקרים הביאו ראי' כי השי"ת פועל ברצון ולא בחיוב מפעולת הפכיות הנראים מהשי"ת כי הפועל בחיוב וטבע אינו יכול על הפכים וזש"א חנה אל תרבו תדברו גבוה גבוה יצא עתק מפיכם כי הרוממות שהם מגביהים להשי"ת לפי טפשות שכלם הוא נעתק מאתו יתעלה והראי' כי רואים מאת השי"ת פעולת הפכיות כי עקרה ילדה שבעה ורבת בנים אומללה וזהו האות כי הוא פועל ברצון וכוונה וידיעה ובזה יכירו וידעו כי אל דעות ה' ולו נתכנו עלילות היינו פעולת הפכיות וש"מ שהוא בידיעה ורצון ועיי"ש בארוכה ודפח"ח ועיין ישמח משה פ' וישלח עה"פ ויחלום וכו'] ועפ"ז יבואר דכל ארבעה הקפים אחד הן ותלוי' זה בזה [דהיינו השגחה ופועל ברצון ושלימות האנושי ושכר ועונש עוה"ב וק"ל].

והנה נקדים לבאר מאמרם בברכות [דף ה' ע"א] ואם תלה ולא מצא בידוע שיסורין של אהבה הן שנאמר כי את אשר יאהב ה' יוכיח עיין רש"י ולכאורה הוא תמוה מאוד ויש לפרש עפ"י כי מגין על הדור ביסוריו וגם לוקחין מוסר אם בארזים נפלה שלהבת וכו' ולהצדיק האוהב אינם יסורין כלל כי אין אוהב אלא אחד ולכך אהבה בגימטרי' אחד כמו שכתבו הספרים ומתיקות אהבה שהוא רצון הבורא הופך כל מר למתוק ותענוג נפלא והשם יעזרהו על זה [עיין תשו' מהר"ם ב"ב סי' תקי"ז] וא"כ אינם יסורין כלל ומקבל שכר גדול על זה בעצמו שהיסורים הוא לו לתענוג מחמת אהבה וא"כ מתחילתו ועד סופו טוב הוא ואין בו תערובות רע כלל ועיין בעקרים מאמר ד' פרק י"ג ויש לחבר דברי עם דבריו.

והנה פי' על פ' והנה מלאכי אלקים עולים ויורדים בו ידוע [עיין ישמח משה וישלח בארוכה] והנפקותא בזה לפי שבהתחכמות מלמטה למעלה א"א לידע על בוריו כי הכל רק מעין דוגמ' שלמעלה אף לא כקוף בפני האדם ולא כתמונה המצויירת מן מהות הדבר וזה מבואר וא"כ כל משל שיוקח עליו יתברך אל מי תדמיוני ואשוה יאמר קדוש והכל רק מעין דוגמא שלמעלה והנה זה הצדוקי ששאל אלהכון גחכון הוא לא הי' כפיו כן לבו שזה פתיות גדול אך שבא בלשון תמי' להוכיח שהנביאה שקר ח"ו רק שנתייסר [יחזקאל] וירא שיתהוללו בו אנשי דורו ויאמרו הלא אתה המוכיחינו ומדריכנו בדרכי היושר לכך אמר שזה דבר ה' אבל האמת כי מקרה א' לצדיק ולרשע ולית דין ולית דיין ח"ו ואין השגחה ואם ישיב לו ר' אבוהו לא יקבל בלא מופת לכך כי שאל האי תלמודא אמר אימא מילתא דשוי' לתרויכון דשביעית מורה שלה' הארץ ומלואה דהיינו השגחה דליכא למימר שהוא ע"ד עובדי אדמה דא"כ למה גלו כקושית העקדה וגם אם לא יאמין להתורה הא שנתקיים אמרו [ית"ש שאנחנו] בגלות [זה ראי' ברורה] וא"כ ההשגחה מוכרח' ומיישב גם קושי' השני' משל למהד"ד דמלך אכזר רוצה להנקם והורג כולם ומלך רחמן אינו גומר כל נקמתו ומל"א רחמים היינו שלימות כמ"ש כ"פ ואעפ"כ אינו מוותר לגמרי כי יבטל מציאת המלוכה וא"א לו שלימות אחר גדול, אף הקב"ה כך שפועל הרחמים לפי שלמותו מייסר יחזקאל שאינם יסורין כלל וממרק עונותיהם של ישראל משא"כ אלו הי' מייסר אדם חוטא, ודו"ק היטב.

[ע"א ע"ב] שינה של רשעים הנאה להם והנאה לעולם ע"פ התני' פ' י"ג שכח הרע הכולל כל התאוות שבחלל השמאלי הוא כישן בעת התגלות לב האדם בק"ש ותפלה והיינו שינה של רשעים דהיינו כחות התאוה הנאה להם דהיינו שאית לזונה [הוא היצה"ר] שבח בהאי ונאה לעולם לעצמות האדם שהוא עולם קטן כנ"ל.

[צ' ע"א] במשנה כל ישראל יש להם חלק וכו' עיין בירים משה הדקדוקים והנ"ל דודאי אין משא פנים בדבר רק דהכנה יש לכל א' חלקו וכאמרם זכה נוטל חלקו וחלק חברו לכך נאמר לעולם הבא ולא בעולם הבא דמי יודע אם יזכה אך הפלא כי שכר הצדיק הוא עד אין חקר ש"י עולמות לכל א' ואף אם יהיו כולם צדיקים לא מבעי' בדור א' אלא אף בכל הדורות עד עולם אעפ"כ יספוק לכל אחד והוא נצר מטעי כאמור ויטע גן בעדן ועץ החיים בתוך הגן והוא צרור החיים מדור הנשמות וזה המשך הכתוב ועמך כולם צדיקים לעולם ר"ל בכל הדורות עד בלי תכלית אף גם ירשו ארץ ויספיק לכולם והוא פלא גדול והוא נצר מטעי כאמור לכך מעשי ידי להתפאר כי מה רבו מעשיך ה' כנ"ל.

[צ"ז ע"א] אין בן דוד בא עד שיכלה פרוטה מן הכיס כבר שמעתי פי' אחד בשם חכם א' שגילה לו אלי' ז"ל בחלום כי פרוטה היינו פרטיות מן הכיס היינו כיס הלב דלבא דאינש בכיס' תלי' והבן ולי נראה כפשוטו עד"ז כי פרוטה כמשמעה תכלה מן כיס הלב שלא יהי' הלב הומה עליו רק לעבוד ה' יהיו כל מחשבות הלב כנ"ל.

[צ"ח ע"א] בעובדא דריב"ל דחזא למשיח דהוי שרי ואסיר ודרשו עליו והוא מחולל מפשעינו הנ"ל דאם אחד מישראל מקיים כראוי ובשלימות אשר אנכי מצוך היום כאלו היום נתנה אין ספק שראוי להתרפא כדרך שנתרפאו כלם בשעת מ"ת דאם הוא מחשיב כן להתורה כאלו היום נתנה הרי ה' צלך ויתר מרעהו צדיק כש"כ הבורא ית"ש וכמ"ש בפירושא דקרא ה' יראה את אשר יאמר היום וכו' [בי"מ פ' וירא אופן ג' ותו"ד כאשר אמר הבוית"ש אשר אנכי מצוך היום והאז"ל בכל יום ויום יהיו בעיניך כחדשים וכתיב ה' צילך והנה ק"ו הדברים מה אנחנו בו"ד בעלי שכחה עאכו"כ הבוית"ש שעבר והוה ועתיד לפניו בסוג אחד ודאי מהראוי שיהי' עקידתו של יצחק לפניו יתעלה בכל יום כחדשים וכאלו נעשה ברגע הזאת וז"ש ה' יראה אשר יאמר היום שפי' בכ"י יהיו בעיניך כחדשים מדה זו עצמו בהר ה' יראה עקידתו של יצחק בכ"י כחדשים] וכל הרוצה יכול לרפא בדרך זה שמקשר עצמו עם החולה ומדמה בעצמו כאלו היום נתנה דהיינו שמקשר עצמו במ"ת בחשיקה ודביקה וחפיצה כשעה ראשונה בשעת מ"ת והבן וא"כ לפ"ז משיח צדקינו אף שמחולל מפשעינו מ"מ נרפא בכל שעה ע"י מ"ת והבן אך בעוה"ר בכל עת מתחדשין היסורין מחמת תמידית החטאים בעם פעם זה ופעם זה ואין רגע בלא פגע והיינו דהוי שרי ואסיר דהוי שרי מן היסורין ואסיר מחדש והבן והיינו מחולל מפשעינו בהוה והבן.

[שם] אין בן דוד בא אלא או בדור שכולו זכאי או כלו חייב עפ"י מ"ש בנזה"ק פ' ע"ו סי' ג' שאם יש מי שהולך בדרכי אבות אינו זוכר חסדי אבות רק לזה שהולך בדרכי אבות

משא"כ כשאין מי שהולך בדרכי אבות זוכר לכל הבנים וידוע דעיקר הגאולה בזכות האבות וכמו שדרשו במדלג על ההרים וגאולה העתידה בזכות יעקב כמו שנאמר אל בית אלקי יעקב והנה השי"ת חפץ חסד ורוצה לבל ידח ממנו נדח על כן יפה אמרו רז"ל [שבין בכלו זכאי ובין בכלו חייב זכות אבות לבנים יזכור] והבן.

[שם] אין ישראל נגאלים אלא בתשובה רצונו לומר דק' הלא תשובה ענין בחירי ואולי לא יעשו תשובה אבל הנכון דאמר אין ישראל נגאלים ר"ל דהגאולה יהי' מצד ישראל דהיינו החלק זכו אלא בתשובה דבאופן אחר לא יתכן חלק זכו יותר ממה שהי' בדורו של חזקי' וכמעט מן הנמנע בזמן הגלות ודו"ק היטיב.

[צ"ט] כי יום נקם בלבי ללבי גליתי לאיברי לא גליתי בתיקוני זוהר דף נ' תיקון חד ועשרים ללבי גליתי לפומא לא גליתי הובא במעולפת ספירים יום א' סי' ג' (וז"ל שם תורה שבכתב נקראת לב ושבע"פ נקראת פה וזה לבא לפומא לא גלי' שהלב שהיא תורה שבכתב לא גילה הסוד לתורה שבע"פ עוד שם כי בתורה יש ראש וגוף ולב ופה ואברים כיוצא בזה יש בישראל מהם ראשי העם דומים לראש מהם לעינים וללב כנגד הסנהדרין וזה ללבי גיליתי אבל לשאר חכמים הדומים לשאר אברים לא גליתי ע"כ) ול"נ דשני הפירושים בקנה אחד עולין דאלו הצדיקים שהם בשיעור קומה בבחינת לב הם בבחינת תורה שבכתב שנקראו לב א"כ הם (יודעים) הקץ שבתורה שבכתב נרמז הקץ ואלו שהם בבחינת אברים שהם בבחינת תורה שבע"פ אינם משיגים כי לבא לפומא לא גלי' היינו לתורה שבע"פ והבן זה.

[קי"א ע"א] חבל על דאבדין ולא משתכחין עפ"י מ"ש באחים לי בהספדאי כי אובדין ח"ו חלקם בעוה"ב ע"י פטירת הצדיק [אם נתפס בעונם] ומוצאין אותו ע"י תשובה בשעת הספד לכך חבל על דאבדין ולא משתכחין, ועפ"ז נ"ל לפרש אמרם כל המתעצל בהספידו של חכם ראוי לקברו בחייו כי כל אדם מישראל יש לו מצות והם המלווין לו לאדם ולווי' לשון חיבור וגם בעבירה מצינו מלפפתו ומדה טובה מרובה והנה זה אשר נוטל ממנו המצות עבור כי ראוי למות בחטאו והצדיק מת ע"י ומכפר עליו ויטול המצות ממנו ונמצא החיים אשר לו הם הם חליפי המצות ואם לא נתעצל בהספד נחזר לו המצות או דוגמתן ושתיהם בידו חיים ומצות משא"כ אם מתעצל וא"כ אם יחי' אותן החיים ויקבר אח"כ אז יקבר ערום שאין בידו לא המצות ולא חליפתן לכך אמר ע"ד המליצה כי ראוי לקברו בחייו שיקבר עם החליפין והבן.

וגם י"ל ע"ד ההלצ"י כי קבורה יש ב' טעמים בגמ' דסנהדרין משום כפרה או משום בזיוני היינו שלא יסרח והנה זה המתעצל בהספידו צריך לכפרה וראוי אף בחייו לקבר אף דלא שייך טעמא דבזיוני והבן.

א"י חבל על דאבדין ולא משתכחין עפ"י היע"ד ח"ב דף פ"ג ע"ג בפ' ואבדה חכמת חכמיו ובינת נבוניו תסתתר דבאמת עד שלא שקעה שמשו של עלי זרחה שמשו של שמואל וכו' אבל אם הדור אינו ראוי לכך תסתתר דאותו הצדיק אינו באתגלי' והבריות אינם יודעים מחכמתו עכ"ד והיינו חבל על דאבדין היינו שנעדרו ולא משתכחין היינו שישנם ואין אדם מוצאם כי הם בסתר ועי"ל דאבדין קאי על שניהם והבן והיינו דכתיב הצדיק אבד ואין איש שם על לב וש"ת מה יש לו לשום על לב הלא יזרח השמש לזה אמר ואנשי חסד נאספים ר"ל בביתם כמו ואספתו אל תוך ביתך באין מבין ר"ל באין מבין עליהם א"י ואנשי חסד ר"ל משפיעין נאספים ספו תמו אף שיש צדיקים מ"מ אין משפיעין באין מבין שאין מבינים עליהם כנ"ל] כי מפני הרעה נאסף הצדיק כי זה מפני רעת הדור הוא זה שהצדיק נאסף בתוך ביתו והבן ופירש השני יותר מיחוור.

א"י ואנשי חסד נאספים אלו [צדיקים שבסתר] נאספים ח"ו באין מבין עליהם והיינו כי מפני הרעה שלא יראה ברעה כי אינו מכפר כמ"ש בא"א בפ' דרך קשתו כאויב וכו' ויהרג כל מחמדי עין והבן. [ותו"ד כי נלכדו הצדיקים המפורסמים שהיו מחמדי עין ומיתתם עשה רושם גדול בישראל כי וירא העם וינועו אם בארזים נפלה שלהבת ועי"ז הי' לכפר על הכלל כלו וזה שאמר דרך קשתו כאויב בכ"ף הדמיון ולא אויב ממש כי ויהרוג כל מחמד"י עי"ן דוקא אבל הצדיקים הנסתרים נשארו חיים וקיימים להגן על הדור וק"ל].

א"י חבל על אותן הנאבדים אשר לא משתכחין כי אם מפורסם מת מעורר תשובה כמ"ש בא"א הנ"ל אבל אם הלא משתכח נאבד מאתנו אז הוא צרה כפולה והבן.

[ירושלמי סנהדרין סוף פ' הנשרפין הבועל ארמית קנאין פוגעין בו תנא שלא ברצון חכמים ופנחס שלא ברצון חכמים אר"י ב"פ בקשו לנדותו אלולי שקפצה רוה"ק ואמר והיתה לו ולזרעו אחריו ברית כהונת עולם והוא פלאי] ונ"ל ע"פ היע"ד חלק א' בדרוש ט"ז על המאמר אשכחי' רבה ב"א לאליהו [דקאי בבית הקברות של עכו"ם אמר לי' מאי שיסדר בב"ח א"ל גמר מיכה מיכה מערכין מנין לערום שלא יתרום שנאמר ולא יראה בך ערות דבר וא"ל ולא מר הוא כהן א"ל קברי עכו"ם אינם מטמאין ע"כ וי"ל מה שייכות השאלות זל"ז ומה השייכות לשאלות מה שהי' בבה"ק אך הטעם כי מבואר בזוהר הטעם דקברי עכו"ם אינם מטמאין משום דבישראל נשאר ניצוצית ורשומי קדושה ובמקום

קדושה שמה יחנו כחו' הטומאה סביב רשעים יתהלכון לינק כמו שיניק הפרעוש מבשר האדם ולכן מטמאין כי המה מתדבקים בהולך לשם אבל עכו"ם במותם אין בהם שום שורש קדושה לכך אין בהם טומאה כלל אך הא תינח בכשרי ישראל אבל בפושעי ישראל מדוע יטמאו אך כבר אמרו כל ישראל יש להם חלק לעוה"ב והטעם דהחוטא הוא כמו בע"ח שלוה כמאז"ל הפנקס פתוחה וכל הרוצה ללות יבא וילוה נמצא כי החטאים הוא כמו הלואות והפרעון הוא תשובה ומע"ט ולוה רשע ולא ישלם ומאבד רשע חלקו והצדיק נוטל חלקו כי ישראל ערבין זה בזה ופורע חובתו כאיש ערב ואף הוא נוטל חלקו כאשר עשה איזה טוב בעמיו והנה אף שהוא רשע גמור והרבה ללות ולא פרע ויבא האיש הצדיק הנושה בו לקחת חלקו הא קיי"ל מסדרין לבע"ח ומניח לו כלי אוכל נפש ולבושו ומחיותו לבל יאבד לגמרי כדין סידר ע"כ מוכרח להניח לו איזה שכר ושרשי קדושה לבל יכרת הנפש וברוך רחום וחנון לבל ידח ממנו נדח ולכן כ"י יש להם חלק לעוה"ב ומזה הטעם כל ישראל מטמאין באוהל וכאשר ראה רב"א לאלי' דקאי בבה"ק של עכו"ם שאינם מטמאין וקברי רשעי ישראל מטמאין מטעם סידור בע"ח כנ"ל ע"כ שאלו מניין שמסדרין לבע"ח אולי אין דין סידור נוהג ואף לרשע ישראל לא נשאר כלום וע"ז השיב דלמדין מיכה מיכה מערכין וערכין אינו נוהג רק בשל ישראל ולא בשל עכו"ם ע"כ אינם מטמאין וחזר ושאלו מניין לערום שלא יתרום והוא כי מי שהוא ערום בלי לבוש אין השראת קדושה שורה עליו כלל דכתיב והנחש הי' ערום מכל החי כי הנחש אין לה לבוש ומכסה ונאמר לא יראה בך ערות דבר ולכך מי שהוא משורש נחש אין לו לבוש כלל ואין לו שורש בקדושה וכן הבועל ארמית נעשה ערום ולבוש קדושה שעליו נפשט ממנו וה"ה ערום מנוער וריק מכל והנה ידוע מהזהר הק' כי לפעמים ע"י חטא הדור נשמות קדושים באים בתוך העכו"ם ואם זכות הדור גורם אף הם נעשים גרים גמורים ואם לאו הם מתים עכו"ם וא"כ תקשי למה לא יטמאו קברי עכו"ם כי אולי יש בהם משארית קדושה וממקום קדוש יהלכון אך התשובה מבוארת בזה"ק עה"פ ובת איש כהן כי תהי' לאיש זר ופי' הנשמה של ישראל שהוא בת איש כהן כי תהי' לאיש זר היינו שהיא בתוך עכו"ם אין לה חלק בהקדושה מתרומת הקדשים ומלחם אבי' לא תאכל כ"ז שהיא באיש זר ולכך אין לה חלק כלל מהשפע קדושה ובמות הגוף הנשמה תשוב לשמים ולא נשאר שום רושם בגוף כלל וכ"ז היותה בגוף אין כאן שום שורש קדושה ואף טומאה אין כאן והטעם לזה בהיותה בגוף איש זר מתרומת קדשים לא תאכל משום דהוא ערום כמ"ש כל העכו"ם ערומים הם מסטרא דנחש וערום אין לו בתרומה ולזה שאל מנין לערום שלא יתרום עד שאתה מחליט שאין לו שום שורש ושיור קדושה

שקבריהן אינם מטמאין והשיב דכתיב לא יראה בך ערות דבר וכאן הם ערות דבר ואין כאן שריית קדושה דשב מאחריך ע"כ דבריו:
הקדושים בקיצור] וע"י הנשמות דאזלין ערטילאין חרב' עירנו ושמם בית מקדשינו כו' כי מבואר כי בישראל לא יוכל להיות רק אלו שיש להם מכסה קדושה ולא ערטילאין והנה אלו שיש להם חלק לעוה"ב א"כ חיים המה מגיע להם מהקדושה קיום הנפש כדין סידור לכך לאו ערטילאין אינין אבל מי שיש לו פס"ד להכרת א"כ לאו חיים הוא דמה שהי' הוא שיהי' א"כ אין מגיע להם מדין סידור כמו דקיי"ל במת הלוה דאין בו דין סידור כמבואר בחו"מ סי' ק"ז סוף סעי' ב' בהג"ה וא"כ הוא ערום ממכסה דדין סידור הוא כסות יב"ח והיינו בעוה"ז שהיא זמני ע"כ י"ב חדש שהוא כללות הזמן המשוער בהקף הגלגל אבל בעוה"ב אין שם זמן רק כסות תמידי ועוד דבעוה"ז ההעדר כרוך בעקבו ויתקלקל אחר י"ב חדש משא"כ בעוה"ב ועוד דבעוה"ז יכול להרויח לעצמו בתוך יב"ח על כסות אחר משא"כ בעוה"ב דמי שטרח בע"ש יאכל בשבת לכך שם כסות תמידי משא"כ אם יש לו מיתה ניצחית ערטילאי הוא וממילא דנפזר בין העכו"ם והנה איתא דדור המדבר אין להם חלק לעוה"ב שנאמר אשר נשבעתי באפי כו' והנה יש להבין אם אין מגיע להם הפס"ד זה ע"פ דין איך ישבע ח"ו לעוות משפט ואם הפס"ד זה עפ"י דין למה לו לישבע ולא ראיתי מי שהרגיש בזה בהקדים עוד לישב קושי' עצומה ורבה וחזקה מה דמצינו בני ישראל בערבות [כאמרם ישראל ערבין זה לזה] למה זה הלא טוב שאיש לבדו חטאו ישא אבל יתבאר זה עפ"י דברי הזוהר בפ' ויקרא בפ' ונפש כי תחטא ושמעה קול אלה [והא אומינא לה באומאה דשמי דלא לשקרא בי] וכו' עיי"ש ואני הוספתי נופך דאיך תלוי הך ונשא עונו בהא דשמעה קול אלה דוקא הלא בל"ז מחוייב לקיים ציוה השי"ת שבראו מאין ליש רק הענין הוא שהשי"ת שומר תורתו כנדרש בירושלמי ע"פ ושמרו משמרתי וכמ"ש השל"ה אשר קדשנו במצוותיו והנה לכאורה אם הפנקס פתוחה והחוטא הוא כלוה שחומס מן הקדושה וצריך לפרוע והוי כלוה כיון שהבחירה חפשית כמו שאמרו וכל הרוצה ללות יבוא וילוה א"כ לכאורה איך יתכן לפרוע מנפשו ומגופו הלא קיי"ל בחו"מ סי' צ"ז סעי' ט"ו והוא מתשובת הרא"ש דאין כופין אותו להשכיר עצמו [לשלם חובו] ואינו רשאי לאסרו ואיך אמר ריב"ז אם יאסרנו איסורו איסור עולם ובשלמא אם הי' העונש בחייו ניחא דבחייו יש לו לשלם דהא יוכל לשוב בתשובה והיינו כמבואר שם בהג"ה ודוקא שאין לו לשלם כו' וכן כתבו באמת דבחייו הוא רק התעוררות לתשובה] כמו שנדרש בפ' יחיינו מיומי' כו' ביום השלישי יקיימנו ונחי' לפניו ואעפ"כ אמרו אין בעל הרחמים פוגע בנפשות תחלה והבן אבל עיקר העונש לאחר

מותו ושם א"א לשוב כמו דאיתא בשני רעיו של רשב"י א"כ אין לו לשלם וקשה והנה גם זה יש ליישב דהוי זיכוך וצירוף ורפואה וכן הוא כל מלקות ומיתה בב"ד שלמטה כמו שפירשתי בפ' אחת דיבר אלקים ובפ' ה' יודע מחשבות אדם אשרי הגבר אשר תייסרנו י' ובפ' על מה אנחנו יושבים כו' [עיין ישמח משה פ' יתרו ד"ה עוד שם בגמ' ותודה"ק כי לכאורה יקשה למה יענשו ישראל בעברם עה"ת הלא איכא מודעה רבה אך התירוץ כי נשמת ישראל חצובים מהתורה הקדושה ובדרך סגולה בא היזק לנשמה בעברה על אחת ממצות ה' והיינו ואשמה הנפש ההוא עונה בה והבן וא"כ העונשים הם לטובה ולרפואה ולא לעונש והוא חסד גדול וכן הכפי' מתחלה על קבלת התורה היתה בחסד כי כפה אותם לטובתם שיקבלו מקור מחצבתם וחיותם וידוע כי אלקים מורה על הגבורה והתקיפות כמו ואת אילי הארץ והיינו אחת דבר אלקים היינו בכח וגבורה למשול ביד חזקה וא"כ אנוסים היו ואף והי' קבלות שתי"ם היינו בסיני ובערבות מואב ובערבות מואב לא היו אנוסים אך מ"מ ז"ו שמענ"ו כ"י עו"ז לאלקי"ם להחזיר האונס א"כ עדיין באונס הראשון קיימים (ועיין בפ"ד דרך הערבה) וא"כ יקשה עונש למה הלא אנוסים היו רק מזה מוכח ול"ך ה'" החס"ד (בזה) כ"י את"ה תשל"ם לאי"ש כמעשה"ו כי הוא לרפואה ולנקיון ולא לעונש ועפ"ז פי' שם הפסוקים ה' יודע מחשבות אדם כי המה הבל אשרי הגבר אשר תיסרנו י' ומתורתך תלמדנו ודרשו חז"ל בברכות [דף ה' ע"א] ק"ו משן ועין שיסורין ממרקין עונותיו של אדם דהנה לפי הנ"ל דהחטא פוגם בנפש בסגולה נמצא צריכין כפרה לחטא ועון כי מכלם נעשה פגם בנפש וכפרה הוא מלשון קנוח והסרה כמו שפרש"י בפ' וישלח על אכפרה פניו והנה לכאורה יעלה על הדעת שאף שקיבל עונש על חטאיו אך מה"ת שכיפר מפגמי הנפש ונרפא מחטאתו אשר חטא על הנפש ע"ז אמרו ז"ל ומתורתך תלמדנו ק"ו משן ועין שעבד יוצא בהן לחירות והנה המוהרד"ך הקשה איך מועיל המודעה הא קיי"ל הנודרין למוכסין צריכין לבטל בלבם וכיון שישראל לא הרהרו בלבם שום תנאי אף שהיו אנוסים בשבועתם שבועתם קיימת ותירץ דהאנס אינו יודע מחשבות איש ע"כ צריך שיבטל בלבו אמנם השי"ת יודע מחשבות וכ"כ אנוסים היו לקבל שבועתם הן בפה הן בלב וא"כ יוצאת מזה קושי' למה יענשו על העדר הקיום הלא איכא מודעה כנ"ל וזש"ה ה' יודע מחשבות אדם כו' נמצא אנוסים היו בשבועתם הן בפה והן בלב וא"כ איכא מודעה כקושית ותירוץ המוהרד"ך וא"כ למה יענשו ע"ז אמר אשרי הגבר אשר תיסרנו י"ה כי הוא בחסד ואשריו לרפואה שירפא מחולאי פגמי הנפש ומהיכן למדנו זה שהוא לרפואה עז"א ומתורתך תלמדנו ק"ו משן ועין ע"כ תו"ד בקיצור שם ועיין ישמח משה בראשית ד"ה וי"א יהי אור מה

שפי' עה"פ על מה אנחנו יושבים וכו' ע"פ משל נפלא כי כל מה שהקב"ה הגלינו בין האומות ואשר עבר עלינו הכל יתגלה ויתראה לעתיד כי לא הי' ח"ו לעונש כי אם למירוק ולהסיר חטאה ולרפאות נפשינו מחלאת זוהמת החטא עיי"ש דבריו הנחמדים בארוכה. וכ"ז ביומים השני דינים הנ"ל] אבל ביום השלישי שהוא רק פרעון קשה דאין לו לקבל כי פרעון ליקח הקדושה בעד שחמס הקדושה ולא לענוש בעונשים קשים מצורף לזה כי הסוף יהי' שיוקח מהם הניצוצי קדושה והבן. אבל התירוץ דהא מבואר בש"ע חו"מ סי' צ"ז סעיף ט"ו ברמ"א שם] אם נשבע להיות חבוש [עד שישלם צריך לקיים שבועתו] עיי"ש ועפ"ז מבואר ושמעה קול אלה לכך ונשא עונו והוא נפלא בס"ד.

ולפ"ז אבד דין סידור ג"כ דהא מבואר שם בסי' צ"ז סעיף למ"ד דבנשבע לפרוע אין לו דין סידור לכך חישב ית' מחשבות לבל ידח ממנו נדח ונעשו ערבין זל"ז והערב משלם וא"כ מגיע החוב לערב ולערב לא נשבע ויש לו דין סידור והנה חלק עוה"ב הוא עפ"י דין סידור והנה איתא בסנהדרין דלא קבלו ישראל הערבות עד שעברו את הירדן וא"כ אז בדור המדבר לא הי' ערבות וממילא נדחו מעוה"ב עפ"י דין רק שמדתו ית"ש לרחם ובפרט על עם גדול ורב. ונינוה יוכיח שחס על עכו"ם ולענין חיי הבל ק"ו בן בנו של ק"ו כאן לכך נשבע באפו לעמוד בקו הדין ודו"ק. והנה אמרו חז"ל דהשבועה היתה למנוחה זו אינם באים, אבל הם באים למנוחה אחרת ולכך יזכו לעוה"ב [ועיין ישמח משה פרשת פנחס ד"ה נתן תתן להם ופרש' ואתחנן מה שמביא בשם הפ"ד בזה ולמעלה איכה א' ט"ו ד"ה במדרש ויובנו הדברים היטב] וממילא לאו ערטילאין אינון ולא יפזרו בין העכו"ם והיינו ועי"ז חרב' עירינו כו' שלא יהי' נשמות ישראל נפזרין בין העכו"ם כי אם לא הי' מנוחה אחרת [לא היו יכולים לבוא לשם] והיו ערטילאין ודוק. ואם כן אנחנו אומרים הלא הבית חרב מש"ז שלא יהי' נפזרין בין העכו"ם וע"י חטא [חטא הידוע] נפזרין [כמה וכמה ניצוצית קדושות] אוי לאותה בושה והבן והן אמת דהפירוש הפשוט' שהגלה אותנו כדי ללקט ניצוצית הקדושות כמו שאמרו רז"ל לא הגלה הקב"ה את ישראל אלא כדי שיתוספו עליהם גרים שנאמר וזרעתם לי כו' אבל באמת אמרו כי כשהיו ישראל באה"ק היו ממשיכין אליהם כל ניצוצי הק' כאבן המגנעט המושך הברזל ועיין ישמח משה פרשת בהר בד"ה ובכל ארץ אחוזתכם גאולה תתנו לארץ] והבן לכך נ"ל כמ"ש ודו"ק.

והנה נ"ל לפרש גם כן מה שדרשו רז"ל בפרק שלשה שאכלו דף מ"ה אר"ש ב"פ מנין שאין המתרגם רשאי להגביה קולו יותר מן הקורא שנאמר משה ידבר והאלקים יעננו בקול מה ת"ל בקול בקולו של משה ועיין בתוספת שם ובמהרש"א שם [שמתרץ קושית

התוספת מה שמביא ראי' ממשה והא צריך לאתויי דמשה הי' מתרגם ולא הי' מרים קולו יותר מהקב"ה שהי' קורא והוא מביא שהקב"ה קורא ומשה הי' מתרגם ותירוץ המהרש"א ז"ל דס"ל דמשה הי' הקורא והקב"ה מתרגם דמשה הי' קורא בלה"ק לישראל אבל דבורו של הקב"ה הי' בו ע' לשון כדאמר בפרע"ק כל דיבור ודיבור שיצא מהקב"ה הי' נחלק לע' לשון והיינו שהי' מתרגם לכאו"א כפי הלשון שמבין וק"ל עכדה"ק] והנה יש להבין דברי זקני אם שמעו כל הדברות מפי ה' בע' לשונות דיבר של משה למה אבל הענין הוא עפ"י מ"ש בספר עטרת שלמה פ' קרח על המדרש אמר קרח בהרת כגריס טמא כו' ומבואר מדבריו דכל התורה בשמים ממעל ונמצא אין שום דבר בתורה שיהי' למטה ולא למעלה והנה הלשון הקודש לשון דלעילא גבוה מעל גבוה ושם אין מכירין רק בלה"ק לבד מגבריאל ושאר לשונות הם דלתתא לכך אין המתרגם מגביה קולו יותר מן הקורא לרמז דאין לתתא יותר תורה ממה שיש למעלה והבן והנה ממה שנמשך מקולו של הקב"ה למטה ודאי כולל כל העולמות רק מה שנשמע מפי משה הוי אמינא דאינו רק למטה לכך נאמר והאלקים יעננו בקול בקולו של משה ר"ל דבקולו של משה גם כן האלקים יעננו דשכינה מדברת מתוך גרונו כנודע וא"כ ג"כ כולל הכל לכך אין המתרגם רשאי להגביה קולו כו' ודו"ק (ושייך לזה דברי הפליאה בפתיחה בכה תאמר כו' ובפ' היום הזה ראינו כו' ומה שפירשתי בו [עיין ישמח משה יתרו והובא ג"כ בפרשת פנחס ובכמה מקומות] והבן).

ועפ"ז יתבאר הירושלמי הנ"ל בקשו חכמים לנדותו כו' ונ"ל בזה דעיין רש"י בנימוקי החומש דכתב לא נתכהן פנחס עד שהרגו לזמרי] והנה בזבחים דף ק"א ע"ב פליגי [ר"א אמר לא נתכהן פנחס עד שהרגו לזמרי] ור' אשי אמר עד ששם שלום בין השבטים והקשה והא כתיב והיתה לו ברית כהונת וכו' ומשני ההוא בברכה הוא דכתיב ועיין פי' רש"י והתוספת והנה לפי פירושם קשה דהתינח לר"א ולר' אשי אבל לר"י ולר"ש דסברי דהי' כהן גם קודם מעשה דזמרי דהא אמרו הלא פנחס הי' עמהן עיי"ש איך פירשו להאי קראי [בכ"ע והיתה לו ולזרעו אחריו] והוא קושי' עצומה מאוד לדעתי לכך נ"ל דה"פ ההוא בברכה הוא דכתיב שבירכו שלא יפסק כהונה מזרעו עד עולם שלא יפסק זכר בן זכר ולא יפגמו בחללים ובפסולים והבן וא"כ א"ש אף לר"י ור"ש וז"ב והנה יש לפקפק על מעשה פנחס אף אם הלכה הוא דקנאים פוגעים בו מ"מ מי הותר לכהן לטמאות עצמו וקשה לדעת ר"י ור"ש דהיה כהן והא דפירחי כהונה פוצעין מוחו בגיזרין היינו בגיזרין דהוא פשוטי כלי עץ משא"כ רומח דקיי"ל חרב הרי הוא כחלל מי' י"ל דבועל ארמית שאני דהרי הוא ערום כעכו"ם כמ"ש ביע"ד הנ"ל ואינו מטמא רק דמ"מ אסור

דילמא עשה תשובה ואף תיכף לאחר מעשה דלמא הרהר תשובה וכמו דקיי"ל בהרי את מקודשת על מנת שאני צדיק אבל כאן בשעת מעשה הי' ואלמלי הי' חוזר הי' פורש וזה כוונת הנס שלא נפרשו זמ"ז כדי להראות שלא חילל פנחס קדושת כהונה והבן.
והנה קיי"ל ביו"ד סי' של"ד סעיף א' והוא מגמ' מ"ק דעובר עבירה מנדין אותו דוקא אחר התראה משא"כ היכא דסבור מצוה קעביד מנדין אותו אף בלי התראה כמו קוברי מת ביו"ט ראשון והנה החכמים חשבו דפנחס עבר על לנפש לא יטמא רק דהוא סבר דלקנאת ה' ש"ד לכך בקשו לנדותו כנ"ל כיון דסבר מצוה קעביד אף ששמעו השיב את חמתי כו' סברו באשר משפטו שם פעלו כמבואר במסכת יבמות דף ע"ח ע"ב] על הפסוק אל שאול ואל בית הדמים אל שאול שלא נספד כהלכה ואל בית הדמים שהרג נוב עיר הכהנים וכו' רק כיון שקפץ רוה"ק והיתה כו' וכיון דבירכו בזה ש"מ דלא פגם בכהונה כלל ודוק כי נכון הוא ואם כן הירושלמי אזיל בשיטת ר"י ור"ש דהי' כהן.
ועוד י"ל באופן אחר דהלא הרמב"ן בפרשת חקת כתב דכהן אינו מוזהר על מגע חרב אף דהרי הוא כחלל. ואם כן לק"מ על פנחס אך דעת התוס' בריש ב"ק מורה דמוזהר עיי"ש ב' ע"ב ודוק. והנה החכמים חשבו כדעת התוספת אלולי שקפצה כו' מזה הוכיחו כדעת הרמב"ן ודוק ועיין ביו"ד סי' שס"ט.

מכות

[פ"ג מ' ט"ז] ר' חנניא בן עקשיא אומר רצה הקב"ה לזכות את ישראל לפיכך הרבה להם תורה ומצות שנאמר ה' חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר ע"פ א"ר יצחק לא הי' צריך להתחיל התורה כו' שלא יאמרו או"ה לסטים אתם שכבשתם ארץ ז' עממין וכו' [ברש"י ריש בראשית] והקשה בספר מעשה ה' שם במעשה בראשית פרק א' הלא כל מלכיהם עושין כן והתירוץ דמ"מ עם ה' אלה ונתן להם תורתו בהיישרת צדק עליהם קשה והבן והנה לכאורה קשה הלא כמה מצות ב"נ נאמרו בתורה קודם החדש הזה כמו אמ"ה ודם מן החי וכדומה אך התירוץ מבואר דמה לנו לתורת משה מצות בן נח ומילה וגיד הנשה כיון שלא נאמרו רק לישראל הרי משה נצטווה בה בשביל ישראל וראוי שיאמר אחר מ"ת משא"כ מצות בן נח שלא נצטוו רק ע"י אדם ונח והבן זה ועיין בהרא"מ ריש פ' בראשית והנה צ"ל דלתשובת האומות כתב גם כן מצות ב"נ להודיע שמפני זה נוטל מהם שלא קיימו וה' הצדיק וגם כדי להצדיק הש"י במה שלא כפה עליהם ההר כדאיתא במסכת ע"ז והראשונות ישמיעוני שבע מצות שקבלתם היכן הם והיינו רצה הקב"ה לזכות את ישראל שיהיו זכאים בדין כנגד אוה"ע לפיכך הרבה להם תורה ומצות כנ"ל

וש"ת הלא אף מלכיהם עושין כן לזה אמר ה' חפץ למען צדקו דייקא ועם ה' אלה לכך יגדיל תורה וגם למען צדקו דנטל מהם שלא קיימו ז' מצות והבן.

שבועות

[דף ל"ח ע"ב] רש"י ד"ה שבועת הדיינים שהדיינים משביעין ע"י הודאת מקצת הטענה שלימדוה כו' ולכאורה שפת יתר מה דכתב רש"י ע"י הודאת מקצת הטענה יהי' באיזה שבועה שיהי' וכש"כ מה דכתב שלימדוה הוא ודאי מיותר וכן מ"ש שהדיינין משביעין מאי כיון רש"י בזה שהופך דברי המשנה אף דכפשוטו כיון דלא תימא שהדיינין בעצמן נשבעין מ"מ יש עוד מילין לאלקי דמי פתי יסור הנה לפרש דברי המשנה שהדיינין בעצמן נשבעין ונראה ליישב דלשון המשנה קשיתי' לרש"י דא' שבועת הדיינים כו' ולא אמר סתם שבועת הטענה שתי כסף כיון דבכל שבועת כן הוא ומיהו בזה י"ל כפשוטו משום דבפרקים הקודמים מפרש דבשבועת הפקדון ובשבועת העדות דחייב ואם נתני כאן בסתם ה"א דגם שם אין חייב רק בשתי כסף לכך נאמר כאן שבועת הדיינים ומפרש רש"י שהדיינים משביעין ולא שבועת דלעיל שהם או מפי עצמן או מפי אחרים או מפי הבע"ד כמבואר שם ודו"ק דרש"י סובר כדעת הרמב"ם והש"ע בחו"מ סי' פ"ח סעיף דו"ה דבשבועה דע"א ובשבועת השומרין לא בעינן שתי כסף וזה ברור בדעת רש"י דהא לא נקט רק מודה במקצת אך ידוע דרש"י לא כיון רק לברר דברי המשנה וגמרא ולא לפסוק כמו שכתבו הפוסקים בכמה דוכתי' לכך צ"ל דלשון המשנה קשי' כמ"ש לכך כ' שהדיינים משביעין ע"י הודאה כו' דשבועה הנ"ל בא ע"י הדיינים מאחר שהודה לפני הב"ד ולא חל עליו החיוב כלל קודם שבא לב"ד משא"כ בשאר שבועת שהחיוב חל מצד עצמו שעל מה שכפר הוא נשבע אבל הכא גזירת הכתוב הוא שע"י הודאה בב"ד הוא נשבע והבן זה אף דהודאה בלא ב"ד נמי מחייבו בשבועה ע"י שהודה לפני עדים תחילה בדרך דמהני ומתחייב אח"כ ע"י העדאת עדים ואף דאין בזה ק"ו שלא תהא הודאת פיו גדולה וכו' והבן מ"מ הא מסיק במציעא ג' ע"ב דאתי' בק"ו מע"א וע"א ודאי מחייב שבועה בכה"ג דהא שנים מחייבים ממון דאלת"ה לא הוי מקשה הש"ך בסי' ל' סק"י דאפשר לומר דעדים העידו שהודה לפניהם ודוק א"ו כמ"ש (ואף דמסיק דאתי' במה הצד מפיו וע"א א"ש והבן מי' אף אם הוי נפיק מפיו לחודי' א"ש דהא כיון דהוי הודאה גמורה והעדאת עדים הא אתי' בק"ו דהוי כפיו מה"ת לפטור ועוד דק"ו מעלי' הוא שלא תהא הודאת פיו גדולה פירוש אם הודה לפני ב"ד שהודה דשוב אינו יכול לטעון שאינו חייב כמבואר בחו"מ סי' ע"ה סעיף י"ז ובש"ך סי' פ"א סק"ח ואין להקשות

להש"ך דפסק בסי' פ"א סק"ב דהודאה בפני ע"א לא מהני לח"ש על מה שמעיד א"כ לפ"ז בב"ע דאתי מני' כדמסיק שם ב"מ אין לחייבו שבועה על מה שכפר ע"א ה"ט דלא הוי הודאה משא"כ בשני עדים דהוי הודאה וזה ברור) מ"מ ע"י דייני' מקרי כיון שאם הודה קודם שתבעו התובע בב"ד פטור כמו דמבואר בחו"מ סי' פ"ח סעיף ט"ו ועיין בש"ך סי' כ"ד סק"א ואף בהעדאת עדים ודאי דלא מחייב רק בכה"ג שהעדים העידו מאחר שתבעו התובע דהא לא יליף רק מע"א ומפיו ודיו לבא מן הדין כו' דהא ע"א אינו מחייב רק על מה שהעיד ואם כן האיך יכול להיות דהם מחייבין במקום דשניהם אין מחייבין עי' בב"מ ותבין ואם כן השבועה זו אתי' החיוב דוקא מחמת שהם ב"ד והוא תבעו לפניהם אבל בשאר שבועות החיוב מצד עצמו רק שהם פסקו את הדין ודו"ק ולמ"ש פי' לדברי דבע"א ל"ה הודאתו הודאה כלל כמו שכתב הש"ך שם דאמרינן דהוי השטאה ואף אם נאמין לדברי העד שהאמת כדבריו ואף אם מודה לדברי העד שהודה פטור ולכך אינו מח"ש אבל הכא בעדים דהוי הודאה גמורה ומחייבים לשלם מה"ת לא יחייבו שבועה על השאר דכוותי' גבי העד אם הוי הודאה עיין בש"ך סי' ט"ו עוי"ל דהוי שפיר ק"ו מע"א אם העיד העד לפני ב"ד דהודה לפניו ועוד לפני אחד בהודאה גמורה והאחר אינו לפנינו והוא מכחישו ודאי דמחיוב לשבע ש"ד כיון דהוא מעיד על הודאה בפני שנים ואם כן א"ש ק"ו על שנים שהעידו על הודאה בפני שנים דמחוייבין שבועה וז"ב ועוי"ל לפמ"ש הרא"ש ב"ק דף ו' ע"א דדבר דאתי במה הצד יהבינן לי' כל מה שיש בתחלת הדין עיי"ש וא"כ הכא הא פיו הוי תחלת הדין דהא ר' חייא לא נקט רק שלא תהא הודאת פיו כו' וכן בש"ע סי' ע"ה סעיף ד' לא נקט אלא שלא תהא הודאת פיו כו' ודוק וכן מוכח דחייב בכה"ג בהעדאת עדים מסי' ע"ה סעיף ה' שם שהרי ב"ד עדים שהוד' ואף דלא צריך לטעם זה דהא הוי הודאת פיו ממש דהא הודה לפני הב"ד כמ"ש הש"ך ס"ק י"ט מ"מ הא כתב הש"ך שם דהטעם הנ"ל אתא לאורויי אף שאין מתחייב מתוך הודאתו לפני הב"ד] כגון ע"י חשבוני' רק עפ"י דין תורה שאין בטענתו שטען שנתן עבורו ריבית ממש דשם הוי ממש הב"ד כעדים שהודה וא"כ מוכח שפיר כמ"ש וז"ב ועוד מוכח מהך דסי' ע"ה ד' שם דין דהעדאת עדים שכ' והעדים מעידים שחייב לו חמשים ולא א' שהלוה לו חמשים משמע כל שחייב לו בין ע"י הודאה בין ע"י הלואה וכן בגמרא דא' שיש לו בידו חמשים וז"ב.

ואם נפרש בהמשנה דנקט שבועת הדיינים כמ"ש בפי' הראשון צ"ל הא דכ' רש"י ע"י הודאה מקצת דסבר רש"י להלכה דדוקא במודה במקצת או העדאת עדים בעי שתי כסף וכמו שאפרש הטעם וקשה לרש"י מה דקתני שבועת הדיינים בסתמא הלא איכא שבועת

דאינן כן לכך מפרש רש"י שבועת הדיינים היינו שהדיינים משביעין דהיינו שהשבועה בא מצד הדיינים ולא שאר שבועת בכלל ודו"ק ועוד אפשר לומר משום דקתני בסמוך וההודא' בשוה פרוטה לכך מפרש דאירי במודה במקצת אך לפ"ז קשה מה דכתב רש"י שלמדוה הוא טעם מודה במקצת דהא לא סבר בל"ה כן להלכה מסברא דנפשי' דהא ניידינן מתי' הנ"ל וגם ממתני' לא מוכח כלל דהא דנקט שבועת הדיינים מפרשינן עכשיו כפירוש הראשון וממאי דנקט ההודאה שוה פרוטה לא מוכח דהיינו היכא דאצטריך הודאה וי"ל דלשון המשנה מוכח דהאי דא' דבעי הטענה שתי כסף לא סגי בלא הודאה מדקתני וההודאה משמע דלאו ענין נפרד הוא וההודא' פירושו ואותה הודאה דהיינו של הטענה הנ"ל ואם הי' ענין נפרד הוי קתני והודאה בש"פ דהיינו במקום שיצטרך הודאה ואע"ג דבפרק הזהב דף נ"ה ע"א קתני גם כן בחמשה פרוטות ההודא' היינו גם כן משום דברישא שם קתני הטענה שתי כסף וההודאה בש"פ והשתא קא מתחיל וחוזר על הך ההודא' דהיינו אותה הודא' על טענה האמורה לעיל כנ"ל וכצ"ל להרמב"ם והמחבר סי' פ"ח סעיף ה' דפסקו בשבועת שומרין אינה צריכה להיות שתי כסף וה"ט כדכתבו ה"ה והסמ"ע שם סק"ח דעירוב פרשיות כתיב כאן בדרש דכי הוא זה מה"נ דרש דכסף או כלים דרשינן נמי אמלוה ולא אשומרין ע"כ וקשה דמנ"ל זאת דלא מצינו בגמרא דעירוב פרשיות כתיב כאן רק אדרש דכי הוא זה וחידוש הוא ואין לך בו אלא חידושו ומנ"ל להוסיף א"ו דצ"ל דהוציאו כך מהמשנה או מדנקט שבועת הדיינים כמ"ש או מלשון ההודא' דמשמע דלא סגי בלא הודאה אך אין זה דיוק כלל כל כך דנידוק מני' דין חדש וגם משבועת הדיינים הא י"ל שפיר כמ"ש פי' הראשון לכך צ"ל כמה שאכתוב בגמ' ל"ט ע"א דמשם הוציאו וכן רש"י אם ס"ל כך להלכה משם הוציאו וק"ל.

בא"ד ע"י הודאה במקצת. דהיינו או שהודה או ע"י העדאת עדים והטעם שלמדוה כו' ושתי כסף מפורש בהאי קרא כמבואר בגמרא לכך דוקא בשבועה זו בעינן שתי כסף ודו"ק ואף דהאי פסוק בשומרין נאמר מ"מ אמרינן דעירוב פרשיות כתיב כאן כמש"כ הה"מ פ"ב מהלכות שכירות ה"ח עיי"ש ודו"ק ומיהא לכאורה קשה דא"כ לפ"ז יהי' מוכח דרש"י פוסק כמ"ד עירוב פרשיות ובהגוזל קמא ק"ז ע"א מפ' רש"י למ"ד הנ"ל דאף כופר הכל חייב בפקדון ואם כן ק' הלא בכתובות ק"ח ע"ב בפלוגתא דאדמון ורבנן בטוען את חבירו כדי שמן אם הוי מודה במקצת הטענה מפ' רש"י שם ד"ה בטוענו מדה שמן הפקדתי אצלך וקשה ע"ז דאם איירי בפקדון אף כופר הכל חייב ובמאי פליגי ורש"י אינו מוכרח שם לפרש כן דיכול להיות בהלוה לו שמן שיפרע לו שמן אחר א"ו דרש"י סובר להלכה דלא כמ"ד עירוב פרשיות וגם בפקדון בעינין מודה במקצת ואם

כן סתרי דבריו שבכאן ושבכתובות אהדדי ומי' י"ל דהא למ"ד דלא סבר עירוב פרשיות גם שבועת שומרין בא ע"י הודאה במקצת כמו שמפורש שם בהגוזל ולא ממעט אלא שבועה דע"א ודוק היטב ועוי"ל דרש"י באמת סובר דגם בשבועת השומרין בעינן שתי כסף אף אם נימא דלא בעי מודה במקצת בשומרין והא דנקט מודה במקצת היינו כמ"ש משום כדי שיתפרש בתר הכי וההודאה בש"פ והא דכתב שלמדוה היינו כדי לתרץ דלא תקשה דבמודה במקצת מנ"ל דבעי שתי כסף הלא לא כתיבה רק [בשומרין] וק"ל.

ד"ה הטענה כתב שעל ידה ובדיבור הסמוך שמחייבתו לשבע י"ל מה דאמר שהשבועה בא על ידה דשפת יתר הוא נראה לתרץ דר"ל אם טענו כסף וקרקעות אין הקרקעות מצטרפי' רק במה שהשבועה בא ע"י צריך להיות שתי כסף אבל לא הקרקעות דאין נשבעין על הקרקעות וא"ל דמנ"ל זאת דמהאי קרא גופא דאמעטי קרקעות משבועה כתיב בה שתי כסף וכיון דאמעיט מהאי קרא (דלא) דאיירי בה גם לענין שתי כסף אמעיט ודו"ק.

באו"ד לא תהא פחות ולא א' צריך להיות שתי כסף דלא נימא דגזירת הכתוב הוא דוקא שתי כסף ולא פחות ולא יותר קמ"ל לא תהא פחות כו' דהא בכלל מאתים מנה וכן בד' הסמוך.

ד"ה וההודאה כו' ובגמרא פליגו כו' הקדים זאת כדי לפרש בתר הכי אין לך בידי אלא פרוטה דלא הוי ממין טענה דלרב אתי כפשוטו ואין צריך לפרש כלל וק"ל.

במשנה מנה לי בידך אין לך בידי פטור וקשה לי הא כבר שמעינן לה מרישא דשתי כסף לי בידך אין לך בידי אלא פרוטה פטור כיון דלא הודה ממין הטענה מכש"כ כופר הכל לגמרי ולכאורה רציתי לומר דמרישא לא מוכח כופר הכל דנימא דשאני רישא דיש לו מיגו דאי בעי כופר הכל דכיון דלא הודה ממין הטענה הוי מעיז ושפיר יש לו מיגו והבן ואף דכפר הכל חייב. מ"מ ה"א דלא אמרינן ערומי קא מערים וכדאיתא במציעא דף ח' דה"א כך וקמ"ל בבא יתירא עייש"ש ואף דכבר אשמעי' שם מ"מ כבר כתבו התוספת ריש ברכות ד"ה והא קמ"ל דכפרה לא מעכבא דדרך של משניות לאשמעי' בקיצור אף למה שמפרש כבר מ"מ ז"א דהא לא אשמעינן הך מילתא גופא ודו"ק היטב לכך נראה דמלעיל לא מוכח כלל דה"א דבכופר הכל שבועה עליו דחזקה אין אדם תובע אא"כ יש לו עליו אבל לעיל דהודה לו אף שאינו ממין הטענה מ"מ אזלא הך חזקה דהא יש לו כפי הודאתו רק במודה מקצת חייבה התורה שבועה מטעם אין אדם מעיז לכך קמ"ל כאן דגם כופר הכל פטור ואפכא ודאי ל"ק ודו"ק.

במשנה מנה לאבא כו' מפני שהוא כמשיב אבידה עי' רש"י ורש"י לשיטתו דרש"י פי' כן במציעא דף ג' ע"א וכן בשאר מקומות דפירש מפני מה אמרה תורה מודה במקצת כו' ולא חשבו כמשיב אבידה לפטרו צ"ל הא דלא הוי מיגו משום דמיגו מממון לממון לא אמרינן כמ"ש הש"ך סי' פ"ב אות י"ג בשם ר"ש בעל התוס' עיי"ש ואף דמודה במקצת כתב שם דא' מ"מ י"ל דרש"י לא סבר כן ועוי"ל דמיגו לאפטורי משבועה לא אמרינן כמ"ש הש"ך שם באות וא"ו לכך א' בכולם משיב אבדה אבל להתוס' שם במציעא דפירושו דהקושי' מכח מיגו קשה הכא דכיון דבבנו מעיז איכא מיגו דאל"כ אף משיב אבדה ל"ה כמו שסבר ראב"י כתובות דף ח"י וראיתי בהפ"י במציעא דכ' דלהתוס' משיב אבדה ל"ה ע"י תביעה רק בהמוציא מציאה דאינו ע"י תביעה דמעצמו החזיר וכה"ג באומר לחבירו מנה לאביך בידי והאכלתיו פרס דהיינו נמי שלא ע"י תביעה עכ"ל עיי"ש דכתב זאת ליישב מה דלא פירשו התוס' שם מכח משיב אבדה ומשמע להדי' מדבריו דבתובעו מנה לאבא בידך לא הוי משיב אבדה ועוד קודם דידעי' מסברא דאינו מעיז שאר מודה במקצת שוה למנה לאבא בידך כו' והבן ואפ"ה כתב דלא הוי משיב אבדה כיון דהוי ע"י תביעה ותימא איך נעלם מעינו הטהור והבהיר כעין הבדולח משנה מפורשת דכאן מנה לאבא בידך כו' מפני שהוא כמשיב אבדה ויש לעיין בש"ך חו"מ סי' פ"ח ס"ק נ"ה עיי"ש גם מה שכתב עוד שם תירוץ אחר דמלשון התוס' בכתובות משמע דמשיב אבדה היינו מיגו א"כ קשה ממתני' דגיטי דמפורש בה המוציא מציאה כו' מפני תיקון העולם הלא מיגו דאורייתא היא.

אך נראה ליישב דשם בגיטין לא הוי מיגו אף אם החזיר האבדה דהוי מיגו למפרע עיין בסי' פ"ב בש"ך אות חי"ת אך אין נראה לומר דזה הוי מיגו למפרע דהא תיכף בשעה שהחזיר המציאה הוי כאומר לא מצאתי יותר מדלא החזיר יותר והבן ועוד אמאי נקט במקום דאיכא מיגו משיב אבדה הלא באבדה ליכא מיגו דאי בתובעו והבן א"כ אין אדם מעיז אך המעיין בגיטין דף כ"א בגמ' ותוס' ומהרש"א שם תוס' ד"ה תני' נמי הכי ע"א וע"ב ד"ה ור' אליעזר בן יעקב יראה דבשיטת התוס' במתניתין לא הוי מיגו דאיירי ע"י תביעה ואמרינן אין אדם מעיז אך מפני תיקון העולם יש שם כמ"ש מהרש"א שם בתוס' תנ"ה ונראה לפ"ז דשפיר סברי דמשיב אבדה היינו מיגו דכל מיגו נקרא משיב אבדה והיינו משיב אבדה בלא תביעה כלל דאית לי' מיגו וכן משמע שם דפריך וראב"י לית לי' משיב אבדה כו' ופי' התוס' מטעם מיגו עיי"ש ומתני' דהמוציא מציאה ל"ה משיב אבדה כלל כמו שכ' שם ד"ה וראב"י אף דלית לי' מתניתין מ"ע מיגו דאורייתא לשיטת הרשב"א שם בחידושיו לגיטין ג"כ כך הוא רק דסובר דע"י תביעת ברי אף תיקון

העולם לא הוי דלא הוי אלא כשאר מודה במקצת דאין יכול לכפור דאין אדם מעיז רק דתיקון העולם הוי כשטוען ראיתי שהגבהת וא"ו יודע כמה ומדהגבהת א' ודאי דגם השני הגבהת ונראה לפרש דבריו דלכאו' קשה מאי תיקון העולם יש בכאן טפי מטוען טענת ברי לגמרי דשם אין יכול לכפור לגמרי וכאן ג"כ אין יכול לכפור לגמרי דכיס א' עכ"פ הגביה דהא ראהו שהגביה ונראה דלדידי' הוי תיקון העולם ששום אדם לא ירצה להגביה מציאה אם ידע שהוא של ישראל כדי שלא יתחייב שבועה ע"י דמה לו ולצרה הזאת דשמא נאבד לו יותר וא' יראה אותו שהגביה יהי' צריך לשבע אבל זה אינו חושש שיטעון כנגדו טענת ברי בשקר כנ"ל ברור בדעת הרשב"א וא"כ יש לנו ג' שטות רש"י ותוס' והרשב"א דשיטת רש"י ודאי דבכה"ג לא הוי מיגו רק דכל משיב אבדה דתנן היינו מפני תיקון העולם דתנן במתני' דגיטין כמו שמפרש רש"י בהדי' כאן במתני' דידן כדאמרי' בגיטין וכן שם בגיטין על קושי' הגמ' וראב"י לית לי' משיב אבדה ודו"ק.

ונראה דפלוגתא דרש"י ותוס' תלי' באידך פלוגתא דפליגו בפירושא דאין אדם מעיז דרש"י פי' בכמה מקומות אין אדם מעיז היכא שעשה לו טובה והתוס' חולקי' עליו ומפרשי' אין אדם מעיז היכא שחבירו מכיר בשקרו וא"כ לשיטת רש"י קשה שפיר במתני' דגיטין דקתני המוציא מציאה כו' מפני תיקון העולם הלא דאורייתא הוא דאית לי' מיגו דאין לומר דאיירי ע"י תביעה דמ"מ קשה הא אית לי' מיגו ומה בכך ואי משום דאין אדם מעיז הא לא עשה לו טובה לכך צ"ל דמיגו לאפטורי משבועה לא אמרי' או שאר דברים שכתבתי לעיל וא"כ בכל מקום דאמרי' משיב אבדה צ"ל מפני תיקון העולם דבכולהו הוי לאפטורי משבועה או מממון לממון אבל התוס' לשיטתו סברי שפיר דאמרי' מיגו כה"ג ומתני' דהמוציא מציאה איירי ע"י תביעת ברי ולא הוי מיגו דאין אדם מעיז היכא שחבירו מכיר בשקרו לכך לדידהו משיב אבדה הוי מיגו ודוק היטב.

ולהפוסקי' שם בסי' פ"ב דלא אמרינן מיגו מממון לממון קשה לדידהו ממציעא דף ח' דא' שם בחצי' שלי מיגו דאי בעי אמר כולה שלי אי לאו משום דערומי קא מערים עיי"ש צ"ל להפוסקים הנ"ל דשם באמת לא הוי מיגו רק משיב אבדה וכמו דאמר שם בגמ' אימא להוי כמשיב אבדה והיינו מפני תיקון העולם כמו שפי' רש"י אבל לקושי' התוס' דף ב' ד"ה וזה נוטל רביע לק"מ דשם לא הוי משיב אבדה דבשלמא בגמ' אמר דלא יטול אלא רביע בלא שבועה איכא שפיר תיקון העולם דאם יטעון כולה שלי יפסיד שכנגדו דיטול החצי אבל קושי' התוס' הוא דיטול החצי בלא שבועה א"כ לא הוי תיקון העולם דמה יפסיד אם יטעון כולה שלי הלא לא יטול ג"כ רק החצי ומיגו ל"ה דאין אומרי' מיגו מממון לממון ודוק היטב.

וקשה לפ"ז על הש"ך שם באות י"ג דכתב דלפעמים אמרינן מיגו מממון לממון דהיינו להציל עצמו והביא ראי' מה דא' מפני מה אמרה תורה מודה במקצת כו' עיי"ש ולפי דברי קשה דאין ראי' מכאן דיש לפרש כפי' רש"י מפני תיקון העולם ואי דלא סבר מפני תיקון העולם רק באבדה כמ"ש מהרש"א שם בגיטין או כמ"ש הרשב"א שם דא"כ קשה מדף ח' ושם איירי במקח וממכר ודוק כי כראה כי הוא דברי הר"ש עצמו ונראה דלק"מ דבאמת סבר הך תיקון העולם אך שם במודה מקצת הטעם לא מסתבר לו לומר כך דהוא אמר מפני מה אמרה תורה כמו שאקשה על רש"י ואף שאיישב על פי דברי הרמב"ן שהביא ראי' מ"מ סברו התוס' דלא דמי' דבשלמא התם מ"מ יש רמ"ז בהתורה כמו דדריש בסוכה רמז לניסוך המים מן התורה מנין וכן בר"ה לענין מלכיות מדברי קבלה דכדברי תורה דמי' כמו שמבואר בכמה מקומות אבל משיב אבדה דפטור לא מצינו רמז מן התורה ואף דרשב"א שם בחידושיו לגיטין מביא ירושלמי דדריש מקרא או מצא אבדה וכיחש בה עיי"ש מ"מ על שורים דרשי דמנתחי מהדדי ולא הוי טענת ברי לכך פטור משבועה עיי"ש ולא מחמת התקנה דמוציא מציאה ודו"ק.

ועדיין יש לי לפרש דקשה לי על רש"י קושי' עצומה לכאורה דפי' על הא דמקשו הגמ' מפני מה אמרה תורה מודה במקצת הטענה ישבע ולא חשבו כמשיב אבדה הלא לשיטת רש"י ודאי דמשיב אבדה היינו מדרבנן מפני תיקון העולם וא"כ מאי מקשה מפני מה אמרה תורה ויש ליישב דכבר כ' הרמב"ן בהשגתו הראשונה לס' המצות בשורש הראשון דגם לדרבנן יקראו תורה כמו אמרה תורה נסכו מים לפני בחג וכמו א' תורה אמרו לפני מלכיות זכרונות כו' אף שאינם אלא דרבנן ומביאו הש"ך חו"מ סי' כ"ח ס"ק י"ד עיי"ש אף שכ' שם הש"ך אעפ"כ לא שייך שיקשה ש"ס בלשון קושי' דאורייי' הוא ש"ה דעיקר קושי' היא זאת ודו"ק היטב בכל מ"ש כי בררתי הכל בס"ד מה שלא ביררו כל המחברי' מה הוא משיב אבדה ומה הוא זה מיגו וזה הוא כלל גדול בכל הש"ס ודוק היטב.

במשנה נתת'' לך פטור, קמ"ל דלא נימא דוקא בכופר הכל לגמרי דליכא דררא דממונא כלל אבל בכאן אימא לחייב קמ"ל, ועוד י"ל דשאני כופר הכל שאין הכפירה פוטרתו רק שאינו מחייב עצמו בהודאה דהא פטור ועומד הוא ואינו בחזקת חייב כלל אבל זה שכבר אמר הן וחייב עצמו א"כ בא הכפירה לפטור ולהוציא מחזקת חייב ה"א דצריך שבועה וק"ל. ועוד י"ל דכופר הכל אית לי' חזקה דאוקי ממונא בחזקת מרי' אבל כאן אתרע החזקה וק"ל, ועוד י"ל דה"א דאמרי' מיגו דחשיד אממונא חשיד אשבועותא אך די"ל שמא ספק הוא לו כתי' הגמ' בב"מ שמא ספק מלוה ישנה יש לו עליו ופרשו אינשי מספק שבועתא ולא מספק ממונא לכך בכופר הכל פטור דהא אם אמת הוא כך שספק

לו פטור מלשלם ולמה נטל שבועה כדי שיפרוש לא יהא אלא כטוען א"י אם נתחייבתי לך דפטור ופטור ממ"נ משא"כ בשכבר אמר הן ה"א דחייב שבועה דהא אם הוי טעין א"י אם פרעתיך חייב לשלם קמ"ל דפטור כשאר כופר הכל וקמ"ל דלאו היינו טעמא דכופר הכל רק או כפרש"י בפ' הגוזל דף ק"ז או כמו שפירשו התוס' בכמה דוכתא ודו"ק ואין להקשות דאיך נימא כך דמטעם זה כופר הכל פטור א"כ מודה במקצת אמאי חייב ואף דאם טעין חמשין ידענא וחמשין לא ידענא חייב לשלם היינו אחר שהטילה התורה שבועה משום דהוי משוי"מ והבן די"ל דמודה במקצת שאני דאשתמוטי כו' אבל בכופר הכל לא אמרינן אשתמוטי כל כך כמו שכתבו התוס' במציעא דף ג' ע"ב ודו"ק.

הא דלא תנן מנה לי בידך נתתיו לך פטור למה חלק אותו לב' טענות ולב' תירוצים אמצעים א"ש ונראה לי דאם השיב תיכף נתתיו לך ליכא רבותא כלל דפטור דהא יש לו מיגו דאי בעי אמר להד"מ אבל כשהשיב לו הן ולמחר אמר נתתיו לך לית לו מיגו דאי בעי כו' דאין אומרי' מיגו למפרע ה"א דחייב קמ"ל דפטור כשאר כופר הכל ודוק ולמחר לאו דוקא אלא אחר שיצא מב"ד דקודם שיצא אף שהוא תכ"ד דל"ה מיגו למפרע מ"מ לשון הן משמע שעדיין חייב לו כדא' אח"כ במשנה אין לך בידי חייב ודוק:

דבר זה צ"ע בח"מ דנראה דתכ"ד ודאי יכול לחזור ואחר כ"ד א"י לחזור ולטעון עיין ש"ך סי' פ"א ס"ק ט"ו ודו"ק.

[ל"ט ע"א] בגמ' אלא כדקתני טעמא וקשה דאיתא ביומא דף פ"ו ע"א בחילוקי כפרה שהי' ר' ישמעאל דורש דגם בכריתות תשובה ויוהכ"פ תולין ויסורין ממרקין וא"כ הדרא קושי' לדוכתא דלא חמירא מכריתות ומיתות ב"ד דגם שם אינו מנקה לשבים רק בפרעון עונש וי"ל דהך ברייתא דידן סברה כהך ברייתא דתני' שם לעיל מני' דגם בכריתות ומיב"ד תשובה תולה ויוהכ"פ מכפר עיי"ש וק"ל.

[שם] הכא בדינא דידי' כאן נמי במשפחתו היוצאין ונכנסין ויודעין בעסקיו ויודעין שנשבע על שקר והניחוהו דאל"כ קשה ג"כ משפחתו מה חטאה דמנא ידעו דנשבע על שקר וק"ל.

הכא בדינא דידי' וכן מדוקדק בלשון הברייתא דקתני כל עבירות שבתורה נפרעין ממנו הלא עיקר חסר מן הספר והכי הול"ל כל עבירות שבתורה אין נפרעין ממשפחתו אבל השתא א"ש דאינו יכול לומר האי לישנא דהא גם בשאר עבירות נפרעין ממשפחתו לכך אמר בכל עבירות נפרעין ממנו דהיינו ממנו בפ"ע בדין החמור וכאן ממנו וממשפחתו בחדא מחתא ושוב לא רצה לשנות ותנא גם בסמוך בלשון זה וק"ל.

[ע"ב] התם שיש בידם למחות כו' וקשה דא"כ בשבועה גם אם אין בידם למחות א"כ קשה אם הוא חטא כל העולם מה חטאו כקושי' ר' שמעון לעיל במשפחה אם איש אחד יחטא כו' ועיין בספ' ת"ח שפירש לגמ' דידן רשעי' דעלמא כו' בדרך נכון וכללא דמלתא רשעי' דמשפחתו היינו אותן שעוזרין אותו לעברה קרו להו הכי ורשעי' דעלמא היינו שיש בידם למחות כו' וצדיקים היינו שאין בידם למחות כלל עיי"ש ומ"מ קושי' דידי לא מתורצת דאמאי צדיקים בדין הקל, והנ"ל בזה דהעולם נידן בתר רובו ובהדי הוצא לקי כרבא וכמה פעמים מצינו צדיקים נאספים בעון הדור לכך כאן ל"ק אבל לעיל מקשה שפיר אם הוא חטא משפחתו מה חטאה דכולם יהיו נענשים בשביל היחיד וזה נראה פי' הפסוק איש אחד יחטא ועל כל העדה יקצוף ולא אמר אחרים חטאו ועל אחרים יקצוף אלא דעיקר הקושי' דרבים נענשים בשביל היחיד או בשביל המיעוט וראי' ברורה לדברי מתורתינו הקדושה בפ' שלח לך נאמר זולתי כלב בן יפונה יען אשר מילא אחר ד' דהיינו שדבר טוב על הארץ וקשה נתינת טעם למה מה"ת יהי' נענש הא הוא לא חטא א"ו דבהדי הוצא לקי כרבא וכאן הוציאו מהכלל מהרוב משום דמילא אחר ה' והוא כפתור ופרח.

ועוד יש ליישב דבאמת הצדיקים אינם נענשים כלל רק דהדין הקל הוא ממילא ולא סגי בלא"ה דכתיב כי מפני הרעה נאסף הצדיק ופירשו המפורשים אלמא דרעה הוא לגבייהו לראות בצרת הציבור ממילא לעיל דעלמא דהעונש עליהם הוי רק דין הקל א"כ לגבי הצדיקים דלא חייל עלייהו לאו כלום הוי אבל בשבועה דעונש על העולם דין חמור לגבי צדיקים דין קל מיהא הוי שרואין בצרת הציבור וגם זה נכון אבל הא' נראה עיקר. [שם] קאי באיסורא פי' דאף גם התובע אפשר דקא טעין שקר מ"מ השתא לא קאי באיסורא וק"ל.

למה לי' למימרא הכי פירוש דאף אם יש לו מחשבה אחרת מ"מ הא קיי"ל דברים שבלב אינם דברים ומשני משום קני' דרבא דלא דברים שבלב הוי ודוק וכן מפורש לעיל דף כ"ט ע"א.

לעיל דף כ"ט ע"א הקשה התוס' ד"ה כשהשביע מה מועיל השבועה עיי"ש ומה שתירץ הת"ח דבלא זה אינם ראוים לעונש על כל המצות משום דקבלו בדיבור בעלמא אינו מובן כלל דהא ע"ז שקבלו שלא לשבע על שקר ג"כ לא הי' רק דיבור בעלמא וא"כ גם אם עוברי' אשבועה אינם עוברים רק אדיבור א"ו דז"א ולי נראה לתרץ כיון שא' כאן כל העולם כולו נזדעזע בשעה שא' הקב"ה לא תשא וא"כ ודאי דגם ישראל קבלו הדיבור באימה יתירה לכך חשב משה שיהי' מתיראין לעבור זה הדיבור יותר עכשיו

ולדורות וכמו דמצינו בגמ' כל מצוה שקבלו בשמחה עדיין עושין בשמחה הה"נ י"ל במצוה שקבלו באימה יתירה וכן כ' התוס' במציעא דף ד' דשבועה חמורה לפי שהעולם נזדעזע כו' עיי"ש לכ"נ דלכך השביעין, ועוד נראה דמשום דהוי בזה עונש חמור כדאמר לעיל שנאמר ולא ינקה לכך מתיראין לעבור לכך השביעין וק"ל, ועפ"ז יתורץ מה דהוי קשה לי דהא הוכחתי לעיל דבאמת לא הוי בשאר עבירות עונש שבועה דאל"כ כולהו חמורות הן וקשה מ"ט ועוד ק' דא"כ צדיק מה פעל זה משה האיש במה שהשביעין וכמה פעמים מצינו שהקשה הגמ' דא"כ מה הועילו חכמים בתקנתן ומכש"כ זה שנכתב בתורה ובפרט שכ' התוס' בשבת דף פ"ח בשם ר"ת שעל פי הדיבור השביעין עיי"ש ויש ראי' לזה מדלא קא חשיב לי' בהנך דברי' דעשה משה מדעתו ולפי מ"ש א"ש דאמת הוא דאינם נענשים בעונש שבועה דהיתה באונס כדאי' שבת דף פ"ח במודעא רבה לאורייתא וכמש"כ התוס' שם דגם השבועה הוי באונס ועי' בפ"ד דרך הערבה שפי' לדברי התוס' הנ"ל אך דאעפ"כ הדר קבלוה בימי אחשורוש וגם הא אמרו נעשה ונשמע קודם שכפה הר כגיגית אך דגם בימי אחשורוש וגם אז כשאמרו נעשה כו' לא הי' שבועה אך דכוונת השבועה היתה כמ"ש כדי שיקבלו כל התורה באימה יתירה וישאר זה תקועה בלבם וכמו שהבאתי מכל מצוה שקבלו בשמחה ודוק והוא כפתור ופרח.

ואין להקשות אמאי דאמר שם מכאן מודעא רבה והיינו על קבלת התורה כמו שפרש"י הא אמרו נעשה ונשמע קודם וי"ל דקודם הקבלה שלא ידעו מה נצטוו הוי רק אסמכתא ודוק והתוס' שם ד"ה כפה הקשו דלמה כפה דודאי יקבלו כיון שהקדימו ותירצו דלכך כפה כדי שלא יחזרו ועליו אני דן דלמה יכולין לחזור ונ"ל כתירוצי ודו"ק, ואין להקשות דלפ"ז לא הי' ראוי לעונש כלל קודם ימי אחשורוש כבר האריכו בזה המפורשים וביותר הפ"ד דרך הערבה והעיקר נ"ל דלא בעינן דעתם כלל לעונש דבלא"ה ראוי לעונש על שעברו על גזירת מלכם אף דלא קבלו עליהם מ"מ מחויבין לקיים גזירת הקב"ה ותיתי לי דקיימתי מסבראי ואח"כ מצאתי בפ"ד שהביא כן בשם הרשב"א ומ"ש הפ"ד מכח דינא דמלכותא דינא נראה דא"ע לכאן דאף אם לא נימא דד"ד מ"מ בהקב"ה שגופינו ורוחינו ונשמתינו וכוחינו הכל משלו היא בודאי שהדין והסברא נותן שמחויבין אנחנו לקיים ציוויו ועי' בחוה"ל בשער עבודת אלקי' איך שמחוייבין אנחנו לעבדו משני פנים א' מצד הקבלה שקבלנו עלינו ב' מצד השכל חוץ מצד הקבלה וזה נכון אך מה שהקשה הרשב"א והפ"ד דא"כ בטלה המודעא נראה דלזה כיון רש"י בלשונו הצח בשבת ד"ה מודעה רבה וז"ל שאם תזמינם לדין למה לא קיימתם מה שקבלתם עליכם יש להם תשובה שקבלוה באונס עכ"ל דהיינו על זה שקבלוה יש להם תשובה דהיינו על עונש המגיע מצד הקבלה

אבל לא מה שמגיע מצד השכל ודברי רש"י כפתור ופרח ועיין בישמח משה פ' אמור דכ"א ע"ד] ומכאן יש נמי ראי' למ"ש לעיל דקשה מה פעל צדיק צדיקו של עולם שאנסם לקבל כיון דלא היו נידונים כמקבלים עד ימות אחשורוש ובפרט לפמ"ש התוס' שם בד"ה כפה דלכך כפה כדי שלא יחזרו מחמת אש הגדולה קשה דלא לכתוב לא ה' ולא וא"ו דלמה לו האש הגדולה דיצטרך לכפות ההר ויהי' אנוסי' על הקבלה יותר טוב הי' שיקבלו ברצונם הטוב א"ו דגם זה היתה כוונתו ית' כדי שיקבלו ברתת ובזיע וישאר תקוע בלבם כמו שא' ית' מי יתן והי' לבבם זה להם ליראה אותי כל הימים ודוק ועפ"ז נ"ל לומר ג"כ טעם על מה דאזדעזע דוקא בלא תשא אף דבגמ' נתן טעם לזה מ"מ כיון שראיתי בס' ת"ח שנתן ג"כ טעם וכ' דברי תורה כפטיש יפוצץ סלע בכן גם אני אענה חלקי דרצה הקב"ה לזכות את ישראל שיקבלו התורה כולה באימה יתירה ובודאי ישראל השיגו אז כשנזדעזע העולם וא"כ הי' צריך שיזדעזע העולם בכל מצוה ולא מצינו בכל התורה שום מצוה פרטיות שיהי' מועיל כשיזדעזע העולם בה לכל המצות לכך חייבה חכמתו ית' שיזדעזע בשבועה וישביע אח"כ את בני ישראל שיקיימו כל המצות ויועיל זה לכולם והוא ברור ונכון בס"ד.

רש"י ד"ה כי יתן כו' ב' כסף כי הוא ס"ד דבר חשוב דב"ע.

רש"י ד"ה מה כסף כו' אלמא הודאה כו' לפי האמת הוי הוכחה דהא לא הוי נתינה יותר משתי כסף אף דעכשיו לא אסיק אדעתי' הך דחסרה להטענה עד לבסוף וה"א דהוכחת רבא מדכתיב כי הוא זה קמ"ל בזה דהודאה הוי מן הכפירה ולזה אצטריך כל השקלא וטריא דכאן הוי רק לברורי מילתי' דרבא שפיר ודרך הגמ' כך הוא וק"ל ועי' במהרשש"ך. בגמ' ולאו ממילא שמעת כו' א"כ לפ"מ דמסיק כל הוכחת רבא הוא מכח דלא הוי נתינה רק שתי כסף א"כ חסרה לה טענה ונראה דמכאן הוציאו הרמב"ם והמחבר בחו"מ סי' פ"ח סעי' ה' דבשבועת שומרין לא בעינן שתי כסף והטעם כתב הסמ"ע שם כיון דעיקר קרא דכי הוא זה אמלוה קאי מה"נ גם לימוד דכי יתן איש אל רעהו דרשינן אמלוה ולא אשומרין עכ"ל וכבר הקשיתי לשאול במשנה דר"פ דמנ"ל זאת דגם בזה אמרינן עירוב פרשיות עיי"ש וא"ל דאל"כ מנ"ל דבמודה במקצת בעי שתי כסף די"ל דהא כי הוא זה דכתיב בקרא קאי אכפירה דמקמי הכי ונראה דמגמ' הנ"ל הוציאו דגם כי יתן כו' הוא עירוב פרשיות למ"ד עירוב פרשיות דאל"כ קשה מה הקשה על רב הא חסרה לה טענה דה"פ כיון דתחילת נתינה לא הוי רק שתי כסף כמו שפרש"י דכי יתן איש אל רעהו כסף כתיב וא"כ כשמודה קצת חסרה לה טענה די"ל דהא האי קרא דכי יתן דמשמע שהנתינה הי' רק שתי כסף היינו משום דבשומרין נאמר ושם ודאי דלא בעינן רק שתי כסף דהא לא

בעינן הוא וא"כ הוי התביעה בכולו ונשבע אכל השתי כסף ואשר יאמר כי הוא זה קאי אמלוה דעירוב פרשיות כתיב כאן דהכי קיי"ל וה"פ דבמלוה בעינן ג"כ אשר יאמר כי הוא זה דהיינו שיודה קצת וממילא הטענה דמעיקרא שתי כסף ופרוטה דהא התביעה דנשבע עלי' צריך להיות כמו שם שתי כסף ואשר יאמר כי הוא זה הוא לבד מתביעה האמורה למעלה והא דכתיב כי יתן שהנתינה לא היתה יותר היינו בשומרין א"ו מדלא משני הכי ש"מ דלמ"ד עירוב פרשיות הך כי יתן כולו עירוב פרשיות דבשומרין לא בעי שתי כסף כלל וא"כ קשה הא הנתינה לא הוי ביותר משתי כסף וא"כ חסרה לה טענה ודו"ק וא"ל דכי יתן הוא גופי' דקרא וכסף או כלים הוא עירוב פרשיות וקאי אכפירה דמנ"ל זאת ומה"ת נימא כך דקאי אכפירה ולחלק מכי יתן אבל לפימ"ש למעלה א"ש דמדחזינן בשומרין דלא חייבה התורה שבועה רק בתביעת שתי כסף ה"ה במלוה ודו"ק.

אי אמרת בשלמא שוה מש"ה חייב הקשה א' מן התלמידים הא לשמואל לא א"ש אף אם נימא שוה דלמה נקט שתי כסף ופרוטה בשתי כסף לחודי' נמי חייב והשבתי לו דזה ודאי ל"ק דה"פ א"א בשלמא שוה תנן וכרב דכן נ"ל דלשמואל בלא"ה ליכא למימר שוה משום הרישא אלא אי קשי' הא קשי' לישנא דאי הכי קשי' לי דמשמע דאם לא הרישא ל"ה קשה מסיפא הא גם בלא הרישא כלל קשה מסיפא לחודי' לשמואל ממ"נ אי מוקים לה בשוה א"כ למה נקט שתי כסף ופרוטה ואי דוקא קשה ג"כ הך ועוד אמאי חייב כקושיית הגמ' מי י"ל דאה"נ דמסיפא לחודי' קשה אך דע"י הרישא הוי קושי' עצומה יותר על גוף הדין אמאי חייב משא"כ בלא הרישא הוי יכול לומר דשוה תנן ולא הוי קשה אלא לישנא יתירא דנקט ועוי"ל דבלא הרישא לא הוי קשה דהוי מצי למימר דוקא קתני והא דחייב י"ל דאתי' כר"ג ואע"ג דסיפא רבנן מ"מ לא הוי קושי' עצומה כ"כ דכמה פעמים מוקי שמואל למתני' כן עי' בב"ק דף ט"ו ע"ב ובכמה דוכתי וג"כ לא קשה למה נקט שתי כסף ופרוטה י"ל דרבותא קמ"ל דאף בזה חייב דיש סברא לומר דבכה"ג פטור אף דשם חייב וכמ"ש במשנה דר"פ לכך מקשה מהרישא דמוכח דאתיא דלא כר"ג וא"כ קשה סיפא ובזה א"ל רישא רבנן וסיפא ר"ג כיון דהוי דבר והפוכו וק"ל.

מה שטענו לא הודה לו ומה שהודה לו לא טענו עיין במהרשש"ך מ"ש על הא דנקט דבר והפוכו פי' על הא דכופל הש"ס ומה שהודה כו' דהוא שפת יתר לגמרי ולמה לי' לכפול ענין א' במלות שונות ודקדוק עצום הוא לפענ"ד ותירוצו אינו עולה יפה לפענ"ד חדא מאי ענין לרמז הזה כאן ועוד דאמאי הוי יותר מה שהודה לו טענו ממאי דהוי טענו ממה שהודה לו דמה לי זה או זה ועוד דגם מ"ש שייטא דלעיל נקט בפומי' הוא דוחק וכל המעיין יראה דדבריו אינו מתקבלים על הלב כלל ויותר טוב הי' לו להניח בקושי'

ולכאורה רציתי לומר דיש לומר דלפמ"ש התוס' בב"ק סוף המניח דאף ר"ג דמחייב שבועה בטענו חטים והודה לו בשעורים מ"מ מודה דפטור מדמי שעורין א"כ הפלוגתא קאי לענין שבועה וא"כ צ"ל דבבא הנ"ל קמ"ל דפטור מדמי שעורין לשמואל דמוקי בכה"ג דאל"כ תרתי למה לי ועוד דאם לענין שבועה איירי א"כ הוי סתם ואח"כ מחלוקת ואין ראוי להיות הלכה כסתם ולמה קי"ל כוותי' א"ו כמ"ש והטעם דפטור מדמי שעורין דהוי כמחל לו שעורין וקשי' לי' קושי' הרא"ש סוף המניח שיש לאדם כמה תביעות על חבירו ואינו רוצה לתבעו בפעם אחד ותירוץ הרא"ש דאיירי שטענו בשעה ידיעה הוא דחוק וצ"ל כמו שתי' הש"ך בסי' פ"ח ס"ק י"ט וז"ל כיון שיצא מב"ד ולא תבע השעורים שהודה לו הוי כאלו הודה שאין בידו שעורים דאל"כ הו"ל להשיב אחר שהודה בשעורים אמת שאתה חייב לי שעורים ג"כ ולא הי' בדעתי לתבעך בפעם הזה עכ"ל וזה מדוקדק בלשון הגמ' דאמר מה שטענו לא הודה לו וקשי' קושית הרא"ש לכך אמר מה שהודה לו לא טענו דהיינו תירץ הש"ך דאף אחר שהודה לו לא טענו ונכון בע"ה והמקשה דבתר הכי דאיירי מטענו חטים ושעורים והודה באחד מהן ושם ודאי קאי אשבועה ומקשה אמאי חייב שבועה וקאמר ג"כ הך לישנא מה שהודה לו לא טענו ומה שטענו לא הודה לו נראה דשם א"ש כפשוטו דאמר מה שטענו לא הודה וקשה הא טענו ומפרש דבריו ומה שהודה לא טענו דהיינו אחר שהודה לא טענו במין זה כלל וא"כ יפטר משבועה וג"ז נכון.

ולהרמ"ה ז"ל דפירש הטעם דפטור מדמי שעורים משום דהודאתו לאו הודאה הוא דמצי טעין משטה הייתי בך והסכים עמו הש"ך ז"ל נראה לפרש בע"א דהא קשה הא קיי"ל דבמשטה אי לא טעין לא טענינן לי' והכא סתמא קתני דפטור משמע דאף אם לא טעין כלל וצ"ל כמ"ש הש"ך שם ס"ק כ"ב וז"ל ונראה דלהרמ"ה אפי' לא טען משטה טענינן לי' ואע"ג דלעיל סי' פ"א אי לא טען משטה לא טענינן לי' היינו משום דהתם א"ל מנה לי בידך וא"ל הן וזה תובעו כבר בב"ד על הודאתו שהודה כבר לכך בעינן שיטעון משטה אבל הכא שתובעו בחטים והודה לו בשעורים ויצא מב"ד ובאים לשמוע הפס"ד אומרי' לזה בסתם פטור אתה שהרי התובע אינו תבעו על מה שהודה לו בשעורין ונראה דגם מה שהוזכר בדברי הרמ"ה ואי לא טעין משטה לא טענינן לי' היינו כשאחר שאמרו הב"ד פטור חוזר ותובע יתן לי עכ"פ שעורין שהודה לי אז צריך לטעון משטה עכ"ל וזה פירוש הגמ' מה שטענו לא הודה וקשה הא אנן לא טענינן לי' משטה לזה תירוץ ממה שהודה לו לא טענו פירוש שאינו תובעו הרי כבר הודיתה לי ודו"ק ולפמ"ש לעיל במשנה דלא כהתוס' שם בהמניח רק דהבבא דשם אשמעינן דפטור מדמי שעורין וא"כ

הכא קאי אשבועה י"ל דקשה שמא עשה כמערים לכך אמר ומה שהודה לו לא טענו דאף אחר הודאה לא טענה ודו"ק.
בגמ' ותנן נמי ההודאה בפרוטה עי' מהרש"ל דקאי אמתניתין ב"מ דף נ"ה ע"א דקא חשיב ה' פרוטות ההודאה כו' לכאורה קשה לי איך דהאי הוי תיובתא דשמואל ודיקא כוותי' דרב משמע דמ"מ תיובתא לא הוי אדשמואל וי"ל דמצינו למימר דבכפירה הוי בכלל גזל כמו דמשני שם הגמ' דישיבת הדיינים הוי בכלל גזל כיון דאשמעינן דממונא הוא ומקרי גזילה מה"ת לא ישבע עלי' אם כפר אבל בהודאה דלא כשבע עלי' וגם הא אינו רוצה לגזול מה שהודה רק דגזירת הכתוב הוא דאינו חייב שבועה רק בכפירה שיש בה הודאה לכך אינו בכלל גזל וק"ל.
תוס' ד"ה מה כלים שנים שם באו"ד אין נראה דבלא יתורא כו' כמו קדושי אשה כו' ולכאו' רציתי לתרץ דכמו דכתבו התוס' דכסף אפי' פרוטה במשמע וכאן מחמת יתורא משמע דבר חשוב ה"ה די"ל אפכא דכסף דבר חשוב משמע ובקדושין מכח יתורא אמרינן דהיינו פרוטה עפמ"ש התוס' קדושין דף ד' ע"ב ד"ה מעיקרא דדינא פירכא כו' דהקשו למה לי כי יקח הא נפקא מהקישא דאמה העברי' ותירצו דאי מהקישא ה"א דבעי ב' פרוטות עיי"ש וא"כ לא אצטריך קרא רק על פרוטה וכבר טיילתי ארוכות וקצרות בדברי התוס' הנ"ל בחיבורי על סדר הפרשיות פ' חיי שרה עיי"ש ותמצא נחת חבל על דאבדין כו'].
אבל אחר השקפה ראשונה דברי תוס' נכונים דאם נימא דכסף דבר חשוב דוקא משמע א"כ י"ל אפכא דג"ש לאפוקי מההיקש אתי דלא מקדשה רק בדבר חשוב ודו"ק וראי' לזה דאם נימא כמ"ש מעיקרא א"כ לא הקשה הגמ' שם בקידושין דף י"א ע"ב נימא ר' אסי דאמר כב"ש עיי"ש דהא י"ל דכאן מודה ר' אסי לב"ה דכבר ידעינן מהקישא דאמה העברי' דמקדשא בשתי פרוטות א"ו כמ"ש דמזה ליכא הוכחא די"ל אפכא כמ"ש ודו"ק.
ושמואל אמר אפילו לא כפר אלא בפרוטה ולא הודה אלא בפרוטה חייב ועי' במהרשש"ך שתמה ע"ז מה אשמעינן במה דאמר ולא הודה אלא בפרוטה הא מתני' בהדי' קא תני וההודאה בשוה פרוטה ע"כ וקושי' אלימתא הוא לפענ"ד ותירוצו לא נראה כלל כמבואר למעיין בדבריו כמה מהדוחק יש מהיכן הטעות אתי לשמואל דלפענ"ד ליכא ה"א כלל לפרש כן ולא יעלה על הדעת כלל גם מ"ש די"ל דבתובעו כל המטבעות איירי לא נראה כלל עיי"ש והנלע"ד בזה דשמואל אשמעינן בזה רבותא גדולה דהא יש להסתפק לשמואל דחולק ארב וסובר דהכפירה לא בעינן שתי כסף רק אף פרוטה והשאר הודאה אם נימא דעכ"פ הכפירה וההודאה צריך שיהי' בין שניהם שתי כסף אבל אם ליכא בין

שניהם שתי כסף אף שהטענה שתי כסף פטור משבועה או דלמא כיון שהטענה שתי כסף והכפירה וההודאה כל חד בפרוטה חייב והיכי משכחת לה כגון שטענו שתי כסף וכפר בפרוטה ועל שתי כסף חוץ משתי פרוטות א"ל הילך ופרוטה אחת נשארה בידו וא"כ על מה דא' הילך אף דלא מחשב כהודאה לחייבו שבועה ע"י הודאה כזו מ"מ גם לכפירה לא מתחשב דהא לא כפר והגע עצמך לרב דבעי כפירה עצמה שתי כסף מלבד הודאה דפרוטה אם כפר כסף א' וכסף א' אמר לו הילך ופרוטה הודה אם נימא דמצטרף הך דא' לי' הילך להכפירה א"ו כמ"ש ואף שכ' רש"י במציעא דף ד' כיון דאמר לי' הילך הו"ל כופר הכל ע"ש היינו בהנשאר דזה לא מחשב להודאה וזה ברור וא"כ בכאן הכפירה בפרוטה וההודאה בפרוטה והטענה שתי כסף דהא הוא טענו שתי כסף ואיך נדייני' דייני' להך דינא אליבא דשמואל לכך נ"ל ברור דזה דברי שמואל דהא רב אמר דהכפירה לחודי' שתי כסף וע"ז קאמר שמואל ל"מ דהכפירה לחודי' לא בעינן שתי כסף אלא אפי' לא כפר אלא בפרוטה ולא הודה אלא בפרוטה דהכפירה וההודאה ל"ה שתי כסף רק כל חד בפרוטה כיון שהטענה שתי כסף חייב ובכה"ג שכתבתי ומאי דאמר ולא הודה לאו מחלקת הוא ודוק היטב כ הוא כפתור ופרח.

תוס' ד"ה בטוענו ושם דחסר מה שצריך ליתן כדי להטביעו ול"ל דהטענה שתי כסף היינו ג"כ משקל דא"כ מאי פריך בסמוך על רב בדף ל"ט ע"ב אי נימא דוקא וכן לעיל מני' על שמואל א"א שוה הלא אם נימא שוה אף אם הודה בפרוטה הוי כפירה משקל שתי כסף עכ"פ כמ"ש התוס' כאן דדוחק לומר שאין שוה פרוטה כו' ועויי"ל כפשוטו כמ"ש תוס' בסמוך סתם ב' כסף טבועים הם ודו"ק ונראה לישב קושי' תוס' על פרש"י דמשקל שני מעות כסף לבד בלי שום תערובות הוא שוה שתי מעות דשכר הטביעה היינו שמערב בה מעט נחושת ודו"ק ומתני ר' חייא דבסמוך יש קצת ראי' לתו' מדאמר סלע חסר ב' כסף ודו"ק.

[מ"ט ע"ב] נשאלתי ברש"י ד"ה איתא בלאו והן פי' נגנב ולא נגנב ובד"ה ליתא בלהבא פי' ימות ולא ימות והשבתי משום דמסקינן במסכ' כתובות ד' ל' ע"ב אר"י וגנבו בידי אדם וא"כ נגנב איתא בלהבא שבידו להיטב ובכוונה פי' רש"י על איתא בלאו והן נגנב ועל ליתא בלהבא פי' ימות כדי להורות בזה הדין כנ"ל.

עבודה זרה

[דף ב'] לעתיד לבא יקח הקב"ה ס"ת בחיקו נ"ל דיכלל התורה בבחינת חקיק' ויתגל' להם והבן זה.

[נ"ב ע"כ] בכלי בית חוניו דמסיק לאיסור מהפסוק הנאמר [דה"ב נ"ט] כל הכלים וכו' היכנו והקדשם שנגנזו כלים דאחז עיי"ש נ"ל הטעם שאין זה כבוד שמים כמו שמוכרח מקבר חזקי' עיין ב"ק פ"א (דף ט"ז ע"ב) שם במעולים שבמשפחה עיין במ"ש זקני מהרש"א בח"א [ותודה"ק ע"פ שאז"ל בסנהדרין כי שבנא רצה להסירו מהמלוכ' וחצב לו קבר במקום שהי' ראוי להיות קבור חזקי' המלך וע"כ כשמת חזקי' לא רצו להניחו באותו קבר] כיון שנעשה לשם רשע [ע"כ קברוהו אצל המעולים שבמשפח' זה דוד] ק"ו למלך עליון שלא ישתמשו מה שנעשה לשם בית חוניו שהוא למרות עיני כבודו.

אבות

[פ"א מ"א] משה קבל תור' מסיני ומסרה ליהושיע עי' בבנין יהושיע באדר"נ פ"א ואכתי אינו מובן דמאי פסקא דמסרה היינו הכל וקבל רק מה שראוי לקבל ונ"ל לפי שלא קבלה כולה לא תלינן בנותן דלא להוי כצרת עין ח"ו לכך תלילן בהמקבל לפי שהגריעותא מצד המקבל ולא מצד הנותן והבן.

[מ"ג] אל תהיו כעבדים המשמשים את הרב על מנת לקבל פרס אלא הוו כעבדים המשמשין את הרב שלא על מנת לקבל פרס ויהי' מורא שמים עליכם. י"ל דראוי לומר שלא יעשה משום שכר וסוף הכבוד לבא אבל מה"ת שיעשה דוקא על תנאי שלא יקבל שכר כמו דקאמר אלא הוו כו' וסיפא למה ובפרט לפי הגירסא אלא ע"מ שלא לקבל כו' ועוד האיך נמשך לזה ויהי מורא שמים עליכם.

והנ"ל דהנה כתיב כי אתה תשלם לאיש כמעשהו ר"ל אם המעשה הוא לשם שכר ודאי מקבל כמיד המלך שהשכר בהרווחה יותר מן העשי' ומקבל חלקו באפסני' שמחלק ית' לעבדיו תענוגים רוחנים נפלאים הפלא ופלא וכיון שמקבל את שלו שוב אין לו על המלך כלום רק מה שקנה הוא לעולם ולעדי עד ומה טוב ומה נעים חלקו וענין מה שמקבל הוא [אורות] נבראים שמענג בהם עבדיו אבל מי שעוש' רק לנחת רוח לפניו ית' ואינו עושה רק לשם ה' אם כן איך יקבל שכר אף הגדול שבגדולים הלא העשי' הי' לש"ש לשם הבורא ולא לשם נברא ואיך יהי' שכרו בפחות דהיינו בנבראים א"ו ה' הוא חלקו ונחלתו ואינו צריך לקבל כי הוא אצל הנותן ואיננו נפרד ופרס הוא כמו מנא מנא תקל ופרסין שהוא לשון שבירה ופירוד ועפ"ז יתכן הגרסא השני' יותר והבן זה.

והנה מחמת שהוא דבוק ואינו נפרד יכול לא יהי' מוראו עליו ע"ד יכול לא תהי' מוראי עליכם עיין בנזה"ק פרש' צ' סי' ב' ונ"ל שהוא ע"ד האמור בחוני המעגל שאתה מתחטא

לפני המקום כו' והוא עביד לצורך כלל ישראל אבל בעניין אחר לא והבן זה ולכך אמר ויהי מורא שמים עליכם והבן כי הוא פירוש נפלא בס"ד.
א"י אל תהיו כעבדים וכו' על מנת לקבל פרס ר"ל אבל לעשות נחת רוח לפניו ית' כי אוהב להשפיע שכר זה טוב.
א"י ע"מ לקבל פרס וכו' כי פרס לשון נחלק כמו מנא מנא תקל ופרסין היינו שלא לקבל שכרו ויחלק רק להיות תמיד דבק בה' וה' יהי' חלקו והבן.
[מ' ו'] הוי דן את כל האדם לכף זכות וקשה וכי מאזני משפט בידו ונ"ל דע"י שמצדד לזכות ליכא חילול השם ונמצא אם עשה חבירו באמת דבר טוב אם כן אין נתקלקל ע"י חילול השם ואם ח"ו באמת עשה עבירה אם כן אין לו רק עצם העבירה ולא עון חה"ש שהוא גדול מכלם והבן ולכך הזהירו מאוד אם ראית ת"ח כו' הכל שלא יהי' חילול השם עכ"פ.
[מ"ו] הרחק משכן רע ואל תתחבר לרשע ואל תתייאש מן הפורעניות ע"פ מ"ש בפרשת וישלח [עה"פ ויחן את פני העיר ודרשו ז"ל מטבע תיקן להם ושווקים תיקן להם ומרחצאות תיקן להם ותודה"ק שתיקן להם שיהיו נזהרים מגזל ועריות ואז ישב לו אצלם עיי"ש] והיוצא מזה דצריך להרחיק משכן הרע שעושה [שלא יעשה עוד הרע והיינו הרחק משכן את הרע שעושה וק"ל] כדי שיהי' טוב לצדיק טוב לשכינו וממילא לא יהי' בכלל אוי לרשע ואוי לשכינו אבל אם יאמר מה לי בזה שהוא רשע אם אני צדיק ורוצה להתחבר לו ולהיות שכינו בעודו ברשעתו אז מעותד לפורעניות בעת שיבא על הרשע כאמרם ז"ל אוי לרשע כו' ועל פי זה יתבאר המאמר הנ"ל.
[מי"ד] אם אין אני לי וכו' היינו שאינו מחשב כלל בעניני עצמו רק בעבודת השי"ת ומשליך על השי"ת יהבו אז מי לי השי"ת נקרא מי כמו מי ידמה לך כי עושה חפצו אבל כשאני לעצמי מה אני כי אין לו יכולת וחסר גם בעוה"ז וגם בצורכי עוה"ב כי אם לא עכשיו בחיים חיותו אימתי והבן. ועפ"ז תבין במסכת ביצה דף ט"ז ע"א שם אבל הלל הזקן מדה אחרת היתה בו שכל מעשיו לשם שמים וכו' דלכאורה תמוה כל מעשיו לש"ש מאי בעי הכא בוטח בה' ראוי לומר והלא עשיית שמאי נראה יותר לש"ש אבל למ"ש א"ש שעכ"פ הי' עוסק שמאי קצת בעסקי עצמו בהזמנת אכילה רק שהי' לש"ש אבל הלל כל מעשיו היו לש"ש ולא הי' עוסק בעסקי עצמו כלל כאמור ובוטח בה' בכל ענינו ולכך כל מה שמזדמן לו הי' אוכל והבן זה.
א"י אם אין אני לי מי לי וכשאני לעצמי מה אני ידוע דיסוד ושורש העבודה כאמרם מה שעשתה החכמה עטרה לראשה עשתה ענוה עקב לסוליתה שנאמר ראשית חכמה

יראת ה' ונאמר עקב ענוה יראת ה' ותכלית ענוה הוא שידע האמת כי אין עוד מלבדו מצוי אמת והכל בטל במציאת נגדו ית"ש כי אין ישות בכל הנמצאים רק רצונו ית"ש המקיימם אבל כשמחשב האדם א"ע ליש הרי עושה מסך המבדיל כמו שמפרשין אנכי עומד בין ה' וביניכם ויש בחינה שעושה עצמו ליש מסלק שכינתו כ"י כאמרם אמר הקב"ה אין אני והוא יכולין לדור בעולם אני והוא דייקא והבן והנה ידוע דצדיק נקרא מי והטעם מבואר בספרים דמי מספרו חמשים רומז לחמשים שערי בינה אבל במג"ע ואתחנן ראיתי טעם לזה משום דמה"ש אין מכירין אותו ושואלין בכל פעם מי הוא זה משום דהוא הולך ממדריגה למדריגה אז מי לי וכשאני לעצמי שאני בעצמי מחשב עצמי לומר בפה ובלב על עצמי אני אז מה אני כי אז אני באמת כחירגא דיומא דלא שמי' והבן זה.

א"י אם אין אני לי מי לי וכ' כבר פירשתי ע"פ הפירוש על אמרם שובו בנים שובבים חוץ מאחר [א"כ כי ישוב טרם בא ימי הזקנה כי הוא אז איש אחר ואין זה האיש שחטא] ועפ"י מה שדרשו על הפסוק היערוך שועך לא בצר וכל מאמצי כח סנהדרין מיד ב' אר"א לעולם יקדים תפלה לצרה וכו' כי אז הכל מאמצין כחו משא"כ כששב לעת זקנתו אומרים מה"ש חסרא לגנבא נפשא לשלמא נקט] וכעת נ"ל לפרש עפ"י מ"ש מכבר במאמר נעשה אדם דאדם עצמו גומר עשייתו [עיין ישמח משה בראשית ד"ה באופן אחר שהאדם נברא שבבחירתו ישלים עצמו להוציא מכח אל הפועל שלמותו] וע"פ מ"ש בנועם מגדים פרשת נח עפ"י אלה תולדות נח נח איש צדיק תמים הי' ועל הפסוק ולשם יולד גם הוא דאין לו ביאר דהל"ל ושם יולד גם הוא או וגם שם ילד או וגם לשם יולד עיי"ש דבריו כי נעמו כי תולדותיהם של צדיקים הוא מה שמשלימין א"ע בבחירתם וכאשר אמרו ז"ל כל המלמד את ב"ח כאלו ילדו ומכש"כ כשלומד א"ע ומשלם את עצמו היא כאלו ילד את עצמו] ונקדים דלכל דבר יש עצם ומקרה עד"מ עצם האדם הוא גופו בשרו ודמו ועצמיו ואבריו ונפשו רוחו ונשמתו והמקרה תואריו צדיק רשע חכם טפש עשיר עני א"כ כל העצם הוא ע"י השי"ת לבדו ובמקריו יש ענינים שתולה בבחירתו ועפ"ז יתבאר מאמר הלל אם אין אני לי שאני אעשה ואוליד את עצמי מי לי כי זה תולה רק בי והכל בידי שמים חוץ מיראת שמים וכשאני לעצמי ר"ל שאשאר רק בעצם הנעשה בידי השי"ת ולא אגמור א"ע בהמקרים מה אני כי כשלא זכה אומרים לו יתוש קדמך [כי היתוש נברא בשלמותו ונשאר קיים בשלמותו שלמות המין עיי"ש בישמח משה] וכי הוא מקלקל את צורתו והכנתי אשר הכין לו הבורא ית"ש [שישלים את עצמו] ואם לא עכשיו אימתי כי העבר אין והעתיד מי יודע ואין בהזמן רק עכשיו והבן.

[מ' ט"ו] עשה תורתך קבע נ"ל דתורתו ממש דהיינו שיש לחזור חידושיו שיזכרם וכן אשרי מי שבא לכאן ותלמודו בידו כו' דאם אינו זוכר חידושיו אינו יכול לדרוש לאחר מותו.

[פ"ב מ"א] רבי אומר איזו דרך ישרה וכו' ע"ש הפ' פן יש בכם שורש פורה וכו' ובריש תהלים ובאשרי תמימי דרך ובריש משלי בני אם יפתוך חטאים וכו' [כוונתו למ"ש בס' תפלה למשה תהלים קי"ט עה"פ אשרי תמימי דרך אופן ד' וביאר כ"ק מוזלל"ה בעל המחבר ס' ייטב לב בתהלים ק' פ"ד י"א כוונתו וז"ל ע"פ מ"ש בגמרא ע"ז דף י"ז ר"א ור"י חד אמר ניזל אפיתחא דעכו"ם דנכיס יצרא וחד אמר ניזל אפתחא דזונות ונכפי' ליצרא ונקבל אגרא וכו' הרי יש כאן דרך עבידה ב"ה ועכ"ז בודאי אין לסמוך ע"ז כי אילי לא ישלוט ביצרו וז"ש דוד אשרי תמימי דרך ההולכים בתורת ה' דייקא אף לא פעלו עולה בדרכיו הלכו ר"ל אף שהם בבחינה גדולה שלא פעלי עולה אף אם בדרכיו של עולה הלכו] עכ"ז יותר טוב ההולכים בתורת ה' וז"ש אשרי האיש אשר לא הלך בעצת וכו' ובמושב לצים לא ישב כפשוטו מה קמ"ל אלא קמ"ל אף אם ירצה לישב במושב לצים כי היכי שיכוף יצרא אפ"ה אשרי מי שאינו הולך בדרך זה כי אם בתורת ה' חפצו ועד"ז מפורש בני אם יפתוך חטאים אל תאבה ר"ל אפילו אם יפתוך ע"ד האמור אל תאבה עכלה"ק] דדרך ישרה הוא מה שתפארת לו מן האדם מה שהוא קדוש שמו ית' ולא מה שהוא חה"ש ודו"ק.

ועפ"ז יש לפרש ברישׁ איוב והי' האיש ההוא תם וישר וסר מרע ר"ל דהמדריגות הללו לא היו ע"י קירב להרע וכבישה כי הי' סר מרע רק בעצמותו הי' לו המדריגות הללי ודו"ק.

א"י איזו דרך ישרה שיבור לו האדם עי' במד"ש מה שהקשה דמאי קאמר. האם בידי האדם לבור לו דרך כרצונו וחפצו הלא התורה מורה לנו הדרך הישרה ואין לנו ישרה ממנו כי ישרים דרכי ה' עיי"ש] והנ"ל כי יש בעלי משנה ובעלי מקרא ובעלי גמרא ובעלי אגדה כולם דרך ה' וישרה והנה כבר כתבו דלמה שהאדם חושק יותר בזה יחזיק כי נשמתו לזה מסוגל ע"כ לא אמר בלשון ציוה רק באם שמסופק איזה דכך לבחור יברור במה שבני אדם מפארין יותר ולא משום התפארת רק דקול המון כקול שדי ובודאי דזה חשוב יותר לפני המקום רק באופן שיד השגתו שוה בכולן משא"כ באם בא' יש לו חשק גדולה ובאינך לא והיינו כל שהיא תפארת לעושי' ולא משום התפארת רק משים דוודאי זה שייך לאור נשמתו והבן כי הוא פי' אמיתי בס"ד.

א"י איזו היא דרך ישרה שיבור לו האדם כו' ע"ד עשה רצוני כרצונך כי כל אדם במה שנפשו חושק הרי הוא בודאי מיוחד לו והנה כל ישראל הם שיעור קומה אדם שלם

וכל איש פרטי מת מתייחס לאיזה אבר ושייך לו אשר לו והיינו איזו דרך ישרה וע"ז בא התשוב' שיבור לו האדם ר"ל מה שיבור לו האדם מצד שהוא אדם בעל שכל יהי' מה שיהי' זה חלקו וע"ז אמר וביאר יותר כל שהוא תפארת לעושי' ר"ל כל שהוא מה שהוא הכל תפארת לעושי' לעושי' דייקא כי בוודאי שייך לו ותפארת לו ר"ל בודאי תפארת זה מיוחד לו מן האדם מן כלל האדם הקומה שלימה כנ"ל.

[שם] והוי זהיר במצוה קלה כבחמורה שאין אתה יודע וכו' דהנה יתכן שמגיע לו שכר אף שלא נגמר כשעושה מה שבכחו אבל לא זה שאינו נזהר א"כ זה שמניח אף רק מצוה קלה א"כ מפסיד הכל אך ש"ת דהוי כקוצב לכל מצוה בפ"ע וכהא דתני' במסכת ע"א דף ס"ה ע"א בין מאה חביות במאה פרוטות ובין חביות בפרוטה לזה אמר שאין אתה וכו' שאין כאן קצבה לכל מצוה רק בדרך כלל אשר יעשה אותם האדם וחי בהם אף שיש שכר לכל מצוה כיון שאין אתה יודע א"כ הרי לא נקצב רק הוא בדרך חסד ואינו לפושעי' רק אם שב דאין דבר עומד בפני התשובה והבן.

א"י שאין אתה יודע מלשון ויודע בהם את אנשי סוכות שלא תשבר מתן שכרן שאם תפשע תשבר הכל והבן.

א"י והוי זהיר במצוה קלה כבחמורה כו' כבר פירשתי עפ"י לעולם יראה האדם א"ע כאלו חציו זכאי כו' ועוד נראה לפרש כי השכר אינו ידוע אבל העונשים מפורשים ולכאורה ידיעת הפכים בשוה אך ידוע מ"ש זקני מהרש"א ז"ל במסכת סנהדרין הטעם דאין עונשין מן הדין משום חומרא דהוא הנותנת דלא ניחא דתהוי לי' כפרה א"כ לא יודע מעונש הקל לא מלקות ולא מיתה קלותה אם מקיימה די"ל דהיא הנותנת כו' כנ"ל והבן ועפ"ז מבואר הוי זהיר במצוה קלה בעונשי' כבחמורה שאין אתה יודע מתן שכרן דייקא כי אף אם אתה יודע עונשן אין אתה יודע מתן שכרן דדילמא הוא הנותנת כנ"ל.

ועד השלישי אני בא לפרש עפ"ז מ"ש לפרש הפסוק ולך ה' החסד וכו' כי שכר מצוה מצוה ונמצא הולך עד אין סוף ואין אין סוף גדול מאין סוף ועפ"ז יתבאר הוי זהיר במצוה קלה כבחמורה אף שמצד עצמה ודאי להחמורה ודאי יש שכר טפי מ"מ אין אתה יודע מתן שכרן של מצות ר"ל מה ששכרן של מצות נותן שכל שכר נותן שכר וא"כ הוי עד אין סוף ואין עד אין סוף גדול מאין סוף ונמצא כולן שווין והשתא מדוייק דאמר מתן שכרן ולא אמר סתם שכרן והוא פירוש נפלא בס"ד.

[שם] דע מה למעלה ממך כבר פירשתי עפ"י דברי מעשה ה' במעשה בראשית פרק ה' מה שפירש על דברי רז"ל באמרו שמים מאיזה מקום נבראו עיי"ש ועפ"י כי האלקים בשמים ואתה על הארץ [עיין לעיל סוף קהלת עה"פ סוף דבר הכל נשמע אופן ה' כי

האדם עולם קטן ודוגמא וציור למה שלמעלה ממנו] והיינו מה למעלה ממך בדוגמתך העליונה עין רואה ואוזן שומעת מזה תבין וכל מעשיך בספר נכתבים ר"ל שהכל עושה רושם דלאו דבר קטן הוא ראות עיניך או שמיעת אזניך וממנו תקיש לכל שאר הדברים והבן זה.

עוד יש לפרש עפ"י המדרש שהביא הבינה לעתים בדרוש חמישי לפרקים דדיה ירווך בכל עת טוב לך לחבוק דדיה של תורה שמביאך לידי זכות ואל תחבוק דדי' של נכרי' שמביאך לידי חובה וש"ת אין הקב"ה רואה מה שאני עושה ת"ל נוכח פני ה' דרכי איש מכאן אמרו חכמינו ז"ל דע למעלה ממך עין רואה ואוזן שומעת עכ"ד המדרש ועיין מה שדקדק בו הבינה לעתים ומה שפירש בו והנה לדבריו העיקר חסר דהרי סיפא דקרא וכל מעגלותיו מפלס לא הובא במדרש וגם הסיפא דמתניתין וכל מעשיך כו' לא הובא במדרש ועוד גם בקרא אינו מבואר על מי מפלס אם האדם או כ"י השי"ת לכך נ"ל לפרש כשנדייק עוד דאמר שמביאך לידי זכות שמביאך לידי חובה ולא אמר שזה זכות וזה חובה א"ו שמזהיר שלא לעסוק בחבורי חכמי העכו"ם אף שנראה שהם דברי מוסר גדול שהוא שלימות הנפש ולעסוק בד"ת אף במה שעולה על הדעת שאין בזה שלימות הנפשי כגון דיני נזיקין שזה מביא לידי זכות שיש בו קדושה ומקדשו וע"י נעשה צדיק וישר וזה מביא לידי חובה כי הם טמא ומחבריהם טמאים וכל הנוגע בם יטמא. והנה פירשתי ע"פ הוי המעמקים מה' לסתור עיצה והי' במחשך מעשיהם ויאמרו מי רואינו ומי יודענו בהקדים לפרש הפסוק ידע מה בחשוכה ונהורא עמי' שרי' כי ח"ו עולה על הדעת הגם שהשי"ת מלא כל הארץ כבודו ורואה הכל מ"מ במקום טומאה שאין שם השראת שכינה הי' עולה על הדעת ח"ו כי ח"ו עלם ממנו מה שעושה שם לזה אמר ידע מה בחשוכ' ר"ל אף במקום צי' ואופל חושך מדור הקליפות סטרא דחשך ולא אור מ"מ ידע מה שנעשה שם אף דרק נהורא עמי' שרי' ואין השראתו ית"ש במקום טומאה מ"מ ידע הכל ועפ"ז יתפרש הוי המעמיקים עצמם לתוך עומק הטומאה והקליפות לנוקב' דתהומ' רבא ומטמאין עצמן ומעמיקין עצמן מה שבזה מתרחקין מה' לסתור עצה שזה להם עצה שיכולין לסתור עצמן וחושבין ששוב אין רואה מה שהן עושין כיון שאין שם השראתו כב"י ומפרש מה הוא העצה והי' במחשך מעשיהם ויאמרו מי רואינו כו' כנ"ל אבל הוא עצה נבערה כי ידע מה בחשוכה כנ"ל וזה דברי המדרש וש"ת אין הקב"ה רואה ר"ל דאלמוד ספרי החיצונים ואף שיטמאו עצמי ויביאני לידי חובה הלא היא הנותנת דע"י הטומאה שאטמא עצמי בחבוריהם תתרחק שכינתו מעלי ואם כן אינו רואה מה שאני עושה לזה אמר ת"ל נוכח פני ה' דרכי איש דרכי לשון רבים ר"ל כל הדרכים אף

אם הוא אבי אבות הטומאה מכאן אמרו חכמים דע למעלה ממך עין רואה ואוזן שומעת כי תיבת ממך אין לו ביאור אבל זה הוא ביאור הדברים שאף שאתה מטמא עצמך ואין השכינה שורה עליך מ"מ למעלה ממך יש עין רואה ואוזן שומעת והבן זה ואם כן א"ש מכאן א"ח דהא מקרא הנ"ל יליף זאת והבן זה כי נכון הוא בס"ד.

[מ' ח'] ואל תאמר דבר שא"א לשמוע שסופי להשמע ר"ל אף שהשומעים אינם חכמים שירגישו שאי אפשר לשמוע שסופו להשמע ר"ל חברא דחברך חברי' אית לי' ויהי' לבוז ח"ו והבן.

[מי"ב] וכל מעשיך יהיו לשם שמים כי כל הדברים הם דוגמא שלמעלה וראוי שלא יכוין אל הדוגמא והמשל רק אל הנמשל וידוע דתוך והפנים של הכל הוא שמו ית"ש והבן.

[מי"ג] אל תעש תפלתך קבע אלא רחמים ותחנונים לפני המקום נ"ל עפ"י הטעם שכתב הגאון מהר"ז באמירת לשם יחוד [שע"מ כן הוא עושה המצוה או מתפלל התפלה שיהי' לשם יחוד וכו' ואז לא יוכלו הסט"א לחטוף ח"ו המצוה דהוי כמתכוין בפירוש שלא לצאת באופן אחר רק אם יהי' יחוד קב"ה ובזה כ"ע מודים דאיני יוצא אפילו למ"ד מצית אצ"כ ואם כן אין להם מה לחטוף ועיין ישמח משה פרשת תשא ד"ה כי אורישן] היינו שאל תעשה תפלתך נגזלת כעין וקבע את קובעיהם נפש רק רחמים ותחנונים לפני המקום ודו"ק.

[מט"ז] ולא אתה בן חורין להבטל ממנה עפ"י דברי הצדיק מוהר"ר חייקא זצוק"ל שיש טפשים שממשילים עצמם כבן ויאמרו שהאב אינו רוצה שבנו יעמול בעבודה קשה לזה אמר ולא אתה בן חורין ע"ד הביטול כנ"ל כי אם תבטל אין אתה בן והבן.

[מי"ח] ואל תהי רשע בפני עצמך עפ"י דאיתא בגמ' במסכת תענית דף כ"ב ע"א] על זה דאמר אלי' דהוא בר עלמא דאתי והי' לביש במלביש נכרי רק שהי' צריך ללבוש כן בהכנסו לבית עצתם שלא יכירו בו [ויגלה הדברים לפני רבנן וליבעי רחמי עיי"ש] ע"כ הרי אדם נראה כרשע בין הבריות לפעמים ועובד השי"ת בכך אבל בפני עצמו אין לו להיות רשע והבן.

ועפ"ז יתפרש כפשוטו כל פועל ה' למענהו וגם רשע ביום רעה כי בעת גזירה וצרה וצריכין להשתדלות רוב השתדלות ע"י רשעי ישראל שהמה מעורבין בין העכו"ם ואהובים אצלם ועפ"ז יתפרש הפסוק כחומץ לשנים כן העצל לשולחיו כי ידוע דהרשע מתעצל בשליחותו ית"ש ולפעמים בעת גזירה קונה עולמו בשעת אחת ועושה שליחותו ית"ש והנה במסכת שבת אהא דתנן ולא יגמע בהן את החומץ משני הא דאיכא מכה הא

דליכא מכה עיי"ש ועל פי זה מבואר כחומץ לשנים דבזמן דליכא מכה הוא רע ובזמן דאיכא מכה הוא טוב כן העצל לשולחיו והבן כי נכון הוא בס"ד.

[פ"ג מ"א] דע מאין באת ולאן אתה הולך ולפני מי אתה עתיד ליתן כו' ע"ד שפירשתי ומותר האדם מן הבהמה אין ן עיין ישמח משה פרש' משפטים ד"ה כי יבער איש שרה כי הסמ"ג בהקדמתו למ"ע כ' כי בששי ברא השי"ת את האדם וחיבר בו דעת המלאך הוא הנשמה ובהמה הוא הגוף עיי"ש וז"ש כי מותר להאדם אינו בא מחלק הבהמיי כי אם מחלק הנשמה והבן] ומה שפי' העקרים כי דבר כוחני הוא ממוצע [במאמר ג' פ"ב כי הכוחני הוא ממוצע בין המציאות וההעדר קראו הכתוב אין ובז"פ ומותר האדם מן הבהמה אין היינו שיתרון האדם הוא האין הוא הכוחני שיוציאו לפועל השלימות בהשכל המושכלות והחכמה וז"ש איוב והחכמה מאין תמצא עיי"ש דבריו הנחמדים] וע"פ הערוך א"כ נימא קרא אן כסף כו' [מה כתב אין כסף אין ביו"ד ולא כתב אן חסר דרשינן לי' לאו והן לאו אין כסף לאדון זה וההן יש כסף לאדון אחר] ועפ"י מה שכתבתי (בפ' אחרי) בענין מלחמות עמלק שצריך להיות ע"י יהושיע כיון שאמרו היש השם בקרבינו [עיין ישמח משה בשלח ופרשת תצא תורף הדברים משום שלא האמינו באשר ראו דהשגחה גלוי' משמש בדידהו ע"י משה שהוא עלם התירה והכל נעשה ע"י בכח התורה בלי שום פעולה גשמיות יאמרו היש ה' בקרבינו הוכרחו להיות ע"י יהושיע רק בהשגחה מסותרת ע"י מלחמה והיא שלא כשורות התורה שהוא למעלה מן הטבע והבן ע"כ] ועפ"ז שלא יאמר האדם מה בצע כי אעבוד השי"ת מה אני ומה חיי היתכן חרס את חרסי האדמה היא האדם יאיר כשוהם וישפה לזה אמר מאי"ן באת כולך וא"כ ראה שכוחני הוא דבר יקר וש"ת כיון שהטבע הוציא כ"כ לפועל מעצמו גם את הכלי יעשה מעצמו לזה אמר שאחר שיוגמר האדם הבחירה בידו להיות גרוע אף מתחילתו והוא מוסר גדול שמאין נעשה דבר חשוב אדם שלם ואם כן ק"ו הדברים שאחר שהוא אדם שלם איך יעשה ההיפוך שאחר שנגמר בשלמותו יכלה עצמו אף גרוע מתחלתו לזה אמר ולאן וכו' ולאן דייקא אתה שכבר אתה בשלמותך תלך לאן למקום רמה כו' ולפני מי אתה עתיד כו' שבשביל זה תתן דין וחשבון דין על מעשה הרעים וחשבון מה שהית' יכול להיות והבן עיין בפרשת בלק מ"ש מזה.

[שם] ולפני מי אתה עתיד ליתן דין וחשבון כי מבואר בספרים הקדושים ועיין בבינה לעתים דרוש כ"ט מ"ש בפ' אי הבל אחיך ובפ' לכו ונמכרנו לישמעלים ובפ' ואתה תבער הדם הנקי וכו' כי מלבד עונש החטא מגיע עונש אשר רצח בעצמו ונטל חייו בידו כי הרשע נקרא חלל ומת ולפ"ז אם עדיין לא נעשה רשע אין מגיע לו עונש אשר ירצח בעצמו

רק אשר יחבול בעצמו ולכך מקודם דין על כל חטא ואח"כ חשבון הפרטים בצירוף וידע אם מגיע לו עונש החובל בעצמו או עונש ההורג עצמו והבן.

א"י ודע לפני מי אתה עתיד ליתן דין וחשבון עפ"י שבט מוסר פ' ח"י (סי' י"ז דאם באיזה סבה ימות בלא עתו אם ברצונו או ע"י אויבים או דיינים לא תוכל הנשמה לעלות תיכף אל דייני מרום) ואינו נותן חשבון עד שימלא ימיו הנפסק לו בעת מולדו וביני וביני או הוא בג"ע התחתון או במקום צער ע"ש ויובן דצדיק הוי בג"ע התחתון ורשע במקום צער בינוני במקום ממוצע והצדיק מאיר מזיווי ומבוסמין דג"ע לרוח ונפש, וגוף בקבר מתענג ג"כ כמבואר שם דנשמה מאירה לרוח ונפש והרשע הנשמה במקום צער הנפש בקבר מתאבלת על הגוף כאמור אך בשרו עליו יכאב ונפשו עליו תאבל כמבואר שם הגוף סובל צער רמה והרוח משוטט ופוגעין בי' מחנות מלאכי חבלה כמבואר שם הרי שסובל דין וחשבון ונראה דבכונה נקט התנא דין וחשבון דרצה לעורר האדם משינת האיולת באמרו ודע לפני מי אתה עתיד ושמא יאמר האדם הלא ימיו של אדם קצובים מעת הוולדו והיינו לפי הכחות שקבל מכוכבים ומזלות בעת יצירה והלידה וכשיכלו אז הוא אפיסת הכחות א"כ יאמר אני מרגיש שכל הכחות חזקים ובריאים ואין לו לדאוג עוד לזה אמר ודע לפני מי כו' דין וחשבון כו' היינו שנאסף שלא בעתו או ע"י פס"ד או שעונות גרמו שיסלק ממנו השמירה א"כ לא ידע האדם את עתו וישוב בכל יום שמא ימות וכמו שאמרו במס' שבת דף קנ"ג ר"א אומר שוב יום אחד שם אמר ריב"ז משל למלך שזימן את עבדיו לסעודה ולא קבע להם זמן כו' ועפ"ז נ"ל לפרש שמח בחור בילדותיך כו' ודע כי על כל אלה יביאך כו' והנה תיבות כי על כל אלה הוא מיותר ודי באמרו ודע כי יביאך דמה"ת יביא על קצתן ועל קצתן לא יביא ונ"ל דה"פ דלא יאמר הבחור הן אני עדיין בחור ואין עת הביאה למשפט רק אחר הזקנה ואז באמת אנוח מעשה הבחרות ואשוב מהן אבל זה אינו כי בחורים מתו וכמה חתנים מתו ביום חופתן לזה כיון שיש במציאות צריך המשכיל לשום נגד עיניו כאלו הוא כן בוודאי כדי שישוב מדרכו הרעה כי מפאת ספק לא יחרד כמו שאמרו חז"ל דגדול עונש ספק מעונש וודאי ועי' ריש ברכות ברבינו יונה וידוע דעל הוא במקום עם לפעמים כמו ויבואו האנשים על הנשים הנאמר במלאכת המשכן והיינו ודע כי על כל אלה ר"ל עם כל אלה דהיינו בבחרותיך עם מעשה הבחרות יביאך כו' והבן.

וע"ד הלציי כי דרך הלבישה של הבחורים שאינם מהוגנים מגונה מאוד בעיני יריאים ומה גם בעיני צדיקי מעלה ומלאכים משוללי גשם וחומר ודע כי על כל אלה עם כל אלה

יביאך כו' ותהי' מגונה מאוד בעיני העליונים ובוודאי לא ילמוד שום א' זכות עליך ומה צדקה יש עוד לו.

ועוד נ"ל דין וחשבון עפ"י ר"י בשער התשובה שער הראשון ברעת המתאחר בתשובה עיי"ש והנה כפשוטו נ"ל כי עובר בכל יום על מ"ע דתשובה והנה בישעי' סי' א' על מה תוכו עוד תוסיפו סרה כו' עיי"ש ברש"י ואלשיך ובתרגום יהונתן ומבואר מהתרגום דמה שאין שמים על לב הוא בעצמו תוספת סרה והן הן הדברים שכתבנו ועפ"ז יתבאר דין היינו על העבירה וחשבון כמה ימים שלא שב וזה נכון מאוד דחשבון הפשוט תמוה מאוד כי הלא דרשו ולא יקח שחד אינו נוטל שוחד המצות [שעשה] ואם כן חשבון רק ספירה של עבירות לעונש וזה לא נקרא חשבון והבן דבשלמא בדין עוה"ז שפיר יש חשבון דהא נידון בר"ה לחיים ולמות עפ"י חובו כאמרם ז"ל ג' ספרים נפתחים כו' אבל התנא מיירי מדין עוה"ב כאמרו ודע לפני מי אתה עתיד ושם אין נפקותא והבן ולפמ"ש א"ש והבן.

ועוי"ל דה"פ לפני מי אתה עתיד ליתן דין כמו אם יחטא איש לאיש שקבל טובות ממנו ופללו אלקים לחתוך פס"ד ומזה חשבון לפני ממה"מ ר"ל כמה מגיע מערך זה אם החטא הוא לפני מלך מה"מ והבן. ועפ"ז נ"ל לבאר דברי ישעי' בנים גדלתי ורוממתי והם פשעו בי ואם רק איש לאיש כמה רע ומר על אחת כמה וכמה בי והבן. וגם י"ל ע"פ הבינה לעתים בעת משפט דרוש א' שהמשפט הוא לפי הנושא ומהות החוטא עיי"ש וישראל הם חלק אלקי ממעל וגבוה מעל גבוה ונמצא בשלשה דברים תולה המשפט במהות החטא ובמהות החוטא ובמהות מי שחטא לו וכאן יצמדו שלשתן וה"ס דייקא הרי מהות החוטא. פשע"ו היינו מהות החטא כידוע דפשע הוא הגרוע מהכל מחטא ועון דפשעים אלו המרדים וידוע בש"ע יו"ד דלהכעיס בעבירה אחת הוי מומר לכל התורה וגם מבואר בש"ע אע"פ שאינו עושה להכעיס רק שעושה אף שלא לתאבון דהיינו שאין נהנה הוי להכעיס וזה מצוי בעוה"ר שלובשין מלבוש נכרי אף שהוא מאוס מאוד ויקר מאוד וגם ב"י דהיינו מי שחטא לו והיינו אתה עתיד אתה דייקא לפני מלך וכו' דייקא וגם חשבון האסור נגד המותר אם הוא לתאבון והבן הרי כל השלשה ועי' באלשיך בפ' שמעו שמים וכו' ובפ' הוי גוי חוטא ועפ"ז י"ל אתה עתיד ליתן דין וחשבון ר"ל אתה דייקא לפי חשיבותך תתן שתיהן דין וחשבון דהיינו דין על החטא וחשבון לנגד שאר נבראים ונגד האומות והבן. ועכ"פ מבואר מדברים דאיחור התשובה הוא בכל יום תוס' חטא ועכ"פ מי שלא שב ותיקן בכל השנה בחודש הזה ראוי לשוב ולכך תוקעין.

[מ' ד'] אכל שלשה שאכלו על שלחן אחד ואמרו עליו דברי תורה כאלו אכלו משלחנו של מקום וכו' יש להמתיק עפ"י דברי הכוזרי מאמר ב' סי' נו"ן שכתב כאלו אתה בא באכסניותו קרוא אל שלחנו וטובו והבן. ויש לעורר עי"ז אהבה עזה להמתיק עפ"י ענין משל ממלך ב"ו שזימן לסעודתו איש שפל הערך וק"ו אם מכין כל הסעודה בשבילו עאכו"כ במלך מ"ה והעיקר שיאמין שהכל בהשגחה וממילא דיהי' התעוררות אהבה בכל דבר ודבר והיינו בכל דרכך דעהו שתדע אותו בכל דהיינו השגחתו והוא ר"ל שדבר זה יישר אורחותיך דודאי בכל תנועה ותנועה תעורר אהבה והיינו ואהבת וכו' בכל לבבך דהיינו בכל כחות השכל אשר נתן לך בלב בזה תכיר במדת טובו והשגחתו עליך ותעורר אהבה עי"ז ובכל נפשך היינו בכל כחות נפשך שנתן לך גם כן תעורר עי"ז אהבה ובכל מאודך בכל ממונך ובכל מדה ומדה שהוא מודד לך תכיר מדת טובו ואהבתו ותעורר אהבה עזה והיו הדברים וכו' ונמצא לפ"ז אמונת השגחה הפרטיות והשגחה ע"ז הוא יסוד היהדות והחסידות והיינו על לבבך ר"ל שתשגיח על זה.

והנה עיין בכוזרי סי' הנ"ל שכתב ואם תעביר בך השמחה אל הניגון והריקוד וכו' עיי"ש ולא אמר ותנגן ותרקד שזה אין מצוה רק אם הוא ע"ד ההכרח שאהבת הבורא ארציהו עד לא יכיל למסבל וכמעט נשתגע והוכרח לנגן ולרקד ועד"ז הי' בדוד ודוד מפזז ומכרכר בכל עוז כי ככה אמר צמאה נפשי וכו' אבל לא לעשות ריקודין במכוין והתענג על ה' ויתן לך משאלות לבך ר"ל שה' יתן לך זאת שתתענג על ה' יהיו משאלות לבך.

[מ' וא"ו] כל המקבל עליו עול תורה מעבירין ממנו עול מלכות ועול דרך ארץ ר"ל כשור לעול שחורש וזורע כאמור ורב תבואות בכח שור זה מקרי עול תורה והבן.

א"י כל המקבל עליו עול תורה כו' עפ"י הגמ' ב"ק דף ל"ז שם ניחא לי' דלא נסתרי עבדי' ולכך המקבל עליו עול תורה הרי עובד את רבו תמיד כנאמר והגית בו כו' ודברת בם כו' מעבירין ממנו כו' שלא יבטלו ממלאכת רבו וכל הפורק כו' נותנין עליו כו' דניחא לי' דלא נסתרי עבדי' דו ירבה לחטא ודרך ארץ ועול מלכות משכחת עון והכל לטובה וכל מה דעבדין מן שמי' לטב עבדין.

[מי"א] כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו היינו ע"י יראת חטאו לומד לקיים מצותו ושלא ישגה בהן וע"י הלימוד נתחכם אז מתקיימת משא"כ אם חכמתו קודמת דהיינו שלומד ומחכים להתפארות רק אח"כ אומר שכיון שאני חכם איני חסר לי רק שאהי' י"ש אם כן אהי' י"ש ג"כ ואהי' שלם בכל ואני ואפסי עוד והבן.

א"י כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו וכו' עפ"י שדרך אנשי מעשה להלהיב לבם בכל עת מה יעשה באותו עת שהוא עתה בו ועי"ז מתעורר לאיזה עובדא ויראה ועי"ז נתוודע

לו איזה דבר חכמה בעבדות ואם כן חכמתו מתקיימת שהרי מוציאו לפועל משא"כ כשהוא רק מחשב בחכמת עבדות שאף שהמוח משיג אין הלב חושק ואין כלי המעשה גומרין והבן כי עמוק הוא.

א"י כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו בהקדם לפרש הקדמת נעשה לנשמע עי"ז כי אם נעשה ודאי נשמע כך הובטחו בשרשן הקודש וזו הי' אמירה לדורות והבן כי נכון בעזה"י אבל לא אמרו נשמע קודם ואח"כ נעשה כי אין זה תמידי כי לפעמים שאור שבעיסה מעכב.

וע"ד הפשוטי י"ל שהלומד ומתחכם כדי להאמין ולבחון הוא ודאי אפיקוריס גמור רק הלימוד והתחכמות צריך להיות לכבודו ית' וכן אמרו נעשה אף שעדיין לא ידענו מה כי מאמינים אנחנו שאינו בא בטרוני' ונשמע כדי שנדע מה לעשות אבל המחשבה לעשות קודם הוא ויראת חטאו קודם לחכמתו ומחשבה טובה מצרף למעשה הוי כמעשה בפועל. ולזה כיונו כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו אבל אם אמרו נשמע קודם הי' משמע שנשמע ואז נבין אם נעשה כדרך שאמרו עשו וישמעאל מה כתיב בה ונראה דלזה הושב להם כ"א בענינו משום שבאו לטמא במה ששאלו מה כתיב בה פתחו להם ע"ד הבא לטמא וכן במלאכים נאמר עושי דברו כו' ואח"כ לשמוע וכו' ולזה כיון אמרם גדול תלמוד שמביא לידי מעשה היינו שיהי' מעשה בפועל ולידי דייקא כנ"ל שהמעשה בפועל יקרא ידי מעשה כי העיקר המעשה הוא המחשבה והכוונה כי רחמנא לבא בעי אך שנאחז ע"י העשי' בפועל.

[מי"ב] נתגלה לי בחלום כי חכמתו מרובה ממעשיו היינו מי שלומד חכמות מתוך ספרים החיצונים כי מי שאינו לומד רק מהתורה הקדושה א"כ חכמתו ומעשיו עכ"פ שוה דממקום שנובע חכמתו נובע מעשיו דאין לך מקום בתורה שלא יורה הדרך עשי' ואפשר שיש מקום שאין אדם יכול ללמוד רק מעשה והיינו מעשיו מרובים מחכמתו והבן אבל הלומד חכמות מחיצונים שאין בהם מעשה טוב א"כ חכמתו מרובה ר"ל דמעיין הנובע ממנו חכמתו אין כובע ממנו מעשים והבן.

[מי"ג] כל שרוח הבריות נוחה הימנו רוח המקום נוחה הימנו יש לדקדק בו טובא והנ"ל דכל היינו צדיק ואית מדריגות המכונה בשם לבושין עד נשמה לנשמה ואין סוף ב"ה שהוא בכל וחוצה לכל והוא העילה הראשונה והשאר עילולים והנה המדה הנקראת רוח אלקים נרגש בבריאה על כן נקרא מקום שהוא מקומו של עולם ועיין בת"ז סוף תיקון תמני' ותלתין והנה מי שהוא משורש זה מעשיו נרגשין ונתקבלים בעולם אבל מי ששורשו עוד יותר גבוה אינו נתקבל ונרגש בזה העולם כלל וזה ענין שאול שאמר לו

הקב"ה לדוד אלמלא הוא דוד וכו' ואליהו ואלישע יוכיח וזה אין רוח המקום כ"י נוחה הימנו שאין לו מנוחה שם והמשכיל יבין והשם הטוב יכפר בעדי.
[מט"ו] והמבזה את המועדות אין לו חלק לעוה"ב כי בעגל נאמר ואכלם ולא ואמיתם או אכנו בדבר ואורישנו כמו במרגלים כי כליון מורה על כליון נפש ח"ו כי המודה בע"א ככופר בכל התורה וכו' ונאמר בפייט בסילוק דיוצר של שני לפסח יוקש אלה אשר תעו בלעדי יכופר אלה באלה הם מועדי ע"כ ואיתא בספרים דלכך הימים אשר נקראים ח"ג הם ט"ו דשמיני אינו נקרא חג כמ"ש הרמ"א באו"ח סי' תרס"ח ועיין בנזה"ק פרש' ק' סי' זיי"ן דף תפ"א ע"ב ד"ה והפכתי כו' [דשמיני עצרת לא נקרא חג] ונשאר ז' ימי הפסח ז' ימי הסוכות ויום אחד עצרת משום שבהחטא ג"כ עשו חג כמ"ש חג לה' מחר והי' מן השכמה עד אחר שש שעות שבא משה כמ"ש רש"י וירא העם כי בושש משה הרי רביע מע"ל וצריך לבטלו בששים והבן וא"כ המבזה את המועדות הרי מעורר עליו החטא הקדום כי המה השורש ואין לו חלק לעוה"ב והבן.
[מ' כ"א] אם אין בינה אין דעת עיין רש"י שם שפי' בינה שיודע להבין אבל אינו מראה טעם. ודעת גדול מבינה וכו' שהוא מראה ונותן טעם לדבריו ועפ"י הזוהר הקדוש בנעשה אדם בצלמינו כו' כמו שפירשתי בפ' כי מי בשחק וגו' [יערוך לה' ידמה לה' וכו' בתפל"מ תהלים פ"ט כי זהו בצלמינו ובדמותינו שיהי' משפיע כהשי"ת ומקבל כצבאי מעלה והנה שחקים פי' שבו שוחקים מן לצדיקים והיינו שפע מזון הרוחני לחמא דאורייתא ושפע מזון לכל חי והיינו מי שהוא בחי' שחק שהוא משפיע לעם ה' השפע חיים רוחני וגשמי אז יערוך לה' בבחי' זו שהוא משפיע ע"כ תודה"ק שם] ובזה יפורש אתה חונן לאדם דעת ומלמד לאנוש בינה כי הנה מטבע הנבראים לקבל אבל להשפיע הוא חנינה מהבורא השפעה מעצמותו כ"י והנה לבינה הוא רק מקבל ולדעת משפיע וע"כ בזה חנינה וזה רק מלמד כי מקבל מהשי"ת וע"כ בר דעת נקרא אדם מלשון אדמה לעליון ואנוש אנוש הוא מלשון חלישות ורפיון כח השכל שאין בו כח להשפיע והבן.
א"י אם אין בינה אין דעת ובהקדם לבאר אמרם ז"ל כל ת"ח שאין בו דעה כו' יובן כפשוטו עפ"י שכתב האלשיך במשלי סי' כ"ד ע"פ בחכמה יבנה בית ובתבונה יתכונן ובדעת חדרים ימלאו כל הון כי בהמדע יש שני בחינות א' הלימודי ויש בו חכמה היינו שמבין ויודע לימוד החכמה מה שקבל ממלמדו ותבונה היינו מבין דבר מתוך דבר ובחינה השנית חכמות הנהגות את עצמו בדעת ובכשרון והיינו דעת עיין עליו והבן.
ועפ"ז יובן אם אין בינה אין דעת כי אין בור ירא חטא ואם אין דעת אין בינה ר"ל כמוהו כאין כי נבילה טובה הימנו.

[פ"ד מ"א] איזהו חכם הלומד מכל אדם נ"ל שזה חכמה גדולה שילמד מכל אדם כדי שלא יהי' מתקנא בו שום אדם דבכל אדם מתקנא חוץ מבנו ותלמידו והבן.
[שם] איזהו גבור הכובש את יצרו ולא אמר יצר רק יצרו כל א' וא' במה שעלול לו והבן וטוב ארך אפים שהוא מגבור וכן ומושל ברוחו שהוא מלוכד עיר והבן.
[שם] איזהו מכובד המכבד את הבריות כו' עיין בירים משה ואני הוספתי נופך כי הבריות היינו חכמים יראי ה' כמו שפירשו כל שרוח הבריות נוחה הימנו כי הבריות נקראו אותם שנתקיים בהן כוונת הבריאה והיינו מי שעושה כל מה שבכחו וגם בזה יחקור היטב כי היצה"ר מסמא עינים ומדמה על דברים קלים שאין זה ביכלתו כי התורה העידה כי הדבר קרוב מאוד כו' והוא מדמה העבדות כמעט לנמנע והבן זה, ועפי"ז תבין דלעתיד נדמה לצדיקים כהר היינו דלקבל שכרן צריך להיות כמו שנדמה קודם העשי' ולרשעים נדמה כחוט השערה ומראה להם אז כמו שהוא באמת והבן.
[מ' ב'] שכר מצוה מצוה כי המשכיל די לו שכר בזה גופא שזוכה לעשות מצוותיו וא"כ המצוה בעצמה היא השכר והבן.
[מי"ב] ואם בטלת מן התורה ברצונך יש לך בטלים הרבה כנגדך דהיינו שאף אם לא תרצה לבטל והיינו כנגדך והבן שדבר זה ניתן לו לעונש עיין בדרך עץ החיים לרמ"ח ליצאטו ז"ל.
[מ' ט"ז] התקן עצמך בפרוזדור כדי שתכנס לטרקלין ר"ל שאי אפשר לכנס לטרקלין רק אם כל ימיו עומד בפרוזדור דהיינו על פתח בית המלך כהמשל של ריב"ז במס' שבת דף קנ"ג ע"א [עה"פ בכל עת יהיו בגדיך לבנים משל למלך שזימן את עבדיו לסעודה ולא קבע להם זמן פקחים שבהם קשטו א"ע וישבו על פתח בית המלך וכו' טפשים שבהם הלכו למלאכתן וכו' פתאום בקש המלך את עבדיו פקחים שבהם נכנסו לפני המלך כשהן מקושטים והטפשין נכנסו כשהן מלוכלכין שמח המלך לקראת פקחין וכו' אמר הללו שקשטו א"ע לסעודה ישבו ויאכלו וישתו וכו'] והבן.
[פ"ה מ"כ] כבר נתקשו רבים במאמר בן תימא הוי עז כנמר כו' דאם עז כנמר הוא לעמוד בחוזק נגד יצרו היינו גבור כארי וכבר תי' הטור דגבור כארי היינו נגד יצרו ועז כנמר היינו שלא יבוש כנגד המלעיגים אבל במה שהקשו דקל כנשר היינו ורץ כצבי נדחקו מאוד לישב ובאמת זו קשה מן הראשנה כי פוחת והולך כי אנחנו רואים כי ריצה המעולה הוא פחות מן פריחה סתם של עוף הפורח וצל עובר יוכיח שדרשו כצל עוף הפורח ולא כצל צבי הבורח ומכש"כ פריחת הנשר שמשונה במהירתו ומכל הפורחים שנאמר כאשר ידאה הנשר ודאי שאין מרוצת הצבי שוה לו אף שהוא מהיר במרוצתו

מכל הרצון לכך נ"ל עפ"י מה שראיתי בע"א שפי' הנצל כצבי מפח שדרך הצבי לחזור לאחוריו והבן זה והיינו הוי עז כנמר לעמוד כנגד המלעיגים וקל כנשר לעשות רצון קונך ומ"מ ורץ כצבי לחזור לאחוריו שלא יבא [היצה"ר] דרך סדק וחור והבן זה.
[מ' כ"א] כל המזכה את הרבים אין חטא בא על ידו נ"ל כי אלו שאין מזכין את הרבים ואין עליהם עול הציבור ואימתא דציבורא הם יכולין להשתדל בתורת עצמן כי אין להם טרדה וביטל הזמן ומונע ומעכב מחמת פחד ואימה משא"כ אלו שעול הציבור עליהם עפ"י רוב מחמת צרת הלב מפחד הציבור אין יכולין לעשות שום דבר נמצא יש להם היזק רב וחסרון וגרעון בהשתדלות חובות עצמם אך ית"ש ברוב רחמיו ממלא להם החסרון שלא יהי' היזק ע"י שזיכו את הרבים וידוע דחטא הוא לשון חסרון והיינו כל המזכה את הרבים אין חטא בא על ידו ר"ל אין גרעון וחסרון בא עי"ז שמזכה את הרבים והוא נכון בס"ד.
[פ"ו מ"ט] כל מה שברא הקב"ה לא ברא אלא לכבודו נ"ל שבחכמים הכבוד שהם מכירים גדלו ועוד שאף שהם חכמים יודעים שאין מכירין ובהמוני' בהיפך בחינת הכבוד כי לא ידע מה עובד ולא ראי' זה כראי' זה וההיקש בכל הנבראים.
א"י כל מה שברא הקב"ה לא ברא אלא לכבודו דלכאורה הוא סותר להמסורה כי לא ברא הקב"ה דבר לצרכו רק להטיב והנ"ל שהכל ברא לכבודו דהיינו שהוא תכלית טובתן ותועלתן אבל לא שהוא צריך להכבוד ולא רודפו והוא נכון ואמת ואעפ"כ כוונת הבורא אינו חסר כי הכבוד הנצמח מהעונש או מאיבודו הוא התועלת של הדבר ההוא והבן ועיין בישמח משה פרשת ראה בדפה"ח דף קי"א מש"פ כל פועל ה' למענהו וגם רשע ליום רעה ביאור הדברים היטב].

זבחים

[מ"ז ע"א] קדשי קדשים שחיטתן בצפון ע"ד המליצה כי הצדיקים הנקראים קדשי קדשים נשחטים ע"י שמצפינין עצמן הרשעים וחוטאין והבן.

מנחות

[י"ח ע"ב] כללא דר' זירא כל הראוי לבילה אין בילה מעכבת בו ע"ד המוסר עפ"י דאיתא במדרש רבה פרשת נשא בלולה זו התורה בשמן זה מעש"ט למנחה אז עושה נ"ר ליוצרו ע"כ ומבואר בר"ח ושאר ספרי מוסר שכל הלומד ע"מ לקיים כל מה שאפשר לו אז מה שלא בא לידו נחשב כאלו קיים והלימוד עצמו נחשב כמעשה ע"כ והיינו כל הראוי

לבילה שהוא מעותד לקיים כל מה שאפשר לו אין בילה מעכבת בו אף שלא בא לידו ולא קיימו נחשב כאלו קיימו בפועל והבן:
[כ"ט ע"ב] למה נברא עוה"ב ביו"ד מפני שצדיקים שבה מועטין ע"ד כי אתם המעט ודרשו אתם ממעטין עצמיכם לפני והבן [והיו"ד היא הקטנה שבאותיות].

חולין

[ה' ע"א] טעם דמומר לחלל שבת הוי מומר לכל התורה כולה דכמו שיש בעניני הגוף סמים מזיקים או ממיתים לאברים מיוחדים ויש סם המות לכל הגוף ה"נ בענין הנפש כמובן.
[פ"ז ע"א] אמרו חז"ל בא' שכיסה דם העוף דחייבו ר"ג לשלם עשרה זהובים שכר הברכה שהפסיד נ"ל ליתן טעם למה דוקא שכר הברכה ולא שכר גוף המצוה נ"ל דודאי המצוה שעשה בגזילה הוי השכר למי ששייך לו המצוה וא"כ א"צ לשלם בעדו אבל הברכה הפסידו דא"ל דשכר ברכתו של זה המכסה יהי' לזה השוחט דהא ברכתו של זה המכסה אינו כלום דהא בוצע ובירך ניאץ ה' כנ"ל ברור.

ערכין

[י"ג] פירוש חדש על אמרם כינור של מקדש של שבע נימין שנאמר שובע שמחות אל תקרא שובע אלא שבע ושל ימות המשיח של שמנה נימין שנאמר למנצח על השמינית ושל עוה"ב של עשרה נימין שנאמר עלי עשור ועלי נבל כו' ע"פ מה שפירשתי בפ' יהי חסדך ה' עלינו בתפלה למשה תהלים ל"ג ותו"ד ע"פ הגמ' ב"ב דף ע"ה דעתידים צדיקים שיקראו בשמו של הקב"ה שנאמר כל הנקרא בשמי וכו' אך ההפרש שהוא ושמו אחד ואנחנו מקבלים ממנו וז"ש יהי חסדך היינו מחסדך ה' עלינו שיקרא שמך עלינו וא"ת שח"ו אנו רוצים לדמות לו כב"י לזה אמר כאשר יחלנו לך שאתה תקדש אותנו בזה עיי"ש בארוכה] ונקדים עוד דברי הש"א בפ' מה רבו מעשיך ה' כלם בחכמה עשית מלאה הארץ קניניך כי לפועל הגילוי לא יצאה מחכמה רק מבינה והנה המקדש הוא שער השמים ומשם נברא לאדם הגוף מתחת והנשמה ממעל בהמ"ק של מעלה מקום עליית הנשמות בעוה"ז הוא קנין שהוא בינה ונמצא אחורי בינה הוא והבהמ"ק נקרא שדים והבן לכך של שבע עד בינה [כי אין אנו משיגים רק עד בינה] ושל ימות המשיח שאז ומלאה הארץ דעה שאז החכמה יתגלה של שמנה ושל עוה"ב שנתקדש בקדושת כתר של עשרה כנ"ל וגם בפשוט כי בעוה"ז אף מי שמקדש עצמו לא יתכן מתיקות

הדביקות רק בז' התחתונות ולכך עושין ז' כריכות כי ג' כתרין (על) [של] אין הם תלת ראשין דלא אתיידע ובימות המשיח שיתגלה הדעת כאמור ומלאה הארץ דעה ואם אין דעת אין בינה של שמונה ושל עוה"ב דישראל עולים עד כתר כמבואר בספר הקנה של עשר ולכך קרי לי' נבל דכבר כלול מן [ל"ב] נתיבות של ספירות החכמה וחמשים שערים של ספירת הבינה והבן [וע' ישמח משה ריש בראשית]:

תמיד

[ל"ב ע"ב] מה יעבוד אינש ויחי' אמרו לי' ימית עצמו נ"ל ע"ד שאמרו התקן עצמך בפרוזדור כדי שתכנס לטרקלין ונמצא החיים בעבור המות והוא תכליתן וזה אינו על מנת לקבל פרס רק ענף מאהבה ודביקות שרוצה לדבק בו ית' והנה כבר נתבאר כי התכלית הוא העצמות ואף עפ"כ קרוי' חי לפי שהתכלית בעצמו אצלו חי' ולא מיתה ועפ"ז נתישב בברכות מה דהוכיח דצדיקים במותן קרוים חיים והבן. ועד"ז יש לפרש אין התורה מתקיימת אלא במי שממית עצמו עלי' דהיינו שממית הוא עצמו ר"ל עצמותו ותכליתו עלי' היינו בעניינה ר"ל בענין התורה כנ"ל. ועפ"ז יתפרש ויום המות מיום הולדו.

נדה

[ע"ג ע"א] הדרן עלך כבר כתבתי אופן אחד [עיין תפלה למשה תהלים כ"ט] ועתה לחדש באתי בקיצור מסכת נדה שם] א"ל ר' שמעי' לר' אבא ואימא ביממא תהוי זבה ובלילה לא תהוי זבה פי' רש"י ראתה ביום תהי' זבה כדכתיב ימים אבל ראתה בלילות לא תהי' זבה והנה לכאורה שאלה זו בלתי מובן דהא כל יום דאורייתא לילה עמו כמו בשבתות ומועדים ושבעת ימי הנדה אבל שמעת מנה דכל שיש לה המשך זמן ודאי קאי על יום שלם משא"כ מה שאינו יום שלם רק ברגע אחד ביום אמרינן יום ולא לילה כמו במילה דאמרינן יום ולא לילה וזה פשוט.

והנה במסכת ברכות ב' ע"א מק' מ"ש דתני ערבית ברישא ליתני דשחרית ברישא ומשני מברייתו של עולם כו' עיי"ש ולכאורה קשה ודקארי לה מאי קארי לה הלא קיי"ל בכל התורה כולה היום הולך אחר הלילה והתחלת היום הוא מבערב וא"כ בה ראוי' להתחיל וצ"ל דהלא הא דאמרינן בכל התורה היום הולך אחר הלילה הוא נלמד מברייתו של עולם או מהא דכתיב בשכבך כו' דאירי התורה משכיבה ברישא ש"מ דהוא התחלת היום וא"כ קודם דידע מהנך שינוי' הוא גופי' ק"ל מנ"ל דהיום הולך אחר הלילה והוא

עיקר קושיתו דהרי שם הוא התחלת' הש"ס ועדיין לא נתפרש בשום מקום וע"ש בתוספת שכתבו ליתני דשחרית ברישא כדאשכחן בתמיד דכתיב של בוקר תחלה והנה הא דכתיב בתמיד של בוקר תחלה הוא משום דבקדשים הלילה הולך אחר היום אך הקושיא דלמא כל התורה ילפינן מקדשים ומשני דטפי ראוי למילף מברייתו של עולם רק באו"ב דאירי בענין דקדשים ה"א דילפינן מקדשים לכך צריך ג"ש יום אחד למילף מברייתו של עולם כדאיתא בחולין דף פ"ג ע"א עיי"ש וזה פשוט וברור.

והנה כאן במסכת נדה שני לי' ר' אבא לר' שמע'. עליך אמר קרא על נדתה סמוך לנדתה אימת הוי בלילה ע"כ והנה זה יתכן אם היום הולך אחר הלילה אבל אם הוי אמרינן הלילה הולך אחר היום אם כן סמוך לנדתה ביממא הוי ולא הוי משני מידי רק הדרן עלך מסכת ברכות דקשה מ"ש דתני דערבית ברישא ומנ"ל דהיום הולך אחר הלילה וע"כ צ"ל משום דיליף מברייתו של עולם וא"כ היום הולך אחר הלילה א"כ שפיר עליך אמר קרא כו' דסמוך לנדתה אימת הוי בלילה ודו"ק.

באופן אחר דהלא בברכות שם ב' ע"ב יליף דעד צה"כ יממא הוי מן הפסוק ואנחנו עושים במלאכה כו' וכתיב והי' לנו הלילה למשמר והיום למלאכה וכתבו התוספת דראי' גמורה אינו דהא לא איירי התם לענין ק"ש ור"ל דאף דיום הוא מ"מ לא נשמע דלא זמן שכיבה הוא מקמי הכי פורתא דק"ש בזמן שכיבה תלי' כמ"ש התוספת שם בד"ה א"ל ר"י עיי"ש וז"ב בפי' דברי התוספת נמצא המבואר מזה דעכ"פ לענין זה דמקרי יום עד צה"כ הוי ראי' גמורה מכאן והנה המבואר בפ' הערל ביבמות דף ע"ד ע"ב שם תלתא קראי כתיבא מבואר דכל הטמאין שווין לענין תרומה ומעשר וקדשים לטבילה והערב שמש וכפרה עיי"ש והנה בריש ברכות ממאי דהאי ובא השמש כו' עיי"ש בתוספת ד"ה דלמא ביאת אורו הוא והוא מתחלת השקיעה כו' עיי"ש ופשטו להו מדקתני בברייתא עיי"ש והנה אם הוי אמרינן כן דהערב שמש היינו ביאת אורו א"כ גם בנדה הוי כן ועדיין יום הוא עד צאת הכוכבים ואם כן על בסמוך הוי ביום וממתני' דנגעים לא מוכח כלל כמ"ש בתוספת רק הדרן עלך מסכת ברכות דקתני בברייתא סי' לדבר כו' ש"מ דהערב שמש היינו צאת הכוכבים וא"כ משני שפיר מעל בסמוך ודוק.

בשם בני הרב המופלג היניק וחכים טובא האברך השנון מו' אלעזר ניסן נ"י [הוא הגה"ק אבד"ק דראהביטש זלה"ה] דקשה על תי' ר' אבא דאמר עליך אמר קרא וכו' הלא בריש ברכות ב' ע"א מקשה הש"ס וממאי דהאי ובא השמש וכו' ופי' התוס' ביאת אורו היינו תחילת השקיעה ולדבריו וטיהר גברא שהאדם נטהר דעדיין לא אידכא יומא ומשני דא"כ נימא קרא ויטהר להורות דקאי על גברא כיון דאיכא למטעי דקאי על שמש לכך ה"ל

לשנות מהלשון דכתיב ובא השמש עי' בספר סמיכות חכמים בשם המחבר לחם סתרים ועי' בתוס' דכתבו אע"ג דכמה פעמים כתיב וטיהר הכא כיון דאיכא למטעי ה"ל למכתב ויטהר ע"כ והנה לפ"ז קשה על ר' אבא די"ל ביאת השמש ביאת אורו דהיינו מתחלת השקיעה וא"כ הוי על בסמוך אחר השקיעה ועדיין יום הוא עד צאת הכוכבים וכאן לא שייך תי' דרבה בר שילא כקושית התוס' דכ"פ כתיב וטיהר וא"ל כתי' התוס' משום דאיכא למטעי דהא לפי מה דקיימינן עכשיו דלא הוי זבה בלילה א"כ ליכא למטעי דל"ל דוטיהר היינו וטיהר יומא דא"כ הוי על בסמוך דנדה בלילה והרי לא הוי זבה בלילה אע"כ דוטיהר היינו וטיהר גברא ובא השמש היינו ביאת אורו אלא הדרן עלך מס' ברכות דקתני בברייתא סי' לדבר צאת הכוכבים ומינה פשט' בני מערבא בלא רבה בר שילא ש"מ דקים להו לברייתא דוטיהר היינו טיהר יומא ושפיר השיב ר' אבא ודו"ק.